Darował Dr Jan Mikułowski w r. 1941. Oprawiono w r. 1942.

Myśli
zasadnicze w Umiejętnościach tak zwanych Politycznych.

audeamus sapere.

przez W. S… O. P. D.

Przedmowa

Pisarze Umiejętności politycznych wyczerpali iuż wszelkie prawie pomysły w niektórych szczególnych częściach umiejętności politycznych. Niewielu iednakże starało się o to: aby mieć na względzie stanowisko Czytelnika chcącego się pierwiastkowo obeznać z istotą umiejętności tychże, bo każdy prawie zdawał się pisać dla Ludzi w których przyspieszał iuż znajomość wyższych Nauk prawniczych i Administracyjnych; dla tego też w sposobie rozrzuconym i upodobowym nad niektóremi szczególnemi częściami Umiejętności mamy najwybornieysze myśli pisarzy, z których iednakże dopiero formuie sobie sam Czytelnik zbiór umiejętności, o ile posiada na to zdolność osobistą, możność i czas. –

Ogólne przeto wyobrażenie Umiejętności Politycznych przedsięwziąłem przedewszystkiem wyłożyć, i wykazać różnice między temi Częściami umiejętności politycznych, z któremi każdy prywatny z pożytkiem dla siebie i społeczności tak zwany Obywatelskiey obeznać się może i powinien, a innemi pozostaiącemi Częściami, które niepodobieństwem iest umieć nabyć prywatnemu, nie maiącemu znajomości wszelkich szczegółów i stosunków tego lub owego Państwa, oraz istotnych wymogów stosownego dla niego Rządu. –

Rozdział I.
wyobrażenie w Ogólności o umiejętnościach Politycznych.

§ I.

Co są Umiejętności Polityczne?

Przez Umiejętności Polityczne rozumianym iest w Ogólności systematyczny zbiór szczególnych Umiejętności nauk i wiadomości, pro-

wadzących

sprowadzających do znaiomości dobrze Urządzenia i Rządzenia Państwa czyli społeczności Obywatelskiey tak zwaney na pewnym Ziemio-kręgu.-

§ 2.

Różnica Narodu od Państwa.-

~~Różnica~~ między Państwem a Narodem iest ta: że Ludy składaiące Naród, połącza między sobą, wspólność pochodzenia- Język rodzinny- tożsamość zwyczajów- wykształcenie umysł Religiynych- słowem wszystky pierwiastkowe z natury.- Ludy zaś z iednego lub kilku narodów, ile je połącza między sobą, tożsamość potrzeb i celów społecznych stanowią Państwo- A gdy połączenie takie wymaga Rządu, przeto społeczność taka zwana Obywatelska na pewnym Ziemio-kręgu zostaiąca pod iednym Rządem stanowi Państwo.-

Niektórzy używaią w pospolitey mowie wyrazu Naród na oznaczenie tylko w Państwie ludu rządzonego, lecz w takim znaczeniu my nie możemy i nie będziemy go używać.-

Państwa więc są albo iedno-rodne gdy iednolity naród obeymuią; albo różno-rodne gdy połączone różne Narody w sobie mieszczą.-

§ 3.

Cele Państwa pod względem Natury Człowieka i Społeczności Obywatelskiey.-

Celem głównym Społeczności Obywatelskiey pod względem Natury Człowieka, iest zachowanie Praw Człowieka tak wrodzonych iako nabytych czyli stanu szczęścia. Przez prawa wrodzone rozumieią się takowe, które bez pośrednictwa czynu Człowieka są z naturą iego połączone np. prawo do życia- prawo do godziwego nabywania rzeczy i t. p.-

Przez prawa nabyte rozumiane są te: do których osiągnienia potrzeba pośrednictwa prawego czynu- np. Prawo do rzeczy kupioney- Prawo do rzeczy darowaney i t. p.-

Głównemu wyżey powiedzianemu celowi podporządkowane cele bliższe Społeczności Obywatelskiey są dwa:

Bezpieczeństwo i

Wygodnieysze wstanie Społeczności obywatelskiey życie.-

Na nic bowiem nieprzydałyby się Człowiekowi iego prawa wrodzone i nabyte, gdyby ich użycia nie był pewnym; dla zabezpieczenia przeto takowych w pewnym porządku, łącznemi siłami społeczności zakupuie Człowiek Ceną części zbioru Praw onemuż służących bezpieczeństwo reszty praw swoich, przyczem otrzymuie w nadgrodę Ceny swey ofiary publiczney, i to nie bez znakomitego zysku wygodnieysze życie, skoro na zadosyć uczynienie iego potrzebom

szczególnych

szczególnym, licznie zgie społeczności pracuią. np: Człowiek żyiący w społeczności Obywatelskiey ofiarą części własności swey tojest: płacąc podatki i ponosząc inne ciężary publiczne okupuie środki, które Rząd społeczności tejże dla zabezpieczenia życia, honoru, Maiątku i wygodnego życia szczególnych ludzi, z funduszu takich ofiar utrzymuie.

§ 4.

Cele Państwa pod względem Sprawowanego Rządzenia.

Acz kolwiek Cele Społeczności Obywatelskiey pod względem Natury Człowieka są dla wszystkich iey członków też same, gdy iednakże Społeczność Obywatelska nie może bydź pomyślana, nawet bez zachowania właściwego porządku, tojest: bez Rządu; przeto konieczność tey potrzeby tworzy stosunek między Rządem a Rządzonemi, czyli Ludem. –

Pod względem tedy sprawowanego rządzenia, wypływaią z stosunku Rządu do Rządzonych cele, podporządkowane głównemu celowi społeczności Obywatelskiey, a temi są:

Co do Rządu – jakiey kolwiek tenże byłby formy (o czém niżey mówionem będzie) utrzymanie dzielności i powagi Rządu, ku zachowaniu głównego celu społeczności. –

Co do Ludu. Mienie stanu prawości. –

§ 5.

Zwichnienie stanu rzeczy pod względem którego kolwiek z tych dwóch celów, iako przeciwne celowi głównemu iest klęską dla państwa. –

§ 6.

Wolność przyrodzona uważanych Ludzi w Społeczności Obywatelskiey.

Wolność tedy przyrodzono uważanych Ludzi w Społeczności Obywatelskiey, nie może bydź z rozumu inaczey wyprowadzona, ani w rozumie inna usprawiedliwiona, iako tylko taka, która odnosi się do wykonywania i używania tych praw Człowieka, których on według Natury w Społeczności tey, którey iest członkiem, nie iest obowiązany dać w Ofierze iako ceny na zakupienie korzyści wypływaiących dla niego z związku Społeczności: np: kto żyie w kraiu obfituiącym w lasy, ma wolność nie ograniczoną wycinania swego Drzewa według upodobania. – Przeciwnie kto żyie w kraju gdzie zbywa na tey obfitości, nie ma tey wolności przez siebie w skutek Ustaw Społeczności utraconey i według potrzeb państwa ograniczoney zakupuie zabezpieczenie możności mienia Drzewa dla wspólney ana iest i dla własney swey potrzeby, którego zabezpieczenia mieć by nie mógł w tym i w podobnych temu innych względach, gdyby inne Członki Społeczności tejże, takiey samey ofiary z nich wolności

naturalney

naturalny, w tym lub podobnych względach nie czynity. Nietylko przeto że nie traci tym sposobem nic na wolności swey na rozumie zasadzony, ale owszem zachowuie rozumną wolność i t. p. —

Wszelkie przeto wyobrażenie wolności, które przechodzi granice używania tych praw iakie prywatnemu od ofiary z iego praw dla Spółeczności należącej się pozostaią, iest fałszywe, iest urojeniem pociągaiącem za sobą zgwałcenie praw Społeczności, a tém samém zgwałcenie praw wolności współ członków Społeczności, i w tym ścisłym a prawdziwym względzie politycznym biorąc rzeczy, przywodzi rozum Człowieka bliższe poznanie istoty wolności Człowieka w Społeczności Obywatelskiey, a to iest: Równość wszystkich członków Społeczności w obliczu praw Społeczności.

Któż bowiem zdoła usprawiedliwić twierdzenie: iż nie ma wolności skoro się widzi równym w obliczu praw Społeczności wraz ze wszystkiemi innymi Członkami? —

§. 7.

Równość atoli taka nie zawisła na tém aby każdy miał iuż tem samém równe prawo we wszystkiem i do wszystkiego — ale na tém, aby nikt nie był bez pośrednictwa i przyczyny czynu własnego swego wyłączony od możności równego używania praw wrodzonych, i praw nabytych — i wzaiemnie: aby nikt bez pośrednictwa prawego czynu własnego nie mógł mieć w Społeczności prostey wyższości nad innych — to iest: aby nie miał innych praw sam z siebie nad te, które każdemu są wrodzone, lub które sam za pośrednictwem własnego czynu prawego osobiście nabył. — n. p. Równość nie na tém zawisła aby sługa miał tak dobrze rozkazywać swemu Panu iak pan słudze — aby Pan też same obsługi czynił słudze swemu, co sługa panu — aby sługa powinien mieć równy Maiątek iak Pan iego /: który czy się go dorobił, czy go od przodków swych z ich wolą przyiął, zawsze go nabył czynem prawym własnym, i godziwie do mienia onegoż przyszedł :/ — ale rzeczona równość zawisła na tém: że i Pana i sługę wiąże w właściwych stosunkach wspólna dobrowolna Umowa obustronna i iey warunki — że tak słudze przeciw Panu, iak Panu przeciw słudze wymierza Sąd Społeczności Obywatelskiey zarówno sprawiedliwość — a przeto że sługa równy Panu w używaniu praw iakie każdemu z nich wzaiemnie i w szczególności służą — słowem że i Pan i sługa równi są w obliczu praw i ustaw obowiązuiących Społeczności zarówno, tak Pana iak i sługę i t. p. —

Rozdział II.

O Zasadach Umieiętności Politycznych.

§ 8.

Zasady Umieiętności Politycznych.-

Liczni Pisarze Umieiętności Politycznych chcieli naznaczyć zasadę głó-
wną Umieiętności Politycznych, to jest: usiłowali pod iedną powszechną i
najwyższą podporządkować wszelkie inne, aby następnie z takiey głównej
zasady i iey podporządkowanych wyprowadzić wzięcie stosownych środków
politycznych ku zachowaniu celów Państwa. Szukali iey zaś tylko w za-
kresie materyalnym i tam ią naznaczali iak np: pomnożenie Za-
ludnienia – Otrzymywanie korzystnego Billansu Państwa – i t. p. a nawet
niekiedy zasady z celami mięszali – Żadna atoli powszechna najwyższa
zasada w samym zakresie materyalnym, to iest taka któraby była iedy-
na i powszechną dla umieiętności Politycznych znaleźć się nieda. –
A nawet iako zasada podrzędna pod względem materyalnym, to iest
w zakresie przynajmniey Materyalnym posłużyć mogąca, żadna rów-
nież iako powszechna stała dla Zakresu tego naznaczoną bydź nie
może, bo każda w tym zakresie szukana najwyższa zasada względnie
tylko na Stan i potrzeby obecne tego lub owego Państwa, to iest wzglę-
dnie na Epokę czasu, śledzoną, wynalezioną i naznaczoną bydź może.
Do czego znajomość w wszech względach Statystyki /: o którey niżey
mówić będziemy:/ iest koniecznie potrzebną. –

Powszechną przeto zasadę dla Umieiętności Politycznych nazna-
czyć musimy łącznie w zakresie Duchowym i materyalnym, to iest:
nie możemy opuszczać z Uwagi składu istoty Człowieka – którego w
tem mieyscu musimy sobie postawić iako zagadnienie Filozoficzne,
i toż zagadnienie rozwiązać. –

Przystąpmy więc do zgłębienia i rozwiązania tego zagadnienia,
a zastanowmy się w tem mieyscu nad pytaniem czem iest
Człowiek?

Człowiek w całem Stworzeniu na ziarnie Ziemi najwyżey wznie-
siony do Szczęścia zaiste stworzony, bo mu to objawia urodzone
czucie, od chwili wiedzy o swem jestestwie, uważany w całym Rodzie
Ludzkim, jakichże nie przeszedł już koley? Jakichże nie przeciął już
wyobrażeń o osiągnieniu Szczęścia takowego? a przecież biorąc rozli-
czne rozwijania się Narodów i Ich Dzielności na wyobrażeniach o osią-

gnieniu

O osiągnieniu powszechnego szczęścia oparte, widzimy i iak nam to Historya okazuie, że one niedoprowadziły do zamierzonego celu, czyli szukanego powszechnego stałego szczęścia; gdy tymczasem poiedynczo biorąc Człowieka, wielu i większa zaiste część ludzi osięga go nie-myśląc nawet częstokroć o tém iakim sposobem, posiada go, nie wie-dząc nawet o tém że go posiada, a naiczęściey dopiero w chwili utra-ty poznaie takowe, i w tenczas go dopiero w całém znaczeniu uczuwa gdy do niego powrócić zdoła. —

Czemże więc iest to szczęście poiedyncze? (indywidualne.)

Cóż powszechnem szczęściem bydź może?

Jakiem bydź powinno życie Człowieka, aby było życiem?

Jakiem życie Narodów, aby niem było? –

To są pytania które należy tu rozwiązać. Nim atoli do tego przystąpimy, zwróćmy nayprzód uwagę na stan życia Ludzi poiedynczych, i to przez przykłady, bo ta droga naywidoczniejsza i naykrótsza, podobnie następnie zwróćmy uwagę na stan życia Narodów wedle Historyi. I tak: weźmy przed oczy np: Człowieka całe swe usiłowania i prace poświęcaiącego mozolnemu zbieraniu bogactw, chcącego zapewnić szczęście swe na bycie materyalnym, spuszczaiącego zresztą z uwagi swey wszystkie inne względy życia, i zapytaymy się czy iest szczęśliwym. – Zaiste nie iest nim tak iakby bydź mógł. –

Udziałem iego iest tylko cząstka mniemanego szczęścia, którą wszakże nieprzyiemne uczucia iakich obok tego dla braku innych względów życia doznaie przeważaią; a dążność iego pierwotnie chwycona, zwłaszcza gdy się stanie nałogową, stawia mu także do przyiścia w stan należytego życia. –

Weźmy następnie Człowieka, u którego zachowanie nieskazitelności uczuć moralnych iest wyłącznym usiłowaniem, na którém zakłada byt, szczęście i honor, obok którego usiłowania bliższy wzgląd na byt materyalny, iest u niego iakby niczém. – Praca zwłaszcza mozolniejsza, jakby poniżeniem, a nawet Religia iakby zbytecznością. – Spytaymy się czy ten iest zupełnie szczęśliwym? –

Zaiste także nie – bo mu chwile życia przy unikaniu pracy zwłaszcza niekiedy i mozolniejszey, nudnie upływaią; a częstokroć także zwłaszcza gdy iest w tém położeniu że tylko przez pracę potrzeby swe materyalne zaspokoić może, też potrzeby codziennie mu się przypominaiące i zadosyć uczynienia wymagaiące, sprawuią uczucia nie przyiemne. – Posiada więc on znaczny udział szczęścia, lecz takowy przeważony iest częstokroć od nie przyiemnych uczuć bytu materyalnego,

i odzywaiącego się

i odzywaiącego się uczucia wyrzutów wewnętrznych co do zaniedbaniy Religijności. –

Weźmy nakoniec Człowieka zatopionego całkiem w myślach Religijnych, który pragnie aby byt iego materyalny spoległ na samey iego ufności Religijny, i dlatego prawy zwłaszcza moralniejszy ile może unika, a nawet częstokroć uchybienia przeciw moralności iako rzecz ludzką i potoczną uważa a przez Religiję mniema że bydź wynadgrodzonemi. Spytajmy się czy ten iest szczęśliwym. – zaiste i ten nie iest takim, bo nie tylko potrzeby materyalne dokuczaią mu, ieżli mu ich los urodzenia nieopatrzył, ale nadto zatapianie się w samych myślach Religijnych sprowadza go częstokroć w walkę z rozumem, iaki Człowiek z woli Boga w pewnych tylko granicach w udziale otrzymał; zwłaszcza gdy taki Człowiek z rozwinięciem rozumu swego pojedynczego /: indywidualnego :/ nie doszedł stopniowo aż do samych granic rozumu ludzkiego, sprawia mu więc tako stan życia iego cierpkim, a gdy ieszcze i uchybień przeciw moralności dopuszczaią się, uczucia moralne stawiaią mu, każdy brak moralnego postąpienia przed Sąd iego Sumienia. ——

Ma on więc także swój udział szczęścia, ale nie iest szczęśliwym tak iakby bydź mógł i powinien. –

W tych trzech przykładach widziemy trzy główne zarysy życia Człowieka, które w niezliczonych stopniowaniach i nieskończenie różnych kombinacyach napotykamy w życiu ludzi szczegółowo uważanych, i iuż w tém miejscu tako wnieść możemy: że i Religija i moralność i Praca ciągła, zastosowana do sił i zdolności pojedynczego człowieka, iuż to iako staranie o byt materyalny, iuż także iako warunek konieczny do szczęścia Człowieka sama przez się bezwzględnie nawet na iego byt materyalny uważana, to iest choćby bez tejże byt materyalny miał zabezpieczonym, są wraz uważane łącznemi i koniecznemi warunkami do szczęścia Człowieka. – I o ile Człowiek pojedynczy w którym kolwiek z tych trzech warunków mniej więcey uchybia, o tyle też nie osiąga tego szczęścia na Ziemi, iakie mu dozwolono osiągnąć. –

Zbiór szczęścia pojedynczych ludzi stanowi szczęście Narodu, tak iak np: zbiór bogactw pojedynczych ludzi ogólnie uważany stanowi wysokość bogactwa Narodowego – tak iak np: Zbiór sił moralnych i fizycznych pojedynczych ludzi, stanowi przy zgodzie, siłę moralną i fizyczną czyli potęgę Narodową. —

Przeydźmy teraz do historycznego badania życia Narodów, ostanie bowiem przed historycznem rodu Ludzkiego i rozwijaniu się stopniowem życia iego nic w tym względzie przed Sobą mieć nie możemy. –

Cóż nam więc Historya okazuie?
Oto że te trzy warunki które do osiągnienia szczęścia ludzi pojedyn-

czych

pojedynczych zakreśliliśmy, są również koniecznemi warunkami do osią=
gnienia powszechnego szczęścia Narodów - mianowicie Religia, moral=
ność i praca zastosowana korzystnie do położenia Narodu - z tém
ieszcze co do narodów odszczególnieniem; iż chociaby nawet Religia i mo=
ralność i prace łącznie i razem w narodzie objawiły się, lecz nie były
wraz u szczególnych pojedynczych ludzi naród ten składaiących, lub przy=
najmniey w większości szczegółowy pojedynczo /: indywidualnie :/ uważaney,
ale tylko podzielone, to iest: w jednych Religija w drugich moralność
w trzecich Praca natedy Naród taki niedbiawia powszechnego szczęścia
swego, i to bardzo naturalnie, bo skoro szczególni pojedynczy Ludzie nie
będą, według tego co wyżey wyjaśniliśmy szczęśliwemi, to niemożemy
mieć zjawu szczęścia powszechnego w narodzie, które jak wyżey po=
wiedzieliśmy, iest zbiorem szczęścia szczególnych pojedynczych Ludzi,
a nadewszystko tak rozłączeni Ludzie narodu iedni drugim wzaie=
mnie w swem wyobrażeniu mniemanego szczęścia zazdroszczą - Pracujący
np. zazdrości próżnuiącemu iego swobody i zabawy - nie pojmuiąc nawet
że zabawa próżnuiącego przeistacza się częstokroć w nudną dla niego pracę,
a praca rzeczywista chwilowo zastępuie mu nawet niekiedy rzeczywistą za=
bawę. -

Próżnuiący znowu zazdrości pracuiącemu iego czerstwości, i maluią=
cey się dość obficie na iego twarzy wesołości - a również nie pojmuie
Jego częstych trosków i mozołów w odkupywaniu się bytu swego mate=
ryalnego - i t. p. -

Jdźmy atoli krótszą drogą, to iest historyczną, dla poznania w przy=
kładach tey prawdy i tak:

W miarę iak ludzie odstępowali od prostych i razem wrodzonych
uczuć Religij - uczuć moralności - uczuć potrzeby pracy - i wedle wła=
snych pomysłów w jednych, drugich lub trzecich uczuciach wyłącznie
lub przeważnie zasadzali budowę szczęścia swego, o tyle właśnie odpy=
chali go od siebie - Widzimy bowiem z Historyi że wszystkie narody
starożytne przed Erą Chrześciańską utraciły już o tyle swe szczęście,
o ile odstępowały od Religij naturalney, przez którą rozumieć należy:

a Szanowania uczucia każdemu wrodzonego o bytności Boga. -
b Zachowanie wdzięczności za udział danego Człowiekowi bytu, tak
  w czuciu wewnętrznem, jako też przez życie stosowne. -
c Mienie obok tego nie ograniczoney ufności w Bogu.

Nic zaś przewrótnieyszego w tém względzie nie było iak pomysły
o wielo-bóstwie, i na tych pomysłach wylęgnione dziwactwa. —

odstępowanie

Odstępowanie od Religij naturalny, iako rujnuiące już harmonią warunków szczęścia, pociągało zasobą odstąpienie od moralności — praca zaś różne zajmowała stanowiska. —

Religia Chrześciańska objawiła Swiatło Religij naturalny, i założyła zasady najczystszy moralności. —

Co do starożytnych atoli Narodów rozpatrzmy się np. w Historyi Indyan — Indye azyatyckie nigdy nie były zbliżone do osiągnienia szczęścia, z powodu odstępowania od Religij naturalny, iakotéż następnie od moralności — przez podział na tyle kast rodowych, co wyrodziło dziwactwa pomysłów iak np. między innemi przyjęty pewnik moralny taki „że większą zasługę moralną ma „ten, kto iednemu do wyższy kasty należącemu uczonemu ofiarę daie, niż gdyby „milion pospolitych ubogich Ludzi wsparł, i t. p. wiele innych. —

Egipcyanie również przez odstąpienie od Religij naturalny, widać byli oddaleni od osiągnienia szczęścia, alubo mieli wiele Ustaw moralnych, te iednakże nie z zasad czysty moralności pochodziły, lecz przez potrzeby otwierane miejscowe polityczne wywołane zostały, a przez przesądy Religijne udziwactwo wyrodziły się, i nie sprawiły szczęścia dla narodu. — Praca u nich w znaczným stopniu i aż do przesadzenia ślady po sobie okazuiąca, zepchniętą była na Lud klass niższych, gdzie różnica rodowa była również zachowywaną. — Słowem nie można z ich historyi (: zwłaszcza odległy nie pewny i nie iasny) wyczerpnąć żadny Epoki okazuiący zbliżenie się do szczęścia nawet pod Sezostrysami. —

Grecy obok wad Religijnych i zwichnięcia zasad moralności, które do niektórych tylko względów politycznych skierowaniemi u nich zostały, mimo wielu swietnych Ustaw dowodzących ich wyższe wykształcenie, nie byli także szczęśliwemi, a najgłówniey dla tego: że niebyli miłośnikami ciągłey pracy. — Rolnictwo uskuteczniane było przez Niewolników, które tak iak i Rękodzieła mieli w poniżeniu, chwilowo zaś pokonywane przez Greków z największym poświęcaniem się mozoły, nie zdołały im szczęścia ani nadać, ani utrzymać, ani zapewnić. —

Rzymianie po urządzeniu się w Społeczności i wyrobieniu w Naród, nie długo cieszyli się swim miernim szczęściem. Zaprowadzenie bowiem niewolnictwa, i między wolnemi nawet różnicy rodowy, chęć prowadzenia życia z łupów na ościennych Narodach — Zaniedbanie rolnictwa, odstąpienie od Religij naturalny, a nadewszystko stopniowo wzmagaiąca się nie moralność, która nawet w obliczu Swiata Religij Chrześciańskiey w swéy zastarzałości obiawiała się, [doprowadziła Rzymian stopniowo do stanu nieszczęścia i ostatecznie do zupełnego upadku — gdy przeciw-

[mimo wzorowych przymiotów niektórych Imperatorów [

nie

Gdy przeciwnie np:

Starożytne Chiny z tylowiekowego stanu martwości swej, stawiają nam iuż tem samem widoczny dowód: że niegdy stały na stopniu dość osiągnionego szczęścia. –

Persowie w różnych czasach zbliżali i oddalali się od szczęścia w miarę objawiającej się u nich harmonii pod względami Religii, moralności, i pracy. . –

Izraelici Starożytni znacznie się zbliżyli byli przez Religią i moralność wewnętrznie w narodzie zachowywaną, do szczęścia; lecz Naród ten dumny [z tego iż był urządzonym Teokratycznie] względem innych narodów nie zachowujący żadnych uczuć moralnych, zamiłowany w pierwotnem życiu pasterskim, które wyrodziło wstręt do prac około uprawy ziemi, acz kolwiek przez Moyżesza tak mocno im zalecony, a więcej ieszcze mając wstręt od prac zwłaszcza cięższych rękodzielnianych w miarę powiększającej się u nich potrzeb materyalnych, odstępowania od pierwotnej Religii i zasad moralności, oddalali się od szczęścia. Słowem w historyi każdego Narodu starożytnego upatrzyć można urzeczywistnienie przywiedzionych powyższych prawd: że Koniecznemi warunkami do szczęścia poiedynczych Ludzi i Narodów iest razem i Religia i moralność i praca. –

O Narodach późniejszych nie mamy dalszej potrzeby mówienia, zwłaszcza gdy niemoglibyśmy nie narazić się na te bolesne wspomnienia historyczne, kiedy fałszywe tłomaczenie światła Nauki Religii Chrześciańskiej sprowadzało klęski dla rodu Ludzkiego, iakiemi były zacięte stronnictwa różnych tłomaczeń niedorzecznych – okrucieństwami popieranych, krucyaty – Inkwizycye święte – Sądy że tak rzec można, przez bluźnierstwo Boskiemi zwane, i tym podobnych wiele innych. –

Przyczyna takiego stanu życia Narodów iest a raczej była najgłówniejsza ta: że Ród ludzki nie stanął od razu na stopniu tego rozwinięcia iak iest obecnie; lecz rozwijał się stopniowo, a nawet po objawieniu Religii Chrześciańskiej stopniowo ją przyimował i pojmował; bo ówcześni Ludzie jeszcze należycie nie pojmowali w większości koniecznych warunków szczęścia Człowieka. I iuż to na podstawie samej Religii zasadzali moralność i byt materyalny, a przechodzili następnie w fanatyzm Religijny z zboczeniem z drogi moralności, i iuż znowu na podstawie samej Moralności, w wiekach zwłaszcza ostatnich zasadzali Religią i przechodzili w obojętność Religijną,

ale

aco najgorzy, gdy przebieglejsi na Religij gruntowali byt materyalny. i gdy iej wartość rzeczewista, zmienili na srodek do innych celów służący. –

Oświata dzisieysza i wyrobienie się Rodu Ludzkiego doprowadza nas do przekonania innego w tym względzie. –

Przeydźmy więc teraz na stanowisko filozoficzne tego przedmiotu.

Tu w tym miejscu muszę się odwołać do tego co w głosie moim o Filozofij dla Rodu Ludzkiego (: w roku 1846:) rozwinąłem i powiedziałem, to iest: że Bog wznał odwiecznie wowey mądrości objawić się w tey naturze, którą na ziarnie Ziemi naszey oglądamy przez trzy siły głowne: przez siłę tworzącą – przez siły materyi stworzoney. – i przez siłę Ducha, utrzymuiącego żywotność stworzenia. – Że piętno tych objawionych sił Boskich natrafiamy we wszystkich szczegółach stworzenia; a udział i widoczne piętno tych sił najgłównicy ma w sobie Człowiek. –
Skąd koniecznie według Ludzkiego rozumu wnieść musiemy: że wedle tych trzech sił razem ciągle działaiących, życie swe Człowiek prowadzić powinien, aby było w właściwim znaczeniu życiem. – aby było godnem Stwórcy Człowieka; aby go uczyniło szczęśliwym, słowem

aby żył. –

Kto bowiem nie tak żyie, nie żyie w całem znaczeniu, bo nie uznawa życia swego szczęśliwem – słowem nie żyie.

Odnośnie zatém do tych trzech sił, przez Boga nam i wnas objawionych, powinien Człowiek wedle poznania i wszelkiey możności swey życie swoie stosować. –

Wedle poznania mówię i wedle wszelkiey iego możności – bo nie wszyscy Ludzie zarówno rozwinięte poznanie, nie wszyscy równe siły fizyczne, zdrowie. i przymioty mieć mogą. –

Każdy iednakże ma wrodzone acz kolwiek nie w jednym stopniu, zawsze przecież też same uczucia. –

Wola Człowieka iako główny w Człowieku iego działacz twórczy, niech pokierunie każdy iego postępek wedle dobra moralnego iak go uczuwa, i jak go rzetelnie pojmuie. –

Materya swą, czyli ciało niech pielęgnuie wedle iego potrzeb, to iest niech ani nie zaniedbywa pracy, ani nie nadużywa sił fizycznych i umysłowych; niech pracuie wedle swych zdolności dla opatrzenia potrzeb materyalnych, a gdyby nawet pod tym względem nie potrzebował tego, to niech pracuje już to dla samego utrzymania stanu normalnego zdrowia swego, już też dla obrócenia owoców swey pracy na

Korzyści

korzyść tych, którzy nie są wstanie dla braku sił lub zdolności, przez pracę opatrzyć swych potrzeb materyalnych. —

Pod względem Ducha utrzymującego żywotność stworzenia, wywiązuje się Człowiek w znaczney części, gdy odnośnie do swey siły twórczy i siły materyi, o ile może moralnie i stosownie postępuie i żyie; ale to jeszcze nie wszystko bo Duch utrzymujący żywotność, pośredniczy między temi dwóma siłami, i uzupełnia ciągle stan życia Człowieka, wskutku czego i uchybienia Człowieka iakich przeciw sile twórczey, lub sile materyi dopuszcza się, zwraca do harmonji ogólney iaką Bóg naturze zakreślił. a to środkami dla Człowieka moralnego miłe, a dla nie moralnego przykro uczuwalnemi, ostrzegaiąc go zarazem przez pierwsze lub drugie aby prostował swe życie! —

Siłą przeto Ducha tego uczuwaiąc Człowiek w sobie, przez niego winien zbliżać się do poznawania Boga. Zachować wdzięczność za udział bytu swego i mieć nie ograniczoną ufność w Bogu pomnąc na to: że Duch utrzymujący żywotność w każdym razie trudnym, w niespodziewany chwili wspomoże Człowieka i z jego pociechą, ieżeli tylko wola jego była moralna, i jeżeli materyalny byt swój starał się przez pożyteczną pracę utrzymać, a to choćby nawet mimo swey wiedzy uchybiał przeciw działaniu owych objawionych nam sił Boskich. — A jeżeli wola Jego nie była moralną, ieżeli nie pracował na byt swój materyalny, wspomoże go również, ale nie inaczey iak obok uczuć dotkliwie dla Człowieka uczuwalnych, i jeżeli mimo tego trwa w niemoralney woli i postępkach swych, nie wybrnie z stanu nieszczęśliwego. —

Kończąc nareszcie powyższy rozbiór tak ważnego przedmiotu; zwróćmy najprzód do nas samych naukę: żyimy moralnie! — Pracujmy pożytecznie

Miejmy nie ograniczoną ufność w Bogu i Jemu najgłębszą wdzięczność. A takie życie już samo przez się szczęśliwe na tém ziarnie Ziemi — przywiedzie nas w życie doskonalsze i szczęśliwsze, bo Bóg zaiste stworzył Człowieka do możności osiągnienia szczęścia. — a nie dla własney potrzeby aby siebie samego uczuwał w Człowieku. —

Z tego co tu wyżey mówiliśmy, wynika nam ta uwaga polityczna

Że każdego Rządu iest najrzeczywistszym obowiązkiem:

1°. Obok szanowania wszelkich wyznań zgodnych z Religią naturalną, przestrzegać aby się obojętność Religijna nie objawiała, lecz aby każdy według wyznania swego Religią szanował. —

2°. Przestrzegać aby moralność wpaiana i zachowywaną była. —

2tio

3.tio Przestrzegać aby żaden stan nie pozostawał w życiu próżniakiem, który to obowiązek iest nayświętszym względem takich Ludzi, ktorzy częstokroć tylko z powodu braku nastręczenia im pracy, przechodzą w nałóg próżniactwa.

§ 9.

Zasada Powszechna.

Z Uwag powyższych czerpiąc zasadę powszechną dla umieiętności politycznych, naznaczamy ią w ten sposob:

„Utrzymanie właściwego Stanu Religii - Moralności i Pracy wzy-
„ ieunej z oględnością na bezpieczeństwo zewnętrzne Państwa"

Jest zasadą nayważniejszą i powszechną dla umieiętności politycznych w ogólności. -

Z Zasady tey wypływaią wszystkie inne to jest są teyże koniecznie podporządkowanemi. -

Zasada ta jako nayważniejsza i ogólna zawsze - wszędzie - jako taka niezmienną pozostaie. -

Zasada zaś pod względem Materyalnym nayważniejsza - nie jest i nie może bydź ani ogólną ani trwałą - Lecz dla każdego wszczególności Państwa stosownie do czasu i położenia Państwa w zbiegu licznych kombinacyi poszukiwaną, i na pewne tylko Epoki naznaczoną bydź może - do czego nayszczególniej znajomość Statystyki. -

§. 10.

Statystyka

Statystyka uważana jako nauka podaie środki wyrachowania proksyi Państwa pod względami właściwemi ile też Państwo cele swe z Społeczności Obywatelskiey wypływaiące, skutecznie popierać i byt swoy utrzymać może - bliżey mówiąc Nauka Statystyki podaie sposób wyrachowania najbliższych potrzeb Państwa zamożności jego - sił obronnych - czyli całego Stanu Państwa.

Skąd wypływa że znajomość Statystyki Państwa iest bezwzględnie koniecznie w każdym Rządzie potrzebną - a Nauka sposobu obrachowania się Statystycznego, iest nauką konieczną dla Umieiętności politycznych. -

§ 11.

Pożytki Umieiętności politycznych pod względem Urzędników. -

Obeznanie się w Umieiętnościach Politycznych przez urzędników publicznych, nie tylko wyższych ale nawet i niższych iako wpływaiących czynnie choćby też w najmnieyszym udziale do wykonywania Rządu, iest bardzo pożytecznem - Skoro bowiem Urzędnik posiada znajomość tychże, a przynajmniey w właściwym do Urzędu swego stosownym stopniu, dąży tem zdolniey w Obrębach Urzędu swego do celów Rządu, maiącego na względzie osiągnienie celów społeczności, i prócz dobrych chęci i naypilniey
słyszey. -

najściślejszey Rządowi wierności, co już w każdym Urzędniku przypuszczo-
nem bydź powinno- łączy ieszcze (: na czém wiele zależy:) ździelenie przekona-
nia swego.

§ 12.

Pod względem prywatnych Osob.-

Również pożytecznem iest obeznanie się w Umieiętnościach Politycznych przez prywatnych.-

Niemasz bowiem Człowieka, któryby znaczney części myśli swoich niezwracał na stosunki Społeczności Obywatelskiey, któryby w tym, lub owym kroku Rządu nie upatrywał w swém mniemaniu uchybień, i tych częstokroć w swém przekonaniu za niegodziwe uznawał, a które-rych wcale inaczey mógłby natedy pomyśleć, gdyby pod właściwym względem politycznym Sąd swój z należytego i niemylnego przekonania wydać był w stanie.-

J tak np: Zakaz przywozu wyrobów zagranicznych iakże częstokroć nieusprawiedliwionym zostaie w przekonaniu prywatnych, którzy nie są w stanie pomyśleć, że w kraiu gdzie obok niedostateczności bogactw z rolnictwa, rękodzieła stanowią pomocne źrzódła utrzymania Państwa, dozwolenie przywozu takowego, zagrażałoby chyleniem Państwa do upadku a przeciwnie znowu, że w krajach gdzie praca około roli stanowi najgłówniejsze źrzódło bogactw, zakaz przywozu wyrobów zagranicznych, zwłaszcza do potrzeb a nie do zbytku odnoszących się, iest wielce szkodliwym, skoro odrywa do rękodzieł te ręce, których praca około roli daleko większe pożytki w ogóle przynosićby mogła.-

§. 13.

O wydaniu Zdania czyli Sądu politycznego.-

Polityk nawet najbieglejszy, nie mógłby bydź w stanie rozstrzygnienia pod względem politycznym żadnego pytania Politycznego, gdyby nie miał zebraney w Umyśle swym, razem obecney kombinacyi wszystkich względów politycznych, z któremi też pytanie polityczne styczności bliższą lub odległeyszą mieć może. a jeżeli też wyda zdanie czyli Sąd swój, pod niektóremi tylko względami z wypuszczeniem reszty względów politycznych z uwagi swej, łatwo uchybi przeciw zasadom politycznym, i dobru publicznemu. np. Gdyby polityk pod względem pomnożenia bogactw Państwa przez kwitnące rolnictwo- rękodzieła- handel- zwracał działania swe do tego iedynie tak ważnego celu, lecz obok tego spuściwszy z uwagi bezpieczeństwo Państwa, nie utrzymywał dostateczney siły zbrojney- nie popełniłżeby uchybienia politycznego?-

§ 14.

Przewodnik utrzymania Praw Społeczności Obywatelskiey

Gdy więc nie pod pojedynczemi względami, ale związkowo pod

wszelkiemi

wszelkiemi ścisłemi względami wydanie zdania czyli Sądu Politycznego nastąpować powinno. Przeto tém większy pożytek poznać się daie znajomości Umiejętności politycznych, bo od Sądu politycznego powszechnego, to jest publicznego, czyli od rozszerzony w Państwie, że tak powiedzieć można, panującey Opinij publiczney polityczney, zawisł przewodnik utrzymania praw Społeczności, to jest dzielności i powagi Rządu, oraz stanu prawości cały Społeczności. – Przewaga zaś Opinij polityczney przeciw rzeczewistym istniejącym stosunkom politycznym, czyli ta byłaby gruntowną lub mylną, a następnie czyli sprawiedliwą lub nie sprawiedliwą – niszczy przecież zawsze rękojmią zachowania praw Społeczności, i obala porządek istniejący. –

§ 15.

Utrzymanie opinij polityczney publiczney dla dobra Społeczności Obywatelskiey.

Mylilby się, ktoby pomyślał że utrzymanie opinij publiczney dla dobra Społeczności Obywatelskiey, uzyskać można przez narzucenie opinij polityczney lub przez siły fizyczne, nie. wszczególności po wynalazku druku iest to niepodobieństwem widocznie wzrastaiącem.

Niemasz zatém żadnego innego środka nad te dwa główne: gdy Rządy z rzetelnością znajdujący usprawiedliwienie w przekonaniu rządzonych postępują, i gdy ułatwionem zostaie powszechne poznanie rzetelnych i zasadniczych prawd politycznych. – Tym bowiem sposobem opinija publiczna wynikaiąca z przekonania o usprawiedliwionem postępowaniu Rządu, gruntuie przewagę moralną i fizyczną, dla zachowania Państwa w stanie porządku właściwego. – Nie masz nawet powodu obawiania się zarzutów, że niepodobieństwem iest utrzymać sprawiedliwą opinią publiczną Polityczną w Państwie, gdzie tyle szczególnych zdań, że nie od samego przekonania, ale i od przymiotów rządzonych zawisła opinija publiczna; bo co do pierwszego, dosyć iest rozważyć, że opinia publiczna spaia się w Stolicach różnych części państwa, i głownie w Stolicy główney. a co do drugiego, należy poznać tę prawdę, że już w samey naturze każdego Człowieka, przewaga (na stronę cnoty poważania) istnieje a tém pewniey większość szczególnych Ludzi na stronę cnoty wszędzie i zawsze znaleść można. Ten bowiem związek stosunków moralnych w całym rodzaju Ludzkim iest powszechnie widoczny – bez tego byłby oddawna już rodzaj Ludzki zaginął. – Odpowiada on tey godności rodzaju Ludzkiego, do jakiey go

wszechmocny

Wszechmocny Stwórca na świecie Stworzeń swych wyniosł. Wszelkie zerwanie go, iest wyiątkiem szczególnym, którego skutki ręka Wszechmocnego ku nowemu wzmocnieniu osłabionych więzów powszechnego związku stosunków moralnych świata, dobroczynnie kieruje. Krócey mówiąc: przewaga cnoty w postępowaniu Rządu, znayduie zawsze przewagę cnoty i w Rządzonych. Przeciwnie zaś brak cnoty w postępowaniu Rządu, nie tylko że oburza i zniechęca cnotliwych, ale co gorzey, ośmiela złych Ludzi do wykonywania wszelkiego złego. –

§ 16.

Z tego co wyżey mówiliśmy łatwo poiąć można iak wiele na tém zależy, aby Urzędnicy zwłaszcza na stérze różnych gałęzi władz Rządowych będący, byli nietylko światłymi ale nadewszystko cnotliwymi i miłość oraz zaufanie powszechne posiadaiącymi ludźmi. – Co samo przez się iuż iest wielką dla Państwa rękoymią o przewadze Opinij publiczney co do istnienia Stanu prawości w Państwie.

Optimum enim medium ad consequendam bonam existimationem est: si quis talis esset qualis haberi vellet –

Wyrzekli to iuż Starożytni mędrcy. –

Rozdział III.

O Systemacie Umiejętności Politycznych. –

§ 17.

Uwagi przechodnie. –

Naylepsze obeznanie się w szczegółowych częściach Umiejętności Politycznych, niebyłoby dostateczném dla polityka, bez poznania wszystkich szczegółowych ich części, czego przyczyny iuż wyżey w §. 13me wyłożone są. –

Lubo zaś w praktyce Rządu Państw odnosi się konieczność ta tylko do osób trzymaiących naczelnictwo Rządu – lubo nawet iak niżey wykażemy niepodobieństwem iest dla Urzędników niższych i osób prywatnych, umieć w ścisłém rozumieniu wszystkie części

Umiejętności

Umieiętności politycznych – co pochodzi z niemożności znania wszelkich, zwłaszcza zmiennych szczególnych stosunków tego lub owego Państwa – gdy iednakże dla tego nie można pomijać dokładnego systematycznego rozkładu Umieiętności Politycznych – tém więcey że takowy samych nawet prywatnych postawi w właściwym punkcie ich widokręgu, że tak powiem politycznego, z którego poznać każdy dopiero zdoła ile i jaki przedmiot polityczny, według swych wiadomości cenić może – przeto też Umieiętności Politycznych co do wszystkich głównieyszych ich szczegółowych części wykazać należy. – Lubo nie wszystkie części Umieiętności politycznych będą także przedmiotem niniejszego wykładu, iak o tém niżey będzie – poznać go iednakże powinniśmy. –

§ 18.

Rozkład pod względem teoretycznym i praktycznym. –

Umieiętności polityczne w Ogólności i we wszystkich szczegółowych częściach uważać należy pod dwoma względami – raz w względzie filozoficznym w którym stanowią Umieiętności z praktycznego użycia rozumu Człowieka wyprowadzoną – powtóre w względzie praktycznym w którym stanowią Naukę i wiadomości rzeczywistych Ustaw i Urządzeń politycznych w różnych Państwach w różnym sposobie w praktyce zastosowanych. –

§ 19.

Wszelkie Ustawy są albo ściśle prawnicze – stanowiące w drodze Cywilney de meo et tuo. a w drodze karney oznaczaiące zbrodnie i przestępstwa oraz kary na takowe – iakoteż w obydwóch tych względach formy postępowania przepisuiące. – albo administracyjne które obeymuią różne Urządzenia – Rozporządzenia i przepisy wewnętrznego zarządu państwa dotyczące – albo ściśle polityczne których przedmiotem iest bezpieczeństwo korzyści prawe – i potęga państwa. – ale ponaywiększey części stosunków zewnętrznych państwa dotyczą. –

§ 20.

Maiąc powyższy rozkład w myśli wyliczyć możemy części szczegółowe do składu ogólnego Umieiętności politycznych tak zwanych należące – i zarazem zwrócić uwagę naszą na to: które z nich w całey rozciągłości swey publicznie wykładane być muszą – i tak Co do ściśle prawniczych. –

w względzie Filozoficznym. –

1. Umieiętności prawa natury prywatnego – obeymuiąca wykład praw i obowiązków Człowieka iako istoty zmysłowo-rozumney, z natury iego wyprowadzonych /: wykładana w Uniwersytetach około–

o których tylko w krótkości niżey nadmienimy. /

2º Umieiętności prawa publicznego obeymuiące wykład praw i obowiązków pod względem stosunków Ludzi uważanych w społeczności Obywatelskiey albo: tak wewnątrz społeczności, czyli wykład praw i obowiązków Rządzonych względem Rządu i wzajemnie — iako też zewnątrz Społeczności to jest wykład Praw i obowiązków Narodów między sobą, /: wykładana w Uniwersytetach o których tu w krótkości niżey mówić będziemy, o formach Rządów jednakże obszerniey rzecz rozbierzemy —

Co do administracyinych części w względnie również Filozoficznym.

3º Umieiętności Policyi — obeymuiąca wykład środków do zachowania bezpieczeństwa wewnętrznego przez środki i działania których skutki natychmiast widoczne, i to stanowi policyą niższą — Postępowanie przez środki których działania i skutki są odleglejsze — i to stanowi policyą wyższą — Nakoniec przez środki istniejące w najwyższey zwierzchności Rządu samego iako powołanego do zachowania Stanu prawności względem Rządzonych i utrzymania w najrozciąglejszem znaczeniu stanu prawności w Państwie — Ta część będzie przedmiotem naszego wykładu. —

4º Umieiętności Ekonomii polityczney wewnętrzney — obeymuiąca wykład środków utrzymania zamożności Państwa — tak co do Ekonomii prywatney, która podaie środki do utrzymania i polepszenia korzyści Osób prywatnych lub ciał moralnych z Rolnictwa, Rękodzieł i handlu, co stanowi głównie przedmiot Szkół Technicznych — jakoteż do Ekonomii Publiczney, która podaie środki do utrzymania i pomnożenia bogactwa publicznego wewnątrz kraiu i jest albo przemysłową o ile doskonalenia Rolnictwa, Rękodzieł i Handlu wewnętrznego dotyczący się — albo finansową podaiąca środki do najłatwieyszego, najmniey uciążliwego, najpewnieyszego i jak najsprawiedliwiey rozłożonego podatkowania — Przedmiotem naszego wykładu będzie również Ekonomia publiczna. —

Co do ściśle polityczynych części w względzie zawsze ieszcze Filozoficznym. —

5º Umieiętności Polityki — podaiąca środki do zachowania bezpieczeństwa Państwa w ogólności — a w szczególności zewnętrznie uważanego bądź bezpośrednio przez utrzymanie w dzielności Stanu Rycerskiego i stosowney siły zbrojney — bądź pośrednio przez środki Dy-

plomatyczne

Dyplomatyczne. Traktaty. Przymierza. i tym podobne inne = w tey Części nad niektóremi szczegółami zastanowiemy się.-

6. Umieiętność Ekonomij Polityczney Narodów. podaiąca środki zachowania zewnętrznych korzyści z szczegółowych gałęzi Handlu zewnętrznego tudzież do zachowania korzystnego w Ogólności Billansu zewnętrznego Państwa, i utrzymania Kredytu Narodowego; i ta ostatnia Polityką Ekonomij Państwa nazwaną być może. która jako łatwo już widzimy iest częścią tylko Ekonomij Polityczney. Powyższą część w ogólnych zasadach tylko przeydziemy.-

§. 21.

W Względzie praktycznym zaś:

7. Nauka obowiązujących Ustaw nadanych Cywilnych. Handlowych. Karnych. i form postępowania objętych Kodexami tak zwanemi Dziennikami praw i innemi szczegółowemi przepisami, zajmuie naygłówniey w całey rozciągłości Szkołę prawa.-

8. Nauka Ustaw administracyinych nadanych i obowiązujących tak pod względem policyinym iakoteż Ekonomij Politycznych. w Kodexach, Statutach Dziennikach praw. oraz innych szczegółowych urządzeniach, Rozporządzeniach i przepisach objęte. nie w całey rozciągłości swey na Uniwersytetach wykładaną bywa. - jakoż ani tego zachodzi konieczna potrzeba; bo nauka Ustaw takowych prywatnemu obeznaniu się z temiż zostawioną być może, ani też nawet iest możebność wykładania ich dla tey przyczyny: że ulegaią ciągłey zmianie.-

Obeznanie się iednakże z temi Ustawami na drodze prywatney iest koniecznie potrzebnym. szczególniey Dla maiących zamiar ubiegania się o Urzędowanie. Dla tego też Kommissye examinacyine słusznie się domagaią po kandydatach dokładniey onychże znaiomości.-

W niniejszym wykładzie umieiętności administracyinych który w względzie filozoficznym iest naszym przedmiotem. powoływać tylko będziemy iako przykłady ważnieysze z Ustaw administracyinych obowiązujących, to iest: pod względem praktycznym.-

Rozdział

Rozdział IV.

O prawie powszechnem w krótkości.

§ 22.

O prawie natury prywatnem.

W cały Naturze istnieją odwieczne prawa. ocóm nas codzienny widok Swiata przekonywa, istnieją one zatém koniecznie i w naturze Człowieka, nad których poznaniem Człowiek zastanowiwszy się, wyprowadza ie z natury swey za pomocą rozumu. i tak: rodzimy się wraz z prawem do życia. do kształcenia sił moralnych i fizycznych. Do godziwego nabywania rzeczy, dla pozyskania w nich środków do utrzymania życia. i takie prawa są każdemu Człowiekowi wrodzone; z któremi połączone są wrodzone obowiązki względem Boga, siebie i innych. i to nazywamy Prawami Natury wrodzonémi. To zaś co wskutek wrodzonego prawa do godziwego nabywania rzeczy bądź z łona Natury wprost bierzemy, bądź od innych Ludzi za pomocą prawego czynu nabywamy. nazywamy prawami nabytémi.

Wykład praw takowych i z niemi połączonych obowiązków, nazywamy Umiejętnością prawa Natury prywatnego.

Poznajemy zaś że główną zasadę Umiejętności tegoż prawa natury mamy iuż w czuciu i rozumie naszym. to jest: że Natura Człowieka czyli nas samych daie nam czuć to prawo swoie główne mianowicie: „zachowaj z wdzięcznością ku Bogu byt twój iako „Istota zmysłowo-rozumna. a szanuj przytém zachowanie bytu takiego we wszystkich innych Ludziach." to jest nie obrażaj praw innych Ludzi.

Poznajemy również że to prawo iest dla wszystkich i względem wszystkich Ludzi.

Jakże Ludzie byliby bezpieczni, gdyby prawo to w ścisłém znaczeniu powszechnie wykonywaném było? ale taki stan naturalny, iest tylko idealnym. Warunki bowiem natury znanego nam Swia

ta

Świata na samych stosunkach z porównania wynikaiących zależy, bo czyby znaczyła wielkość bez istnienia drobności – co cnota bez istnienia zbrodni – a dobre bez istnienia złego? a zatém i rodzaj Ludzki dla własnéy wartości nie istnie bez wyiątków zagrażaiących obrazą praw Człowieka. –

A gdy nadto obraza takowa nietylko z wpływu i działania złych, ale także bez wpływu woli i działania innych Ludzi z samego wypadku nastąpić może – Szukał więc Człowiek i szuka zabezpieczenia praw swych łącznemi siłami wchodząc do społeczności z innymi Ludźmi. – Skąd wynika dla nas poznanie konieczności istnienia społeczności takż zwanéy Obywatelskiéy. –

§. 23.

O prawie natury Rządowém. –

W Społeczności Obywatelskiéy, która wymaga porządku i musi być rządzoną, wypływa stosunek między Rządem a Rządzonemi, a stąd prawa Rządu połączone z obowiązkami Rządzonych i prawa Rządzonych połączone z obowiązkami Rządu. – Wykład zbioru praw tychże i obowiązków, stanowi Umieiętność prawa Rządowém zwanego. –

Tu również poznajemy główną zasadę prawa Rządowego, które spoczywa w rozumie Człowieka, a ta iest: że Rząd ma prawo użycia tych środków w Społeczności, iakie odpowiadaią zachowaniu celów w społeczności o których wyżéy w §.   mówiliśmy; i żądania stosownych ofiar z zbioru praw służących szczególnym Członkom Społeczności na utrzymanie tych środków – że Rząd ma obowiązek nie używania środków zbytecznych nad te które celowi społeczności odpowiadaią – i nie wymagania wyższych ofiar nad dostateczne do utrzymania potrzebnych środków. –

Że Rządzeni maią prawo do Opieki Rządu i bezpieczeństwa tak wewnętrznego iak zewnętrznego, iakie wielkie sił Społeczności otrzymanem być może – oraz do wolności używania wszelkich swych praw prywatnych iakie im pozostaią się w ich wzbiorze po odłączeniu tych które dać są obowiązani na utrzymanie środków ku zachowaniu celów Społeczności. –

Że Rządzeni maią obowiązek zachowywać postanowienia

Rządu

Rządu, i składać do publicznego Społeczeństwa Skarbu ofiary potrzebne na utrzymanie środków do zachowania celu Społeczności.

Jm więcej prawa i obowiązki wyżej wyłożone zbliżone są, w wykonaniu swém do zupełnej ścisłości; tém mocniej ugruntowanym iest wewnętrznie byt społeczności. Natém bowiem zależy i dzielność Rządu, i zachowany stan prawości dla Rządzonych. —

§. 24.

Prawo Narodów obeymuie wykład praw i obowiązków Społeczności Obywatelskich, czyli Państw iednych względem drugich, i toż samo co już powiedzieliśmy o prawie natury prywatném, to również i o prawie Narodów powiedzieć można. a główną zasadą prawa Narodów iest aby każda Społeczność zachowywała byt swój stosownie do celów Społeczności, a szanowała zarazem także zachowanie bytu innych Społeczności, to jest nie obrażała ich praw. - -

Rozdział V.

O formach Rządu.

§ 25.

Formy Rządu. —

Rząd Państwa czyli władza Rządu do dwóch głównych względów odnosi się, to jest: do władzy prawodawczej pod względem nadania ustaw Społeczności obowiązywać maiących. i do władzy wykonawczej, pod względem wykonywania tychże praw.

Jeżeli obiedwie władze te, połączone są naywyżej w jednej osobie. Rząd taki iest iedno-władny czyli Monarchiczny; który znowu albo iest nie ograniczony i bezwarunkowy w jednej osobie, i ten jest samowładny. albo ograniczony ustawą, lecz zawsze wśród obudwóch władz w jednej Osobie Monarchy zostaie, a ten jest Konstytucyinie monarchiczny. —

Tak pierwszy iak drugi iest albo Sukcessyonalny, gdy przechodzi na krewnych Monarchy, albo wyborowy gdy zawisł od wyboru Rządzonych. —

Jeżeli

Jeżeli znowu obiedwie władze Rządu zostaią przy pewney części Społeczności Obywatelskiey. Rząd taki iest możno-władny czyli Arystokratyczny.—

Jeżeli nakoniec obiedwie wyżey powiedziane władze główne Rządu zostaią przy wszystkich Rządzonych, co nie inaczey uważać należy iak tylko sposobem rzeczywistego wyboru i umocowania szczególnych Osob przez całą społeczność Obywatelską do zastąpienia wtey mierze wszystkich szczególnych Członkow Społeczności. Nateidy Rząd taki iest Gminowładny czyli Demokratyczny. gdzie władzę prawodawczą przez wybranych ad hoc wprost sprawowaną.— a władzę wykonawczą pośrednio to iest przez Urzędnikow od Ich wyboru zawisłych wykonywaną, uważać należy.

Jeżeli zaś władze te dwie są iakimkolwiek sposobem podzielne między Monarchę i możnowładztwo lub Gminowładztwo. albo między możnowładztwo i Gminowładztwo tylko. Rząd taki iest formy połączoney.

§26.

Która formę za odpowiednią naznaczyć można.—

Zastanawiaiąc się nad tem pytaniem i rozwijaiąc myśl naszą w względzie ściśle teoretycznym i historycznym czyli praktycznym przychodzimy natę konieczną odpowiedź. że żadney formy za powszechnie odpowiadaiącą naznaczyć nie możemy. i że takowa względnie tylko na potrzeby społeczności i na wykształcenie Rządzonych odnośnie do pewnych Epok mniey więcey oznaczyć się daie. Nawet pomysły Patryarchow Żydowskich o formie Teokratyczney iaką miał niegdy tenże Narod Żydowski, nie zdołały utrzymać Jch iako społeczności Obywatelskiey, tylko przez czas niejaki, mianowicie: dokąd pomysły te w zgodney zostawały harmonii.—

Jtak iak rozum naprowadza nas snato przekonanie że Człowiek w stanie natury obstać się nie może dla przyczyn w §. wyżey wykazanych. gdyż poiedynczo niejest w stanie zabezpieczyć się od uszczerbku swych praw względem złey woli wśpół-ludzi. i wypadkow. tak równie iuż dla tych samych przyczyn żadna zwyżey przywiedzionych form nie może bydź za odpowiadaiącą powszechnie w rzeczywistości naznaczoną. gdyż przypuściłby wśrzód potrzeba że natura Rządzących i Rządzonych oraz Jch potrzeby, różnią się od Natury powszechney, którey właściwym iest ciągły ruch tworzący ciągłe zmiany stosunkow, ale dopiero ciągłe zmiany stosunkow w całym ogromie swym stanowią Doskonałość iedną. bo ta iedna istnie tylko pod Rządem

najwyższy

Najwyższej Istoty — wszelkie zaś najwyższemu temu Rządowi nisko podporządkowane Rządy Ludzkie, nie mogą bydź inne: biorąc ie podmiotowo — tojest same wsobie; iak tylko nietrwałe — jako w kolej zmian Ruchu powszechnego Natury, zmianom również ulegać muszące a tylko przedmiotowo, tojest względnie na powszechność do składu iedney doskonałości koniecznie dążące. —

Zarzucićby nam może kto: że: gdy wszystko dąży do składu iedney doskonałości, przeto wszystko iest skutkiem koniecznych wypadków, wypływaiących z składu doskonałości jedney, a przeto że daremnem jest zastanawianie się nad szukaniem wyboru w szczegółach — od pomysłów i woli Ludzkiey niezawisłych — których przeznaczenie już tem samem zakreślonem jest w należeniu do składu iedney doskonałości. —

Lecz my w tem miejscu zachowujemy usprawiedliwienie tego co wyżey mówiliśmy do rozwinięcia powyżey w §. umieszczonego, gdy o tym przedmiocie z kolej rzeczy obszerniey nam mówić przypadnie. — Tu zaś poprostu tylko odpowiadamy: że zastanawianie się nasze obecne, iest naszym moralnym obowiązkiem, odpowiadaiącym właśnie całości powszechny iedynie doskonałey. —

§. 24.

Historyczne w tym przedmiocie Uwagi

Historya stawia nam dowody praktyczne o tem: że każda forma Rządu objawiała błogie Epoki Państw — i tak miały ie odnośnie do swego czasu Starożytne narody pod formą Rządów Monarchicznych jak np. Królestwo Izraelskie pod Dawidem — czas niejaki pod Salomonem i innymi — Królestwo np. Judzkie pod Ezechiaszem — Jozyaszem i innymi — Miał Rzym zbliżenie do stanu błogiego pod Nerwą, i jego następcami Trojanem, Adryanem, Antoninem, Markiem Aureliuszem i innymi. — Miały narody Azyi Epoki błogie pod wielu światłymi i cnotliwymi monarchami — miała Francya pod Ludwikiem IX i iego następcami, Filipem II, i Filipem III — Miała Polska pod Zygmuntem Starym i innymi; przykładów tym podobnych natrafiamy wiele w Historyi. —

Arystokratyczny wpływ w Rządzie spostrzegamy mniey więcey wróżnych narodach, zwłaszcza w Państwach starożytnych na stany rodowe podzielonych; ściślejszey atoli Arystokratyczney formy nie przedstawia nam bardziey. jak dawny Rząd Wenecki —

pod

Pod którym Wenecya dosyć długi czas błogiego stanu doznawała, co iednakże więcey sposobności Handlu niż formie Rządu arystokratycznego przy=pisać należy - z Epoki bowiem owey Wenecyan nie tylko ze żadnych odznaczaiących się mądrością ustaw nie znayduiemy - ale nawet nic takiego nie natrafiamy szczytnością godną nazwanem być mogło. -

Pod formą Demokratyczną nie podaie nam historya między Starożytnemi Narodami błogich Epok - bo nawet Grecy mimo swey wielkiey szczytności, i mimo wielu światłych prawodawców, nigdy bło=giego stanu nie używali, co samo iest dowodem że forma Rządu Demokratycznego wymaga wyższego nad owe czasy postępu i narodowego usposobienia - Późniejsza wszakże Historya stawia nam znowu dowód inny o Szwajcaryi, o Stanach Zjednoczonych Ameryki i innych z wpływem Demokratycznym istniejących Rządach.

§. 25.

Odniesienie się do Zasady główney i powszechney.

Z tego co wyżey przytoczyliśmy w przykładach poznaiemy, że każda forma Rządu o tyle tylko za odpowiednią temu lub owemu Państwu uważaną być może, o ile w niey najstosowniey według postę=pu Narodowego właściwy stan Religii moralności i wszelkiey prawy, z należytym względem na bezpieczeństwo wewnętrzne utrzyma=nym być może o ile oraz cele Rządu i Rządzonych wzglę=dem siebie najtrafniey osiągnione być mogą, to iest: powaga i dzielność Rządu i stan prawości dla Rządzonych - o czem wyżey w §.   mówiliśmy. -

§. 26.

Myśli dalsze w tym przedmiocie

Maiąc przed sobą te uwagi że Rząd ściśle monarchiczny zawisł od przymiotów Monarchy - że Rząd ściśle arystokratyczny sam z siebie dzieląc iuż między sobą naród stawia go w niebezpieczeństwo przeciw=nych wyobrażeń i wzaiemnych niechęci - że nakoniec Rząd ściśle Demokratyczny wymaga wyższego usposobienia i wyrobienia się Narodowego, aby po rozwinięciu się swoim w należytey posadzie i właściwey sprężystości z dobrem dla Państwa utrzymać się mógł - maiąc nadto przed sobą Historyą, która nas w tem utwierdza że po największey części połączona Rządów Państw obiawiała ciągle i

obiawia się.

Objawia się. Takowo wnieść możemy że forma mniey więcey połączona za
najodpowiednieyszą uważana bydź może - a stopień udziału w połączeniu
takowem odnośnie do Stanu Narodu - wyrobienia się tegoż i potym mniey
więcey dla tego lub owego Państwa oznaczonym bydź może .-

§. 27.

Zasady do których połączona forma Rządu odnosić się powinna pod wzglę=dem władzy prawodaw=czey. -

W Prawodawczey władzy winien mieć znaczny udział (udział mó=
wię) Lud cały iako w zjednoczeniu swem powszechną potrzebę najbliżey
czuiący, i pod tym względem wolę swą co do przedmiotow najbliżey
go obchodzących - wydać maiący.-

Przedmiotami najbliższemi dla Człowieka są iego Język rodzinny -
pożywienie - okrycie - Schronienie - o ile te iako rzeczywiście potrzebom
odpowiadaiące uważane są. —
Władza prawodawcza Ludu pod temi względami uważana w dwojakiey postaci
objawiać się może w społeczności bądź wskutku wolności naturalney, gdy ta
co do przedmiotów wyżey rzeczonych ustawami społeczności nie jest ograniczoną -
bądź wskutku Ustaw nadanych skoro ich stanowienie wprost od Ludu wedle tego
co w §. 25. mówiliśmy zależy - i od Ludu wypływa. - Cała bowiem Społeczność
do używania w tych względach wolności naturalney - lub do stanowienia
w tych względach Ustaw, których wpływ najbliżey czuie i zna, a którym
dla dobra swego cała podlegać ma - wpływać powinna. W miarę zaś stopnia
wyrobienia się Narodu tenże o szczegółach przedmiotow wyżey powiedzianych
mniey lub więcey stanowić ma.-

I tak np. prócz wykształcenia co do Religij i moralności które względnie
na te zasady iakie w §. 8. rozwinęliśmy powinna bydź wedle tych za=
sad koniecznie powszechnem w Społeczności, i to w Języku narodowym
a nie innym; zostawionem bydź może zresztą wykształcenie dalsze
młodych pokoleń do woli Narodu całego w tem najbliższem znaczeniu
iż Gminy szczegółowe Ludu nie powinny bydź przymuszane do koniecznе=
go utrzymywania więcey rozwiniętych Szkółek gminnych nad zakres
nauk Religij - moralności i ogólnego poznania rodzajów prawa - ani
Rodzice do koniecznego posyłania dłuższego także Dzieci swych dla po=
bierania dalszych nauk - skoro iuż tylko w naukę Religij moralności i =
w ogólnym poznaniu rodzajów Prawa oświecenie już odebrały.-

W tym bowiem względzie co do utrzymywania więcey rozwinię=
tych Szkółek legalne objawienie woli większości Gminy stanowić powin=
no - Gminy bowiem szczegółowe najbliżey czuią w tey mierze swe

potrzeby

potrzeby czasu – i stanowią również pod względem siły możności w tey mierze – przymus w tym względzie nie wyradza pomyślnych skutków, a przeciwnie, zostawiona właśnie w tey mierze dowolność sprawia upragnienie i ubieganie się Gmin. –

Podobnież np. przez ogólny przepisy Rządu, aby nikt w Społeczności nie był próżnującym, lecz każdy i to w naywyższym znaczeniu każdy Członek Społeczności zaymował się osobiście użyteczną iaką pracą – zostawioną zresztą bydź może całemu narodowi wolność wyboru godziwey pracy bez wszelkiego przymusu. – a Rząd te gałęzie pracy które w iakiem Państwie dla Dobra ogółu nayodpowiedniejszemi się okazuią, szczególney opiece mieć powinien – co samo sprawi już wzrost pracy takowey. –

Nawet pod względem stanu woyskowego, który iest koniecznym, i dlatego musi bydź przymusowym w Społeczności, może Lud cały czyli Gminy szczegółowe wielce użytecznie stanowić, a mianowicie pod tym względem: że gdy na każdą Gminę pewna ilość do służby woyskowey przypada – przeto o tyle o ile w Gminie tey zdolnych ludzi do służby woyskowey powołanych znayduie się, i o ile ich liczba przewyższa liczbę na Gminę przypadaiącą – o tyle też sama Gmina o wyłączeniu przewyżki tey z pomiędzy powołanych (: rozumie się iednakże o ile sami wyłączeni to wyłączenie przyimuią :) stanowić powinna – Gmina bowiem naylepiey znać może który Członek iako w innym rodzaiu pracy z większym użytkiem dla Społeczności poświęcać się może, wyłączonym bydź winien. –

Takich i tym podobnych wiele innych przedmiotów ocenianiu i woli Ludu zostawione bydź mogą w każdey Społeczności chociażby takowa na nayniższym ieszcze stopniu wyrobienia się narodowego i wykształcenia Cywilnego zostawała. –

W Regule zaś należy przyiąć tę zasadę: że Ustawy główne w przedmiotach nayblizszych dla Człowieka, takie któreby Rząd jako zmianę dawnego stanu zaprowadzić zamierzył, nie powinny bydź wydawane, bez osiągnienia naprzód pewności a przynaymniey prawdopodobieństwa moralnego że większość Społeczności podziela przekonanie o pożyteczności zmiany takowey. –

W Społecznościach zaś na wyższym stopniu wykształcenia cywilnego zostaiących, gdzie Lud pewny stopień rzeczywistego udzia-

łu

Udziału władzy Prawodawczey sposobem w §. przywiedzionym sprawować może, przytaczamy tu pod względem tak rozumianego wpływu Ludu do władzy prawodawczey tę zasadę.–

Iż od wpływu tego czyli prawa czynnego politycznego do wyboru na ten cel Reprezentantów Społeczności /: iak o tém w §. mówiąc o Gminowładztwie powiedzieliśmy, a który to wybór na zgromadzeniach Szczególnych czyli Gminnych nastąpować ma :/ nikt nie powinien bydź wyłączonym, komu prawna przeszkoda nie stawa na zawadzie.–

Niemaiąc przeto potrzeby mówienia nawet w tém mieyscu o płci Żeńskiey, którą natura do innych równie ważnych a nawet ważnieyszych może obowiązków niż te o których tu mówimy powołała, twierdzić możemy: że za ulegaiących wyłączeniu od rzeczonego prawa obierania Reprezentantów Społeczności niemożna sprawiedliwie uważać jak tylko: nayprzód Cudzoziemców – daley małoletnich, i w ogólności nieużywaiących władz umysłowych, zresztą zaś tylko tych ludzi których za pożytecznych Społeczności uważać nie można, jako to: niemaiących stałego i godziwego sposobu do utrzymania, dla których dobro Społeczności iest obojętném = Kalek i innych niedołężnych Ludzi na wsparciu tylko i dobroczynności Społeczności zostaiących – oraz tych szczególnych ludzi którzy dali dowody że są szkodliwemi Społeczności i jako tacy w skutek wyroków Sądowych pozbawieni zostali praw takich politycznych.–

Nakoniec jeszcze dla przyczyny ściśle polityczney aby uniknąć możnowładztwa w Gminowładztwie prawodawczem należy również za ulegaiących wyłączeniu od Prawa w mowie będącego uważać wszelkiego rodzaiu Ludzi służbą prywatną trudniących się, inaczey bowiem niemożnaby uniknąć przy wyborach przewagi nieodpowiadaiącey temu właściwemu Duchowi w jakim wybory w Gminie nastąpować powinny, i do którego zbliżać należy przez stosowne ustawy sposób odbywania wyborów.

Co zaś do prawa biernego politycznego, to jest: co do zdolności prawnych aby bydź obranym na Reprezentanta Społeczności, powinny bydź także Ustawą oznaczone przymioty na Reprezentanta, jakich potrzebę konieczną samo powołanie wskazuie; mianowicie pod względem oświecenia potrzebnego, i doświadczenia w życiu praktycznem,

Praktycznem nabytego to jest wieku — gdyż niedość iest bydź teoretycznie oświeconym, lub do używania praw Cywilnych pełnoletnim, ale trzeba przeżyć iako członek pełnoletni przynajmniey lat kilka na drodze życia praktycznego w społeczności, aby dać siebie poznać i doświadczyć ludzi wzajemnie także, aby przez doświadczenie nabrać uzdolnienia do stania się użytecznym Reprezentantem Społeczności — obok zaś posiadanych przymiotów takowych nikt niepowinien bydź wyłączonym od prawa biernego politycznego, to iest od możności zostania Reprezentantem, iedynie tylko też same wyiątki iakie wyżey co do prawa wyboru czyli czynnego przytoczyliśmy mieysce mieć powinny — Aby zaś Urzędnicy sprawuiący Władzę wykonawczą nie przeważali w Kole Reprezentacyi pod względem władzy prawodawczey, może mieć mieysce stosowne ograniczenie liczby do którey w Kole reprezentacyinem prawodawczem Urzędnicy mieścić się mogą. —

§ 28.

Dalsza Uwaga w tym przedmiocie. —

Nietylko już dla zostawienia Narodowi możności objawiania woli swey w względzie władzy prawodawczey co do przedmiotów iakie wedle wyrobienia się narodu iego stanowieniu właściwie ulegać mogą, ale nadto dla zbliżania o ile tylko można Ustaw maiących Społeczność obowiązywać do ich doskonałości, wszelka ważnieysza nowa ustawa, czyli prawo takie któreby od uchwały ludu zależeć mogło, winno bydź poprzednio w proiekcie do tegoż ułożonym wcześnie przed uchwałą o iego postanowieniu, publicznie do wiadomości Ludu podanem — a to w tym celu aby nastręczyć możność każdemu prywatnemu podania swych uwag odnoszących się do proiektu takiego, rozumie się z zachowaniem przyzwoitego w tey mierze toku i porządku — co również i przy Ustawach wprost przez Rząd wydawanych na względzie mieć należy. —

Rozporządzenia jednakże i Ustawy przemiiaiące zwłaszcza które Rząd iako władza wykonawcza wydaie, niemogą ulegać podawaniu ich wcześniemu w proiektach do wiadomości całey Społeczności; cóż dopiero gdy iuż iako maiące obowiązywać ogłaszanemi zostaią — gdyż przez wczesne tychże w proiektach obwieszczanie nietylko wynikałoby opóźnienie wykonania, ale nawet często kroć iawne

szkody

szkody dla społeczności wyniknąćby mogły, a szczególniey przy rozporzą-
dzeniach Skarbowych i policyinych zachodzićby mogło.-

Uwagę przeto niniejszą pod względem podawania do wiadomości Projektów do praw, chcieymy tu mieć dobrze zrozumianą. Dlatego zwrócimy raz ieszcze uwagę na tę okoliczność, że ta uwaga tu głównie do działań władzy prawodawczey odnosi się to iest: ile razy nowa ważna jaka Ustawa stanowioną- lub dawna zmienianą bydź ma.- Gdzie podawanie projektów do wiadomości publiczney tém koniecznieysze uznajemy gdy zastanawiamy się- że wszelka zmiana Obecnie obowiązuiącego prawa, przez samą zmianę toku przedmiotu do którego się odnosi iuż przynosi ważną niedogodność dla spo-łeczności, iakże więc dokładnie należy projekt do każdego nowego prawa uchwalaiącego dawne zgłębić- Lepszość iego nad dawną Ustawę naliczyć z względem na wszelkie z tymże skutki oceniić- wady tegoż częstokroć nie widoczne odkryć i przewidzieć, aby rzetelną powagą prawodawczą uznać można w rzeczywistém przekonaniu korzyść Ustawy Wydaną bydź mianey- lub przeciwnie.-

§. 29=

Zasady pod względem władzy wykonawczey w Rządzie położony formy.-

Władza wykonawcza najwyższa nie może bydź właściwiey sprawowaną iak przez spoienie tyże w jedney osobie w tym względzie jednowładney- gdyż ta sprzyjstość która koniecznie iest potrzebną dla dobrego wykonania Rządu, oraz to zachowanie właściwey jednostajności i systematycznego porządku w wykonywaniu Rządu przez pośrednictwo licznych urzędników jakiego wymaga potrzeba równości w działaniach Rządu, nie mogą bydź łatwiey utrzymane iako przez zlanie władzy najwyższey wykonawczey w iedną osobę- Władza przeto wykonawcza najwyższa wyłącznie w osobie Jedno-władney w tym względzie osoby zostawać powinna- i to tako dalece że ieden tylko wyjątek miejsce znajduie w tey mierze, i to z przyczyn ściśle politycznych mianowicie co do władzy Sądowniczey; że Sądy wykonywać winny najwyższą władzę Sądowniczą, która iest gałęzią władzy wykonawczey, niepodległe za zdanie wedle przekonania Sędziego na Ustawach obowiązuiących oparte- to iest nie odwołalnie przez iednowładną osobę- czyli ostatecznie- i samo tylko ułaskawienie od kary, które zachowanem

bydź

bydź może dla Jednowładney Osoby takiey – w Sprawach kryminalnych wykonanie postanowienia Sądowego zmienić może – w ogólności zaś wyroki Sądowe ostateczne a nayszczególniey w Sprawach Cywilnych gdzie idzie o wymiar Sprawiedliwości de meo et tuo nie powinny ulegać żadney zmianie i uchybieniu ani zatamowaniu w wykonaniu z Strony Osoby naywyższą władzę Wykonawczą trzymaiącey. –

Wszelkie zaś inne gałęzie władzy nayważszey wykonawczey odnoszące się do Administracyi Państwa, do Woyskowości, do Bezpieczeństwa czyli Policyi, Skarbu publicznego – Interessow Religii i Oswiecenia – porządku i związku między władzami szczegółowemi przez Urzędnikow sprawowanemi – przy Osobie Jednowładney zostawać powinny. – Nie należy tu bowiem rozumieć aby taka Jednowładna Osoba sama osobiście miała wszczególności w każdym szczególe nayważszą władzę wykonawczą sprawować zwłaszcza gdy to byłoby niepodobieństwem – bo sprawowanie tey władzy przez licznych Urzędnikow odbywać się musi – ale należy ią uważać za zostaiącą przy Osobie Jednowładney w tym sposobie iżby tey Osobie Jednowładney w każdym razie wykonanie rzeczywiste tey władzy służyło osobiście i stanowczo – to iest: aby żaden przypadek /: prócz iak wyżey powiedzieliśmy co do iuż wykonaney ostatecznie władzy Sądowniczey, czyli co do wyrokow prawomocnych i ostatecznych :/ nie ulegał takiemu wyiątkowi, w którymby objawienie nayważszey władzy wykonawczey przez Osobę Jednowładną nie miało mieysca z skutkiem stanowczym – iedynie bowiem tylko co do władzy Sądowniczey, o ile rzecz stała się wedle Ustaw ostatecznie prawomocną, wzruszaną więcey bydź nie powinna – Dlatego zaś mowimy tu o wykonaney władzy tey że, gdyż o ile by dopiero następnie miała bydź wykonaną, rozumie się samo przez się: że Osobie Jednowładney służy prawo zasiędź na czele grona Sędziow w którey kolwiek Instancyi, przy każdey Sprawie i wydać swe indywidualne iako Sędzia zdanie, a nawet w kiey że samey Sprawie w pierwszey i dalszych Instancyach zasiadać, w czym wszakże znowu podlegałaby też Jednowładna Osoba Ustawom Państwa stanowiącym o wyłączeniu Sędziego gdyby w tim położeniu znaydowała się. –

Nie należy co do tak nie ograniczoney iak wyżey władzy wykonawczey zostaiącey przy Osobie Jednowładney rozumieć – aby władza nayważsza Wykonawcza od iey jakoby upodoban zawisłą była –

gdyż

gdyż działania Jey nie mogą bydź inne iak tylko wskutku najwyż-szey władzy prawodawczy - z którey wypływaiące Ustawy stanowią prawidła postępowania w wykonywaniu Rządu czyli sprawowaniu władzy Wykonawczy - Lecz należy pojąć tę konieczność że Osoba Jednowładna trzymaiąca władzę Wykonawczą - w samem rzeczywistem sprawowaniu już władzy Wykonawczy, w żadnym przypadku przez iakiekolwiek inne Osoby - Społeczności, na zasadzie Ustaw do formy Rządu odnoszących się - przeszkodzoną bydź nie powinna - to jest: aby wola w tey mierze Osoby Jednowładney nie była poddana pod czyie kolwiek uznanie w samym już toku wykonywania tak jakto np. miało miejsce w Polsce od 1576. gdzie z Ustawy do formy Rządu odnoszącey się Pacta Conventa zwaney - król nie prawie działać nie mógł swą władzą - gdyż władza prawodawcza zostawała przy Seymie - a władza wykonawcza przy Dygnitarzach Państwa, których zdania obowiązany był król do jedności przywodzić - a w razie niepodobnym przyłączyć się do zdania tych którzy się „ku Wolnościom - prawom a zwyczajom Wedle praw każdy „Ziemie i dobremu Rz. Pos. skłaniali - Vol. 2. Art: 6. Kar. 898. Wyd: 1733 r. gdzie niżey znowu czytamy „ a ci Panowie będą powinni prze-„strzegać, aby we wszystkich Sprawach nic się niedziało contra „dignitatem Nostram, i przeciw prawu pospolitemu.“

Konieczność oddania najwyższey władzy Wykonawczy Jednowładney Osobie fizyczny - a przynajmniey iedney Osobie moralney, z kilku fizycznych złożoney w którychby wyższość ostatecznie stanowiła znajduie usprawiedliwienie w należytem pojęciu rzeczy - a kto praktycznych dowodów w tey mierze szukać zechce, niech zwróci zastanowienie swe na pasmo upłynionych wieków, koleje tylu państw i liczne przykłady iakie podaie Karta Historyi o upadku Państw tak z przyczyn zupełnego Jednowładztwa czyli Samowładztwa, jakoteż z przyczyn Wielowładztwa w wykonywaniu Rządu - niech z przykładów czerpie dowody objawiających się sprzeczności ach osłabiaiących więzy tych Społeczności gdzie władza wykonawcza najwyższa nie została połączona lub przynajmniey należycie spoioną w jedney Osobie, iak oto m wyżey powiedzieliśmy.

Myliłby się bowiem ten, ktoby mniemał iż dla tego że władzę wykonawczą określa władza prawodawcza przeto czy ten czy ów sprawowanie władzy wykonawczy niemoże jak tylko drogą iuż określoną postępować bo różności poięć wyobrażeń i zdolności sprawia taką różność wykonania, że sama władza prawodawcza przy niey upadać może. —

§. 30.

Uwagi co do rozróżniany przez niektórych pisarzy władzy wglądaiącey.

Niektórzy pisarze rozróżniaią ieszcze naywyższą władzę wglądaiącą, którey my niemożemy w tak rozróżnionem znaczeniu uważać ani tyże jako władzy oddzielney poczytywać, ani iey przydzielnie oznaczać, bo władza ta de facto to jest w rzeczywistości swey zawsze istnieć w całey Społeczności. Zostaie ona głównie z natury rzeczy tak przy władzy prawodawczey, iakoteż przy iednowładztwie władzy wykonawczy, a cała Społeczność trzyma ią w swoim przekonaniu które się objawia przez Opinią publiczną w Państwie. Jak otóż iuż w §. 14. namienili śmy, bo wszyscy Rządzeni codziennie czuią że tak rzecz można wykonywanie Rządu, o tegoż prawości sądzą, przez co tworzy się Opinia publiczna, a ta wzrasta w siłę moralną i fizyczną w miarę swey własney wielkości. —

Tu wypada nam uczynić wniosek polityczny następuiący, że gdy trudniey iest zaiste wydać sprawiedliwe zdanie o wykonywaniu Rządu niż same nawet ustawy stanowić, bo często wykonanie ustaw w samey kolei ich wykonania natrafia częstokroć takie zawady, które w chwili ich stanowienia przewidziane bydź nie mogły, trudno też więc iest przypuścić aby cały naród mógł mieć zawsze sprawiedliwą Opinią o wykonywaniu Rządu, i dla tego też przewagę tylko czyli wyższość w tey mierze, w rozwagach naszych w §. 14. przywodziliśmy, a przeto dla utrzymania ile tylko można w całey massie Ludu Sprawiedliwey Opinii o wykonywaniu Rządu, przyięte należy za rzecz korzystną dla dobra Społeczności dopuszczenie możnowładztwu moralnemu objawu opinii w tey mierze, mianowicie: że światłym, właściwe zdolności przez wyższe oświecenie nabyte maiącym osobom, a nadewszystko poczciwym i miłość Ludu posiadaiącym ludziom dozwolonem bydź powinno, uwa-

gi

Uwagi swe wtey mierze publicznie objawiać.–

Tym bowiem sposobem Opinia publiczna na stronę sprawiedliwą oprawości Rządu otrzymaną bydź może w Państwie, gdyż natedy będąc odbiciem się głosu mocnowładztwa moralnego, stanowić będzie niezawodnie Opinią publiczną.–

Niemożna nawet obawiać się zarzutu wtey mierze szkodliwych skutków, bo kto zna łgnienie każdego Serca, choćby nawet samo było zepsutém, do Człowieka poczciwego, kto z drugiey strony rozważy że właściwy stopień Oświecenia i poczciwości niedozwoli aby z uwag i spostrzeżeń mocnowładztwa takiego moralnego wylęgały się zarody tworzące niechęć Ludu dla Rządu, łatwo wszelkie zarzuty niegruntownemi uzna.–

Łańcuch spoień takowych Społeczności Obywatelskiey istnieć koniecznie winien aby przez niego trwałość polityczna wewnętrzna otrzymaną bydź bydź mogła. gdyż tak jak doświadczenia wiedno ciało wiedu ciał fizycznych dwa tylko są środki, to jest: albo je pod ciężarem wzajemnie trzymać, albo więzami wzajemnemi połączyć, tak też właśnie i do trwałego spojenia Społeczności te tylko dwa środki istnieją. i dlatego drugi nad pierwszy iako godnieyszy Społeczności Ludzkiey za właściwy uważać należy, tam zwłaszcza gdzie wykształcenie moralne Społeczności jest już rozwinięte na stopniu właściwym do przyjęcia takiego postępowania.–

§. 31.

Uwagi przechodnie

Ponieważ zaś w liniy praktyczney o istniejących formach Rządów nic tu wykładać nie będziemy – gdyż iak w §. powiedzieliśmy w samey tylko liniy teoretyczney mówimy – przeto obeznanie się z formami rzeczywistemi Rządów, prywatnemu czytaniu zostawiamy. – już zaś w tém mieyscu przystępujemy do wykładu przedmiotów o których szczególniey w cały obszerności mówić mamy. po których skończeniu ogólne jeszcze uwagi o nauce prawa i Sprawiedliwości z stanowiska prawodawczego to jest: pod względem z Umiejętności prawa wynikaiącym uczynimy.– . ——

Rozdział

Rozdział VI.

Umiejętność Policyi

§. 32.

O Umiejętności Policyi

Przez umiejętność policyi rozumiemy wykład środków do utrzymania bezpieczeństwa wewnętrznego w Państwie służących. a nauka policyi / o której tu mówić będziemy / obejmuie jak to wyżey mowiąc o częściach umiejętności polityczney wykazaliśmy, obejmuie zbiór ustaw i przepisów policyjnych rzeczywiście nadanych, ogłoszonych, i w Państwie obowiązuiących. –

§. 33.

Wykazaliśmy w §   konieczność społeczności Obywatelskiey, że ta wynika z potrzeby zabezpieczenia łącznemi siłami praw Człowieka – że przeto zabezpieczenie praw Człowieka iest celem głównym – czyli uważaiąc bliżey, cele Społeczności są bezpieczeństwo i wygodnieysze niż w stanie natury życie..

Wykazaliśmy również w §. 23. że Rząd ma prawo używania środków potrzebnych do zachowania celu Społeczności – Umiejętność zatem podaiąca środki do osiągnienia i utrzymania bezpieczeństwa wewnętrznego w Państwie, iest bardzo ważną w zbiorze umiejętności politycznych. – ma też z wszystkiemi innemi częściami Umiejętności politycznych do Rządu wewnętrznego w Państwie odnoszącemi się styczność bliższą lub odleglejszą – I tak np: biorąc rzecz pod ścisłą rozwagę Umiejętność Policyi w iakim znaczeniu najogólnieyszym uważana ma już nawet z prawem natury prywatnem styczność; bo podaiąc środki do zachowania w bezpieczeństwie praw Człowieka wewnątrz państwa, nie może pominąć dokładnego znania praw Człowieka wedle praw natury temuż służących. –

Ma styczność z prawem Rządowem, bo będąc sama na jego zasadach opartą, nie może pominąć znania swych granic czyli miary wynikaiącey z zasad prawa Rządowego – Ma styczności

Ma styczność z Umiejętnością Ekonomij Rolniczey - Rękodzielniczey i Handlowey a nawet z Finansyą - bo, zachowanie w bezpieczeństwie maiątkow prywatnych i zamożności publiczney iako podstaw życia materyalnego, iest rowniez iey przedmiotem - Ma nawet Styczność z Umiejętnością Ustawodawstwa w ogólności, i tak np: do Ustawodawstwa Cywilnego podaie pomocniczo że polityczne przyczyny do nadania Ustaw Cywilnych zasadą będące, ktore albo z przepisow samego prawa natury nie daią się ogólnie wyczerpać - albo nawet wyiątkiem od tegoż bydź powinny -

Objaśniymy to przykładami =

np: Ustanowienie lat pełnoletności prawny, nieda się wyczerpać z zasad prawa Natury w tym sposobie iżby ustawę ogólną co do wieku na prawie natury ściśle oprzeć można - bo w naturze nierówne są postępy władz umysłowych a nawet sił fizycznych nietylko w szczególnych ludziach, ale nawet w szczególnych narodach, a przeto dla każdego dojrzałość osiągaiącego Człowieka, oddzielną ustawę wypadałoby stanowić, czemu zaradzaiąc Ustawodawstwo Cywilne przy zgłębieniu z postrzeżeń policyino - politycznych, oznacza wiek pełnoletności powszechną regułę w Państwie stanowiący. -

Rozważmy drugi przykład pod względem wyiątku od Prawa natury. - . . -

Niepojmuiemy bowiem w Rozumie wedle zasad prawa natury dla czegoby każdy Człowiek w dobrey wierze działaiący niemiał prawa i wolności robie - nia sobie monety kruszcowey odpowiedniey wartości wewnętrzney - otoż tedy umiejętność policyi z przyczyny niepodobieństwa ciągłego poszukiwania Ludzi złey woli w przedmiocie maiącym wpływ bezpośredni na całą Społeczność, zapobiegaiąc w tym względzie wydarzać się mogącym czynom oszustwa a z tąd wynikaiącemu brakowi dobrey wiary w obiegu monety i szkodom całey Społeczności, podaie przyczynę polityczną do potrzeby Ustawy zabraniaiącey robienia monety, z wyłączeniem tego prawa dla Rządu. - Jest więc i tu przyczyna rozumowa, ale przyczyna odległeysza, tak jak to i o każdey inney Ustawie na przyczynach politycznych oparty rozumieć należy. -

Nierównie większy iescze ma styczności Umiejętność policyi z Ustawo - dawstwem Kryminalnym, pod względem środkow iakie na odwodzenie od występkow - na śledztwo występkow dokonanych - na zapobieżenie z tym skutkom z tychże wynikaiącym z strony iedney podaie - i zarazem

z strony

Z strony drugiey na ochronienie niewinnie podeyrzanych wykrywa. Oddzielnym prócz tego ważnym przedmiotem Umieiętności Policyi pod względem występków iest podanie srodkow do uprzedzenia czyli bezposredniego prawie niedopuszczania tychże. —

§. 34.

Dalsze Uwagi w tym przedmiocie.

Nie należy atoli spuszczać z uwagi że Umieiętność Policyi aczkolwiek wielkiey styczności z innemi częściami Umieiętności Politycznych zostaiąca nieprzestaie przecież bydź sama w sobie oddzielną umieiętnością. i tak: powiedzieliśmy wyżey że ma wiele styczności z Ustawodawstwem Kryminalnem i Władzą Sądownictwa Karnego; lecz zawsze różnicę znamienitą stanowi sam przedmiot rzeczy. bo przedmiotem Umieiętności Ustawodawstwa Karnego, i nauki prawa Kryminalnego iest: oznaczenie zbrodni i kar. a przedmiotem Umieiętności Policyi i nauki Policyi iest tylko zapobieżenie o ile tylko można występkom. Sledztwo dokonanych. Zapobieganie złym skutkom z tychże wynikaiącym. i inne tym podobne działania w drodze zabezpieczenia. -

Że zaś w praktyce wielu Rządow władza Sądownicza za występki mnieyszey wagi policyinemi zwane połączoną iest częstokroć z władzą policyiną bądź wprost przez przydzielenie władzy Sądowniczey Urzędom Policyinym. /: iak np. byli Woyci w kraiu tuteyszym :/ bądź przez dołączenie oddzielnych wydziałow Policyino-Sądowniczych /: iak iest np: obecnie :/ to stąd nie należy spuszczać z uwagi w Umieiętności Policyi odrębności przedmiotow iednych od drugich. -

§. 35.

Granice zakresu Policyi

Dążność działań policyi względnie na cel Policyi odnosi się do zachowania bezpieczeństwa wewnętrznego. -

Działanie więc władzy policyiney odpowiadać powinny wielkości zagrażać mogącego niebezpieczeństwa. przesadzone bowiem w tem względzie działania policyi nadwerężałyby właśnie cel Policyi. bo takowe same przez się stawałyby się nadwerężeniem bezpieczeństwa wolności prawney prywatnych. -

§. 36.

Skład Władzy Policyiney. -

Władza Policyina tak iako wszelkie wykonywanie Rządu

niemoże

niemoże bydź wrzeczywistości Sprawowaną bez stosownego podziału Kraju na pewne części wktórych dopiero przez Urzędników sprawowanie Rządu wykonywaniem bydź może. –

Podział takowy kraju względnie na ilość ludności na powierzchnią Ziemi – na kommunikacye – na ilość miast wsi i osad mniejszych dopełnionym bydź winien. –

Naczelnik władzy Policyjney w każdey takiey części, powinien mieć dodaną siłę zbrojną dla wykonania działania iakie w zachodzącey potrzebie wykonać należy. – w miejscach zaś wyższą ilość osiedlonej ludności maiących, odpowiadaiąca ilości siły zbrojney, władzom policyjnym dodaną bydź powinna – aby siłę fizyczną znaczniejsze nawet niebezpieczeństwa iak np: przy buntach rozruchach i tym podobnych zaburzeniach, wydarzyć się mogące, wstrzymywać była wstanie. –

Naczelnicy takowi szczególnych części, naczelnikom głównieyszych części którym zostali przydzieleni i podporządkowani wedle podziału Kraju. ci znowu najwyższey władzy w Rządzie Państwa ciągle peryodycznie donosić powinni o wszelkich stosunkach i wypadkach Policyjnych. – i też przy każdym ważnym i nagłym wypadku natychmiast czynić, abytym sposobem Rząd mógł mieć ciągle obraz obecnego stanu co do wszelkich szczegółów mogących mieć wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne powszechne w Państwie. –

§. 37.

Niebezpieczeństwa Wewnętrzne w Państwie.

Wewnętrzne niebezpieczeństwa w Państwie, bydź mogą publiczne i prywatne; pochodzić mogą zzłey woli lub tylko zprzypadku – którym środkami już to bliższemi już odleglejszemi zapobiegać – a gdy już objawią się takowe oddalać należy – z tąd też wypływa że należy ustanowić podział stosowny policyi [illegible] iak to już w §. namienilismy, mianowicie na niższą czyli bezpośrednią w względzie publicznym i prywatnym – na wyższą i najwyższą. –

§. 38.

Głównieysze przedmioty Policyi niższey.

Przedmiotem policyi niższey wwzględzie publicznym iest albo publiczność czyli ogół społeczności. –

albo

albo Majątek publiczny w względzie prywatnych. –
albo Osoby prywatne to jest Jch życie, honor, wolność. –
albo Majątek osób prywatnych. –

§. 39.

Główniejsze przedmioty Policyi wyższej. –

Policyi wyższej przedmiotem jest: względ na zaludnienie – Stan Oświecenia – Obyczaie – powaga Rządu – Siła publiczna wewnętrznie względnie prywatnych uważana. Działania odpowiednie odnoszące do Ekonomij w ogólności. –

§. 40.

Policya Najwyższa.

Najwyższa Policya istnie w samey szczytności obowiązków najwyższych władz Rządu, którym obowiązanym iest zachować względem Rządzonych Stan prawości – Przedmiotem więc tey najwyższej Policyi iest Stan prawości i dobro publiczne w najwyższym względzie. –

§. 41.

Uwaga przechodnia. –

Chcąc następnie przystąpić do podania środków policyjnych celem zachowania bezpieczeństwa pod względem tak licznych przedmiotów należy zwrócić przedewszystkiem uwagę na tę okoliczność że najprzód szukać należy w doświadczeniu i poznać niebezpieczeństwa iakie pospolicie zagrażać mogą tak publiczności lub majątkowi publicznemu jakoteż życiu, honorowi, wolności prawney lub Majątkowi prywatnych Osób szczególnie uważanych. –

Poznawszy bowiem takowe niebezpieczeństwa a przynajmniey z nich najgłówniejsze, można dopiero przystąpić do podania stanowczych środków odpornych zapobiegających niebezpieczeństwom zagrażającym lub usuwających iuż zjawione niebezpieczeństwa takowe. –

W Podawaniu przeto środków policyjnych trzymać się będziemy tego porządku iaki wyżej wykazaliśmy i przeciw niebezpieczeństwom o jakich nas doświadczenie uczy, podawać będziemy stosowne środki. –

§ 42.

Co są niebezpieczeństwa publiczne – a co prywatne.

Niebezpieczeństwa wewnętrzne w Państwie iak już wyżej powiedzieliśmy są albo publiczne albo prywatne.

Przez niebezpieczeństwa publiczne rozumieią się najprzód te wszystkie

które

które cały społeczności zagrażaią: następnie zaś i wszelkie takie których skutki nie do pewnych szczególnych tylko osób prywatnych wskutku złey woli lub wskutku trafu są ograniczone.-

Obiaśnijmy to przykładami:

np: podpalenie przez złego Człowieka Gmachu publicznego iest niebezpieczeństwem publicznem z złey woli pochodzącem, bo szkodzi własności publiczney- Zerwanie np. przez siłę wody mostu publicznego, iest niebezpieczeństwem publicznem z przypadku pochodzącem- bo ten przypadek cały publiczności szkodzi, gdyż cała publiczność czyli Skarb publiczny ponosi koszt na wystawienie nowego mostu.-

Używanie nap. fałszywych miar lub wag w przedaży publiczney iest niebezpieczeństwem publicznem złey woli- bo chociaż niezachodzi konieczna pewność że cała Społeczność z oszukania takiego szkody ponosić będzie, ale iednakże oszukiwanie takie niejest ograniczone do stosunku złey woli, ku pewnym szczególnym osobom wymierzaney.-

Choroba np: zaraźliwa- iest niebezpieczeństwem publicznem, bo chociaż niezachodzi konieczna pewność że wszyscy chorować będą, ale stosunek trafu nie iest do oznaczonych prywatnych tych lub owych szczególnych Osob.-

Puszczenie w kurs pieniędzy fałszywych dla oszukania np: Piotra iest również niebezpieczeństwem publicznem, bo przypuściwszy nawet że Paweł chciał tylko Piotra oszukać, tedy skutki tego czynu nie są ograniczone do samego Piotra, bo pieniądze są przedmiotem publiczney wiary, więc gdy Piotr puszcza ie dalej w kurs wiarą dobrą, rozciąga się oszukanie i do innych a kończy się na tey Osobie u któréy iako fałszywe odkryte są.-

Oszukanie zaś np. Piotra przez Pawła przez sprzedanie mu fałszywego Dyamentu, iest niebezpieczeństwem prywatnem, bo iakość Dyamentu niejest przedmiotem wiary publiczney, lecz przedmiotem znawstwa, a skutki tego czynu ograniczaią się tylko do nieznaiącego się i nierozsądnego Kupca który znawstwa biegłych wsztuce nie zasięga.-

Poznanie tey różnicy między niebezpieczeństwem publicznem a prywatnem, iest dla tego użytecznem: że niebezpieczeństwo publiczne iest zawsze przedmiotem większey wagi i trudnieyszem do poszukiwania dla władz Rządowych, niż szczegółowe prywatne niebezpieczeństwa.-

Znanym był nawet pod tym względem podział występków na publiczne i prywatne w prawodawstwie Rzymian, a tobo

potrzeba

11.

Potrzeba wyrażenia podziału tego w Ustawach nadanych karnych niejest konieczną – bo dosyć iest na oznaczeniu kary za ten lub ów występek – jednakże w Umiejętności politycznej poznanie różnicy tej pomijanem bydź niepowinno – bo tak w nauce Policyi jakoteż w nauce ustawodawstwa karnego ma swój właściwy użytek –

Rozdział VII.

O Policyi podwzględem Bezpieczeństwa publicznego.

§. 43.

Niebezpieczeństwa Publiczne. –

Niebezpieczeństwa głowniejsze pochodzące z złej woli Rządzonych, zagrażające bezpieczeństwu Publicznemu w Państwie, są czyny nadwerężające lub niszczące powagę i dzielność Rządu – a tem samem porządek publiczny i dobro całej Społeczności iakiemi są Zdrada główna, Bunty, Rozruchy i inne zaburzenia – których określenie prawnicze wedle właściwych cech iest przedmiotem ustawodawstwa karnego. –

W czasie zagrażających tego rodzaju zaburzeń, lub gdy iuż objawiły się – najważniejszym zadaniem Policyi wyższej iest: zbadanie niezwłocznie przyczyn – Przyczynami takiemi pospolicie są albo drażliwość umysłów – szał fanatyzmu w jakiemkolwiek względzie albo nawet rozpacz – przyczyny objawiającego się stanu drażliwości umysłów, wywołują częstokroć drobne okoliczności, które gdy nie są dla dobra społeczności wiele znaczącemi, Rząd usunąć starać się winien – Jeżeli są dla dobra społeczności stanowczemi obstać Rząd powinien przy stanie rzeczy, a starać się Opinią Publiczną skierować na właściwe stanowisko widzenia rzeczy – Rozszerzenie się Opinij publicznej okazującej drażliwość umysłów, iest już złem wyższego stopnia, któremu Rząd iak najśpieszniej zapobiegać winien; zwłaszcza gdy oznaki rozszerzania się Opinij przeciw Rządowi idą zwykle naprzód iak np: Paszkwile – Stowarzyszenia się tajemne – niezachowanie zwykłego poważania dla władz Rządowych, i tym podobne, po których następujące grobowe (: tak zwane :) milczenie iest najbliższym i najpewniejszym znakiem znacznie już rozszerzonej Opinij

Opinij przeciw Rządowi. -

Zbadanie przeto przyczyn, a następnie zbadanie stopnia rozszerzony Opinij, tak jak to wyżej powiedzieliśmy iest zadaniem Policyi wyższej dla przedstawienia zbadanych przyczyn Rządowi którego obowiązkiem jest w zakresie najwyższej policyi mieszczącym się zgłębić słuszność lub niesłuszność przyczyn takowych, i przedsięwziąć środki zaradcze do przywrócenia stanu prawości w Państwie a mianowicie: po przekonaniu się o słuszności przyczyn przez usunięcie takowych, lub też po przekonaniu się o niesłuszności przyczyn przez użycie wszelkich środków stosownych do powściągnięcia Wichrzycieli i do przyprowadzenia do skutku przewagi Opinij publiczney na stronę słuszności - nienniey przez ukaranie winnych wedle surowości Ustaw Państwa. -

Środki do powściągnienia Wichrzycieli i rozszerzaney przez nich Opinij są: Odezwy Rządowe ostrzegaiące publiczność i objaśniaiące ią o stanie rzeczy - Niezwłoczne przytrzymanie osobiste wichrzycieli i podżegaczów - zabronienie zgromadzania się ludzi niższe pojęcie rzeczy maiących, i łatwemu złudzeniu uledz mogących - prócz tylko w Świątnicach ku czci Bożey przeznaczonych gdzie przez kapłanów Religij odezwy Rządowe ostrzegaiące w należytem świetle stosownie do Ich pojęcia ogłaszane im bydź powinny. - Użycie nakoniec przeciw Wichrzycielom podżegaczom, i przez tych złudzonym Ludziom stosowney siły Zbrojney - a niezwłoczne ukaranie jako wyżey powiedzieliśmy wyśledzonych winnych - powściągnie nie wyśledzonych i złudzeniu ulegać mogących od dalszych działań nieprawych. -

Jeszcze wyższem złem iest rozdrażniony stan Fanatyzmu w jakim kolwiek względzie. Bo Fanatyzm będąc, że tak rzecz można, chorobliwym stanem, wymaga postępowania że tak porównać można lekarskiego - Fanatyzm niejest wytworem chwili - lub opinij łatwo przemijaiącey, lecz stanem który w Epokach wiekowych wyobrażenia rozszerzone - zwyczaie zastarzałe - wychowanie i tym podobne wrażenia zakorzenione wytwarzaią - naco nawet samo Klima i gleba miejscowa znacznie wpływaią. -

Dlatego Policya wyższa i najwyższa na wzrocznym względzie mieć powinna aby objawianie się stanu Fanatyzmu i iego naturę

poznać

Poznać — a nie czekając wydarzeń takich w których rozdrażnienie wybuchnąć może, powinna takowy stan iako chorobę wcześnie leczyć przez środki zaradcze tak stanowi temu iako i pociągom dalszemu na przyszłość.

Środkami temi są: wychowanie skierowane do zahartowania młodego pokolenia w zimną rozwagę nad każdym przedmiotem, zmagania wszelkich namiętnych uniesień. Co do Obecnego zaś pokolenia przestrzegać powinna policya iak najusilniey wszelkiego rozdrażnienia, kieruiąc zawsze Opinią publiczną na stanowisko takiey zimney rozwagi każdego przedmiotu o jakiey wyżey powiedzieliśmy —

Najniestosowniejszym środkiem przeciw fanatyzmowi iest przesadzone użycie Policyi tayney — bo takowa acz kolwiek w każdym Rządzie mniey więcey mieysce mieć musi — w Ogólności atoli użycie Szpiegowstwa oprócz Strategii Woienney gdzie są koniecznie potrzebnemi, ograniczać się powinno pod względem Osób — przeciw takim tylko Osobom Szczególnym które przez wyroki Sądowe lub inne Uchwały adhoc pod Szczególny dozor policyi oddane są, iako Szkodliwe dla Społeczności — Nigdy zaś przeciw Ogółowi narodu — a pod względem czynów, tylko co do takich które albo się iuż zjawiły i położenie rzeczy wymaga działania Policyi tayney, albo też zwiastowane są przez oznaki niewątpliwe a które bezpieczeństwu publicznemu zagrażaią — np. Spostrzeżono że ktoś w mieyscu nie łatwo w oczy wpadaiącem usiłował wyłamać mur do kassy — lecz dzieła nie skończył — pytamy czy dosyć iest mur wzmocnić aby złodziey ostrzeżonym i przeszkodzonym był w wykonaniu dzieła swego — czy też zgodniey z dobrem ogólnem poznać i ująć szkodliwego Człowieka?

Przesadzone zaś używanie Szpiegowstwa iest wielce szkodliwem raz że Szpiegowstwo dla samego dowodzenia swey potrzeby, tworzy baśnie o czynach nayczęściey nie istniejących, albo też wreszcie samo poczętkuie — powtóre obiawia nayniesprawiedliwiey /: przez swą natrętność wtrącona wpośród nayporczciwszych i częstokroć nayprzychylnieyszych Rządowi osób :/ podeyrzliwość iakoby Rządu, i tym sposobem wymusza niejako i tworzy niechęć powszechną przeciw Rządowi — Nadewszystko nakoniec nadweręża Bezpieczeństwo wewnętrzne Ludu, bo się nikt nie widzi bezpiecznym od kłamliwego

do kłamliwego oskarżenia siebie zwłaszcza sekretnego, przeciw któremu usprawiedliwienia nawet stawić nie może.-

Użycie więc szpiegowstwa przesadzonego iest środkiem przeciwnym umieiętności Policyi - i środek ten tylko za wyiątkowy wedle tego co wyżey powiedzieliśmy, uważać należy.-

Niebezpieczeństwa do których daią powód klęski siły większey, lub są tyż że przyczyną bezposrednią.

§.44.-

Nayważnieyszem złem zagrażaiącem Bezpieczeństwo Państwa iest: rozpacz rozszerzana w Narodzie - który naypospolitszym powodem iest brak środków do utrzymania materyalnego bytu, iak iest głód powszechny, Choroby zaraźliwe panuiące - zagęszczona nędza - i t. p. inne klęski.-

Głód powszechny.

§.45.

Klęskom takowym iako skutkom siły większey, niepodobieństwem iest zupełnie skutecznie zaradzić, co tylko iednakże można Rząd powinien przedsiębrać dla złagodzenia stanu nieszczęścia i tak: pod względem głodu - powinny naypród dokładnie statystycznie znaczenie wyższym władzom Rządu Ludności Państwa, i szczególnych prowincyi - Produkcya roczna każdey prowincyi Państwa co do Zboża i innych pomocnych do żywności szczegołów iakoto bydła - Ryb - ilość potrzebna do zużycia każdey prowincyi - aby Rząd mógł ocenić Billans Państwa w tey mierze, a to w czasie tym gdy zbiory roczne mniey więcey przewidzieć się już daią - i następnie albo zakazać wywóz na zewnątrz - albo go więcey ograniczyć - albo o handel wewnętrzny między prowincyami, albo zewnętrzny przywozowy wczesne starania czynić; do czego w razie potrzeby zramienia swego nawet pośrednie powinien zaufanych spekulantów dla wzbudzenia ich ubiegania się o handel takowy -

Naywiększe w tym przedmiocie ułatwienia czynią dziś koleje żelazne, dla tego też powinien mieć Rząd na względzie przywodzenie do skutku za pomocą kolej żelaznych między prowincyami którym pozostaią się produkta od zużycia własnego, a takiemi którym ich nie dostaie.-

Zresztą zakładania w miejscach naypotrzebnieyszych magazynów, a nawet żywienie z pierwszy ręki, po miastach większą Ludność obeymuiących, za cenę iaka naymnieyszą bydź może tych ludzi którym ich praca i zarobek nie wystarczaią na wyżywienie się - i udzielania tegoż wyżywienia bez płatnie ludziom zupełnie ubogim, a niebędącym

w stanie

w stanie najmniejszego zarobkowania, jest środkiem stanowczym.—

Środek ten wykonanym bydź może przez poruczenie Komitetom z Obywateli złożonym Zakładu gotowania i wydawania żywności tanioj, przy udzieleniu z Skarbu publicznego w części przynajmniej potrzebnego nakładu, w pomoc któremu idą składki zamożniejszych a machiny parowe ułatwiają warzenie; pod względem Gospodarstwa Rolniczego ogólnokrajowego, styczność swą z przedmiotem w mowie będącym mającego mówić będziemy na miejscu właściwym przy wykładzie Ekonomij.—

§. 46

Choroby zaraźliwie panujące.

Choroby zaraźliwie panujące sprowadzaią częstokroć rozpaczliwy stan. pod tym więc względem Rząd staranie mieć powinien aby dostateczna liczba Lekarzy w szczególnych częściach państwa mieszkać obowiązanych, dla niesienia pomocy znajdowała się. Zwłaszcza gdy tak już i pod względem policyi Lekarskiej w innych przypadkach potocznych dla dawania opinij w zdarzeniach gwałtowney śmierci, Zabójstw. ranień. pobicia i t. p. wydarzeń od złey woli lub z przypadków pochodzących, iest koniecznie potrzebnem. równie Rząd starać się winien aby Rady Lekarskie względem zachowania się w celu uniknienia zarazy, do wiadomości publiczney podawane były. w czem iednakże tę zasadę chociby nawet z Radą Lekarską w niektórych przypadkach niezgadzało się, przyiąć należy. iż środki zaradcze nie powinny bydź przedsiębrane z poświęceniem nieszczęśliwych Ofiar to iest tych którzy iuż chorują. przez surowe odłączenie ich od ratunku Ludzi jeszcze nie chorujących. co tylko w przypadku ostateczney miejsce mieć może. Ratunek bowiem chorych powinien bydź w razach nawet mocney zarazy zostawiony woli i chęci tych którzy nie będąc ieszcze chorobą złożeni chcą sami poświęcać się na niesienie ratunku złożonych chorobą, inaczey bowiem rozpacz ogarnia i tych którzy ktokolwiek ieszcze są zdrowymi obawiaią się pozostać podobnież bez ratunku na przypadek ulegnięcia chorobie.—

§. 47

Zagęszczona Nędza.—

Zagęszczona nędza albo jest skutkiem klęsk o jakich wyżey mówiliśmy mianowicie głodu z nieurodzaju powszechnego

Chorob

chorób panujących, wylewów, trzęsień ziemi, klęsk wojennych i wielu innych od siły większej wydomej i przemijającej pochodzących o których tu więcej mówić nie będziemy, albo też skutkiem objawiającego się rozszerzonego w Państwie Ubóstwa bez wpływu klęsk takich przemijających od siły większej pochodzących i ten ostatni zjaw stanowi ważniejszy daleko przedmiot uwagi Rządu, gdyż ten jest już znakiem konieczny potrzeby zwrótu działań Rządu na ogólny stan wszelkich stosunków wewnętrznych i zewnętrznych w Państwie.

Stan ten pochodzić może albo z naturalnych skutków materyalnych czyli fizycznych jak np: z przeludnienia pewny prowincyi, albo z naturalnych skutków zwichnionego stanu moralnego w względzie użyteczny pracy, albo z wichnięcia urządzeń wewnętrznych Państwa, wedle których stan rządowy utrzymywać się, albo nakoniec z zwichnięcia stosunków zewnętrznych Państwa. —

Skutki naturalne Świata fizycznego policzyć zawsze także należy za odnoszące się do siły wyższej w kolej czasu nieznacznie wzrastającej, czemu Rząd przez środki stosowne podobnież zwolna i nieznacznie w kolej czasu postępując zaradzić może, jak np: przy przeludnieniu jakiej prowincyi, przez ułatwienie handlu zbożowego jak to wyżej już w §. mówiliśmy, przez skierowanie możności zarobkowania w tejże prowincyi, lub wreszcie przez zachęcenie i pomoc do przesiedlenia się w prowincye mniej zaludnione i t. p. inne. —

Już zaś tam gdzie przyczyny objawienia się rozszerzonej nędzy leżą w skutkach zwichnionego stanu moralnego w względzie użyteczny pracy, albo pochodzą z skutków zwichnięcia urządzeń wewnętrznych lub zewnętrznych, sprężyste środki Rząd przedsięwziąść powinien. —

Takie sprężystne przedsięwzięcie środków nazwać tu powinniśmy Rewolucyą moralną, która gdy na czas nie jest właściwie rozwinięta, staje się powodem do Rewolucyi gwałtowny, który zjawienie się naraża zawsze Państwo na przejścia krytyczne z licznemi niebezpieczeństwami Państwa i szkodami połączone. —

§. 48.

Środki przeciw Ubóstwu z wichnionego Stanu moralnego w względzie użyteczny Pracy. —

Środki przeciw Ubóstwu z wichnionego stanu moralnego w względzie użyteczny pracy są: częścią przedmiotem Policyi, częścią przedmiotem Ekonomii, o czem następnie niżej dopiero mówić będziemy —

W względzie Policyjnym mówiąc o Ubóstwie zwracamy najprzód

uwagę

Uwagę na to: że tu nie rozumiemy Ubogich, Kalek, i niedołężnych do pracy do pracy niezdatnych; lecz tylko ludzi do pracy zniechęconych - i pod tym względem wykład uwag naszych uczynimy.-

W takim tedy względzie biorąc rzeczy poznajemy: iż Rząd najprzód poznać powinien w jakich Stanach objawia się ubóstwo rozszerzone.- czy w Rolniczym lub rzemieślniczym, i handlowym - lub nakoniec między Ludźmi żadnemu z tych rodzajów pracy nieoddającymi się - lecz poprostu próżniackie życie wiodącymi - czy następnie w Ludności miejskiej czy w wiejskiej - następnie wziąść należy na uwagę który rodzaj pracy dla Państwa stanowi główne źrzódło jego Bogactwa /: tak bowiem nazywać będziemy w Ekonomij wszelkie środki odpowiadające potrzebom :/ - aby do tego rodzaju pracy skierować dzielność Rządową - Lubo bowiem głównem źrzódłem Bogactw jest natura, a zatem najbliższym odpowiednim rodzajem pracy Rolnictwo - są jednakże państwa w których rękodzieła i handel stanowią główniejsze źrzódło jego bogactwa.-

A gdy przymus do pewnego rodzaju pracy nie jest stosownym w regule środkiem politycznym - przeto Rządu staraniem bydź powinno, aby wszelkich zachęcających środków do tego rodzaju pracy użył, który jest głównym źrzódłem bogactw Państwa - aby w każdym jednakże rodzaju pracy przyczyny zniechęcające usuwał.- lecz te uwagi rozwiniemy w Ekonomij, atu pod względem policyjnym powiemy - iż próżniactwu oddających się Ludzi winien Rząd do pracy zmuszać.- -

§. 49:

Środki do tego główniejsze są: Najprzód przy spisach Ludności powinna bydź rubryka zatrudnienia z wszelką ścisłością braną - aby w niej każdy osobiste swe zajmowanie się tym lub owym rodzajem pracy podał, i Urzędnikowi spis dopełniającemu w sposobie przynajmniej do prawdy podobnym wykazał - bo np: jeżeli bez tej ścisłości przyjmie Urzędnik podanie od niegdyś służącego, i zapisze go służący, a on od lat kilku bez służby zostaje - lub zapisze Czeladnik tego lub owego rzemiosła - a ten od lat kilku niebył w robocie tegoż Rzemiosła - lub np: wyrobnik - a nie wykazuje gdzie i jaki ostatni miał wyrobek - natedy taki spis nie doprowadza do celu właściwego; nadto o rubrice tej co do Osób wiek i zdolność do pracy już lub jeszcze posiadających; nie powinny bydź przyjmowane i zapisywane podania nie nieznaczące jak np: „przy familij zostaje" lub „na łasce tego lub owe-

go

Ѻwego" i t. p. lecz w takim razie powinno bydź zapisane „bez zatrudnienia" bo taki spis nietylko postawi Rząd w właściwey wiedzy o ilości próżniactwa, ale nadto będzie bodźcem do rzeczywistego poświęcenia się zatrudnieniu w pożyteczney iakiey pracy. Również i wyrażenia się podaiących o sobie np: „utrzymuje się z własnego Majątku" nie powinny bydź zapisywane bez widoczności tegoż, lub niewątpliwey znajomości osoby, bo i tacy często kroć podaią się na utrzymujących się z własnego majątku, który pokątnie wyssaniem tylko cudzey dobroczynności i słabości trzecich osób, zajmuią się — a nade wszystko każdy nawet rzeczywiście z własnego Majątku utrzymuiący się powinien się osobiście zajmować pracą około tegoż majątku, i ten rodzaj pracy powinien bydź zapisanym iak np. Gospodarstwem, utrzymywaniem swych Ksiąg prowentowych, pobieraniem czynszów z Dóbr lub Domów i t. p. nikt bowiem nie powinien się wstydzić wyznać swe rzeczywiste zatrudnienie, skoro nie wstydzi się iego rzeczywistości. —

§ 50.

W Dalszem rozwinięciu działań Rządu w tym względzie, maiąc Rząd obraz pracy i próżniactwa poiedynczego — ocenić zdoła dalsze środki iakich dla zmuszenia próżniaków do pracy użyć mu należy. —

Zwracamy tu powtórnie uwagę na to: że pod względem iak tu uważamy nie naznaczamy przyczyny niemożności lub trudności rozwijania Pracy stanowiących — lecz tylko samą niechęć do pracy, czyli próżniactwo. —

Co do przyczyn bowiem stawaiących na przeszkodzie w możności pracy iak np. w stanie Rolniczym z przeciążenia w pracy — z niemożności wyżywienia przy zbyt drobnym podziale Gruntów i t. p. w stanie np. Rzemieslniczym obok wysokiey lichwy i innych trudności miejscowych, ogranicza się zakres policyjny na zbadaniu tychże przyczyn — i podaniu stosownych w tey mierze uwag — środki zaś usuwaiące przyczyny takowe należą do Ekonomiy polityczney; o czém następnie niżey mówić będziemy. —

Usunięcie zaś przyczyn leżących w lenistwie i próżniactwie iest właściwym policyi przedmiotem, w którym to względzie co do młodych pokoleń mówić będziemy przy Policyjnych względach dotyczących oświecenia i obyczajów. —

Srodki zaś policyjne w względzie skłaniania do pracy są już też łagodniejsze już też surowsze

Łagodnieyszemi są środki skłaniaiące do pracy iakoto:
a. Żądania od zabieraiących się do małżeństwa dowodów uspo-

sobienia

Usposobienia osobistego w iakim kolwiek rodzaiu użyteczney pracy, i-
wykonywania iuż takowey rzeczywistego - co nie tylko względem osob
żadnego Maiątku nie maiących, ale nawet względem posiadaiących
mały maiątek zachowanem bydź powinno, bo naiszkodliwszą iest
ułuda u Ludzi nie praktycznych z ich nie wiadomości i mylnego
wyobrażenia o Maiątku pochodząca. -

6. Utrzymywanie równowagi Pracy w Państwie do zasad Ekonomii
publiczney zastosowany to iest: aby ten rodzay użyteczney w Państwie
pracy do którego mała część się poświęca miał na pewną Epokę
ulżenia zachęcaiące zapewnione - a przeciwnie ten rodzay pracy
do którego się wielka część rzuca, i to większa niż wedle Stanu Pań-
stwa zachodzi potrzeba tegoż lub możność - aby był pod większe
Ciężary publiczne podciągany, w czém iednakże na krytyczne
przyście zmian takowych iakkolwiek przemijaiących Rząd uwagę
swą zwracać powinien. - Nadto także nie mówimy tu o takim
przypadku gdzie równowaga pracy przez nagłe wypadki iakowe
iest naraz zepsutą - gdzie właśnie przeciwnie Rząd Ludziom
pozbawionym nagle zarobkowania i utrzymania, ulżenia czynić
winien - lecz mówimy tylko o wypadku którego przyczyną iest unikanie
cięższey pracy - i tak np: weźmy tu naszych Izraelitów, którzy wszel-
kiey pracy fizyczney unikaią i po największey części na swóy
przemysł rachuią; a mała liczba posiada zdolność i możność
do zaymowania się użytecznym przemysłem, czyliż nie iest właści-
wą rzeczą zachęcać ich do pracy rolniczey i rzemieślniczey? -

W Państwie więc takiem gdzie właściwa do Stanu Państwa
równowaga pracy iest zepsutą; gdzie np. wielka liczba ludzi
rzuca się do przemysłu, a gdzie przez to (: zwłaszcza gdy nie są wsta-
nie użytecznego dla Państwa przemysłu prowadzić - lub co gorsza
szkodliwy przedsiębiorą :) rąk pracuiących w innym i korzystnieyszym
dla tegoż Państwa względzie, iakoto: Rolniczym - Rękodzielniczym -
niedostaie; obowiązkiem policyi iest podawać Rządowi stosowne
Statystyczne Uwagi do przedsięwzięcia wyżey powiedzianych środków -

Przytoczmy tu ieszcze przykład własny historyczny - w daw-
ney Polsce Rycerstwo, Rolnictwo i Duchowieństwo było iedynem
poświęceniem się - Handel, Rękodzieła i cały przemysł - w takim
stanie rzeczy objęli cudzoziemcy i Izraelici - a źle się stało - bo wo-

w Ostatnich kilku wiekach iuż był czas do zachęcenia Krajowców do poswięcenia się w części tymże.—

Zwracanie ścisłey Uwagi Rządu na tok zakładów Dobroczynnych. Jak bowiem zakłady Dobroczynne są z iedney strony najścisleyszém wywiązaniem się Społeczności z obowiązków Moralnych na rzecz Ludzkości, tak z drugiey strony nie wglądanie w Ich tok który częstokroć odstępuie od pierwotnego celu, iaki zawsze przy ich powstaniu iest rozumnie moralny i właściwy, sprawić może Szkodliwe Skutki dla Społeczności; bo Ludzie niechętni do pracy rachuiąc na możności dostąpienia wsparcia, próżniactwu się oddaią.—

Wiele jeszcze podobnych środków przywieść byłoby można które Oko Badawcze w samey praktyce Państwa spostrzegać i rozwadze poddawać winno.—

Srodkiem surowszym iest prosto zmuszenie próżniaków Odo pracy. próżniaków mowię w ogólności bez różnicy na Ich Stan i maiątek i tak:

Maiętnieysi powinni być używani do bezpłatnego pełnienia Urzędów i postug Państwa, iakie w licznych względach w Państwie nastręczaią się przy władzach Administracyinych. Rządowych, Sądownictwie, Zakładach Naukowych, Dobroczynnych, Duchownych, Szpitalach, i tym podobnych wiele innych, a to choćby nie dla rzeczywistey pomocy, i zastąpienia przez to służby płatney, boto nie byłoby w skutkach swych odpowiedniem, lecz przynajmniey dla zatrudnienia Ich Osobistego, odięcia im możności trawienia czasu z szkodą Państwa za granicą, i dostąpienia przez to ogólnego kształcenia się Społeczności i poznawania praktyki Państwa.—

Co do Ubogich próżniaków, tych osadzać należy w Zakładach pracy Publiczney; których rezultata czyli wypadki aczkolwiek pod względem prostych Ekonomicznych Korzyści nie byłyby Korzystne dla Skarbu Państwa, to przecież na uwadze mieć należy: że pod względem Ogólnym większey wagi Korzyść dla

Państwa

Państwa przyniosą niż prostą stratę ekonomiczną – wczém jednakże znowu nienależy opuszczać z uwagi przewagi tego stosunku – tojest aby strata Ekonomiczna niebyła większej wagi – gdyż tę uwagę w każdym względzie polityk na pamięci mieć powinien. —

§. 51.

Teraz przystąpimy do zwrócenia nowej uwagi wdalszym ciągu tego co wyżej w §. 44. mówiliśmy nato: iż jeżeli objawił się rzeczywiście Stan zagęszczonej nędzy bądź to z przyczyn klęsk siły większej bądź z zwichnionego stanu moralnego względzie użyteczności pracy bądź nakoniec przez nagłe wypadki zewnętrzne, co wszczególności przez nagłe przerwanie lub zmianę dawnych stosunków zewnętrznych stać się najeden raz może – skutkiem czego następnym Rozpacz się wywiązuje – natedy obowiązkiem policyi iest wystawić Rządowi Stan rzeczy – aby tenże był wmożności użycia środków nagłej zmiany Stanu Państwa. – tojest do użycia środków właściwej Rewolucyi moralnej – aby przez to zapobiedz prowokacyi gwałtownej, która częstokroć w naturalnym toku rzeczy staje się konieczną. —

§. 52.

Wreszcie nakoniec już wybuchłej Rewolucyi gwałtownej obowiązkiem jest Policyi wszelkiemi środkami przyczyny Rewolucyi ile można usuwać – mającym udział w Rewolucyi należycie rozróżniać między zmuszonemi przez Rozpacz a między ludźmi namiętnościami powodującemi się, lub nakoniec mającemi własne widoki na celu – z pierwszemi łagodnie i względnie z drugiemi surowiej, a najsurowiej z ludźmi mającemi tylko własne widoki na celu i wichrzycielami złej wiary postępować. —

§. 53.

Od Rewolucyi w tém znaczeniu uważanej rozróżnić należy – Bunty – Rozruchy i Rewolucye nie z stanu rozpaczy wylęgające się lecz z namiętności – Rozpusty – i innych na żaden wzgląd nie zasługujących przyczyn. –

W takich bowiem przypadkach zastosowanie wszelkich surowych środków miejsce mieć powinno – iak o tém w §. 43. mówiliśmy —

§ 54.

Niebezpieczeństwa publiczne mogą się odnosić i do Majątku publicznego

iakim

jakiemi iest, Skarb, Kassy, Składy Amunicyjne, Zakłady publiczne it. p. tu- dzież do bogactwa Państwa ogólnego — wczem co do niebezpieczeństw we- wnętrznych stosowne przepisy dla zachowania zupełney ostrożności — Ustawy Handlowe i inne są środkami nayodpowiednieyszemi — a Policyi wyższey iest obowiązkiem mieć zawsze staranie na baczności. —

Rozdział VIII.

o Policyi pod względem bezpieczeństwa prywatnego.

§. 55.

Bezpieczeństwo prywatne Osob pochodzące od przypadków. —

Przystępuiąc do wykładu Policyi pod względem Bezpieczeństwa prywatnych zwrócimy nayprzód uwagę na to w czém prywatny może bydź narażony na uszczerbek to iest: co do Osoby swey życie iego, wolność i honor — zresztą zaś Maiątek iego mogą bydź narażone na uszczerbek — tym więc porządkiem przeydziemy w tym względzie nasz Wykład. —

Życie i zdrowie Człowieka zagrażaią liczne przyczyny przypadkowe i złey woli. —

Do przypadkowych liczyć można iak iest np.

Śmierć pozorna

Dlatego przepisy Policyjne nie dozwalaią grzebania bez zezwo- lenia Urzędnika Lekarskiego, aż po upłynie dni pewnych i osiągnie- niu pewności Śmierci. —

Zwierzęta wściekłe

Co do których iak nayspiesznieysze zniszczenie tychże i wytępienie iest obowiązkiem policyi. —

Broń palna —

Dla nieumieiących się z tą obchodzić —

Gdzie przepisy Policyi na posiadaiących ią, karę za nieostrożne tuż pozostawienie nabitey przepisuią. —

Kapaniec

Kąpanie w Rzekach i wodach głębokich. –

W tym celu policya oznacza miejsca poprzednio doświadczone do kąpania się. –

Kopalnie

Przepisy więc kopalniane poddaią równie tak kopalniany pod nadzor policyjny. –

Budowanie

Tym końcem przy władzach Policyinych Urzędnie Budowniczy który należytej Budowy fundamentow, Rusztowań – Urządzeń do wyciągania Materyałow i t. p. innych wymagaiących ostrożności względów pilnować powinien – a każdy kierujący fabryką, i majstrowie lub podmajstry murarscy – Cieśielscy – Kamieniarscy i inni zwłaszcza z rusztowań lub drabin robotnikow używaiący, równie są obowiązanymi zachować właściwe ostrożności, pod karami policyinemi –

Mosty

Ulegaią, również Policyinemu dozorowi co do swego stanu. –

Teatra i inne miejsca gdzie licznie zgromadzaią publiczność.

Dla tego też takowe również pod dozorem Policyi co do swego stanu zostawać powinny. — —

Jeżdżenie nagłe

Tak powozami iak Saniami powinno bydź surowo zakazane i karane.

Koley żelazna

Przez Ustawy właściwe ma przepisane ostrożności tak co do łukow z jakiego promienia najmniejszego bydź mogą – iakotéż co do trwałości liniy bitey i wozow – oraz i co do ciągłych ostrożności iakie dla bezpieczeństwa są potrzebne. –

W Ogólności zaś zbyt szybki Ruch czyli iazda na koley powinna bydź zakazaną, i do pewnego oznaczenia ograniczoną —

W czém również dozor policyiny ma zawsze miejsce. –

Zaprzęgi Fiakrow tudzież

Statki przewozowe i inne wodne do użytku zwłaszcza publicznego –

Ulegaią

Ulegają również dozorowi Policyinemu.

Trucizny

Co do których zabraniaią przepisy Policyine przedaży tychże powszechney, lecz tylko samym naczelnikom aptek dla osób do nabycia ich uwylegitymowanych przepisem lekarskim lub zatrudnieniem swem ich np. przy niektórych fabrykach i Rzemiosłach.

Choroby zaraźliwe

O czém iuż wyżey pod innym względem mówiliśmy.

Leczenie pokątne

Jakiekolwiek w dobrey wierze przez nie upoważnione do tego Osoby przedsięwzięte.

Czego również przepisy Policyine zabraniaią, nadtem ścigaią i karzą. Co nayszczególniey do tych poradców tego rodzaiu odnosić się powinno, którzy iakiekolwiek korzyści ztąd odnoszą. Nie można bowiem tego rozciągać do Rad przyiacielskich i ratunku niesionego z ludzkości bez naymnieyszego widoku korzyści. —

Wyziewy szkodliwe

Dla tego też Mydlarnie a szczególniey parowanie ługu, Garbarnie, palenie Kości i inne zakłady, daiące wyziewy szkodliwe powinny bydź w odległych tylko mieyscach od Miast i wsi dozwolone.

Kanały po Miastach

Powinny bydź od czasu do czasu przez naptyw wody oczyszczane. —

§ 56.

Do przyczyn przypadkowych liczyć także można:

Brak żywności i nędza dotykaiąca szczególnych prywatnych w przypadkach szczególnych iakichś nieszczęść i chorób.

Obowiązkiem tedy policyi iest aby osoby takie istotnie ratunku z strony Społeczności potrzebuiące otrzymywały go w zakładach dobroczynnych, Szpitalach, zresztą na koszt właściwey Gminy. Zaprowadzenie Kass oszczędności, Towarzystw zabezpieczeń zasił-

kowych

Zarobkowych i tym podobnych Zakładów – iest środkiem zalecenia wielce godnym pod powyższym względem, gdzie szczególniey Stany uboższe wszelkie ułatwienia już z samego Statutu zakładu mieć powinny. –

Niemniey także tu policzymy. –

<u>Pokarmy i napoie</u> szkodliwe.

Dla tego policya baczność mieć powinna na Artykuły żywności a głównie sprzedawane Mięso, Chleb, owoce, Ryby, napoie i inne tym podobne – czemu zwykle zaradza się przez Rewizyą wszystkich Bydląt w Rzeźalniach. – Dogląd nad pieczywem na przedaż wystawionem – Owocami nie doyrzałemi – a naygłównieyszy czuwać powinna policya nad Sprzedawanemi napoiami, których szkodliwość z samey iuż niedość pilnie utrzymywaney czystości naczyń Browarnianych i Gorzelnianych zwłaszcza miedzianych pochodzić może. –

Spirytusy zwłaszcza z Ziemniaków pędzone a po roztworzeniu Wodą do picia sprzedawane jak to u nas zwykle po karczmach i Szynkach ordynaryinych praktykuie się. – powinny bydź od czasu do czasu przez Lekarzy Urzędników zdrowia doświadczane. – gdyż Chemia uczy że w Spirytusach takowych znayduie się Oley iadowity i truiący, skoro takowe są albo nie umieiętnie otrzymywane, albo niedość oczyszczane – przyczyna szkodliwości Spirytusów może bydź także nie czystość naczyń gorzelnianych – iak to wyżey powiedzieliśmy. —

§. 57.

Urząd Zdrowia

Pod względem niebezpieczeństwo życia i zdrowia Ludzi zagrażaiących, potrzebnemi są w Państwach Urzędy Zdrowia, iakiemi są, Rady Lekarskie – protomedycy – Fizycy – Chirurgowie Weterynarze – a Ci ostatni do Rewizyi Bydląt rzeźalnych – niemniey Akuszerki pensyonowane dla niesienia pomocy ubogim. –

§ 58.

Niebezpieczeństwo prywatnych osob pochodzące od złey woli. –

Do niebezpieczeństwo życia i zdrowia ludzi prywatnych zagrażaiących

Zagrażaiących – od złey woli pochodzić mogących liczyć należy. –

Morderstwa.

Co do których Ustawy karne oznaczaią karę – lecz nie to iest przedmiotem i obowiązkiem policyinym – lecz tak iak co do wszystkich Zbrodni w Ogólności zapobieganie wykonaniu morderstw – o ile władze policyine po osiągnieniu jakich poszlaków uczynić to mogą. – Śledzić gdy iuż wykonane zostały sprawców – i zapobiegać dalszemu złemu z wykonania zbrodni następnie wyniknąć mogącemu. –

Dzieciobóystwa

Te popełniane zwykle przez młode niewiasty niezamężne – karane są z wszelką względnością prawodawców miarą na ich stan i wstyd wrodzony – który częstokroć iest powodem rzeczywistą ich Dziewiczey niewinności – policyi atoli iest obowiązkiem aby osoby takie ciężarne miały ułatwiony wstęp do zakładów publicznych na czas choroby. – aby Dziecię narodzone skoro matka o to prosi w zakładzie publicznym chowane było – i aby Osoba Matki szczególniey gdy ta iako uwiedziona okaże się – do żadney kary pociąganą nie była. –

Poiedynki

Co do poiedynków te w Regule zakazane – i karane bydź powinny. –

Są iednakże obrazy honorowe tak dotkliwe szczególniey w stanie Woyskowym, że wzgląd na zakaz i karę iest niczem w porównaniu z ich obrażonem uczuciem. –

Dla tego przyimujemy to zdanie że Ustawodawstwo karne powinno Sekundantów tak zwanych, odpowiedzialnymi uczynić i do kary pociągać natedy jeżeli wszystkich możebnych środków do pogodzenia z sobą maiących się poiedynkować nie użyli – jeżeli tymże w razie niemożności pogodzenia – zdania czyli sądu swego co do zachodzącey lub nie rzeczywistey obrony

i iey

iey ważności nie przełożyli — jeżeli nakoniec Pojedynkującym się biciasię na Szpady lub inną bronią śmiertelną, ani na pałasze dozwolili — lub jeżeli na pistolety krótszey mety nad 50 krokow dozwolili. —

W takiey bowiem okoliczności gdzie nie można uniknąć złego, należy go stosownym sposobem ile można zmnieyszyć. —

Przedmiot ten atoli więcey do Umieiętności Prawodawstwa niż do Umieiętności Policyi należy. —

Policyi bowiem obowiązkiem iest przeszkodzić Pojedynkowi skoro otrzyma otrzymać wiadomość — a po dopełnieniu onastąpionym zapobiegać dalszym złym skutkom. —

Samobójstwa

Te pospolicie w stanie rozpaczaiących ludzi wydarzaią się. Dla tego Policya ludzi rozpaczaiących, iakiemi naypospoliciey są, ciągi po zdziałaniu iakiey zbrodni, powinna mieć na ścisłey baczności aby ich wszelkich środkow do popełnienia samobojstwa pozbawić.

Bitki

Bitek po karczmach i innych miejscach powinna Policya przestrzegać — Nałogowych awanturnikow po trzeźwo lub w stanie podpitym iako takich władzom Sądowym do wymiaru cielesney kary przedstawiać — bo na ludzi skłonnych do biciasię z innymi, naystosowniejszym iest środkiem kara cielesna. — ani pieniężna lub areszt — słowem w każdym względzie nawet co do karceń wedle powagi i obowiązku w stosunkach domowych i familijnych — Policya powinna czuwać nad bezpieczeństwem życia i zdrowia prywatnych — i zapobiegać wczesnie niebezpieczeństwom. —

§. 59.

Niebezpieczeństwa Prywatnych pod względem ich wolności. —

Już wyżey w §. 35. mowiliśmy w ogólności o granicach działań Policyi, iż przesadzone działania nie tylko nie odpowiadaią celowi właściwemu, ale go czasem nadweręzaią. —

Tu szczegolniey zwracamy uwagę na naywaznieyszy wzgląd w tym przedmiocie — a tym iest: Aresztowanie Osob w podeyrzeniu mianych lecz w rzeczywistości nie winnych co przy zaszłych czynach popełnianych

zbrodni

zbrodni niestosownego poszukiwania Sprawców, dziać się może.—

Najważnieyszym przeto obowiązkiem policyi iest: aby przychodzący każdy popełniony zbrodni — naymnieysze szczegóły iakie stan istoty czyni okazuie, nie były stracone, to iest i niespostrzeżone i protokolarnie przy Rapporcie opisane — a o ile w naturze pozostały się zachowane.—

Historye bowiem Spraw Kryminalnych nauczaią nas że częstokroć naydrobnieyszy szczegół, który na żadną uwagę nie zdawał się zasługiwać, był iedyną i stosowną zasadą do udowodnienia zbrodni, lub wykrycia niewinności.—

Przebiegły bowiem zbrodniarz pozoláki nawet samey zbrodni usiłuie na innych w prawdo-podobieństwie zepchnąć.—

Dla tego też po doniesionym Urzędowi policyinemu zbrodni, wysłany Urzędnik dla obeyrzenia naocznego tam gdzie tego zachodzi potrzeba, powinien szczelka uściotozią, na naydrobnieysze szczegóły zwracać swą uwagę, i wybadawszy naprzód czy stan nie jest już w czémkolwiek zmieniony lub naruszony, opisać go z wszelką dokładnością.—

I tak np: spostrzeżono gdzie zabitego Człowieka, niepowinno bydź spuszczane z uwagi kto doniósł o jakim czasie, gdzie spostrzeżony zabity — w jakiey postawie — iakim sposobem życia pozbawiony — w jakim stanie odzież iego znaydowała się — czyli iest prawdopodobieństwo że w tém mieyscu zabity lub nie — co przy nim znaleziono — jakie znaki szczególne okazywało mieysce gdzie znaleziony i t. p. wiele innych iakie się tylko nastręczaią choćby mniey znaczącemi na pierwsze widzenie stanu rzeczy zdawały się — bo od takich szczegółów zależy częstokroć odkrycie prawdy — czy samobójstwo zabity popełnił — czy na poiedynku zginął — lub czy morderczą ręką napadnięty — albo też może przez kogo używaiącego przeciw niemu obrony tylko własnej zwyciężony — czyli nakoniec nie przypadkowo uległ wydarzeniu temu.—

Samo

Samo iuż opisanie dokładne znaliziony istoty czynu ma wielki wpływ na dalszy tok postępowania.—

Cóż dopiero mówić o poszukiwaniach i pierwszych badaniach jakie policya czyni — i odbiera różne zeznania o osobach około miejsca zbrodni przechodzących — wychodzących — przychodzących — o czynie tym mówiących — i t.p: co wszystko mniey więcey wpływa na utworzenie podejrzeń i poślakow na te lub owe osoby.—

Jtak np: podaie Swiadek że co widział — choćby to w najmocniejszem przekonaniu swim zeznawał — i w najlepszy wierze i najczystszych chęciach, powinien bydź pytany iak odległe widział bo mógł bydź sam złudzonym ieżeli w odległości, widział i t.p.

Weźmy sobie inny przykład pod rozbiór podobny — doniesiono np. o kradzieży z miejsca zamkniętego, taki Czyn wymaga opisu którędy złodziey wszedł czy Drzwiami — Oknem — piecem Kominem lub innym sposobem — czy miejsce którędy iak się zdaie że wszedł nie dla pozoru tylko przez niego pod ten pozór poddane co przez naturalny rozsądek przy Oku badawczem i uwadze na wszystko wywnioskować się daie?.— bo mógł wyyść drzwiami a komin dla pozoru wywartym zostawić — lecz ieżeli skradł takie przedmioty którychby niemogł kominem zabrać, więc należy raczey na drzwi zwrócić uwagę — i t.p:— Należy rownież nie tylko przedmioty skradzione wyszczególnić ale i pozostałe od kradzieży — bo ita okoliczność wpływa wiele na domysły o sprawcy.—

Te to są najistotniejsze obowiązki policyi przy zbieraniu pierwszych poślakow zbrodni — bo nietrafne tychże wzięcie sprowadza częstokroć podejrzenia i domysły a nawet wielkie stopnia prawdopodobieństwa poslaki na niewinnych — i ci ulegaią arésztom i postępowaniu przeciw nim na które nie zasłużyli przez co ich wolność i honor są wystawione na niebezpieczeństwo i uszczerbek.—

§. 60.

Wolność prywatnych w ogólności naruszoną bydź może przez

wszelkie

wszelkie tamowanie używania ich praw takich, które ustawami społeczności ograniczone nie są.-

Tamowania takowe oile do rozprawy Sądowy Cywilny de meo et tuo nie należą, powinna policya usuwać i wolność prywatnych w bezpieczeństwie starać się utrzymać.—

§. 61.

Niebezpieczeństwo honoru prywatnych.-

To co wyżej mówiliśmy w §59. o przypadkach podaiących podejrzeń i śpiklaków na niewinnych, stosuje się w tem miejscu pod względem ubliżającego ich honoru - a co do uszczerbku od złej woli pochodzić mogącego czyny tego rodzaiu iakiemi są potwarze - obelgi - paszkwile i t. p. są przedmiotem prawodawstwa karnego - i władz Sądowniczych, którym pomocne są tak iak przy wszystkich innych działaniach - władze policyjne.

W ogólności zaś należy tu przytoczyć tę uwagę - że gdy honor rzeczywisty zależy na tej godności Człowieka, która sama się Człowiek niedopuszczaiąc takich nikczemnych czynów, przez któreby godności tej ubliżał, przeto co do tego względu obowiązkiem iest policyi przestrzegać aby zadawnione częstokroć przesądy zwyczaiowe przy każdej do tego sposobności wytępianemi były.- ani stan żaden - ani wyznanie Religii - ani pochodzenie Rodowite - ani ubóstwo - niebyły przedmiotem pogardy - gdyż tylko same czyny Człowieka własne pogardzie go poddać mogą.-

Przesądy zwyczaiowe powstały w prawdzie po większej części z dawnych czasów u różnych narodów złej przyczyny, że w pewnych Stanach - Wyznaniach - pochodzeniach Rodowitych, objawiali się Ludzie pogardy godni - lecz z dzisieyszym postępem wykształcenia się Rodu Ludzkiego, przesądy te niknąć powinny - tak iak i nienawiści Narodów - które również stanowiły przyczynę wzajemnej pogardy - i wedle postępu dzisieyszego nikt w szczególności nie zasługuie u ludzi rzeczywiście wykształconych na pogardę dla tego tylko, że jest tego lub owego Stanu - Wyznania - pochodzenia - lub że iest ubogim - lecz w każdym dopatruje się wykształcony Człowiek jego osobistej godności.—.—

§. 62.

Niebezpieczeństwa Maiątku Prywatnych.—

Niebezpieczeństwa Maiątku prywatnych z przypadku pochodzące

pochodzące liczne bydź mogą – z których głównieysze tu przydziemy –

1. Grady na płony. –
2. Trzęsienia Ziemi
3. Burze. –
4. Choroby na Bydło.
5. Wylewy Wody. –
6. Pożary od Piorunów przypadkowe i przenosne –
7. Wysadzenie przypadkowe składów prochu – Zbiorów Gazów i t. p.

Których iako niespodziewanych uniknienie iest prawie niepodobnem – zapobiegaiąc iednak tymże o ile i gdzie zastosowaniem bydź może a naiszczegól- niey zapobieganie dalszym złym skutkom iest przedmiotem policyi –

A gdy prócz Gradów na płony – Trzęsień Ziemi i innych niektó- rych – mogą zresztą przytoczone tu wyżey iako to: Choroby na Bydło – Wy- lewy cząstkowe – pożary – Wysadzenia Składów prochu – Zbiorów Gazu i t. p. pochodzić także z złey woli – przeto o tychże łącznie pod względami temi mówić będziemy. –

I tak np. co do Gradów na płony – Trzęsień Ziemi – Burz i t. p. od siły większey niespodziewany pochodzących – przeciw takowym niepodobnemi są dotąd środki pewne. –

Postęp iednakże dalszy w naukach przyrody czyli natury Świata – może kiedyś poda niejakie środki, – skoro oznaki poprzedzaiące wy- padki takowe spostrzeżonemi zostaną – i tak np. już przeciw Gradom podaią konduktory słomianne – czyli to atoli iest środkiem mniey więcey skutecznym, lub czyli środkiem praktycznym bydź może – czyli nakoniec między Sąsiadami nie wyrodziłoby kłótni i sporów – iak tego były przykłady na dzwonkach gradowych, to ulega zastano- wieniu głębszemu i rozwagom naukowym i politycznym. –

To atoli iest rzeczą niezawodną, że naylepszym środkiem przeciw uchronieniu się od Szkód siły większey, są Towarzystwa zapewnień wynagradzaiące w części Szkodę takową –

Co do Chorób na Bydło – te pomiędzy w wielu okolicach pocho- dzą także z złego mieszczenia Bydła i trzody – i tak np. włościanie nasi a nawet Ludzie zamożnieysi nie zwracaią na to swey uwagi że tak dobrze Zwierzę iak Człowiek potrzebuie umieszczenia stosow- nego, to iest miejsca na leżysko swe dostatecznego i powietrza

prze

przez zaczęrzenie nie zepsutego. —

Uwagi Gospodarskie pod tym względem wskazuią obszerność miejsca iaka iest dla Konia - Bydlęcia - Owcy i t.p. potrzebna - Jeżeli więc właściciel tam gdzie zaledwo cztery konie wygodnie obok siebie mieścić się mogą, trzyma ich Sześć albo Osm - Jeżeli tam gdzie 10. Sztuk Bydła stać może mieści ich 20. Jeżeli tam gdzie 100. Owiec trzymać można, mieści ich 200. lub więcej tedy Oczywiście to Konie pokaleczą, od ciągłego w zimnej porze zwłaszcza podczas nocy stania - pozabiją i poniszczą - Bydło i Owce dla braku zdrowego powietrza ulegną chorobie. —

Obowiązkiem tedy iest policyi Spostrzeżenia takie przedstawiać władzom właściwym, lub wprost stronom Interessowanym dla zwrócenia ich uwagi na własne dobro - lepiej bowiem iest Gospodarzowi mieć 5. sztuk bydła dobrze utrzymanego, bo większe z niego mieć korzyści niż z 10. sztuk źle utrzymywanych - gdy obok tego wystawionym iest na utratę tychże w razie wywiązania się choroby. —

W przypadku iuż wywiązanej choroby bydlęcej zachowywane bywaią zwykłe ostrożności przez oddzielanie Bydła chorego lub podejrzanego o chorobę od zdrowego - przez środki lekarskie iakie nauka weterynaryi podaie - przez niszczenie i zupełne zakopanie bydła odesztego - zresztą, przez zabronienia Kommunikacyi między okolicami i Wsiami. —

Zła wiara, i wola, sprzedaiący lub biiący na mięso bydlęta chore, pociągnięci bywaią do kar policyjnych - i wynadgrodzenia szkód zrządzonych przez rozszerzenie choroby. —

Wylewy Wodne pochodzące od siły większej te które nie następuią zbyt nagle, lecz wzrastaią i posuwaią się za biegiem Rzeki - są również przedmiotem Uwagi policyi tak co do wczesnych środków ratowania na miejscu przez możność Kommunikacyi na Statkach - iako też przez donoszenie sposobami iakie gdzie miejsca mieć mogą - do miejsc niżej położonych o następuiącym wylewie - aby tamże wczesne środki stosowane

ne

stosowne ratowania się przeciw szkodom przedsiębranemi były.—

Wylewy częstkowe pochodzić mogą z winy i złey woli maiących zakłady wodne na Rzekach np. Młyny - piły - Kuźnie - huty, fabryki i t. p. gdzie częstokroć dla własny dogodności podnoszą zwierciadło Rzek na swe Zakłady przez co w miejscach wyższych występuie częstokroć Rzeka lub wyrywa się przez brzeg stały uchodzi na bok i zalewa miejsca niskie, dla tegoteż przy podobnych zakładach ostrzegane bywaią zwykle prawa do wysokości wody na Zakładzie co jest rzeczą bardzo ważną - bo nietylko że przestąpienie takowego hydraulicznego uporządkowania Rzek czynnych może zrządzić częstkowe wylewy - ale nadto może zrządzić zamulenie Rzek - zwrót ich kierunku, i pozbawić zakłady niższe wody.—

Obowiązkiem przeto iest policyinym czuwanie nad nie naruszaniem stanu tak urządzonego - niedozwalanie zmian budowy Jazów grobli - Stawideł - i t. p. Urządzeń na Rzekach czynnych - bez poprzedniego rozpoznania Kommissyi Budowniczey.—

§ 63.

Pożary.

Pożary

Ratunek w czasie pożaru do dwóch głównie względów odnosi się - to jest: do przygaszenia pożaru - i do przeszkodzenia szerzeniu się onego.—

Co do gaszenia pożarów najodpowiedniejszemi okazały się te urządzenia gdzie stała służba do gaszenia pożaru - i pewny porządek iest przepisanym. - Lubo to zaś nie wszędzie zastosowanem być może, gdyż po Wsiach i małych osadach zaprowadzenie stałey służby iest niepodobnem, i ratunek odbywa się iak można przez przybywaiących do ratowania, nigdzie przecież miejscowe władze policyjne nie powinny opuszczać z uwagi przybywaiących na ratunek aby między temi tych którzy do kradzieży przy tey sposobności pospieszaią się - dostrzegać i chwytać.—

W miejscach zaś gdzie stała służba urządzona, być może iak np: w Stolicach i po miastach większych - urządzenie takowy iest

najodpowiedniejsze

najodpowiedniejszem jakoto:

Pewny oddział siły zbrojnej do nie dopuszczania Zbiegowiska na miejsce pożaru, zkąd powstaie zamieszanie &.

Pewny oddział do samego gaszenia Ognia gdzie zwykle Kominiarze Cieśle a do Sikawek Osoby w prawne do obchodzenia się z Sikawkami w dostateczney liczbie przeznaczeni bydź powinni i tych ostatnich obowiązkiem bydź powinno dopilnowanie aby Sikawki zawsze w stanie zdatnym do użycia znaydowały się.

Pewny oddział do wynoszenia przedmiotow uratowanemi bydź mogących.

Nakoniec Osoby doswiadczenie w tem maiące do kierowania porządkiem ratunku Dowodem wody i innemi potrzebnemi środkami jakie się częstokroć dla przeszkodzenia dalszemu szerzeniu się pożaru nastręczaią, mianowicie: Burzenie budowli przyległych zamykanie palących się urwęgli, części zwłaszcza w Budynkach murowanych i sklepionych, lub np. w Kopalniach Węgla i Torfu dla przecięcia Kommunikacyi z powietrzem i t. p.

§. 64.

Srodki ostrożności przeciw przypadkowym pożarom również Policya na pamięci mieć powinna aby Składy Materyałow palnych w Domach mieszkalnych zwłaszcza gdzie są zabudowania do siebie zbliżone nie były utrzymywane iak np. Słoma Siano, Drewo i t. p. po strychach i innych niesklepionych zamknięciach. — aby Kominy z twardego Materyału to iest: Cegły lub Kamienia budowano aby Robot niebezpiecznych na Ogień iako iest warzenie pokostu Lakierow topienie Łojów i t. p: wśród zabudowań nie czyniano aby Wystaw widowisk ogniowych w bliskości Zabudowań nie przedstawiano aby Łapatki w naczyniach niepalnych zachowywano, i tym podobnych wiele innych stosownie do okoliczności miejscowych.

Głównie także i to aby Narzędzia do ratunku wczasie pożaru zwykle potrzebne iak są Osęki Drabiny naczynia do donie-

sienia

do doniesienia wody - a nawet Sikawki pompujące przenosne po Domach utrzymywano, gdzie częstokroć wszczynający się pożar mniejszemi środkami i łatwieyszym sposobem ugaszonym bydź może - aby Straż Nocna była czujną i miejsce sobie przeznaczonych pilnowała. —

Co do pożarow z podpalenia, obowiązkiem iest policyjnym Śledzenie sprawców; a prawodawstwa i Sądow karnych karanie zbrodni -

§. 65.

Wypadki wysadzania Składow Prochu - Zbiorow Gazu i t.p. naprowadzaią na zachowanie tey ostrozności aby Składy prochu niebyły nigdy dozwalane wśród zabudowań. - aby Zbiory Gazu w obecnych czasach do oswietlania używanego, nie były zakładane w bliskości Zabudowań - aby stosowne Ostrożności postępowania w obchodzeniu się zachowywanemi były. - zwłaszcza gdy wypadki takowe nie tylko niebezpieczeństwo co do Maiątku ale i Osob sprowadzić mogą. —

Co do uszkodzeń Maiątku prywatnych od złey woli pochodzących, te są przedmiotem Ustawodawstwa Karnego jakoto: Kradzież - gwałtowne zabory i uszkodzenia Oszukaństwa i t.p. Policyi zaś obowiązkiem iest wszelkie działania zapobiegaiące uszkodzeniom i śledzące sprawców np: co do Kradzieży ciągła baczność na przedmioty do Tandeciarzy znoszone - lub na targach publicznych przez Osoby nieposobne do posiadania przedmiotow tych pokątnie sprzedawane. - np. Co do Gwałtow i zaborów dodawania iak nayspiesznieyszey pomocy Osobom wystawionym na poszkodowanie. Co do Oszukaństw wszelkiego rodzaju - ktore na rozliczney drodze następować mogą. - rozlicznych środkow policya używać musi - iuż to. ostrzegaiących przeciw np: obiegowi fałszywych monet - Pieniędzy - fałszywych towarow - przeciw używaniu miar i Wag fałszywych - iuż zabraniaiących np: pokątney zmiany Pieniędzy - pokątney sprzedaży przedmiotow znawstwa wymagaiących - iuż też zapobiegaiących np. przez zaprowadzenie Biór Informacyinych za działania swe odpowiedzialnych Strzczyciłi przysięgłych i t.p. innych ktorych

wszystkie

wszystkich potrzebę miejscowe okoliczności wskazuią.

Te to są nayistotnieysze obowiązki policyi przy zbieraniu pierwszych poślaków zbrodni. bo nietrafne tychże ujęcie sprowadza częstokroć podeyrzenia i domysły, a nawet wedle stopnia prawdopodobieństwa poszlaki na niewinnych, ci ulegaią aresztom i postępowaniu przeciw nim na które nie zasłużyli. przez co ich wolność i honor są wystawione na niebezpieczeństwo i uszczerbek.

Rozdział IX.

O Policyi Wyższey

Poglad na jej głównieysze względy

§ 66.

Powiększanie się Zaludnienia po prostu tylko i bezwzględnie uważane nie jest samo przez się dowodem koniecznym pomyślności Państwa. bo powiększanie się to gdy zwłaszcza z napływu zewnętrznego pochodzi bezwzględnie na jakość przybywaiących w Granice Państwa Ludzi, szczególniey też w dostatecznie Zaludnionem Państwie, nie może bydź przedmiotem obojętnym dla względów policyi wyższey.

Przedmiot przeto o Zaludnieniu Państwa, obszerniey rozbierzemy.

Ludność Państwa w znaczeniu właściwem dla umieiętności Politycznych uważać należy wedle stosownego rozróżnienia. mianowicie wedle pojedynczey użyteczności nieużyteczności lub szkodliwości. użyteczność Człowieka stanowi iego wartość. i tak iako wartość rzeczy uważać będziemy w Ekonomii wedle odpowiedzialności potrzebie. bo tylko odpowiedność potrzebie stanowi wartość, tak też i wartość Człowieka w Społeczności uważać należy wedle odpowiedności, iego potrzebom Społeczności czyli Państwa.

Potrzeby Społeczności ludzkiey iako złożoney z istot zmysłowo-rozumnych są częścią materyalne częścią moralne. dla tego też i wartość każdego pojedynczego Człowieka odpowiednią iest już to potrzebom materyalnym Społeczności już to potrzebom moralnym

Miara

Miara, tedy wartości Człowieka, iest stopień iego odpowiedności rzeczywistey potrzebom społeczności; ztąd poznajemy iak ważnym iest wzgląd polityczny na jakość Ludności Państwa - tylko bowiem użyteczna Ludność odpowiada iego potrzebom - nieużyteczna iest ciężarem - a szkodliwa iest iego złem i nieszczęściem. . -

§. 67.

Następnie z tego co tu wyżey rozbraliśmy się wywodzimy tu oczewisty wniosek - iż obowiązkiem iest Rządu a wszczególności policyi wyższey aby o powiększeniu się Ludności użyteczny szczególnego starania swe przedsiębrała. -

W tym celu powinien Rząd znać dokładnie Statystyczne Spisy ludności ogólney - i dlatego tu z nauki Statystyki znaiome nam są Wzóry takowych spisow Ludności, iak powinny bydź przedsiębrane, o czem już wyżey także w §. namieniliśmy - mianowicie że Rubryka rozwiniętey w Państwie pracy powinna bydź z wszelką ścisłością dokładną i podzieloną na Rubryki podrzędne, obeymujące co do każdey bez wyiątku osoby - a nawet bez różnicy płci.

a Wyrażenie rodzaiu zatrudnienia lub Stanu spoczynku -

b Starców zgrzybiałych iuż wypracowanych - i osoby niezdolne do pracy. -

c Osoby w pracy Rolniczey i produkcyiney z łona natury osobiście zatrudnione. -

d Osoby pracy przemysłowey osobiście poświęcaiące się. -

e Osoby pracą umysłową zaięte. -

f. Służących do posług domowych. -

g. Osoby zdolne do pracy, bez zatrudnienia zostaiące. -

Samo bowiem prowadzenie z ścisłością takowego Spisu Ludności iest znacznym bodźcem do pracy osobistey. -

Tu służą również uwagi te które wyżey mowiąc o środkach do zapobiegania ubóstwu przywiedliśmy. -

Głównie więc powinien mieć Rząd ciągły poglad Statystyczny na stan rozwiniętey pracy w Państwie z którego o użyteczności Ludności wnioskować może. -

Wnioskowanie to wedle stosunków wewnętrznych i zewnętrznych

i zewnętrznych Państwa czynionem bydź powinno, mianowicie pod względem odbytu na produkta i wyroby kraiowe dla zużycia wewnątrz Państwa i na zewnątrz czyli pod względem handlu wywozowego. –

Za użyteczną pracę uważać należy w ogólności – prace Rolnicze i około produkcyi złona natury – prace przemysłowe, to jest handel, fabryki, Rękodzieła – prace umysłowe o ile takowe przynoszą użytek społeczności już to bezpośrednio iak np. Urzędnicy – Nauczyciele świeccy i Religijni – już to pośrednio iak np. Autorowie Dzieł pożytecznych, artyści sztuk pięknych, z których ostatni wpływaią pośrednio na wykształcenie się Narodowe a nawet niekiedy wpływaią na byt materyalny czyli ich wyroby maią odbyt zewnętrzny. –

Służący do posług domowych należą również do pracuiących użytecznie w społeczności, bo aczkolwiek bezpośrednio nie objawia się z ich pracy pożytek dla dobra ogólnego, gdy iednakże ci wyręczaią w obsługach domowych tych, którzy poświęcaią się pracy przynoszącej pożytki dla dobra społeczności – przeto tem samem pośrednio pracuią użytecznie w Państwie. –

Stan Woyskowy iako konieczny w każdym Państwie iest tem samem również iest użytecznym w społeczności. –

§. 68.

Błogim atoli będzie w przyszłości Wiek taki, gdzie stosunki Państw w ten sposob urządzone zostaną – że tak iak Ludzie składaią familie – tak Państwa składać będą Społeczności, których forma skreślona zostanie Ustawami, i interessa wzaiemne poddane będą uchwałom większości, przeciw którym wszelki opor łącznemi siłami Państw tłumionym będzie – a natenczas Stan Woyskowy do tej ilości zmnieyszonym bydź będzie mógł iaka dla utrzymania bezpieczeństwa wewnętrznego, i przykładania się w razie potrzeby do łączney siły Państw za właściwą uznaną będzie. – przez co samo obowiązek służby Woyskowey ludzi młodych do lat niewielu skroconym zostanie, i tem samem wiek młody ludzi najdzielnieyszych niebędzie zmarnionym – człowiek młody nieodwyknie od prac towarzyskich w których

nabyt

nabył pośrzednio w prawy nie będzie się na nowo do tey lub owey pracy wprawiał, i owszem lata woyskowe będą dla niego szkołą obeznania się z obszernieyszem życiem praktycznem bez stania się dla niego nałogiem. –

Wypadek ten widzimy iuż przedsobą opóźniał na drodze postępu wykształcenia się Rodu Ludzkiego – lecz czasu iego naznaczyć niemożemy, bo życie Państw iest życiem wieków, a życie Rodu Ludzkiego długim szeregiem Wieków.

§. 69.

Uczyniwszy powyższe uwagi nad Ludnością Państw – rozważmy teraz co iest obowiązkiem Policyi Wyższey i najniższey w tymże przedmiocie. –

Otóż staraniem Policyi bydź powinno, usuwać przeszkody tamujące powiększaniu się ludności co do Osób użytecznych; w czem nam również posłużyć mogą uwagi iakie wyżey mówiąc o środkach przeciw zagęszczeniu się ubóstwa przywodziliśmy. –

Naygłównieyszym atoli pod tym względem środkiem iest wychowanie młodych pokoleń – bo też i dzieło wykształcenia ludności na pożyteczną, nie jest dziełem chwilowem – ani takiem którego by skutki naprędce osiągnione bydź mogły – lecz iest dziełem czasu wymagaiącem wytrwałości w postępowaniu do tego celu – które w następnych pokoleniach skutki swe odpowiednie wydać może. O czem niżey mówiąc o Oświeceniu publicznem, mówić obszernie będziemy. –

Co do ludności nieużyteczny – tey nie może uniknąć żadne Państwo, bo gdyby tylko wziąść dzieci na uwagę – Starców zgrzybiałych i wypracowanych, oraz Osoby nie zdatne do pracy – już tem samem widzimy że taki rodzaj Ludzi w każdey Społeczności zachodzić musi. –

Zdolni atoli do pracy ludzie niczem nie zaięci – są w tem mieyscu przedmiotem uwagi Policyi, aby tych sposobami tego dawnieyszemi lub surowszemi o których wyżey mówiliśmy, do pracy skłaniać, bo tacy iuż iako szkodliwi w Społeczności uważani bydź muszą.

Co do Ludzi

Co do ludzi szkodliwych nie już względzie tylko ujemnym przez swe próżniactwo, ale przez czyny szkodę społeczności przynoszące Ci są najgłówniejszym przedmiotem uwagi policyi.

Policyi przeto staraniem bydź powinno, czynom ludzi szkodliwych wszelkiemi stosownemi środkami zapobiegać – zamiary ich niweczyć – ich usposobienia moralne poprawiać – gdzie co do przekonanych ludzi o popełnienie czynów dla społeczności szkodliwych mieć powinniśmy zwróconą uwagę nato: że gdy czyny takowe stanowią przedmiot Ustawodawstwa Karnego, powinni bydź bez wszelkiey oględności surowości Ustaw Karnych poddawanymi.

Wysokiem bowiem złem iest taki stan w Państwie gdzie Człowiek szkodliwy obojętności, a co daleko jeszcze gorzey kiedy pewny rodzaj iakby protekcyi z strony Policyi doznaie. –

Oględność w tym względzie Policyi nato: aby przez wystawienie czynu szkodliwego na jaw nie zrządzić zgorszenia, gdy zwłaszcza czyn szkodliwy, Osoba znakomitsza w społeczności popełnia, iest niewłaściwą – bo czyn czynem wiedza wiedzą społeczności pozostaje – i częstokroć wyższą niż iest w rzeczywistości przybiera postać, a zgorszenie daleko większe wyradza się kiedy czyn szkodliwy bez karnie uchodzi. –

Co do ludzi przeto szkodliwych dla społeczności, obowiązkiem iest policyi nie oszczędzać takowych bezwzględnie na ich znaczenie w społeczności – i przeciwnie, im znakomitsi są ci którzy są szkodliwi, tem ściśley surowości kary poddawanemi bydź powinni, bo iako z położenia swego obowiązani wzorować przykładnie mniey znakomitym, więcey zaiste obrażaią stosunków położenia towarzyskiego. –

o Policyi pod względem Oświecenia. –

§. 70.

Oświecenie Publiczne. – Oświecenie Publiczne iest iednym z najważnieyszych przedmiotów policyi Wyższey i najwyższey. –

Rzeczywiste Oświecenie niezależy ani na znajomości

wielu

wielu Języków, ani na wielkich zbiorach wiadomości literackich, ani na Teoryach filozoficznych — bo to wszystko uczonym ludziom zostawionem bydź może —

Rzeczywiste oświecenie zależy na przelaniu w przekonanie ludu prawd filozofij praktyczney — toiest prawd odwiecznych i niezmiennych dla rozumu ludzkiego — iakiemi są prawdy moralne — prawdy zasadnicze prawne — tudzież prawdy matematyczne — które dla samey nawet Religij właściwą są, najmocniejszą podstawą — gdyż zwłaszcza obok przelania w lud prawd dla rozumu dostępnych = przelaniem zarazem zostanie przekonanie o niedostępności dla rozumu ludzkiego wszelkich tych badań które aczkolwiek zdaią się leżeć w zakresie zmysłowo-rozumowym iednakże sięgaią po za okres kresu zmysłowo-rozumowy — iak np. Czas pod względem swey wieczności — przestrzeń pod względem nieograniczoności. — Materya pod względem swey nieskończoney podzielności i t. p. gdzie już i sama nawet matematyka stawa wśród swego działania w pełney skromności z wyznaniem swey niemożności uczynienia dalszego kroku — /zobacz co do nieskończoności podzielności pod odsyłaczem ✱ uwagę Matematyczną :/

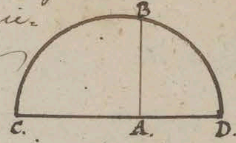
Religia wzaiemnie wywiązuie się najzbawienniejszym wpływem swym na dobro Rodu Ludzkiego. —

Rzeczywiste więc Oświecenie zależy iak wyżey powiedzieliśmy i powtarzamy ieszcze — na przelaniu w przekonanie Ludu, prawd dostępnych; i zarazem przekonania o prawdach niedostępnych — a nauka Jeografij — Historyi i nauki przyrodzone tudzież nawyknienie do pracy z tem przekonaniem że praca iest iedynym z koniecznych warunków do szczęścia Człowieka — stanowią, że tak śmiało rzec można istotę oświecenia. —

Ta bowiem istota Oświecenia ma wpływ na kierunek wolą Człowieka iest iego naywyższym darem moralnym — tudzież działaniem.

✱ Uwaga Matematyczna w przykładzie:

np: Między dwoma ilościami z których iedna dwa razy większa od drugiey, w iakichkolwiek bądź liczbach też dwie ilości byłyby uważane, zawsze środnia między temi Geometrycznie proporcyonalna /: iak tu A.B. między A.C. i A.D.:/ iest niedocieczony liczby, bo to ani w liczbach całych, ani przez żaden liczbowy ułamek w żadnym systemacie liczbowym wyrazić się niedaie. — słowem — tylko przez ogólne liczbowo niewykonane i niewykonalne znaki wartości tuyże oznaczoną bydź może —

przyczyna

działaczom początkującym jego zamiary dzielności i czyny - dlatego też wola ludzi składających Społeczność jest najwyższym przedmiotem Policyi Wyższej i Najwyższej - a tem samem i Oświecenie publiczne, aby przez rzeczywistość tegoż wola Ludzi na drodze prawej utrzymaną bydź mogła - zepchnięcie zaś woli ludzi na manowce błędu nie może innych jak tylko szkodliwe skutki wcześniej lub później dla Społeczności wyrodzić. -

§ 71.

Zastanowiwszy naszą uwagę nad tem co stanowi istotę Oświecenia, rozważmy następnie co jest najszkodliwszego w względzie upowszechnienia rzeczywistego Oświecenia. - oto nic więcej szkodliwem nie jest jako Ułuda Oświecenia - a następnie fałszywe Oświecenie, lub nieumiejętne Oświecenie. Ułuda Oświecenia najpospoliciej pochodzi z mylnego wyobrażenia o stopniu właściwej Oświaty. -

Mylne to wyobrażenie nabywają z przyjęcia przelotnem tylko wielu nauk bez zrozumienia ich stopniowo i należycie. -

Takiemi są wszyscy Encyklopedyci - wszyscy między ścianami tylko wyuczeni lecz bez doświadczenia praktycznego życia w każdym względzie zostający - Wszyscy nakoniec ci którzy tu i owdzie.

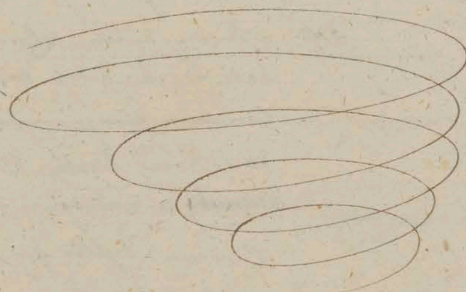
Przyczyna Filozoficzna -

Bo stosunek między A.C: A.B: A.D. gdy A.C. założone dwa razy większe od A.D. przechodzi wdrobności nieskończoną co do współmierności tych ilości, jaką tylko czujemy w rozumie ale w rzeczywistości czyli nieskończoności nie pojmujemy. -

Przykład tak prosty i każdemu początkującemu Uczniowi matematyki dostępny. Cóż dopiero o innych względach w tym przedmiocie mówićby można? - [redacted]

Ma więc Człowiek także czucia i przekonania w rozumie, których wszakże nigdy dostatecznie nie zgłębi, i ten jest dopiero prawdziwym filozofem, kto doszedł aż do tego stanowiska, że poznał idąc stopniowo granice Rozumu Ludzkiego, i osiągnął to przekonanie, że wszelkie usiłowania zgłębiania prawd takich które są nad Rozum Ludzki, są niepodobne i daremne. -

Kto do tego przekonania drogą Oświecenia nie doszedł, i bada nad granice Rozumu Ludzkiego - nie jest Filozofem - tak jak np. Matematyk który by usiłował znaleźć liczbę ilości A.B. nie byłby Matematykiem, ale mędrkiem Matematyki. -

i owdzie dopadaią zdań i wiadomości urywkowych bez zasady i związku, skąd sobie fałszywy sąd o rzeczy formuią - i co jeszcze gorzej kiedy go publicznie w Swiat posuwaią: -

Fałszywe Oswiecenie iest wtenczas ieżeli nie obeymuie Warunkow rzeczywistego i takowe pomija - Nieumiejętne nakoniec ieżeli nie iest prowadzone z zastosowaniem do rozwijania się władz wmiarę wieku i zdolności Uczniow, lub złą Metodą dawane. -

Dla tego też wyprowadzamy stąd tę głowną zasadę co do Oswiecenia publicznego: Że Oswiecenie w Szkołach publicznych powinno bydź bez żadney Oględności na Stan i potrzeby pojedyncze Uczniow, stopniowo prowadzonem - a Oswiecenie prywatnie udzielane powinno się stosować do zasad Edukacyi dla Szkoł publicznych uznaney -

§. 72.

Plan Edukacyi dla szkołek początkowych prócz Nauki Czytania i pisania i nieco liczenia, powinien Obeymować Naukę Religii i prawd moralnych - tudzież obeznanie ogólne z rodzaiami pracy - co już przy nauce czytania wiele ułatwienia mieć może. Szkoły wyższe dla Uczniow wyszłych z lat dziecinnych, powinny się zajmować Przedmiotami pamięci iakiemi są Języki tam gdzie nauka obcych iest koniecznie potrzebną, i te sposobem naturalnym to iest tak iak się Języka rodzinnego przez praktykę uczymy, uczone bydź powinny. - Obok początkowych reguł Grammatyki mianowicie o Częściach mowy przypadkowaniach - Czasowaniach zostawiając resztę reguł na czas gdy iuż Uczniowie chwycili się choć węzłu iakiey mowienia, i maią iuż w pamięci niejaki zbiór wyrazow - Wczesnieysze bowiem mozolenie ich Regułami, iest marnotrawieniem czasu i męczarnią umysłową bez właściwego pożytku. -

Do przedmiotow pamięci liczyć także należy Jeografią - Historią w Wykładach krotko zebranych, a dla dopomożenia rozwijaniu się Władzom Umysłowym Arytmetyka bez pospiechu wszakże, lecz zwolna i o ile można z analizą czyli rozbiorem, bo tym sposobem rozpoczną naukę myślenia praktycznie - przytem dalsze lecz stopniowe wykładanie Religii i prawd naturalnych - oraz obeznawanie się z Rodzajami pracy - A dopiero gdy Uczniowie do wieku

młodzieńczego

Młodzieńczego zbliżaią się, i rozwagą swą władać poczynaią, natedy przedmioty więcey umysłowe wykładane im bydź mogą = iakoto Reguły dalsze Gramatyki - przykłady z poezyi - wymowy i Literatury - arytmetyka w całey obszerności - Geometrya - nauki przyrodzone - techniczne wyższe i t. p. — . —

Doświadczenie bowiem każdego zastanawiaiącego się nad pożytkiem iaki w kolej Nauk swoich odniósł, przekonywa go że rok ieden więcey mu przyniosł korzyści w naukach umysłowych gdy stanął na stopnie własney rozwagi, niż lat kilka strawionych wśród gdy stopnia tego ieszcze nie doszedł - a cóż dopiero powiedzieć o straconym czasie owych lat młodych które z rzeczywistym pożytkiem mogłby był na przedmioty pamięci poświęcić - nad któremi albo się dopiero natedy męczyć musi, kiedy iuż czas umysłowo wykształcać się, albo ie też całkiem obcemi dla siebie pozostawia. —

W Uniwersytetach zaś wszelkie Nauki i Umieiętności w całey rozciągłości wykładane dopiero bydź powinny, gdzie dojrzali tylko i usposobieni uczniowie, korzyści z nich odnosić mogą —

. Spytajmy się bowiem np. na co się zda że taki uczeń słucha Algebry, który nie poiął ieszcze w całey rozciągłości Arytmetyki - Czyliż on obok nawet tego że wykonać iest w stanie zrównanie Algebryczne w prawą machinalnie nabytą, nie iest zupełnie podobny do machiny graiącey, który przecież przyznać nie możemy aby naukę muzyki posiadała -

Spytajmy się na co taki uczeń chce bydź Jurystą, który się logicznie myśleć nie nauczył - czyliż on kiedy będzie dobrym Jurystą, lub tylko legalejm tak zwanym czyli Ustawo-kletą - albo może i Rabulistą; -

Plany więc Edukacyi publiczney powinny mieć na neypierwszym względzie rzeczywistość Oświecenia - Stopniowość właściwą w postępie - i dobrą metodę uczenia - bo niższy acz-kolwiek stopień dobrze osiągnionego Oświecenia rzeczywistego - stanowi zaiste wyższe wykształcenie Człowieka, niż stopień wyższy

nie rzeczywistego

nierzeczywistego lub zle osiągnionego.—

Dzieła Elementarne powinny bydź zawsze zwięzłowe i nie zbyt obszerne, zawsze zaś naprowadzające Uczniów na dalszą drogę kształcenia się — powinny bydź drukowane aby czas przez pisanie skryptów niebył wyciczony, i tylko samo notowanie objaśnień na skrypta pozostawione. — a przytem wszystkiem Uczniowie od najniższych szkół aż do Uniwersytetów, powinni bydź z zastosowaniem wykładanych nauk do praktycznego życia, czyli z praktycznem życiem Nauki że się tu tak wyrazić można obeznawani — bo same suche Teorye są tylko wstępem do Oświecenia. — i tak jak np. Teorya Muzyki bez praktyki Instrumentalnéy nie wydała jeszcze nigdy żadnego Muzykanta, tak też i suche Teorye choćby ludzi najwyżéj oświeconych nie wydały Człowieka w praktyce znakomicie użytecznego — bo tak jak Człowiek tylko praktyczny bez Teoryi jest wielce w postępach swoich utrudzanym i nie daleko zajdzie, tak wzajemnie Teorytyk bez praktyki nie stoi jeszcze dla życia praktycznego należycie użytecznym.—

O policyi pod względem Obyczajów

§ 73.

O Policyi pod względem Obyczajów.—

Policya niższa zajmuje się Ludźmi Obyczajności publiczności obrażającemi — jakiemi są np. Pijacy, nałogowi — Szulery — Nierządnice Szynki Ordynaryjne trunków i t. p. — co jednakże jest rzeczą drobną i dotyczącą przedmiotów podrzędnych, rozbioru Głębokiego nie potrzebującą — która wszędzie ma w praktyce mniéj więcej swoje przepisy stosowne, których się Policya niższa trzymać jest obowiązaną. — My w tem miejscu Policyą Obyczajów z wyższego stanowiska rozważać będziemy; wiemy bowiem że Obyczaje narodowe nie idą z dołu w górę — lecz z góry nadół wywierają swój wpływ największy — który w korzeniaje się z czasem w całym Narodzie

Dlatego tu powiemy głównie: że przedmiotem Policyi Wyższej i najwyższej jest pogląd ciągły na stan obyczajów z góry wzorujących. —

W górze więc uważać musimy Osoby znakomitsze i wogólności
Urzędników Publicznych – a najszczególniey Kapłanów Religij i Nauczycieli –

Gdzie bowiem znakomitsi i inne w górze będące Osoby wzorują życiem
rozwiązłem – nałogiem gry zwłaszcza hazardowny – Zamiłowaniem
trunków i tym podobnemi złemi przykładami, tam już obyczaie
znacznie są zepsute – Gdzie Urzędnik żyie nad Stan np. maiący
3000. pensyi żyie iakby miał 6000. lub więcey, a chociaż nie ma wła-
snego Maiątku, wystarcza mu przecież na takie życie – tam każdy
łatwo wnosi że on źle urzęduie i gorszy się. – Gdzie Kapłan ina-
czey mówi posuwaiąc w Lud słowo Nauki Religij, a inaczey sam
żyie. – Gdzie nauczyciel mimo wykłada iakie młodzieży czyni, nie
uczy ich zarazem przykładem życia własnego, do czego Stan Na-
uczycielski już tem samem każdego zobowiązuie – tam iest zgorszenie
wpływaiące wielce na zepsucie obyczajów. –

Obowiązkiem iest tedy Rządu pod względem Policyi Wyższey
i naywyższey starać się o to, aby z szczytu samego szedł przykład
dobry – aby zły przykład obyczaiowy znakomitszych był pogardą
dotykany – Co naytrafniey na scenie Teatralney czynić się daie. Obo-
wiązkiem iest również zwracać uwagę na prowadzenie się Urzędni-
ków, Kapłanów Religij i Nauczycieli – Wolność Druku – przez
właściwe Ustawy karom za nadużycia poddana – wywierać może
również wielki wpływ na Obyczaie publiczne, bo sama obawa
uwag publicznie w tey mierze rzuconemi bydź mogących, stać się
może dla wielu pobudką do nieobrażania Obyczajności publiczney.

A co do Urzędników Publicznych Rząd właściwą powagę
i co do ich prowadzenia się rozciągać powinien. – . –

O Policyi co do powagi Rządu. –

§. 74.

O Policyi co do powagi Rządu. –

Rzeczywista powaga Rządu leży w utrzymaniu Stanu
prawości względem Rządzonych – i w dobrey Administracyi Państwa.
Opinia publiczna piastuie że tak rzec można powagę Rządu –
Policyi więc staraniem bydź powinno aby wszelkie fałszywe i na

Opinia

Opinią publiczną szkodliwie wpływające wieści, iako takie to jest fałszywe wykazywane były, a twórcy tychże ieżeli są odkryci w miarę winy z tego zamiaru, lub tylko lekkomyślności tychże, albo z braku poięcia i nie dolężnego umysłu pochodzący. stosownie karani byli — w tem bradziey rozumieć należy o ludziach dopuszczaiących się takich czynow które powadze Rządu ubliżaią. —. —

o Policyi pod względem siły Publiczney względem Prywatnych.

§75.

Z Celow Społeczności Obywatelskiey, o jakich w §. 3. na wstępie mowiliśmy wypływa iuż ta konieczna potrzeba aby siła publiczna Państwa była zawsze w stanie należytym do opierania się wszelkiey sile prywatney —

Siła uważana iako działacz ostateczny — aczkolwiek podrzędny iest właściwie siłą materyalną — siła zaś wyższa uważana iako działacz początkuiący iest siłą moralną. —

Siłę więc publiczną moralnie i materyalnie uważać należy — Siły tak połączone stanowią razem właściwą potęgę w tym względzie.

Siła takowa w względzie moralnym i materyalnym wystawioną bydź może na niebezpieczeństwo przewagi siły prywatney — w jednym lub drugim albo nawet w obydwuch względach. —

Obowiązkiem tedy iest policyi mieć ciągły pogląd na Stan i stosunek siły publiczney względem sił prywatnych — i tak w względzie moralnym iak materyalnym siłę publiczną w Stanie i stosunku należytym względnie sił prywatnych utrzymywać. —

Sama bowiem siła moralna nie może bydź i nie będzie nigdy dostateczną do zabezpieczenia społeczności ludzkiey — bo ludzie zawsze będą ludźmi to iest istotami zmysłowo tylko rozumnemi, i choćby najwyższe wykształcenie Rodu Ludzkiego z postępem Wiekow nadeszło — Natura taką iak iest pozostanie — a tylko samo umiarkowanie namiętności Ludzkich obok oswiaty postępuiący za najwyższy stopień wykształcenia uważać można. —

Gdyż tak iak z przypuszczeniem zupełnego zatarcia wszelkich namiętności

Namiętności Ludzkich, przypuścieby zarazem potrzeba zatarcie ucznie iego, a tym samem przypuścić zmianę istoty Człowieka w istotę inney czysto duchowey natury - co jest niepodobieństwem. - Tak znowu z drugiey strony wyuzdane namiętności Ludzkie oddalaiąc Człowieka od natury iego duchowey, pogrążaią go w Zwierzęcość. —

Umiarkowanie więc iest iego naywyższem wykształceniem w względzie ogólnym. -

Dla tego też powtarzamy: że sama siła moralna nigdy nie wystarczy na zabezpieczenie Społeczności ludzkiey, iest potrzebna nieodbicie i siła materyalna. -

Podobnież także i sama siła materyalna nie jest i niemoże bydź równiez sama przez się trwale wystarczaiąca na zabezpieczenie Społeczności Ludzkiey, i tylko chwilowe iey działania przynieść mogą czasowe zabezpieczenie Społeczności. —

Obowiązkiem tedy Policyi pod tym względem iest: staranie się o to:

Aby Siła publiczna moralna była w Państwie w stanie dzielnym zachowaną - którą Oświecenie rzeczywiste, Religia - Obyczaie - powaga rzeczywista Rządu, o jakich wyżey iuż mówiliśmy utrzymuią. —

Aby Siła Publiczna Materyalna która na sile zbroyney polega była dostateczną. —

Następnie rozważymy co przeciw sile publiczney w względzie Moralnym i Materyalnym przewagę stawić może. —

§ 76.

W Względzie moralnym w Ogólności stawia przewagę naprzeciw sile publiczney - *Nierzeczywiste* lecz błędne Oświecenie - *tolerowanie* Religij przeciwnych Religij naturalney, lub objawiony obojętności w względzie Religijnym - *zepsucie* Obyczaiów - *Zwichnienie* powagi rzeczywistey Rządu, o których to względach iuż wyżey mówiliśmy - Tu zaś w szczególności ieszcze powiemy. —

Iż *Towarzystwa* tajemne.

Wzmaganie się przeważne Stanów lub familij szczególnych, a nadewszystko -

Kollizye między Hierarchią Religijną a władzą Rządową - mogą bydź przyczyną stawienia przewagi siły prywatney przeciw sile publiczney. —

Dla

Dla tego też Towarzystwa tajemne nigdy nie powinny mieć miejsca w Państwie: albo bowiem takowe są pożyteczne, lub przynajmniej nie szkodliwe Państwu, a takie publicznemi bydź mogą — albo szkodliwe a to z samego iuż znaczenia swego miejsca mieć niepowinny.

Gdyby bowiem Towarzystwa tajemne choćby nawet najpożyteczniejsze mogły mieć miejsce, już nawet sama obawa (już nawet sama obawa) zwichnięcia ich celów i użyteczności iest dla Państwa niebezpieczna. — . —

§ 77.

W względzie moralnym w ogólności stawia przewagę naprzeciw sile publiczney nie rzeczywiste lecz błędne oświecenie — tolerowanie Religij przeciwnych Religij naturalney lub objawioney obojętności względzie Religiynym — zepsucie obyczaiów — zwichnienie powagi rzeczywistey Rządu o których to względach iuż wyżey mówiliśmy — Tu zaś w szczególności iescze powiemy. — —

Iż Towarzystwa taiemne.

Wzmaganie się przeważne Stanów lub familij szczególnych a nadewszystko

Kollizye między hierarchią Religijną a Władzą Rządową mogą bydź przyczyną stawienia przewagi Siły prywatney przeciw sile publiczney. —

Dla tego też Towarzystwa Tajemne nigdy nie powinny mieć miejsca w Państwie: albo bowiem takowe są pożyteczne lub przynajmniey nie szkodliwe Państwu — a takie publicznemi bydź mogą — albo szkodliwe a te z samego iuż znaczenia swego miejsca mieć nie powinny. —

Gdyby bowiem Towarzystwa Tajemne choćby nawet najpożyteczniejsze mogły mieć miejsce, już nawet sama obawa zwichnięcia ich celów i użyteczności iest dla Państwa niebezpieczną. —

§. 78.

Wzmaganie się przeważne pewnych Stanów lub familij przez wspólność Interessu z sobą de facto połączonych nie może bydź obojętnem dla Państwa — bo siłą prywatną może z czasem przeważyć Siłę publiczną Państwa. —

Dla tego równość w obliczu prawa o czém iuż na wstępie do umiejętności politycznych mówiliśmy — iest pod tym względem o którym tu mówimy najdzielnieyszym środkiem do przeszkodzenia wzmaganiu się z pewnem znaczeniem przeważności Stanów lub

familij

familij – Obok tego zaś przestrzeganie aby pewnym stanom lub familiom nie służyły wyłączne iakie pierwszeństwa przeważności wpływu na potęgę społeczności wywierać mogące. –

Wzmaganie się o jakiem mówiemy może bydź pod względem moralnym i Materyalnym – idlatego też może pod względem jednym lub drugim, lub pod obydwoma stać się szkodliwem Państwu. –

Nierozumiemy tu bowiem wzmagania się moralnego takiego, które byłoby wrzeczywistem znaczeniu moralnem, lecz rozumiemy także które byłoby moralnie szkodliwem, czyli nie moralnem, to jest: rzeczywistemu Oświeceniu sprzecznem, a urokiem swym ułudnym siłę szkodliwą wywieraiącem. – przez wzmaganie się pod względem materyalnem rozumiemy poprostu pewnych Stanów lub familij wzrosnienie lub zbogacenie się, które wedle widoków Stanów lub familij wzrośnionych lub wzbogaconych na szkodę Państwa zwróconem bydź by mogło. –

Co do wzmagania się szkodliwego pod względem moralnym służą również środki te o których wyżej Oświecenia publicznego rzetelnego mówiliśmy, a następnie i siła materyalna publiczna o której niżej mówić tu będziemy. — . —

§. 79. –

Co do wzmagania się materyalnego, ustawy stosowne maiące dążność do rozumowo-moralnego rozmnażania Pracy i Bogactw prywatnych środkiem właściwym bydź mogą. –

Nie podzielaiąc bowiem tych zdań iakie w wieku Obecnym umysły szałem ogarnione o Kommunizmie objawiaią, które iako płody umysłów chorobliwych, i zdrowo myśleć niemogących uważać należy. – bo jak skoro się zastanawiamy na naturę Świata, i widzimy w nim taką nie równość że dwóch ziarn piasku zupełnie sobie równych nie znajdujemy – że dwóch ruchów ziarn niebieskich regularnie schodzących się nie natrafiamy – że zresztą w nas samych widzimy nie równość sił fizycznych i umysłowych, to samo nas przekonać już powinno, iż w dziele Boskiem nierówność taka uznaną została zakoniecznną do doskonałości całości. – a zatem iż równość mienia prywatnych ludzi lub familij iest ideą szaloną – to jednakże przyznać powinniśmy, że dążność Ustaw do rozumowo-możebnego rozmnażania mienia prywatnych, iest przedmiotem godnym uwagi. –

uwagi w Umiejętności politycznych. – tém zaś pewniey = gdy ieżeli odniesiemy na stanowisko filozoficzne uwagę naszą nad Naturą Swiata. widzimy. że i w cały naturze życie Swiata tego który oglądamy objawia się przez ruch, a ruch ten utrzymuie się przez dążność do równoważenia się sił natury. – o jakich w §. 8. mówiliśmy. –

§. 80.

Dążność Ustaw o jakich tu mówimy, to jest do rozumowo-możebnego równoważenia mienia prywatnych, o tyle tylko może mieć mieysce, o ile w zgodzie pozostaie z zasadą prawa natury, bo zasada prawa natury iako prawda czysto rozumowa i dostępna, iest odwiecznie niezmienną. – . – –

Objaśniymy to więc przykładem a naypród powołajmy się w tém mieyscu na zasadę prawa natury o któréy w §. 22. mówiliśmy a która iak wiemy iest:

że obok zachowania bytu naszego winniśmy także szanować zachowanie bytu wspól ludzi. –

daymy więc przykład taki = że gdyby zdrowy i silny Człowiek wraz z chorym i słabym uratowali się na Wyspę w stanie natury zostaiącą i w płody życiowości obfituiącą, – a ów silny iako zdrowy mógł przez swe starania i pracę zawłaszczyć wszystko na teyże – wprzód niż ten słaby do sił swych powrócił. tak żeby temu nie już wcale albo mało co do zawłaszczenia nie pozostało, spytajmy się czyliby on działał prawnie i zgodnie z zasadą prawa natury? – widzimy że nie. bo tyle tylko zawłaszczyć miał prawo ile iego potrzeba obok bacznośći i względu na to: aby i ten słaby przez swe starania i prace obstać się przy nim mogł, wymagała. –

Otóż tedy podobnie i wspólczesności czyli Państwie, prywatni wzmagaiący się w Bogactwa o tyle tylko zbierać ie mogą prawo, o ile inni obok nich przez swe starania i prace obstać się mogą. –

Ustawy więc Państwa dążność swą, ku temu celowi zwróconą, mieć powinny, i w tym względzie stanowić odpowiednie oznaczenia iak np:

że prywatnym nie wolno więcey Ziemi nad pewną oznaczoną ilość jako Summum posiadać. –

że np: Kupcowi nie wolno więcey nad ten lub ów handel prowadzić, i to na jednym a nie innych wielu razem mieyscach. –

że np: Urzędnikowi nie wolno więcey razem Urzędów płatnych sprawować. lub Duchownemu więcey razem /: tak zwanych :/ Beneficyów posiadać. –

że np: Rzemieślnikowi nie wolno więcey nad pewną liczbę czeladzi przy Warsztacie utrzymywać. –

że np: Fabrykantowi nie wolno więcey fabryk zakładać. –

że np: Stosunek podatkowania ma bydź w miarę mienia progressyinie

progressyjnie wyższy, a przynajmniej ściśle Geometrycznie proporcyonalny itp. –

Te i tym podobne są rozumowo-możebne środki do ciągłego równoważenia Bogactw ale wszelkie inne mające na celu zrównanie bezwzględne a nie sposobem dążności ciągły równoważenia tego, jest jak powiedzieliśmy ideą szalona, te jest przeciwne naturze Świata i dziełu Boskiemu. –

Równoważenie rozwijania się pracy w Państwie o jakiem wyżej w §. 50. mówiliśmy, już tem samem jest środkiem przeciw wzrastaniu prostemu pewnych stanow, które choćby nawet bez wzmagania się w Bogactwa i pozostawienia w ubostwie równie szkodliwe skutki i chwilową przewagę Siły publiczny sprawićby mogło. –

§. 81.

Kollizye między Hierarchią Religijną a władzą Rządową o ileby zachodziły, stanowią także ważny przedmiot dla policyi najwyższej i usuwanemi bydź powinny – bo nie usunięcie tychże sprawić może skutki szkodliwe przeciw sile publiczny Państwa. –

Bo lubo hierarchia Religijny władzy odnosi się tylko wewnętrznie do Sumnienia Człowieka, gdy jednak że jak wyżej mówiliśmy wola Człowieka jest jego początkującym działaczem, przeto jej skutki w działaniach zewnętrznych objawiać się mogą. –

Weźmy w tym przedmiocie przykład z stosunkow np: Małżeństwa wynikający. –

Jeżeli Ustawy Cywilne dozwalają małżeństw między Osobami różnych wyznań – jeżeli Ustawy te dozwalają Rozwodow, a Hierarchia Religijna wedle swych zasad potępia takowe, i dręczy ciągle Sumienie Człowieka – wynikają z tąd szkodliwe skutki dla Państwa, i takowe w miarę ilości stosunkow takowych wielce szkodliwemi stać się mogą. –

Kollizye więc takowe usuwane bydź wcześnie powinny – i tak: co do przykładu w mowie będącego, w zględnie nato co o Religij wyżej mówiliśmy, wyprowadzimy ten Rozbiór tego przedmiotu który nam się w tym względzie przedstawia w tej treści. –

Iż jakkolwiek pożądanym jest taki stan rzeczy, aby małżeństwa tylko między Osobami iednego wyznania zawieranemi były – aby rozwody nie miały wcale miejsca – gdy jednakże uniknienie tego jest niepodobnem, a zabronienie bezwzględne większe złe skutki niż dozwolenie Ustawami należycie określone sprowadza – przeto mniejsze złe nad większe przełożyć nam zawsze należy. –

Odnosząc się zaś do powyż o Religij własciwy, poznajemy

iż

iż małżeństwa tylko między osobami wyznaiącemi Religią przeciwną Religij naturalny, lub nie wyznaiącemi żadney wcale – a Osobami wyznaiącemi Religią nieprzeciwną naturalny, zabronione bydź powinny – Rozwody zaś tylko w razie oczywistego niepodobieństwa dalszego pożycia między małżonkami dozwolone bydź mogą – a zatem przypadki Rozwodowe ograniczeniu właściwemu uledź powinny iak np: iż Rozwody tylko z przyczyn wielkich srogości i gwałtow narażaiących życie iednego z Małżonkow na niebezpieczeństwo żądane bydź mogą; o tyle o ile nie zachodzą takie stosunki towarzyszące żądaniu, któreby stawiały słuszne powody do niedopuszczenia Rozwodu. –

Przyczynami powodow takich są:

1. Jeżeli Małżonkowie zostaią ieszcze w wieku takim że ich niemożna uważać za maiących należyte doświadczenie w życiu praktycznem – gdyby np: mąż niemiał lat 30. a Żona lat 23. skończonych. –
2. Jeżeli nieprzeżyli razem z sobą i wspolnie Epoki na doświadczenie potrzebny np: lat dwóch. –
3. Jeżeli Żona iuż ma lat np: 45. wieku swego – gdzie niezadługo wyidzie z lat żeńskich i albo ona żąda rozwodu co byłoby niedorzecznością – albo przeciw niey iest żądany Rozwod co także iest niesłusznością – i w tym zarówno tylko Rozdział co do Osob mógłby mieć mieysce gdyby niepodobieństwo dalszego pożycia dla wielkich srogości i gwałtow zachodziła. –
4. Jeżeli iuż Małżonkowie przeżyli z sobą lat np: 20. bo w takim razie walczy domniemanie za możebnością dalszego pożycia – a w razie niemożebności Rozdział tylko co do osob mógłby mieć mieysce. –

Rozdział bowiem co do Osob nie iest powszechnie odpowiednim na wszystkie wypadki – bo np: w przypadku żądania Rozwodu między ludźmi młodemi, warunkami 1. i 2. nieograniczonemi dopuszczony tylko Rozdział większych złych skutkow przez oddanie się młodych ludzi na nie moralne i rozwięzłe życie (: iak to doświadczenie okazało :) iest przyczyną. –

Dopuszczanie iednakże Rozwodu obok przywiedzionych wyżey ograniczeń nie powinno mieć mieysca tylko pod temi iesz[cz]e warunkami. –

gdy Sędzia osiągnął przekonanie że przez nie dopuszczenie Rozwodu strona nie winna zostawałaby w stanie widocznego pokrzywdzenia – że po roku doświadczenia od zażądania Rozwodu strona żądaiąca przy tymże swoim żądaniu Rozwodu obstaie – że nakoniec Dzieci z Małżeństwa tego pochodzące na brak wychowania i utrzymania sposobu do życia narażonemi nie zostaną. –

§. 82.

Rządu przeto staraniem bydź powinno aby Kollizye tego rodzaju usuniemi były – to iest aby Hierarchia Religijna od zasad swoich zwłaszcza gdzie się przy tychże gruntownie

obstać

obstać nie może, odstąpiła, i wzajemnie aby w przypadkach takich gdziby Ustawy Cywilne obok zasad hierarchij Religijnéy gruntownie obstać się nie mogły. aby takowe cofnionemi były- tak: iżby harmonia między władzami temiż nigdy co do zasad w ustawach i przepisach przez nich przyjętych, nie była wzruszoną.-

§. 83.

Co do siły moralnéy publiczney w Państwie - ta leży także w wysokiem wyobrażeniu i przekonaniu prywatnych, o stosowności i odpowiedności Ustaw nadanych dla dobra społeczności.-

Środkami do wzbudzenia wyobrażenia tego są:

Wyłożenie w krótkości na czele każdey nowey Ustawy rzetelnych powodów uzasadniaiących takową.- i iéj rzeczywistych pożytków.-

Utwierdzenie tego przekonania że tylko Cnota i zdolność posuwaią na Urzędy a nie sama protekcya, stawiaiąca częstokroć przeszkodę dla cnotliwych i zdolnieyszych.- z właszcza że zachowanie tego ostatniego względu wspiera i naydzielniey bo bezpośrednio utrzymuie powagę rzeczywistą Rządu.-

§. 84.

Co do siły materyalnéy publiczney w Państwie - powinien Rząd mieć staranie- aby miejsca warowne w punktach ważnych utrzymywane były.- aby dostateczna siła zbrojna w karności Rycerskiéy właściwie wykształcona na rozkazy Rządu gotową zawsze była.-

§. 85.

O działaniach odpowiednich Ekonomij Polityczney

Policyinym przedmiotem są: także i działania odpowiednie Ekonomij politycznéy.-

Gdy iednakże wykład Ekonomij politycznéy w następnych dopiero rozdziałach mieć będziemy, przeto też w tém mieyscu w ogólności tylko przywiedziemy; że obowiązkiem policyi iest mieć na baczności użycie środków odpowiednich dla popierania działań zgodnych z temi zasadami Gospodarstwa publicznego w Państwie jakie dla tego lub owego Państwa są właściwe.-

np: Co do Rolników ci nie powinni bydź w czasach Siewu i Zbiorów do żadnych obowiązków publicznych odrywani- gdyż takie odrywanie tylko na wypadek gwałtowney i konieczney

potrzeby

potrzeby usprawiedliwienie mieć może — np: Co do handluiących — Fabrykantów — Rzemieślników — Ci wczasach peryodów naylepszego dla nich odbytu powinni mieć dla siebie tenże sam wzgląd. —

np. Co do zostaiących w potrzebie zaciągania pożyczek w Kapitałach na Zakłady Rolnicze, Handlowe, przemysłowe i tym podobne użycie Ci powinni mieć protekcyą przeciw nadużyciom Lichwiarstwa — aby stopa prowentu miesięcznego nie niszczyła pożyczaiącego wczasie trwania pożyczki kilkumiesięczney lub dłuższey, albo lata całe trwaiącey — co do którego względu podamy przy końcu Wykładu umieiętności Polityczney uwagi z stanowiska prawodawczego — prócz przedsiębrania działań odpowiednich zasadom Gospodarstwa publicznego powinna w szczególności Policya niższa mieć nabacznośći. —

aby przepisy Rządu pod względem Gospodarstwa Narodowego wydawane przekraczane niebyły — co nayczęściey sięga się do zachowania ogólnego Rozwinięcia pracy w Państwie, któremu rozwinięciu różne przyczyny już to z zbiegu okoliczności samych, już też z niebiegłości szczegółowo pracuiących, iuż nakoniec z zaniedbywania pracy wynikaiące, na przeszkodzie stawać mogą. —

Spostrzeganie przeto i zbadanie przyczyn takowych iest naypierwszym w tym przedmiocie względem — a następnie podawanie Rządowi swoich w tey mierze uwag. — Wogólności zaś policya niższa nie powinna spuszczać z uwagi głownych i powszechnych względów Gospodarstwa publicznego — iakiemi są np: Co do Gospodarstwa Rolniczego prywatnych — czyli wszystkie Grunta pod uprawę zdatne i przypadaiące są uprawiane — czyli są dobrze uprawiane i obsiewane — czyli niezachodzą spustoszenia z zaniedbania gruntów pochodzące i t. p. —

Zaniedbuiący się bowiem Rolnicy mogą bydź poddani rygorowi temu, iż gdyby iawne zaniedbanie uprawy Gruntów i opustoszenie tychże, z ich winy pochodziło, natedy do pozbycia posiadłości z wolney ręki wczasie zakreślonym bydź mianym naglenii, a nawet drogą przymuszoney Licytacyi z posiadłości zaniedbanych i opustoszałych wywłaszczanemi zostać mogą. — Co do Lasów: policya przestrzegać powinna aby w Okolicach tych gdzie wedle potrzeby miejsca Gospodarstwo leśne musi bydź zachowanem, tak pod względem Drzewa co do materyału grubego w leśnictwie Wysokopiennem zwanego, do porostu którego znaczna Epoka iest potrzebna, iakoteż pod względem Drzewa opałowego które odpowiednicy z niskopiennego otrzymywanem bywa. — Przepisy obowiązuiące przekraczanemi nie były.

Kopalnie w dwóch względach głownych ulegaią baczności policyiney — raz pod względem należytego Gospodarstwa, aby źródło Bogactwa tego zmarnotrawionem lub zatraconem nie zostało. — powtóre pod względem zachowania właściwych ostrożności aby zdrowie i życie pracuiących na uszczerbek narażone nie były — iak iuż o tem w właściwym mieyscu wyżey w § 55. namieniliśmy. —

§. 86.

Co do handlu uwaga policyi zwróconą bydź powinna [illegible] na objawiaiące się działania złey wiary handluiących. Dobra wia[ra] bowiem, a szczególniey też w wykonywaniu zawartych umów han[d]lowych, iest podstawą handlu. —

Dobrą wiarę utrzymuie głownie w karbach właściwych wierne i porządne prowadzenie Ksiąg handlowych, a szczególniey Dziennika głownego czynności handlowych, iaki Kupcy z przepisów handlowych prowadzić obowiązani na przygotowanych na to zeszytach przy wyrażeniu liczby Kart urzędownie opieczętowanych, dzień po dniu iak nayściśley zapisywać powinni. O czém w prawie handlowem obszernieyszy Wykład ma mieysce. —

Zaniedbywanie bowiem z strony policyi, która ad hoc przy Sądach mieyscowych Sprawy handlowe sądzących zostawać powinna, aby Handluiący Księgi swe handlowe regularnie prowadzili, wystawić może strony w dobrey wierze działaiące a przez strony przeciwne oszukiwane na brak dowodu, iaki w razie sporów Sądowych z Ksiąg stron przeciwnych, czerpaćby były w możności. —

Obok bowiem regularnego prowadzenia Ksiąg, niewierność ich prowadzenia nie iest przypuszczalną, a przynaymniey wielkim bardzo trudnościom ulegaćby musiała, gdyż w razie nie wiernego ich prowadzenia sam prowadzący w popadłby w zamieszanie; a choćby nawet oddzielne sekretne w złey wierze działaiąc dla swey pamięci, prowadził, tedy taki Stan rzeczy niemógłby długo pozostać w ukryciu, szczególniey u Handluiących maiących liczne czynności. —

Dzienniki takie corocznie zamknięte powinny bydź przy końcu roku, i przez Sąd mieyscowy nadowod wszakże tylko zamknięcia krytycznie poświadczonemi. —

W Ogólności zaś powinna policya baczyć aby przepisy pod względem Gospodarstwa publicznego co do Handlu wydane iako dobro ogółu Państwa na celu maiące, przekraczanemi nie były. — aby zresztą wolność Handlu o ile ta przez zasady uznane w Państwie co do ogólnego rozwinięcia pracy ograniczeniu nie ulega, tamowaną nie była — a środki Kommunikacyjne iako przedmiot ogólnego dobra dotyczący, iako to: gościńce, spławy, Koleje żelazne, Poczty, i t. p. inne — iak naywięcey ułatwiane i zabezpieczane były. —

§. 87.

Co do Rękodzieł: obowiązkiem iest policyi czuwać nad tém: aby w Cechach i Zgromadzeniach Rzemieślniczych tam gdzie takowe urządzone są, nie miały mieysca nadużycia względem młodzieży na wprawie zostaiący i Czeladzi wyzwolony — i aby tymże trudności na drodze ich usposobienia się nie czyniono — obok czego z drugiey strony Policya baczyć winna: aby Maystrowie i właściciele

właściciele fabryk stosownie do uznanych przez Rząd zasad ogólnego rozwinięcia Pracy w Państwie, ograniczali się w zakreślonych działaniach Warsztatów i fabryk, aby zresztą wolności wyboru pracy i zarobkowania nie były tamowanemi. Jtak w tych Państwach gdzieby np: z uszczerbkiem pracy Rolniczej wielka liczba rąk rzucała się do tego lub owego Rzemiosła, co mogłoby bydź nieodpowiedniem zasadom ogólnego rozwinięcia pracy gdyby wyroby rzemiosła tego w większej obfitości niż potrzeba wewnętrznego zużycia w Państwie zachodzi, a bez odbytu na zewnątrz Państwa okazywały się, i natenczas ubóstwo w Klassie tego rodzaju rzemieślniczej objawiało się, natedy ograniczenie mayströw do trzymania pewnej tylko liczby młodzieży na wprawie i Czeladzi miejsce mieć może. —

Równie także Policyi uwaga winna bydź zwrócona na Mayströw Warsztatowych, aby ci którzy po za Domem próżniactwu oddaią się, a czynności Warsztatowe na Czeladź i młodzież na wprawie zostaiącą spuszczaią, stosownie karceni byli. — Osobiste bowiem pilnowanie prac Warsztatowych ma w każdym względzie wielki wpływ na pomyślność Rękodzieł, i ukształcenie się ludzi w tym zawodzie pracujących. Nakoniec także i na to: aby młodzież na wprawie zostaiąca i Czeladź Rzemieślnicza uczęszczała do Szkółek Świątalnych Rzemieślniczych tam gdzie takowe przy Szkółkach początkowych lub technicznych zaprowadzone są. —

§. 88.

Co do służących obojga płci do posług domowych poświęcaiących się, powinna policya utrzymywać w miastach większych dokładną tychże kontrolę co do liczby i rodzaju służby.

Największa bowiem liczba służących powstaie z Klassy Rolniczej, i ściąga się dla lżejszej pracy do miast. co samo nie daie już zalety o ich dobrem prowadzeniu się. —

Kontrola takowa powinna bydź porównywaną z Spisami Statystycznemi ludności i służący tacy w Książeczki służbowe opatrzeni bydź powinni. —

§. 89.

Nawet w względzie finansowym działania Policyjne maią swe zastosowanie, bo gdy zasadą dobrego Rozkładu Podatkowania

Podatkowania nie może bydź żadna inna więcey do
zbliżona, iak deklarowanie się prywatnych co do swych s
wych dochodów rocznych i zarobku. – oraz Klassyfikowa
sowne przez Obywateli właściwego Okręgu uczynione – o czem więcey
przy wykładzie finanssyi mowić będziemy – tędy i przy tych czyn
ściach, które w miarę potrzeby co rocznie mniey więcey zmianom
ulegać muszą. – wpływ policyinych władz które same nayle-
piey miejscowe mienie Obywateli znać mogą – iest wielce po-
mocnym. –

Miejscowe bowiem Władze naybliżey znać są w sta-
nie położenie Rolników – Kupców – Rzemieślników – Kapitalistów
Służących – Spekulantów bez szczególnego Stanu – i tym podobnych
ludzi. –

Tak iak bowiem bezpieczeństwo prywatnych i tem samem
cały społeczności, narażona bydź może na uszczerbek z różnych
przyczyn, tak też niemniey narażonem iest przez niesłuszny
rozkład podatkowania. —

Kończąc atoli na tem Wykład nasz o Policyi –
musiemy i to przyznać że względy Policyine są tak rozliczne
że wszystkich szczegółach takowe zebrać i przewidzieć iest
rzeczą niepodobną. – dla tego tu tylko na głównieyszych
zasadach Umieiętności Policyi poprzestaniemy. — —

Ekonomia Polityczna

Ekonomia Polityczna.

Rozdział X

§ 90.

Przez Ekonomią Polityczną, rozumiemy Umiejętność i Naukę o środkach służących do utrzymania Bogactwa Narodowego, czyli Bogactwa Państwa. –

Ekonomia Polityczna uważana jako umiejętność, nastręcza te środki ogólne iakie z użycia rozumu samego względnie na osiągnienie celu założonego to jest utrzymania Bogactwa Narodowego, wyprowadzić się daią. –

Uważana zaś, iako nauka podaie zbiór środków używanych w doświadczeniu, których w użyciu, w Prawach nadanych i zwyczaiach, czyli w praktyce szukać należy. –

Obecnie przeto wykładaiąc iedynie istotne zasady Ekonomiji Polityczney w Ogólności, nie inaczey iak pod względem Umiejętności mówić mamy w tym przedmiocie. –

Aże celem Umiejętności Polityczney Ekonomij iest utrzymanie Bogactwa Narodowego, poznać więc przedewszystkiem należy co iest Bogactwem. –

§ 91

Bogactwo

Bogactwo w znaczeniu ogólnem iest zbiór przedmiotow zaspakaiaiących potrzeby. –

Jak bowiem przedmiot który odpowiada potrzebie prywatney szczególnego Człowieka iest bogactwem prywatnem. Tak również przedmiot który odpowiada potrzebie państwa, iest Bogactwem Narodowém. –

Jtak:

Jak potrzeba prywatna iest to uczucie Człowieka wymagaiące zadosyć uczynienia według natury Człowieka, a któremu nie uczynienie zadosyć ściąga na Człowieka surowość Praw Przyrodzenia pociągaiącą uszczerbek lub nawet zniszczenie istoty iego. –

Tak też i potrzeba Narodowa Państwa iest to takie iego położenie z zbioru potrzeb prywatnych wypływaiące, że wymaga zadosyć uczynienia stosownie do natury tegoż, i iego jakości a któremu nie uczynienie zadosyć ściąga podobnież uszczerbek

lub

lub zmierzenie bytu Państwa. —

Przedmiot ~~tak~~ odpowiadaiący potrzebie iako użyteczny, czyli sprawuiący użytek dla Państwa, stanowi rzetelną wartość bo iest środkiem do zadosyćuczynienia takowey. — Wartość takowa może bydź Materyalna, lub nie materyalną, czyli fizyczną lub umysłową; o czem niżey mówić będziemy. —

Zbiór zatem ilości takich środków iest Bogactwem w ogólnem znaczeniu to iest bezwzględnie na stosunek do potrzeb. —

§ 92.

Co się zaś rozumie przez Bogactwo w ścisłem znaczeniu, nadstępnie wykażemy — a teraz przytoczymy przykłady objaśniaiące poięcie i wyobrażenie wyżey wykazanej istoty Bogactwa w znaczeniu nayogólnieyszem. —

itak:

a Człowiek czuie fizyczną potrzebę pokarmu. —

Chleb. mięso. woda i t.p. artykuły żywności są przedmiotami użytku, czyli wartościami zaspakaiaiącemi potrzebę Człowieka.

Zbiór więc tych wartości iakie Człowiek posiada iest Bogactwem Prywatnem w Ogólności. to iest bez względnie na stosunek do iego potrzeb. —

b Byt Państwa potrzebuie również fizycznie utrzymania przy życiu szczególnych ludzi żyiących w Państwie czyli w Społeczności Obywatelskiey

Zbiór zatem żywności tych iakie Państwo posiada iest Bogactwem Państwa w Ogólności, to iest bezwzględnie na ilość, czyli na stosunek do potrzeb. —

W znaczeniu bowiem dopiero ścisłem Bogactwo iest wtenczas, kiedy wypadek arytmetyczny zporownania zbioru ilości Wartości z zbiorem ilości potrzeb iest rowny; lub kiedy taka iest obfitość Wartości — że ilość wartości przewyższa potrzeby — a natedy dopiero w najściślejszem znaczeniu mamy wyobrażenie Bogactwa. —

Skoro się zaś przeciwnie zporównania okazuie — mamy wyobrażenie Ubostwa. —

i tak:

Ubóstwem w Ogólności iest brak Przedmiotu do zadosyćuczynienia potrzebie. —

Szczególny zaś biorąc iest ten wypadek skoro Zbiór wartości nie wystarcza nawet na Zaspokoienie naykonieczniejszych potrzeb Człowieka - lub podobnież całego Państwa. -

Po Ocenieniu bowiem Stanu Bogactwa lub Ubóstwa na iakość potrzeb, to jest na rozróżnienie koniecznych i naykonieczniejszych od mniey koniecznych lub zbytkowych ściśły wzgląd mieć należy. —

§ 93.

W tem mieyscu także wypada zwrócić uwagę że ačkolwiek Bogactwo narodowe bierze istotę swą w regule. —

Z ilości Bogactw prywatnych nienależy atoli rozumieć że w stosunku tejże ilości powiększaiącey lub pomnieyszaiącey się, już tem samem także powiększa się lub zmnieysza; gdyż powiększanie lub zmnieyszanie się Bogactwa Narodowego w znaczeniu ścisłem, w miarę ilości Bogactw prywatnych, towarzyszą Warunki - to jest podział Bogactw między prywatnymi i sposób zużycia Bogactw.

Itak np: co do podziału Bogactw. Państwo maiące Ludność iak 100. - a zbiór ilości Bogactw w roku zeszłym iak 150. które tak były podzielone - że Ludność iak 20. miała Bogactw iak 50. - a Ludność 80. miała bogactw iak 100. — tedy

Chociażby w roku bieżącym ilość Bogactw wynosiła iak 180. to jest więcey 30.

Skoro jednakże wypadek podziału taki okazałby się:

Że do Ludności iak 20. przeszły Bogactwa iak 90. -

a Ludność iak 80. ma tylko (zbytkich) iak 90. - tedy Oczywiście Stan Bogactwa Państwa w znaczeniu ścisłem pomnieyszył się, bo mnieysza ilość zbogaciła się a większa ilość Ludności zubożała. —

Daley rozważywszy co do zużycia bogactw przez które rozumiemy, taki użytek wartości który pociąga za sobą zmnieyszenie lub zniszczenie wartości. -

itak

Jeżeli ilość Bogactw Państwa w roku zeszłym wynosiła iak 160.

Jeżeli Ludność iak 100. zużyła Bogactw iak 150. to jest że zostało się iak 10. - od zużycia -

tedy

Jeżeli w roku bieżącym taż sama Ludność zużyie iak 180. choćby nawet i Bogactwa wynosiły iak 180. - Oczywiście przecież

Państwo

Państwo zubożało w roku bieżącym bo nie od zużycia nie pozostało ...

Poznanie tych różnic ma stanowczy wpływ na wykład istotnych Zasad Ekonomij Polityczney w który tak co do utrzymania Bogactw prywatnych iako stanowiących istnienie Bogactwa Narodowego wzgląd mieć należy iakoteż — na rzeczywisty stan Bogactwa Narodowego.

A co do ostatniego nie tylko Wewnętrzne ale i Zewnętrzne Stosunki Państwa na ścisłey uwadze mieć koniecznie potrzeba. —

Dotąd mówiliśmy o Bogactwie iako o przedmiocie zaspokoienia potrzeb. — § 94.

Niż atoli do wykładu Zasad Ekonomij Polityczney przystąpimy, winniśmy ieszcze wyłożyć Zrzodła Bogactwa — Srodki czerpania go i Warunek utrzymania. —

Zrzodłami tedy Bogactwa są:

Natura i

Przemysł. —

Srodkiem koniecznym do czerpania Bogactw w tych zrzodłach iest. — Praca. — a

Warunkiem utrzymania Bogactw:

Zużycie. —

Bo od zużycia zawisłą wszystek i zapas czyli Kapitał w znaczeniu ścisłem. —

Natura iako matka twórcza wszystkich płodów i główny zapas Bogactw iest nayistotnieyszem zrzodłem Bogactw. —

Przemysł iako tworzący środki ku wspomożeniu sił natury na wydawanie płodów iako to w Rolnictwie — daley iako tworzący środki na podwyższenie wartości płodów przez Rękodzieła. —

Nakoniec iako tworzący środki do ułatwienia sposobu zadosyć uczynienia potrzebom przez zbliżenie wartości do zużycia przez handel

a nawet.

przez wydanie, sam przez się wartości niematerialnych ~~całkowicie, ex Pie... nie mające wartości wymiennej~~ iest zrzodłem pomocniczym Bogactw. Potrzeby ludzi i Społeczeństwa

§ 95. są rozno-rodne fizyczne i moralne. —

Pierwszym odpowiadaią wartości Materyalne. —

drugim nie materyalne — iak np:

Uczący wydaie wartość nie materyalną, która przecież odpowiada potrzebie Człowieka nie naykonieczniejszey wprawdzie ale jedney z rzędu

wielce

wielce użytecznych i niekiedy koniecznych będący. —

Praca iest koniecznym środkiem do czerpania Bogactw z łona Natury i przemysłu. przez pracę bowiem iedynie można mieć użytek z płodów Natury, i to rozumieć należy w nayrozciąglejszem znaczeniu — bo przez pracę tylko można mieć użytek z przemysłu w naturze czyli w Rolnictwie i produkcyi z łona Natury czerpaney — praca bowiem według przemysłu rolniczego i produkcyjnego wspomaga siły natury na wydawanie płodów —

przez Pracę również tylko można mieć użytek z przemysłu łożonego na podwyższenie Wartości płodów, to iest z podwyższenia wartości czyli w Rękodziełach. —

Praca bowiem podwyższa tę wartość według przemysłu rękodzielniczego. —

na koniec także tylko przez pracę można mieć użytek z przemysłu łożonego na łatwiejszy sposób odnoszenia użytku z wartości, czyli w handlu. —

bo praca zbliża wartość z potrzebą według przemysłu handlowego. —

Praca przeto iest koniecznym środkiem do czerpania Bogactw z łona Natury i przemysłu — czyli do wydania produkcyi

Zużycie zaś bogactwa, czyli niszczenie wartości na zadosyćuczynienie potrzebie iest Warunkiem od którego utrzymanie bogactwa zawisło — Gdyż bez zużycia traciłaby produkcya na swey wartości. —

A gdy razem od zużycia zawisł zapas to iest pozostałość wartości od zaspokoienia potrzeby, który w ścisłem znaczeniu stanowi istotę nakładu na dalsze czerpanie Bogactw w naturze i przemyśle potrzebnego. Zatem:

Zużycie iest warunkiem koniecznym utrzymania Bogactwa. —

§ 96.

Z powyższego wykładu wnosi mianowicie — że w Ekonomii Politycznej należy mieć wzgląd — na stosunki

Wewnętrzne i

Zewnętrzne Państwa

na Bogactwa

Prywatnych iako stanowiące istnienie Bogactwa Narodowego — iakoteż:

Na rzeczywisty Stan Bogactwa Narodowego — nakoniec:

Na źródła Bogactw. —

na

Na Środek czerpania.
Na warunek utrzymania.

Okazuie się:

Że ~~[illegible]~~ właściwy podział Ekonomii polityczney na pewne Części zachować należy

Podział ten iako część podziału Umiejętności Politycznych iest iemu podporządkowanym, tu zatem o podziale Umiejętności Ekonomii, Polityczney mówić będziemy. —

Podział ten winien bydź właściwym i pewny związek zastosowany do istoty wykładu maiącym - tak aby można mieć w Umyśle zarys Ogólny wszystkich części. —

Jeżeli bowiem w którey nauce lub umiejętności, tedy szczególniey w Umiejętnościach politycznych potrzeba iest mieć w Umyśle razem zebrany ogólny zarys — szczegółowych wykładów —

Podział przeto takowy Ekonomii Polityczney wypływaiący z ogólnego rozdziału Umiejętności Politycznych, i z samey natury rzeczy iest następuiący. —

I. Ekonomika Polityczna ~~[illegible]~~ dzieli się:

A. Na Ekonomikę Wewnętrzną w Państwie

a ta dzieli się:

Na Ekonomikę prywatną maiącą za przedmiot Gospodarstwo prywatnych. —

Na Ekonomikę publiczną maiącą za przedmiot Gospodarstwo Publiczne wewnątrz państwa.

Która daley dzieli się:

Na Ekonomikę przemysłową maiącą za przedmiot:

Rolnictwo i w ogólności produkcyą z łona natury czerpaną.

Rękodzieła i

Handel wewnętrzny płodami i wyrobami.

a ta ostatnia iest ściśle przemysłową. - i na.

i na Umiejętności Skarbową czyli Finansyą, który przedmiotem iest otrzymywanie i korzystne zużycie dochodów publicznych Państwa. —

tudzież.

B. Na Ekonomikę polityczną zewnętrzną

Która

Która mowi -

O Handlu zewnętrznym płodowym i rękodzielnym - -

a. Czynnym wychodzącym.
b. Konsumpcyjnym wchodzącym
c. Transitowym czyli przechodzącym - -

Każdym z tych ~~Ostat.~~ własnym lub Kommissyinym - ~~nakoniec~~ mowi

O Polityce Ekonomiczney. -

Która podaie środki do utrzymania korzystnego Billansu Zewnętrznego Państwa, a przynaymniey do oddalenia przyczyn szkodliwych Billansu, toiest do uchronienia Państwa od upadku w bogactwie z przyczyn zewnętrznych. -

№ 97

Następnie zwracamy tu uwagę nato iż nie iest rzeczą naszą mowić o zasadach Ekonomiki pod względem osob prywatnych, lecz o zasadach istotnych Ekonomij Publiczney Rolniczey - oraz

Rękodzielney, i

Handlowey tak pod względem handlu wewnętrznego iako i zewnętrznego - tudzież o Finansach - czyli

umiejętności Skarbowey

Rozdział XI

o Zasadach

Ekonomij Rolniczey oraz Rękodzielney i Handlowey

Wytoczywszy iuż dotąd:

Naturę Bogactwa -
Zrzodła iego -
Srodek czerpania
Warunek utrzymania. -

teraz daią się poznać Zasady Ekonomij polityczney Rolniczey oraz Rękodzielney i Handlowey - z których

iedna iest ogólna, głowna,
a inne iey podporządkowane. -

i tak:

Głowna - istotna - i ogólna zasada umiejętności Ekonomiki polityczney iest:

Dokonywanie ze strony Rządu: tego przedsięwzięcia aby Praca na odnoszenie iak nayobfitszey produkcyi toiest iak naywiększych użytkow, czyli wartości z Natury i przemysłu obracana była; i aby korzystne zużycie produkcyi nastąpowało - w obowiązku więc[5] ciągłey[7] dążności[6] nad dokonywaniem[7] tego,[8] zostaie[9] Rząd[4] Kraiowy.[1][2] -

usprawiedliwienie

Usprawiedliwienie tey zasady znaydujemy iuż samo przez się w powyższym wykładzie rzeczy. –

bo skoro dowiedliśmy

że użycie pracy iest środkiem koniecznym do czerpania wartości czyli Bogactwa z Natury i przemysłu –

a z użycie warunkiem utrzymania – Bogactwo –

przeto Dokonywanie w ciągłey czynności użycia tejże pracy na użycie wyrażone cele to jest uzyskanie produkcyi i iej korzystnego zużycia iest zasadą główną Ekonomiki polityczney ogólną. –

Przykłady zaś czynią ieszcze łatwiey pojmowalnem usprawiedliwienie tey zasady =

i tak np:

Rolnik uprawiaiąc Ziemię używa pracy – aby zebrał płody – i te zużytemi były. –

i to iest dopiero użycie pracy szczegółowo uważany

Rząd zaś kiedy w śród ciągłey czynności dokonywa tego że cały Ziemiokrąg Państwa o ile tylko iest zdatnym do przyięcia uprawy zostaie pod uprawą rzeczywistą – i że płody są korzystnie zużyte, dokonywa użycia pracy Rolników, i dopełnia obowiązku wypływaiącego z Zasady Ekonomii polityczney —

Dla tego zaś mówimy że Rząd w ciągłey czynności tego dokonywania bydź powinien. —

Bo samo dokonywanie nie zawsze iest koniecznem skoroby wszyscy Rolnicy prywatni uprawiali wszystkie Grunta. –

ale czynność Rządu ciągłą bydź powinna, bo bez ciągłey czynności nie byłby w stanie poznać potrzeby dokonywania. –

Drugi przykład objaśniaiący to powyższe określenie zasady — powyżej dzielony —

Rzemieślnik przerabiaiący surowe płody, używa pracy aby według przemysłu Rękodzielniczego podwyższył wartość płodów – i czerpie tym sposobem Bogactwa z źrzodła przemysłu – na ten cel aby z użytemi były. –

i to iest użycie pracy — szczegółowo uważany

Rząd zaś skoro dokonywa:

że

że ręce poświęcone Rzemiosłom maią, wszelkie przeszkody do przemy-
słu i pracy Rzemieślniczy usunione - a ręce próżniaków do pracy
są zmuszone, słowem -

że o ile tylko można płody są przerabiane ku naywiększemu
użytkowi - dopełnia obowiązku wypływaiącego z zasady ogólny
Ekonomij Polityczny, to jest -

Dokonywa użycia pracy Rzemieślniczy. -

O dalszy przykład

Kupiec łoży pracę według przemysłu swego na ułatwienie
korzystnieyszego zużycia to jest zbliża wartości do potrzebuiących -
i tym sposobem używa pracy na czerpanie Bogactw z źródła
przemysłu Handlowego. -

Rząd zaś skoro dokonywa:

że zawady handlu są uprzątnionemi, a z drugiey strony
dokonywa i tego

że Kupiec nie uchybia porządkowi handlowemu - (uczciwie,) a oszukaństwy.

że nie uchybia utrzymania Bogactwa narodowego. -

Dopełnia obowiązku wypływaiącego z Zasady
Ekonomij Polityczny -

to jest dokonywa korzystnego użycia pracy handlowy -

§ 99.

Działania przeto Rządu dwoiakie są w postępowaniu
na drodze Ekonomij politycznej -

jedne: ułatwiaiące tylko przeszkody w użyciu pracy pry-
watnych i do zużycia korzystnego -

Drugie: nagłsze czynnie prywatnych do użycia pracy -
i do korzystnego zużycia wartości, aby o ile można korzystny
Billans okazywał się. -

W Skarbowości zaś staie się sam Rząd przy wzorem dobrego Gospodarstwa publicznego. -

Zasada owa wyżey wyłożona iest ogólną - bo służy do każdy
Szczególny Ekonomij iako to: tak do
Rolniczey iako i do ściśle przemysłowy -
to jest:
Rękodzielniczey
i Handlowey
oraz Finansyi - iakoteż nakoniec i do
Ekonomij Polityczny Zewnętrzny, czyli
Polityki Ekonomij

bo

bo dążności Rządu a bardziej dokonywaniu tego aby użycie Pracy to jest środek czerpania Bogactw nie był nieczynnym. —

a korzystne zużycie wartości to jest: warunek utrzymania Bogactwa nie był zaniedbanym — odpowiada

Celom Ekonomii Polityczney —

Celom Umiejętności politycznych — i pod tę zasadę wszystkie inne szczególne podporządkować się dają: —

§100 Z powyższego Wykładu rzeczy pojmujemy i to że z Zasady ogólnej wypływa owa potrzeba utrzymania właściwego stosunku Prac szczególnych Rodzajów — czyli Harmonii w Ogólnem Rozwinięciu Pracy w Państwie i to jest jednym z najważniejszych Obowiązków Rządu a zarazem jednem z najtrudniejszych zadań w Państwach rozległych mocno zaludnionych — którego zasadą podporządkowaną owej Ogólnej jest F Billans Korzystny —

F Zabezpieczenie wszystkim stanom bytu materyalnego i F

§101. W Szczególności teraz:

O podporządkowanych zasadach Ekonomiki polityczney mówić będziemy. —

Ekonomii rolniczey

a naprzód o Szczególnych zasadach Ekonomiki Rolniczey. —

Ponieważ zaś płody Natury do trzech głownie źródeł odnoszą się iako to:

Zwierząt.

Roślin, i

Minerałów —

przeto względnie płodów roślinnych i Zwierzęcych czyli o Zasadach Gospodarstwa wiejskiego teraz mówić będziemy. —

W Gospodarstwie Wiejskiem pospolicie uznane są następujące Zasady —

1. Aby wszystkie Grunta pod uprawę zdatne i przypadające, uprawione i obsiane były. —

2. Aby Grunta takowe dobrze uprawianemi były.

3. Aby Rolnik dostateczną ilość bydła do uprawy gruntu potrzebnego chodował.

4. Aby pod ten rodzaj płodów były grunta uprawne który odpowiada najkorzystniey potrzebom kraiu; tak pod względem zużycia wewnętrznego, iako i pod względem przemysłu —

5. Aby Rząd miał na szczególnym względzie Rolnika w tem znaczeniu iżby o ile tylko można usuwał przeszkody stanowi rolniczemu na zawa-

dzie

zawadzie bydź mogące, iako prawizcemu produkuyinie matery-
alnych wartości — będących podstawę wszelkich
dalszych Wartości — zostawszy
gdy Materyalnemi ~~[illegible]~~ wartościami zaspakaiamy
naykonieczniejsze i nieuchronne potrzeby ~~(absolute)~~ które są
bezwzględnie konieczne mi. —

(absolute:)

Niematerya lne bowiem są w prawdzie koniecznemi
lecz względnie tylko (relative.) co nam przykład prosty
obiaśnić może. —

Zostawmy Sto uczonych bez pożywienia, wszelki rodzay pro-
dukcyi czyli użytek z ich wartości umysłowy nie pożywi
ich i zginą bezwzględnie (absolute.) ale i nawzajem stać się
może względnie tylko wzakre (relative.) — że ludzie nie oświeceni uży-
waiące niekorzystnie to pożywienie któreby im na rok wy-
starczyć mogło; zużywaią i pozbywaią go tak śpiesznie że
go tracą w trzy miesiące, mogą zatem i oni zginąć — a tu dopiero
poznaie się niezywiłości wartości niematerya lnej — do czego
daleko więcey przykładów mieć można rozważywszy potrzeby
moralne Człowieka. — np:

Człowiek czuie w Sercu swem potrzebę Religii, ale Rozum
własny Człowieka iakiego sobie też w stanie natury wyobrazić
należy, niejest wstanie zaspokojenia iego Czucia. —
Niezaspokojenie tego czucia Religijnego, może przynieść uszcze-
rbek iego istoty, a nawet fizyczne zniszczenie, zwłaszcza
wtenczas skoro musi się zdaić:
że używa rozumu w celu znaczenia
że powinien rozumem odpowiedzieć wzupełności
wszelkim swym czuciom, a zatem i czuciu
potrzeby Religii — a nadewszystko skoro niejest
wstanie umysłem swoim postąpić do granic rozumu.
tam bowiem gdy Człowiek dojdzie i zastanowi się
zdumiewa się dopiero nad iego ograniczeniem — i to
zdumienie się nad wie ~~nauki~~ pracą doprowadza Człowieka
już to na drogę przekonania że rozumem nie
uczyni zadosyć wszelkim potrzebom czucia swego

już

już na drogę Religij — ale dosięgnąwszy natem w tem miejscu gdzie chcieliśmy tylko ująć pojęcie wartości niematerjalny- o jakiej mieć można wyobrażenie z przykładu tego to jest: jak dalece rzeczywista jest wartość niematerjalna oświecenia umysłów ale Oświecenia rzeczywistego o jakiem wyżej mówiąc o Oświeceniu rzecz rozwinęliśmy, jak dalece wartość rzeczywista jest uczonych posiadających rzeczywiste Oświecenie.

Jak dalece rzeczywista jest wartość Religij i Kapłana umiejącego doprowadzić Człowieka aż do Granicy rozumu lub przynajmniej z Stanowiska granicy rozumu zadowolnić umieć serca Człowieka przez dar prawdziwej Religij — bez zadowol-nienia którego człowiek częstokroć w obłędach myśli tułający się, żyje wśród cierpień dla samego siebie nie pojętych. —

§ 102

Następnie przystąpimy do dalszego wykładu i rozbioru wyżej wyrażonych zasad szczególnych Ekonomij rolniczej, z których pierwszą powiedzieliśmy jest:

Aby wszystkie Grunta pod uprawę zdatne i przypadające były uprawiane i obsiewane. —

A postępując w rozbiorze tej zasady stosownie do na-turalnego porządku, zwracamy w tem miejscu naszą uwagę na to co wyżej powiedzieliśmy —

że dwojakie są działania Rządu odpowiadające zasa-dom Ekonomiki politycznej. —

jedne oddalające zawady. —

drugie czynnie wspierające.

przeto też ten sam porządek zachować należy nam teraz.

Najprzód poznać zawady stawające na przeszkodzie Rolnic-twu, i każdej jego szczególnej zasadzie. —

powtóre dopiero: naznaczyć środki zaradcze odporne.

Zawady i przeszkody główne co do uprawy gruntów być mogą:

Niemożność Rolnika lub niedbalstwo jego — lub Zniechęcenie — lub brak rąk do pracy.

— Przyczyny niemożności Rolnika są: —

Ubóstwo

Ubóstwo trwałe które pochodzi:

bądź z obciążenia albo względem właściciela Gruntu tam zostającego gdzie sam nie iest właścicielem albo względem Skarbu publicznego.—
bądź z niemożności korzystnego zużycia płodów.

Nadzwyczajne są.—

a Nieurodzay
b Odchodzenie Bydła.
c Pożary, klęski woienne, wylewy wód i inne tym podobne.—

§ 103

Przy objawiającem się ubóstwie trwałem Rolnika, przez co ten jednakże nie rozumiemy szczegółowo poiedynczych Rolników, lecz stan Rolniczy, i to ludzi bezpośrednio i osobiście pracami około uprawy Ziemi zaymujących się, poznać najpierw należy przyczyny ubóstwa tego.—

Jeżeli takowe pochodzi z obciążeń względem właściciela Gruntu tam gdzie on sam nie jest właścicielem gruntu, lecz tylko użytki z udziału gruntu dozwolone maiącym, tam zwrócona bydź powinna uwaga Rządu na iego ciężary względem właściciela, i gdy dobro ogólne pod względem Gospodarstwa Krajowego, a nawet dobro społeczności, ieżeli się w tym względzie wyżey odniesiemy, wymaga tego, aby Rolnika ciężary nie były dla niego przeciążeniem; zwłaszcza takim obok którego za prace swe nie miałby tyle nawet słusznie należących korzyści z uprawy Rolniczy, iżby przyzwoitego stanowi swemu zabezpieczenia potrzeb koniecznych dla siebie i swey familii nie miał. przeto obowiązkiem iest Rządu aby ciężary takowe przez ustawy ad hoc o tyle zmniejszonemi zostały, iżby Rolnik z przyzwoitem opatrzeniem potrzeb swych, w skutku swoich prac rolniczych obstać się mógł, to bowiem usprawiedliwia zasada prawa Natury, o której wyżey mówiliśmy.—

Nayłepiey atoli odpowiada celowi temu prawo własności Rolnika bezpośrednie około uprawy Ziemi pracuiącego, do Ziemi tejże.—

Tę zasadę przyięły iuż Państwa na wyższym stopniu wykształcenia zostaiące, i doświadczenie okazało w Państwach takowych znaczne polepszenie ogólno-krajowego Gospodarstwa Rolniczego.—

Samo bowiem użytkowanie z gruntów cudzą własnością będących iako połączone z Ciężarami względem właścicieli gruntu, choćby nawet ciężary takowe były umiarkowane, nie stawia przecież tak mocnego bodźca do chęci pracy. Cóż dopiero ieżeli ciężary takowe są z przeciążeniem Rolnika, z przeciążeniem zwłaszcza takiem, o jakiem to wyżey mówiliśmy, obok którego potrzeb swych koniecznych zaspokoić nie jest w stanie

i gdzie

i gdzie wywalczaiąc zaspokojenie potrzeb tychże posuwać się musi do czynow nieprawnych, iakoto: kradzieży - oszukaństwa i tym podobnych innych. —

Przeciążenie zatem takie Rolnikow sprawuie ogólną demoralizacyą ludu w Państwie, ktory skutki te a częstokroć okupnie wcześniey lub późniey zawsze się objawić muszą. —

Nie mówimy tu iednakże o zupełnym uwolnieniu Rolnika od wszelkich ciężarow, bo z natury społeczności Rolnik powinien się przykładać stosunkowo do ogólney ofiary na opędzenie potrzeb Państwa potrzebney - iak rowniez do wynagrodzenia właściciela gruntu tam gdzie grunt takowy iest własnością trzeciego - iakotez nakoniec do wynagrodzenia właściciela za grunt tam gdzie w skutek Ustaw ad hoc w Państwie wydanych, nabywa go na własność zupełną /: _Dominium plenum_ :/ - lub na wieczystą własność prawa użytkowania /: _Dominium utile_ :/ - lecz mówimy tu o uwolnieniu Rolnika od wszelkich przeciążeń o jakich wyżey mówiliśmy. —

Co do własności Gruntow _jure dominii pleni_ - lub też tylko _jure Dominij utilis_ nadaney, powinien Rząd mieć na względzie przymioty ludu pod względem iego chętności do pracy - gdzie bowiem wstręt do pracy byłby przeważaiącym przymiotem Ludu, tam zwielką ostrożnością w postępie znaczenia ciężarów zwłaszcza gdzie te na robociznach Osobistych w roli, względem właściciela Gruntu zależą, działać należy, bo przy ście Ludu maiącego wstręt do pracy - lub obok nawet częstokroć do pracy, nie maiącego ieszcze tego wykształcenia aby z potrzebną oględnością na utrzymanie bytu swego postępować - w nagły stan uwolnienia go od ciężarow na robociznach osobistych zależących, sprawia długą Epokę stanu krytycznego, w którym z szkodą Gospodarstwa Ogólno-krajowego i dobra całey społeczności, a nawet dobra poiedynczego samychże tak uwolnionych Rolnikow, próżniactwo przeważnie się objawia. —

W tem mieyscu właściwą iest rzeczą przytoczyć projekt pomyślany do postępowego nadania własności gruntowey Włościanom w Państwach takich gdzie Rolnik żadnego ieszcze prawa własności ziemi nie ma; lub gdzie Ziemia iest własnością trzeciego - którego treść iest następuiąca:

W przywiedzeniu do skutku uregulowania stosunkow Włościan w względem właścicieli Dobr dwa główne konieczne względy: pierwszy aby Włościanom zabezpieczyć stałe prawo własności użytkowania z Ziemi. —

z Ziemi przenosne na iego spadkobierców lub prawo nabywców. –

Drugi aby przez to zabezpieczeniu nie były nadwerężone prawa właściciela Dóbr, a równie także Wierzycieli na Ziemi tey prawa Hypoteczne zabezpieczone maiących, dla których Hypoteka i na Ziemi przez włościan posiadany rozciąga się. –

W rozwiązaniu zadania tego i pogodzenia go z wszelkiemi towarzyszącemi temu przedmiotowi względami, mógłby najwłaściwiey zastużyć na sankcyą następujący sposob. –

Co do pierwszego względu wypada:

a. Aby prawo Dzierżawy wieczystey czyli prawo własności wieczystego użytkowania z gruntow przez włościan posiadanych, w całem znaczeniu tegoż prawa własności to jest: Dominium utile nadanem im zostało – jakiego dotąd w wielu Państwach nie mieli i nie maią, bo są po większey części uważani tylko za posiadaczów na czas w prawdzie nie ograniczony, lecz zawsze bez przymiotu pewnego, do Ustaw Cywilnych ściśle odniesionym bydź mogącego – słowem są oni posiadaczami bez oznaczenia tytułu prawnego w sposobie należytym – przez nadanie zaś onymże prawa własności Dominii Utilis czyli Wieczysto-Dzierżawnego na ich spadkobierców, lub ich prawonabywców przenośnego; zabezpieczonem zostanie stałe prawo własności użytkowania dla tychże, a tem samem ich mienie, które każdy z nich według swoich zdolności chęci i pracy, rozszerzać będzie w stanie na swą korzyść. –

W miejscach zaś tych szczególnych, gdzieby włościanin względnie na glebę ziemi nie posiadał iey w tey ilości, aby z takowey z familią swą wyżywić się mogł, powinienby mu bydź udział dostateczny o ile na to miejscowość dozwala, nadanym. –

powtórie

b. Aby zwyczajne tygodniowe robocizny iakie gdzie wedle dawnego stanu rzeczy praktykowanemi są – na pierwszy krok postępu w tym przedmiocie najprzod w ogólności i w Regule do połowy włościanom zwolnionemi zostały. – to jest do połowy tych iakie obecnie odrabiaią – dla tego do połowy tylko a nie w zupełności naraz iedne – gdyż w razie zupełnego zwolnienia naraz Robocizn takowych, przesilenie takie przyszło w stanie włościan wywarłoby najszkodliwsze skutki przez nagłe

nastręczenie

nastręczeni im nie czynności, a następnie odwyknienia od Pracy. – Włościanie bowiem odrabiający obecnie w Państwach niektórych Robociznę po większej części uciążliwe na Korzyść właścicieli Ziemi, są zniechęceni od dawnych czasów od Pracy i z przymusem ią tylko odbywaią – nie są też na stopniu należytego wykształcenia, a po większej części przez taki stan rzeczy zdemoralizowani, a żyiąc w stanie ciągłego ucisku, przywykli do nie oglądania się na stan swych [illegible] potrzeb, i tylko obecne stanowią u nich pobudkę. zkąd też przy zupełnem naraz zniesieniu Robocizn powszechne ubóstwo w Ogólno Kraiowem Gospodarstwie na długi przeciąg lat nastąpićby mogło. –

Potrzecie

c. Aby w miejsce zwolnionej do połowy Robocizny zwyczajnej ustanowionym był, względem atoli na rzeczywistą ulgę dla Włościana Czynsz, czyli procent roczny odpowiedni / o jakim niżej pod g. mówić będziemy / do Kass publicznych wnoszonym być mający – i dla tego =

Poczwarte

d. Aby Gruntów przez Włościan posiadanych, i tymże tam gdzie tego zachodzi potrzeba udzielonemi iescze być mianych – ustanowiona została wartość wedle miary Kwadratowej ich przestrzeni wedle ich Gleby – rodzaiu i korzyści miejscowych – następnie

Popiąte

e. Aby Grunta te podciągnięte zostały pod Urządzenie Towarzystwa Ziemskiego Kredytowego na wzór np. istniejącego w Królestwie Polskiem, ato dla pożyczki Włościańskiej, przez listy zastawne tak zwane, udzielić się mianej, i aby na połowę wartości Gruntów tychże wystawionemi były też Listy Zastawne na korzyść najprzód Włościan dla kupienia niemi zwolnionej połowy Robocizn czyli na okup w drugiej połowie Dominii utilis. gdyż co do pierwszej połowy prawa własności wieczystego użytkowania pozostałaby połowa dawnych Robocizn to jest: aby też Listy wydane były właścicielowi Ziemi w sposobie iak o tem tu niżej pod f. mówić będziemy – zostawiaiąc odtąd już tylko Dominium Directum co do Ziemi przez Włościan posiadanej przy dawnym Właścicielu Ziemi czyli Dóbr co do którego Punktu

następnie.

nadzyony przytomności zostawić należy stosowne działania w postępie dalszym na tey drodze. —

Pozoste

6. Aby wypłata Listów Zastawnych bądź wierzycielom Hypotecznym w właściwym porządku Hypotek prawa mieć na Dobrach wpisane i zabezpieczone maiącym, czyli aby wypłata takowa w dalszym toku na korzyść Wierzycieli a tem samem na koniec i na korzyść właściciela Dóbr uwalniającego się tym sposobem z swych długów, uskuteczniana była, a w razie takim gdzieby Dobra czystemi i nie obciążonemi były, Właścicielowi Dóbr do rąk iego wydaną została. — przez co już ani właściciel Dóbr ani wierzyciele nie mogą mieć powodu i zasady do działania się na nadwerężenie ich praw. —

Posiódme

7. Aby włościanie przez opłacenie procentu od wartości połowy posiadanej Ziemi, czyli od wartości wieczystego prawa użytkowania, a właściwie mówiąc od pożyczki włościańskiey z którego procentu pewna ilość na umorzenie Kapitału obracaną być została, w ciągu pewney Epoki czasu umorzyli tę pożyczkę, i stali się tytułem ściśle prawnym wieczystemi Właścicielami prawa użytkowania z posiadanych przez siebie gruntów, to jest w pełnem znaczeniu Domini utiles gruntów przez nich posiadanych całkowitych, czyli nabywcami wedle ścisłych zasad prawnych = prawa własności wieczystego użytkowania z gruntów posiadanych z obowiązkiem odrabiania iuż tylko połowy Robocizn obecnie odrabianych — Gdyż tym sposobem wartość prawa tego całkowicie zaspokoiona zostanie — w połowie przez obowiązek odrabiania połowy Robocizn w drugiey połowie przez Listy zastawne. —

Co do Listów Zastawnych te po upływie Epoki przez plan Towarzystwa zakreślony, umorzone zostaną — i obowiązek opłacania procentu o którym mówiliśmy wyżey tem samem ustanie. a co do robocizn w połowie pozostałych, tych podobnym sposobem w przyszłości zniesienie zupełne, zostawić należy przytomności, bo tak lekarstwo heroiczne rzadko kiedy odpowiada potrzebie chorego, a tylko wszystkowo leczy go niekiedy i do zdrowia przyprowadza — tak i potrzebom społecznego położenia państwa środki postępów nagłych nie

pewne

niepewni odpowiadaią — a najlepszym wtym względzie wzórem iest Natura cała która w działaniach swych zachowuie zawsze pewny postęp oparty na zasadach praw swoich. —

po Ósme

h. Aby przy osnowaniu Aktow wieczystego użytkowania Hypotecznie przyimowalnych, brane były na uwagę wszelkie właściwe zastrzeżenia prawne iakie stosownie do położenia rzeczy wtem lub owem miejscu iuż wczesnie w samym Akcie przewidzieć i określić należy — jako to:

1° iż Włościanie posiadłości swych długami hypotecznie obciążać nie mogą. — ani tychże na części mniejsze niżey minimum iakie gdzie ustanowionem iest rozdrabniać. —

2° Jż wzajemnie /: co samo z siebie rozumieć się, mocą Hypoteki do jakich właściciel Dobr zobowiązanie czyni na rzecz trzecich osob nie mogą się rozciągać do własności prawa użytkowania Dominium Utile Włościanowi służącego, ani temuż wcześnie szkodzić. —

3° Jż Włościanie o Alienacyach to jest wszelkich przejściach własności prawa użytkowania na inne osoby właścicielom Dobr donacie i nabywcy pewny mały procent np: $\frac{2}{100}$. Szacunku nabycia in recognitionem Dominii Directi naraz ieden opłacić maią. —

4° Jż prawo propinacyi — Jus tak zwane patronatus, tam gdzie zachodzi Polowanie, Rybołostwo — Kopalnie i t. p. prawa Dominii pleni w zakres Dominii Utilis na użytek Włościan w regule nie wchodzące, — w ten lub ow sposob na przyszłość oznaczone zostaią. —

Nieprzewidzenie bowiem takich okoliczności w samym Akcie pierwotnym, staiby się mogło powodem do wielu zawikłań i kwestyi w następności. —

po dziewiąte

i. Aby oddzielnemi ad hoc przepisami oznaczonem było Summum ilości gruntu nad którą ieden Włościanin w tey lub owey /: względnie uważaiąc/ okolicy nabywać i posiadać nie może. —

O ile bowiem nie odpowiednim iest zbyteczne rozdrabnianie gruntow zwłaszcza gdy zbyt mały grunt na wyżywienie familij Włościańskiey nie wystarcza, otyle znowu szkodliwem stać się może z czasem — nagromadzenie wielu razem gruntow Włościańskich w jedne ręce. —

po dziesiąte

k. Aby przepisami takiemi ad hoc postanowionem było iż właścicielom Dobr nigdy nie ma bydź dozwolonem nabywanie praw wieczystego użytkowania od Włościan tak w swych Dobrach — czyli że połączenie

praw Dominii directi i Dominii Utilis względów gruntów przez włościan posiadanych, w osobie właściciela Dóbr miejsca raz nazawsze mieć nie może. — Wyjąwszy tylko sposobem dobrowolney umowy o zamianę równey ilości i jakości lub wartości gruntu za grunt, gdyby takowa zamiana obydwom stronom dogadzająca z ich obustronney woli wypływała, i to iednakże niewcześniey, aż dopiero po zupełnem umorzeniu pożyczki włościańskiey z Towarzystwa Kredytowego, oraz bez uszczerbku praw trzecich Osób. — jakoteż wogólności iż właścicielom Dóbr nabywanie prawa użytkowania z gruntów od włościan w Dobrach nawet Sąsiedzkich i w okolicy pobliskiey leżących miejsca mieć nie może. —

Jedynaste

A. Aby z uwagi na nie możność rozdrabniania gruntów włościańskich urządzoną była przepisami nato wydanemi pertraktacya spadków włościańskich co do gruntów takowych — w którey mogą bydź przyjęte te zasady. —

1º. Iż Sukcessorom zmarłego włościanina wolno iest niepodzielnie i wspólnie utrzymywać Gospodarstwo po zmarłym pozostałe dotąd dokąd się wszyscy nato zgadzaią. —

2º. Iż w przypadku żądania przez Sukcessorów lub iednego z nich Działu, wolno im iest Dział takowy uskutecznić, o ile wszyscy są prawomocni wedle sposobu iaki sami za naylepszy uznaią, byleby grunt niepodzielnym pozostawili, to iest zatrzymujący takowy Spłaty Sched dla współsukcessorów dopełnił. — skąd tém samem wynika i

3º. Iż wolno iest tymże żądać przedsięwzięcia między sobą Licytacyi sądownie nastąpić mianey. — oraz. —

4º. Iż wrazie gdyby żaden z Sukcessorów nie był wstanie spłacenia współsukcessorów, lub ci na termina następne wypłat nie zezwalali — wolno im iest lub każdemu z nich żądać Licytacyi Sądowey publiczney z przywołaniem trzecich Obcych osób do Licytacyi —

5. Iż postępowanie w tym przedmiocie przed Sądami nayniższey Instancyi nie kosztowne i ile bydź może z ułatwieniem form odbywać się powinno. —

6. Przepisy postępowania tego powinny mieć na względzie prawa pozostałego Małżonka po zmarłym odnośne do Ustaw Cywilnych prawa Małżonków oznaczaiących. —

Po dwónaste

m. Aby wrazie Konieczności wywłaszczenia włościana z prawa wieczystego użytkowania czyli Dominii Utilis - gdyby tenże wtakie zapadł zaległości względem właściciela Dobr lub Gminy, iżby już tylko ten rodzay Exekucyi pozostawał - Wyrokowanie na drodze wywłaszczenia Sądom zwyczajnym poruczonem było wedle form ad hoc obowiązujących. —

Po trzynaste

n. Aby nakoniec przez właściwe także ad hoc przepisy uregulowanemi i oznaczonemi były stosunki wolności handlu i przemysłu iakie na gruncie służyć mogą włościanom prawo wieczystego użytkowania maiącym, względnie na prawa czyli Dominium directum właściciela Dóbr. —

Uwagi

Przy uregulowaniu takiem wedlug powyższych zasad ulegaiących rozwinięciu, zastosowanemu do miejscowości Okolic, winien być mianym wzgląd ogólny i najgłówniejszy nato: aby opłata prowentu od pożyczki włościanskiey nie była co do wartości swey uciążliwą, tojest powinna bydź rzeczywistem dla włościana ulżeniem - inaczey bowiem nieodpowiedziałaby zamierzonemu celowi, a co gorzy, iszcze byłoby gdyby wartość takowa wypadła wyższa od wartości robocizny w dawnym stanie rzeczy, lubo bowiem takowa trwałaby zawsze przez pewną tylko Epokę - iednakże już i w samey Epoce by ulżenie rzeczywiste powinien mieć włościanin. - w przeciwnym bowiem razie wszelkie działania stałyby się nie tylko daremne ale nawet byłoby przyczyną gorszych skutków. —

Z tego więc co tu wyżey przywiedliśmy poznaiemy - iż szacunek Gruntow przez włościan posiadanych, a w skutku tego i pożyczka włościanska nie powinna bydź przesadzona - i dla włościan uciążliwa - a obok tego zwracać należy ciągle uwagę na wszelkie inne okoliczności miejscowe, iakie przy tych lub owych Dobrach zachodzącemi okazać się mogą. —

Uwaga dalsza.

Daremnym byłby zarzut iakoby żadna lub mała Korzyść przez to dla włościan spływała, bo zabezpieczenie stałe prawa, iest najusilniejszym upragnieniem Każdego Człowieka. —

Człowieka, ma więc swą wysoką wartość – Ofiara zatem przez pewną Epokę wnoszona na umorzenie pożyczki włościańskiey łatwieyszem i ulżonym od obecnego ich położenia sposobem oczywiście nastręczona – stanowić będzie w najrzeczywistszym znaczeniu tytuł prawny, do ich przyjścia w stan nieporównanie lepszy. –

Uiszczanie opłaty roczney procentu przez taką pewną Epokę nie będzie dla nich niepodobnem ani trudnem, bo gdy włościanin ową drugą zwolnioną połowę Robocizny w sposobie najmu za wyższem wynagrodzeniem bądź na miejscu u Właściciela Dóbr, bądź w sąsiedztwie (: szczególniej gdy najem wszędzie poszukiwanym być musi :) odrobi nie tylko na ów procent zarobi ale przewyżkę na swą Korzyść obróci, czyli co najjedno wychodzi że część tylko dawney ilości dni Robocizny zwolniony zarobi na iey opłatę, a resztę dni na swą Korzyść obrócić będzie w stanie ? –

Daremnym również byłby zarzut odwrotny iakoby wierzyciele lub właściciel ponosili nadwerężenie praw swych przez to że najem co do utraconey połowy Robocizn droższy w takim razie opłacanym być musi – a przez to i wartość Dóbr znacznie upadnie – bo jak skoro wartość połowy gruntu przez włościana posiadanego opłacaną zostaie, nie może się ani właściciel ani wierzyciele iego za pokrzywdzonych uważać – Co do ostatnich bowiem: ci albo są z liczby odbierających Listy – albo niżey w hypotece stoiący – a zatem tak pierwsi to jest odbierający Listy iako i zapłaceni – iakoteż i drudzy niżey stoiący iako w porządku Hypotek w kolej rzeczy na stopień wyższy podnoszący się osiągaią urzeczywistnienie swych praw pierwsi bezpośrednio przez zapłacenie – drudzy pośrednio przez zabezpieczenie. –

Właściciel zaś acz kolwiek ponosi niejaką Ofiarę opłacaiąc droższy najem co do utraconych w połowie robocizn, okupuje sobie atoli tą Ofiarą stosunek względem włościan znaczną wartość rzeczywistą maiący – a czas niedługi w następności okaże że wartość Dóbr nie tylko się nie zmnieyszy ale nawet podwyższyć może – zresztą zaś sam postęp w kolej czasów wymaga po właścicielu tey małey Ofiary, a nawet tam gdzieby Zabudowania Włościańskie niebyły własnością włościan lecz właściciela Dóbr – właściwą iest rzeczą aby takowe tytułem darmym lub iak najmniey uciążliwym, odstąpił raz na zawsze na własność włościan. –

§ 104.

§ 104.

Jeżeli niemożności Rolnika o jakim tu mówiemy z ubostwa trwałego pochodzącej jest przyczyną przeciążenie go względem Skarbu publicznego – tojest podatkami i innemi powinnościami do których w Państwie stosunkowo przykładać się jest obowiązany – natedy Rząd powinien mieć na szczególnym względzie Rolnika – poznać zbliska iego położenie iak o tem już w §. 89. mówiliśmy = i gdyby nawet zniżenie względem niego stosunku tego w iakim inne stany do potrzeb publicznych przykładaią się uczynić wypadało, takowe przedsięwziąść powinien – bo iak wyżej powiedzieliśmy Rolnictwo iako zajmujące się czerpaniem płodów z łona natury, która iako Matka twórcza wszelkich bogactw jest najistotniejszem ich źrzodłem, na nayglówniejszy wzgląd Państwa zasługuje. –

Niechby w takim razie gdyby stosunek ciężarów publicznych względem Rolnika zniżyć wypadało – poniosły podwyższenie go te stany które odnoszą wyższe korzyści w społeczności chociaż mniej wartości dla ogólnego dobra przez swe zatrudnienia wydaią – iakiemi są np. Kapitaliści – Spekulacye znaczne prowadzący – Zamożni i Majętni z siebie lub zamożne uposażenia z funduszów publicznych maiący i t. p.

§. 105.

Jeżeli trwałe ubostwo Rolnika pochodzi z niemożności korzystnego zużycia a raczej pozbycia płodów – dowodem to już jest że ilość płodów przewyższa ilość miejscowych potrzeb a w takim razie uwaga Rządu zwrócona być powinna na wszelkie możebne środki ułatwiające handel płodowy wewnętrzny. to jest z prowincyami Państwa płodów tych potrzebującemi; a dla tego mówimy tu o wewnętrznym handlu gdyż handel płodowy zewnętrzny o tyle tylko miejsce mieć powinien o ile potrzeby wewnętrzne Państwa są zaspokojone – i to jeszcze tylko do handlu zbożowego właściwie stosowanym być może, gdyż inne płody surowe których wartość przez wyroby podwyższa się, daleko korzystniey odpowiedzieć mogą Ekonomii Państwa skoro nie jako płody surowe ale jako wyroby na zewnątrz odchodzą. – Ocenienie tego wszakże zawisło od ilości rąk do pracy około wyrobów poświęcić się mogących. – np. handel Woskiem surowym z niektórych prowincyi Rossyi więcejby przynosił korzyści gdyby iako wyrób Świec wychodził – lecz że na to niemasz rąk zatyle, przeto jako handel powszechny częścią surowym utrzymuje się i t. p. –

§. 106.

§. 106.

Jeżeli przyczyną niemożności Rolnika iest iego niedbalstwo, to *albo* leży w nałogu ludu Rolniczego, *albo* osłabieniu fizycznem pokoleń – obadwa względy te są przedmiotem policyi, pierwszy policyi Obyczajów, drugi policyi Lekarskiey – o czém poprzednio iuż mówiliśmy – i tak *np.* są okolice gdzie Rolnictwo powiększey częsci Kobietom zostawione; gdy tym czasem mężczyźni warzą i Dzieci kołyszą, w Domu – lub na pogadanki do karczem zgromadzaią się. –

Nałogi takie nie powinny bydź dla Rządu obojętnemi. –

Osłabienie fizyczne pokoleń iest skutkiem przyczyn w dawności czasu odległych, czemu zaradzenie dość spieszne nie jest prawie podobnem – nie może jednakże bydź obojętnem dla Rządu Państwa, aby rzecz tę tokowi swemu zostawiał – lecz należy w tey mierze co jest możebne czynić – jako to: zdań i rozpraw uczonych od Ludzi światłych w tey mierze zasięgać, choćby nawet za oznaczoną nagrodą, za tę rozprawę, któraby najlepszą i naytrafnieyszą okazała się, – a następnie o ile można środki stosowne ku utrzymaniu następnych przynayminiey pokoleń w czerstwości sił fizycznych przedsiębrać – tu w ogólności tylko powiemy iż piaństwo – rozwięzłość i mieszkania wilgotne istotnie są naygłownieyszemi przyczynami osłabienia fizycznego pokoleń –

Zwracamy atoli przedmiot ten do umieiętności policyi, o któréy poprzednio mówiliśmy. –

§. 107

Nadzwyczayne i przemijaiące przyczyny niemożności czasowey Rolnika są klęski szczegółowe iak o tém w §. 102. mówiliśmy i tak:

Nieurodzay dotykaiący Rolnika albo jest powszechny, albo szczegółowy iakiey Okolicy – iżeli iest powszechny ten podnosi w ogólności cenę zboża i nie tyle dla rolnika iak dla ogółu iest szkodliwym – Szczegółowy zaś nie urodzay lub Gradobicie, wylewy wód – i inne tym podobne iako w tem lub owem miejscu niektórych dotykaiące daleko więcey są dla nich szkodliwemi –

Pomoc iakiey w takim razie Rolnik nie zamożny

potrzebuie,

Potrzebie, dla dalszego popędu swego Gospodarstwa, wymaga oprócz ulżenia mu w podatkach i Ciężarach publicznych (: co w Ustawach ad hoc ulewiaią, zwanem iest:) zapomożenia go czynnego, które nayste-sowniey z Szpichlerza Gminnego na ten cel utrzymywanym bydź winnego, mieć powinien. -

W tem mieyscu więc powiemy w krótkości o zakładach Szpichlerzów Gminnych iakie już w niektórych mieyscach są zaprowadzone - to jest:

1° Iż fundusz tak zwany Żelazny czyli wieczno-trwały powinien bydź w latach urodzaynych przez Gminę złożonym, np. w pewney części Żyta - Jęczmienia - Owsa - Grochu i t.p. wnieysza na to przeznaczonym -

2° Iż pod dozorem i Kluczem Starszych Gminnych zostawać powinien

3° Iż za uchwałą Starszych i Delegowanych ad hoc z Gminy pożyczka potrzebuiącym tyże udzieloną bydź powinna. -

4. Iż pożyczaiący z nowego Zbioru takową z małym procentem do Szpi-chlerza zwracać powinni. - z Procentem mówiemy bo samo przez się, Zboże w Szpichlerzu zsypać się, więcby go musiało ubywać - a procent umiarkowany np. dwa garnce od korca rocznie, względnie na suchość branego i świeżość oddawanego Zboża iest bardzo małym procentem. -

5° Iż Zboże długo leżące w Szpichlerzu powinno bydź od czasu do czasu przemieszanem aby nie uległo zepsuciu. -

6° Iż w razie zbyteczności Zapasu w Szpichlerzu Gminnym przewyżka zbyteczna może bydź spieniężona, i do Kassy zapomożenia Gminy wkła-daną. -

§. 108.

O odchodzeniu Bydła. - o pożarach - Wylewach, klęskach wojennych i innych tym podobnych mówiliśmy iuż wyżey przy wykładzie Policyi. Tu powtarzamy jeszcze to w pod względem klęsk z odchodzenia Bydła Pożarów - i t.p. wypadków siły większey mówiliśmy - iż naystosowniey-szym środkiem iest zabezpieczenie w Towarzystwach tego rodzaiu Zabezpie-czeń. -

Co do chodowania Bydła i Owiec, Koni - potrzebnem iest oświecanie Rolnika iuż w Szkołach niższych z uwagami praktycznemi w tym przedmiocie - które przy obeznawaniu go z Rodzaiami pracy złatwo-sią nastręczanemi mu bydź mogą, iak otóż w §. 73. mówiliśmy ia-koto:

O potrzebie należytego mieszczenia Bydląt. - o czém w §. 62. iuż mówi-liśmy. -

O wpływie Gleby i paszy na ich naturę. -

O skutkach nagłego przenoszenia ich z Gleby gdzie nawykły, i z paszy do iakiey nawykły w inną. -

O szkodliwości naglenia Bydląt roboczych do pracy na ich siłę - z zwróceniem ich zastanowienia na korzyści rzeczywiste zużywania ich zastosowanego do sił bydlęcia dotykaiące nawet moralnego w tym

względzie

względu stanowiska. –

§. 109.

Niedbalstwo i zniechęcenie Rolnika obok nie objawiającego się ubóstwa powinno bydź świadkami tamże o jakich przy wykładzie policyi w §. 85. mówiliśmy oddalonem. –

Brak nakoniec rąk do pracy Rolniczej jest dowodem albo małego zaludnienia Państwa, a w takiem państwie ustaie troskliwość Rządu co do środków bytu materyalny zachowujących. – albo też dowodem złego rozwinięcia pracy ogólnej w państwie; a w takim razie staraniem Rządu bydź powinno wszelkie środki zachęcenia do pracy rolniczej przedsiębrać aby Harmonia czyli właściwy stosunek szczegółowych rodzajów pracy w państwie utrzymać – iak o tem w §. 100. namieniliśmy. –

§. 110.

Jako drugą zasadę dalszą pod względem Gospodarstwa ogólno-krajowego naznaczyliśmy w §. 101. aby grunta dobre uprawne były – z której związkowa iest trzecia – aby Rolnik dostateczną ilość Bydła do uprawy gruntu potrzebnego chodował. –

Zły związek gruntów tojest rozrzucenie tychże w drobnych częściach po wielu miejscach, szczególniej w posiadłościach włościańskich, iest wielką przeszkodą do dobrej uprawy tychże. –

Jakkolwiek zdania w tej mierze są różne, gdyż niektórzy utrzymuią, iż jak skoro wsie są zwykle na iednem miejscu w zabudowaniach zebrane, przeto iedni bliżej wsi, drudzy odległej mieliby swe grunta. Sprawiedliwość przeto wymaga aby każdy miał podzielone części na bliższych i dalszych miejscach. –

My iednakże nie możemy podzielać tego zdania, bo zaokrąglenie gruntów iednego posiadacza bez rozrzucenia po różnych miejscach iest najkorzystniejsze – i daleko przeważniejsze korzyści przynosi niż nie dogodność z odległości od mieszkania. – Dla tego przy każdej regulacyi Gruntów szczególny wzgląd na to winien bydź miany aby o ile można zaokrąglane były Grunta włościańskie; a ci którzy ponoszą nie dogodność z odległości mogą bydź większym udziałem gruntu wynagrodzeni. –

Do dobrej uprawy gruntu przyczynia się wiele ułatwienie prac Rolniczych przez doskonalenie narzędzi Rolniczych.

Dzięki postępom naukowym obecnego wieku 19. gdzie to przyznać musimy że ten odznaczył się wynalaskami licznemi, pomiędzy któremi i Rolnictwo znaczny swój udział otrzymało – wynalazek bowiem udoskonalonych różnego Rodzaju – Pługów, Radeł, Młynków, Sieczkarń, Młocarń wiele się przyczyniły do ułatwień w pracach Rolniczych. –

Bliskiem iest również ułatwienie najmozolniejszej pracy Żniwiarskiej –

ułatwienie

ułatwienia takowe już same z siebie bezpośrednio ulepszaią stan gospodarstwa, pośrednio zaś w tem, że Rolnik zyskane na ułatwieniu tem ręce poświęcić może dla lepszey uprawy Gruntu — tem samem i byt iego polepszy się, co znowu postawi go w możności chodowania potrzebney liczby bydła, tak do robot Rolniczych, jakoteż dla nabiału i nawozu.

Nawoz bowiem iest naywaźnieyszym przedmiotem pod względem dobrey uprawy gruntow. —

Niewiele zaś jest takich okolic któreby bez nawozu obeyść się mogły.

Pod względem dobrey uprawy Gruntow — przytaczamy tu nakoniec = iż dla osob większy wpływ na prace rolnicze maiących, korzystnem bydź może ogłaszanie szczegolnych spostrzeżeń rolniczych — Takie iednakże tylko wiadomości ogłaszane bydź winny w pismach publicznych — które doświadczeniem sprawdzonemi zostały dostatecznie — aby się na nich Rolnik nie zawodził — Towarzystwa agronomiczne po prowincyach zawiązane, mogą, a szczegolnie korrespondencyinie między Członkami a Biorem Towarzystwa działania swe odbywać — odpowiedzić mogą korzystnie na ulepszenie gospodarstwa rolniczego. —

Do uprawy Gruntu liczymy też i uprawę łąk, która naywięcey zależy na skrapianiu łąk o ile gdzie miejscowość tego dozwala, to jest na zalewaniu ich wodą, w taki iednakże sposob, aby woda takowa za otwarciem urządzonych na to Kanałow spłynęła — pozostawienie bowiem tayże zrządziłoby właśnie przeciwny skutek. —

§. III.

Czwarta zasada, powiedzieliśmy iest ta = aby produkcya tych rodzajow płodow zajmowano się w Państwie, które naykorzystniey odpowiadaią potrzebom Państwa. —

Alubo nie jest właściwą rzeczą, aby Rząd zmuszał prywatnych Gospodarzy do produkcyi tey lub owey, i my też tu nie w takiem rozumieniu rzeczy mowiemy — przy obiawiaiącym się atoli zbytecznym popędzie produkcyi niekorzystnego płodu może Rząd wpłynąć przez ustawy stosowne, na ograniczenie takiey produkcyi —

I tak np. dziwić się należy że w krajach niepotrzebuiących tak wielkiey produkcyi Ziemniakow na wyżywienie ludzi i Bydła, iaka przed niedawno ubiegłemi latami otrzymywano — i po naywiększey części na otrzymywanie z nich Spirytusu obracaną była — nieobcięta produkcya za ograniczoną — osobliwie gdy uprawa Roli pod ziemniaki wymaga nawozu, który z większą korzyścią na znawożenie obszernieysze gruntow pod uprawę zboża obracanym bydź mogł. —

Winnice

Winnice jako na Górach utrzymujące się nie przynoszą uszczerbku co do ziemi pod uprawę roli zbożowej służącej.—

Plantacye dla otrzymywania Produktów Przedmiotów w handlu zewnętrznym korzyści przynoszących, są częstokroć daleko użyteczniejsze niż Produkcya zboża, ocenianie atoli tego stosownie do czasu, położenia i stosunków Państwa czynionem być tylko może.—

Pastwiska w krajach średnio zaludnionych uznane jakoś szkodliwe ogólnemu Gospodarstwu krajowemu uważać. Dlatego żywienie bydła na stajniach, z pozostawieniem małych miejskich miejsc w celu wypędzania bydła dla ruchu powietrza, a uprawa pastwisk na łąki lub role, za odpowiedniejszą Gospodarstwu ogólnokrajowemu uważać należy.—

Paszenie bydła po miedzach i drogach kommunikacyjnych jako z szkodami zawsze połączone, nie powinno także być dozwolonem, — a jedynie miejsca do uprawy niezdatne w miejscach tych gdzie się znajdują za pastwiska służyć by mogły, — i to bardziej dla owiec niż bydła, które gdy jest w oborze ma dość i ruchu i powietrza, reszta krowy i bydło na opasie na stajniach zostawać może.—

§ 112.

Ustalając zasadę naznaczyliśmy tę aby Rząd miał na szczególnym względzie Rolnictwo — o czem już dość obszernie mówiliśmy wyżej przy Wykładzie policyi pod względem Rolnictwa i przy Wykładzie Środków przeciw niemożności Rolnictwa z ubóstwa trwałego pochodzącej.—

§ 113.

Co do Lasów o których już w § 85 przy Wykładzie policyi w krótkości mówiliśmy — powiemy tu w ogólności iż w krajach tych gdzie zbywa na obfitości Lasów gospodarstwo Leśne powinno być ustawami szczególnemi oznaczonem — z właściwemi względami na zabezpieczenie mienia drzewa tak budowlanego czyli grubego materyalnego — jakoteż opałowego.—

Najszczególniej zaś w tem względzie Rząd starać się powinien o zaprowadzenie szkoły leśnej, poświęcająca się obeznajmioną być powinna z wiadomościami technicznemi teoretycznie i praktycznie. Mniemiemy także naglić właścicieli Lasów aby porąb nie zostawiali posiewowi naturalnemu — gdzie częstokroć na-

na zepsutym gruncie leśnym porost nowy kartowaty nis-
kopiennego drzewa objawia się — który bardzo mało wy-
daje i tylko opałowego drzewa — gdy tym czasem
porost zasu siewnego, na uprawnym gruncie jest daleko
obfitszy — pospiesznijszy — i wysokopienne drzewo w
Epoce kilkudziesięcioletniej wydać mogący —

§ 114.

O Kopalniach

Łamnie tak zwane kamieni budowlanych — wapien-
nych — głazowe marmurowe — granitu gipsu, porfiru,
marglu — kredy — krzemienia — ziem folarskich — gliny
garncarskiej — ognio trwałej — iłow — gliny zwyczajnej —
i tym podobnych — wydobywanie torfu, — o ile są otwar-
te na powierzchni ziemi — bez roboty podziemnej i
bez wydobywania na powierzchnią przez tak zwane
Szyby — nie są uważanemi za kopalnie —
Jako kopalnie bowiem w właściwem znaczeniu
uważają się wydobywania z wnętrza ziemi krusz-
czów lub innych w żyłach warstwach lub pokła-
dach znajdujących się Mineratow — jakoto złota —
srebra — platyny — merkuryuszu — ołowiu — żelaza
miedzi — węgla kamiennego — soli kuchennej — soli
ziem witryolicznych — ałunowych — siarki i tym podobnych
Wydobywanie tychże z łona ziemi jest również przed-
miotem Gospodarstwa gorniczego —
Gornictwo wymaga nietylko wiadomości technicznych —
ale tak wielkich Nakładow — dla tego prywatny
Właściciel ziemi nie każdy może i niekażdy chce
przedsiębrać poszukiwania minerałow — a że gospodar-
stwo ogolnokrajowe z wydobywania takowych z łona
ziemi może odnosić korzyści, przeto ustawami ad hoc
gornicze zwane — dozwolanem jest trzecim osobom
czynienie poszukiwań w wnętrzu ziemi, które do innego
właściciela należy — Upoważnienie atoli na zasadzie
ustaw Gorniczych do poszukiwania trzeciemu udzie-
lane — niepowinno mieć miejsca jeżeli sam Właści-
ciel poszukiwania czynić deklaruje —
Zgłoszenie chęci poszukiwania zowie się zamowie-
niem (: Muthung :) Dozwolenie poszukiwania
zowie się Listem na Poszukiwanie Schurfbrief
Dozwolenie znakoniec na otworzenie kopalni — lub

jakiego

jakiego zakładu górniczego (: Sztolni to jest kanału czyli wodociągu podziemnego dla osuszenia kopalni) zowie się Listem Lennym Lehnbrief —

Zamówienie jest aktem mającym swe znaczenie w zbiegu kilku zamawiających — gdyż pierwszeństwo służy pierwszemu zamawiającemu —

Niepowinno jednakże służyć przed Właścicielem ziemi deklarującym się do poszukiwania lub następnie do otworzenia kopalni —

Właściciel ziemi więc powinien być zawsze o zaszłych Zamówieniach uwiadomionym i o Deklaracyą zapytanym — według ustawy Sejmu 1844 w Okręgu Krakowskim nie są dozwolone zamawiania dla trzecich — w ziemi prywatną własnością będącej bez zezwolenia na to Właściciela ziemi, lecz tylko w Dobrach Instytutowych w których Skarb zawsze ma zastrzeżone pierwszeństwo —

W Dobrach Skarbowych może również mieć miejsce poszukiwanie i otwieranie kopalń przez trzecie osoby za zezwoleniem Rządu —

Prywatnym Właścicielom Dóbr wolno jest poszukiwania czynić bez zezwolenia Rządowego w ziemi ich własnej — otwierać jednakże kopalni bez Zezwolenia Rządowego czyli bez <u>Listu na to</u> nie jest wolno — Kopalnia bowiem jużto pod względem Policyjnym mianowicie co do zachowania należytej ostrożności od niebezpieczeństw zdrowiu i życiu górników zagrażać mogących ulega Nadzorowi Rządowemu jak o tem w Wykładzie Policyi mówiliśmy — pod względem zaś Ekonomicznym co do ogólnokrajowego gospodarstwa ulegać także winna wglądaniu Rządu —

<u>najprzód</u> pod względem niezaniedbywania czerpania bogactw z źródła tego gdy się znajdzie

<u>powtóre</u> pod względem niezatracenia źródła tego przez niestosowny i szkodliwy tok roboty górniczej —

<u>po trzecie</u> pod względem finansowym gdyż czerpiący dochody z kopalni obowiązującym jest tak jak każdy inny z źródła dochodu swego przykładać się do podatków kraju —

Dla tego też co do pierwszego ustawy górnicze nie-

dozwa-

niedozwalają zaprzestania popędu kopalni, tylko w przy-
padku klerk od siły większej pochodzących — i wrazach
udowodnionej tego potrzeby, a w takim nawet razie własci-
ciel kopalni starać się winien o dozwolenie zwłoki która
się zowie odpoczynek Frist
Zaniedbujący zaś własciciel kopalni ich popęd, bez udzie-
lonej mu na czas pewny zwłoki ściąga na siebie ten
zarzut, iż od prawa własności kopalni odpada, i to prawo
wo inny trzeci zamówić może celem dalszego po-
pędu kopalni.
Co do właściwego toku robót Górniczych — przepisy
techniczne na znawstwie techników uzasadnione —
wskazują stosownie do Natury kopalni tok robót
takowych —
Co do podatkowania przepisy skarbowe oznaczają wyso-
kość i rodzaj podatku —
Tak jak w innych przedsiębiorstwach — tak i w górni-
czych czynnościach mogą mieć miejsce Wspólki —
Udziały szczególnych wspólników — czyli akcye w tym
przedmiocie zowią się Kuxy —
Prawo własności kopalni w obliczu ustaw uważa się za
odrębne od prawa własności ziemi — to jest iż nawet
właściciel ziemi będący właściciel kopalni w swej ziemi
jako właściciel odrębnego prawa uważa się — bo to
wypływa z Natury rzeczy — gdyż własność kopalni
tak jak ziemia jego może być rozmemi zobowiązania-
mi prawnemi odrębnie obciążoną — i jakkolwiek
prawo własności ziemi mieści w sobie i prawo wła-
sności kopalni w tejże ziemi która do jej wła-
ściciela należy — jednakże zobowiązania kopalnia-
ne mają swe pierwszeństwo na prawie własności
kopalni —
Róznica ta jest tem oczywistszą w tych przypadkach
gdzie własność ziemi do kogo innego — a własność
kopalni do trzeciego innego należy —
W ostatnim wyżej powiedzianym razie stosunki
między właścicielem ziemi — a właścicielem kopalni,
albo oznajmują umowy między niemi — albo wedle
przepisów Górniczych uregulowanemi zostają —
mianowicie bowiem należy się właścicielom ziemi
Od

od właściciela kopalni wynagrodzenie za wszelkie
uszczerbki na powierzchni ziemi poniesione i pewny
procent od wydobytego Minerału z wewnątrz ziemi
właścicielowi zaś kopalni należy się od właściciela
ziemi niewzbronienie wszelkiego użytkowania przestrzeni
na powierzchni ziemi jakie do popędu kopalni
jest potrzebnem — np. Miejsca na zabudowania na
powierzchni ziemi potrzebne — na składy — szyby —
drogi kommunikacyjne — odpływy z sztolni i tp.
Tak jak własność ziemi ma na jej powierzchni
oznaczone widocznie swe granice — tak równie
i własność kopalni ma granice swe idealnie
wewnątrz ziemi wyobrażane — i w tym celu
stanowi Mappa Kopalni — która do pewnego
stałego punktu na powierzchni ziemi obranego
odnosi się — jak np. kościół — szczyt pagóra
naturalnego — skała i tp. od tego punktu w
kierunku igły magnesowej pod kątem ozna-
czonym — w wymierzonej pewnej odległości —
wybita szyba prostopadła stanowi punkt
odnośny we wnętrzu ziemi — od którego w
kierunkach właściwych i w odległościach
oznaczonych właściciel kopalni ma oznaczo-
ną wolność kopania — oprócz tego na po-
wierzchni ziemi granice kopalni znakami gra-
nicznemi oznaczać się zwykły — przestrzenie
kwadratowe kopalni zowią się Miary —
bezwzględnie na grubość pokładu — na znajdowanie
się lub nieznajdowanie minerału — Miara jedna
według dotychczasowego przyjęcia wynosi około
15 morgów — Miary takowe mają różne oznacze-
nia swe co do przestrzeni — W ogólności
zaś Miary górnicze są odrębne — Miarą dro-
bniejszą długości — i kwadratową jest tak
zwany Lachter — nieco większy od sążnia —
Miary kubiczne są także znacznie różne

od

od zborowych — i tak korzec gorniczy jest u nas daleko większy od korca zborowego — te atoli szczegoly przechodzą juz zakres naszego wykładu —

W ogolności to tylko tu przyłoczyć winniśmy iż w Państwach gdzie rolnictwu mniej sprzyja gleba ziemi o gornictwie pomyśliwać należy zrzodła Bogactw, zwłaszcza gdzie juz Natura sama składy Minerałów użytecznych tam po większej części umieściła — gdzie ziemia zewnętrzna niesprzyja produkcyi rolniczej — i przeciwnie gdzie ziemia jest urodzajną — tam albo niemasz wcale składow minerałów albo bardzo głęboko są w wnętrzu ziemi złożone —

§ 115.

O drobniejszych przedmiotach szczegolowych Gospodarstwa jakoto np. o rybołostwie — O Pszczelnictwie — o Polowaniu i tp. niebędziemy tu wykładu czynić — namieniamy tu jednakże iż i te podlegają właściwym przepisom juz to pod względami policyjnemi — juz to pod względami ekonomicznemi —

Zwrocimy raczej naszę uwagę na przedmiot ważniejszy pod wszelkiemi względami t. j. na zabudowania mieszkań osiadłości miejskich i wiejskich —

Powiedzieliśmy juz wyżej w § 30 iż sposob zabudowania się pod względem tym iż zabudowanie odpowiada jednej z pierwszych potrzeb człowieka, to jest schronieniu — powinien być zostawiony wolności naturalnej — wolność ta wedle tego co w § 6 powiedzieliśmy o tyle tylko ograniczeniu ulega o ile prawa trzecich i dobro społeczności tego wymaga — dla tego juz w § 64 przy wykładzie policyi powiedzieliśmy że budowanie kominów z twardego materyału dla uniknienia pożarow czynio-

nem

nem być powinno — Powiedzieliśmy w §106 że
Mieszkania wilgotne, stęchłe i niezdrowe są na-
wet przyczyną osłabiania fizycznego pokoleń —
dlatego w tem miejscu mówiąc jeszcze o stoso-
wności Zabudowań mieszkalnych pod wzglę-
dem Gospodarstwa ogólnokrajowego, rozbierze-
my ten przedmiot nieco obszerniej pod wzglę-
dami wszechstronnemi —

§ 116.

Mieszkalne zabudowania aby odpowiadały
Celowi i właściwym względom powinny być
stawiane odnośnie do potrzeby i możności
budującego — wedle rodzaju swego trwałe — i o
ile można z oszczędzeniem daremnych nakła-
dów —
Z uwag razem nad tym przedmiotem zebranych
okazuje się =
Że niemożna nigdy budującemu się narzucać
obowiązku kosztowniejszego Zabudowania się
nad jego życzenie i możność —
Że niemożna mu zabraniać urządzenia wewnę-
trznego takiego jakie sam sobie mieć życzy
bo to ścieśniałoby wolność naturalną —
Że tylko do szczegółów bezpieczeństwa, dobra
i porządku ogólnego dotyczących się zobo-
wiązanym być może — jak np. co do komi-
nów — co do murów ogniochronnych między
zabudowaniami przyległemi ~~i. dop~~ zastosowa-
nia się z budowlami na pewnych miej-
scach uplanowanemi i t.p. miejscowych
koniecznych względów —
Między względami temi jest bardzo ważnym
pod względem szczególnego i ogólnego dobra
— Mieszkanie zdrowe —
Niezdrowe mieszkanie pochodzi najwięcej z
wilgoci, która albo z położenia miejsca — albo
z jakości materyału pochodzi — Matery-
ałem szkodliwym jest wszelkiego rodzaju
kamień wapienny, dla tego w okolicach
tych

tych gdzie się znajduje powinien być od Budowania niższa powierzchni ziemi Domów na mieszkanie przeznaczonych wyłączonym — a przerabianie Budowli z tegoż inne przeznaczenie pierwotne mających na mieszkania ludzkie — niepowinno być dozwolonem —
Co do wilgoci z położenia miejsca pochodzącej — lub z wylewu wód w miejscach takowych przypadającego — niepowinno być dozwolonem Zabudowanie jak tylko pod warunkiem wzniesienia Budowli bądź na Podmurowaniu odpowiedniem — bądź na wysypce stosownej —
Ta uwaga nie jest tak małego znaczenia aby nie zasługiwała na daleko większą baczność Rządu, niż często inne względy do upiększenia np. odnoszące się — które w obliczu tejże są drobnostkami nie prawie nie znaczącemi i lubo jak powiedzieliśmy — niemożna budującemu narzucać obowiązku kosztowniejszego zabudowania się — można jednak nastręczyć mu i zobowiązać go do Zabudowania odpowiedniego nieprzenoszącego jego kosztorysu, wedle którego budować zamierzył — i tak częstokroć budujący się z materyału lichego lub bez podmurowania na miejscu tego wymagającem projektuje okna drzwi Ozdoby zewnętrzne i zamknięcie tak zwane Budynku dość kosztownem — można mu więc zredukować Zamknięcie Budynku na mniej kosztowne, jakoto co do Ozdob — drzwi i okien sufitów — pieców, i tym podobnych potocznych wykończeń a nato miejsce koszt oszczędzony przeznaczyć na Materyał lepszy co do głównej struktury domu czyli roboty tak zwanej Majstralnej — na Podmurowanie tam gdzie
jest.

jest potrzebnem i t. p. =

Największą uwagę zwracać należy na budujących w widokach Spekulacyjnych portyna Budynku – gdyż Ci z celu przedsięwziętego starają się tylko o wystawność, – a nie o trwałość i gruntowność budowy –

Co do oszczędności w Budowaniu ta niezależy na kupnie lichego Materyału – lub na lichem wykonaniu lub też nakoniec na taniości szczegółowych Nakładów lecz zależy na umiejętnym toku fabryki, aby już w planie było wszystko przewidzianem – i właściwa kolej roboty zachowaną – aby to co ma być następnie robionem niebyło, niebyło robionem wcześniej, bo natedy niepodobna uchronić się błędów i częstokroć, to co było już zrobionem trzeba następnie burzyć i przerabiać z zastarowaniem się do stanu rzeczy, na tem więc cała oszczędność właściwie zależy – aby materyał zawczasu nie był kupowanym – aby w ilości potrzebnej tylko był przysposobionym co należycie naprzód wyrachować należy – aby tok roboty właściwej był zachowanym

Błędy atoli tego rodzaju, i stąd wynikające daremne Nakłady są przy fabrykach najkosztowniejszemi – które częstokroć nakład na całe wybudowanie Budowli Kosztorysem objęty o jego część czwartą trzecią połowę a niekiedy więcej podwyższają –

A gdy niewiele jest Budujących takich którzyby wiadomościami takiemi lub przynajmniej praktyczną znajomości w tej mierze posiadali – przeto co do tego względu – powinni być Budowniczy plany do Budowania zwłaszcza z Materyału twardego projektujący ustawami zobowiązani, do zapisania na samym planie toku czyli następstwa głowniejszych robót – co do fundamentów – murów kominów z oszczędzaniem wszelkich potrzebnych otworów co do założenia Belek – Dachu i t. p.

Tego Rodzaju właściwa Oszczędność jest zgodna z dobrem prywatnym i z dobrem Gospodarstwa ogólno krajowego –

§ 117

Przedsiębiorstwa Rządowe w Gospodarstwie Rolniczem nigdy nieodpowiadają Dobru ogólnemu – bo Rząd przez pośrednictwo Administracyi lub Dzierżawców należytego toku prowadzić nie może – na czem cierpi i Gospodarstwo ogólno krajowe i dochody Skarbu kopalnie tylko kruszców – zwłaszcza na monitę służących jako produkujące materyał Menniczny

a Min-

a Mennice pod każdem względem jako Monopol Rządowy utrzymywane być powinny, tudzież Kopalnie inne znakomite szczególnego porządku i nakładu wymagające — lub pod względem finansowym za Monopol uważane — i tem samem już ulgę w przykładaniu się prywatnych dla potrzeby państwa przynoszące a przez to Dobru ogólnemu odpowiadające, które zwykle Regaliami zowią — pod bezpośrednią Administracyą i Przedsiębiorstwo Rządu zostawać mogą — Nakoniec także lasy własnością publiczną będące w Państwach nieobfitujących w drzewo — pod Administracyą Rządu zostawać powinny —

Rozdział XII

O Ekonomii Rękodzielniczej

§118.

Fabryki i Rękodzieła o których tu mówić będziemy — będą przedmiotem ogólnych naszych uwag — Szczególny bowiem rozbiór wymaga daleko więcej nad Rozległość Wykładu, który czynimy — Zbytecznie także mówilibyśmy o użyteczności Fabryk i Rękodzieł, skoro wiemy że te wspomagają najprzód — Rolnictwo przez dostarczanie narzędzi rolniczych — powtóre przez podwyższenie wartości produktów surowych czyniąc je odpowiedniejszemi potrzebie — stanowią nakoniec przedmiot Handlu nietylko wewnętrznego ale częstokroć zewnętrznego, dlatego też są pomocniczem źródłem Bogactwa narodowego —

Uznaćby atoli trzeba, że Fabryki i Rękodzieła zawsze i bezwzględnie przynoszą korzyści dla Państwa — gdyż niekiedy mogą być nieużytecznemi a nawet szkodliwemi, jeżeli przechodzą stosunek tej właściwej Harmonii ogólnego Rozwinięcia pracy jaka stanowi rzeczywistą potrzebę Państwa — i tak, jeżeli w kraju rolniczem objawia się oczywisty brak rąk do pracy rolniczej ale na to miejsce wiele ludzi po Miastach zgromadza się dla poświęcania się rzemiosłom, tedy choćby nawet ludzie ci rzeczywiście i usilnie pracom rzemieślniczym poświęcali się — nie można jeszcze wprost i bezwzględnie wyrzec że ta praca rzemieślnicza jest użyteczną dla Państwa — bo tu wziąć należy na uwagę — czyli ubytek korzyści lub szkody jakie ponosi Gospodarstwo Rolnicze z powodu braku rąk nie

się

są większej wartości wiele wyrobów Rzemieślniczych
zwłaszcza do zaspokojenia pierwszych potrzeb nie-
odnoszących się —
Czyli Wyroby Rzemiosł nie mogłyby być po niższej
lub przynajmniej po równej Cenie przez Handel ze-
wnętrzny bierny otrzymane to jest przez spro-
wadzanie ich —
Co do rzemiosł bowiem i fabryk w krajach rolni-
czych tę zasadę przyjąć należy — iż koniecznemi
w każdem Państwie Rolniczem są te: które do zaspo-
kojenia pierwszych potrzeb odnoszą się — i w takim
Rolniczem są nieodzownie potrzebne — jako to
co do przedmiotów żywności — Okrycia — Schronie-
nia — Narzędzi Rolniczych — np. Młynarstwo — Kowalstwo —
Ciesielstwo — Szewstwo — Rymarstwo — Tkactwo i t.p. — i to
tylko w tej ilości jaka jest koniecznie do uskutecznie-
nia potrzeb wymagana — i takie Rzemiosła chociaż
nawet z oderwaniem Rąk od Pracy Rolniczej odpowia-
dają właściwemu Rozwinięciu Ogólnej Pracy bo w ich
braku Rolnictwo nawet samo uszczerbek znaczny poniesie —
Jeżeli znowu okazuje się w Państwie i ostateczna licz-
ba rąk w pracy rolniczej zajętych — co samo jest
objawem mniejszego zaludnienia — natedy Rękodzie-
ła są już bezwzględnie biorąc użytecznemi dla dobra
Państwa — Ręce bowiem zbywające od prac rolniczych
musiałyby próżnować — gdyż niepozostawałoby dla tychże
inne zatrudnienie jak jeszcze tylko w Pracy Handlo-
wej, która nie zawsze i wszędzie może się rozwinąć —
a Praca umysłowa jak wiemy nieda się tak łatwo
jak inne rodzaje Pracy zastosować, znamy bowiem
najlepiej ile to lat potrzeba do uzdatnienia się w
umysłowej pracy — ile nakładu poprzedniego wykształ-
cenie umysłowe wymaga — i — nakoniec jeszcze nie-
zawsze szczęśliwie udaje się —
W takim więc mocno zaludnionem Państwie Rzemiosła są
najlepsze i koniecznie potrzebne dla Państwa —
Ale i w tem miejscu niemożemy jeszcze pominąć warunku
ich użyteczności — a tem jest rzeczywistości i wysokości
podwyższenia wartości płodów surowych — czyli pro-
stem wyrażeniem się mówiąc dobre wyroby — bo jeżeli
np. Garbarz tak garbuje skórę, że przez swoję nieu-
miejętność lub niedbalstwo tak zgnoi skórę i jej war-
tość —

koři po wygarbowaniu zamiast aby była podwyższo-
ną staje się mniejszą od skory surowej — jeżeli np.
tkacz tak źle bieli przędzę — lub płótno w bieleniu że
wartość płótna mniejszą będzie niż wartość lnu lub
konopi surowych — jeżeli np. farbiarz nieumiejętny —
nieznający się na zaprawie kolorów do których różne
rzeczy materyałów używa — psuje Wyroby tokarowe —
itp: natedy cel Rzemieślniczej pracy jest chybiony
i zamiast korzyści przynosi szkody Ogólnemu Bo-
gactwu Państwa —

§119.

Z powyższego Wykładu wyprowadzimy następujące
zasady szczegółowe co do Ekonomii Rękodzielni-
czej, które w ten sposób zbieramy —

1. Aby przedewszystkiem te Rękodzieła, które odpo-
wiadają potrzebom Państwa zaprowadzone były —
2. Aby płody krajowe o ile można wyrabiane były —
3. Aby dobre wyroby z Fabryki i z ręki Rzemie-
ślnika wychodziły
4. Aby cena rzeczywista Wyrobów krajowych miana
była na względzie —

§120.

W tem miejscu więc rozwiniemy uwagi nasze nad
Ceną w Ogólności — tak co do produktów suro-
wych jakoteż co do Wyrobów —
Cena którą Wyraźność oznacza się wedle Środka
od Wieków na to służącego — to jest Pieniędzy —
jest albo rzeczywistą albo targową tak zwaną —
albo nadzwyczajną — a ta ostatnia albo za niską
albo za wysoką —
Znamy co są pieniądze więc tego objaśniać nie
potrzebujemy właściwie, atoli jest rzeczą abyśmy
zwrócili naszą uwagę na to, że przez Pieniądze
w Ogólności rozumieć będziemy wszelkie środki
ułatwiające oznaczenie wartości — i zamianę
wartości na wartość — np. Kto ma konia a
potrzebuje wołu — zamiast szukania zamiany —
to jest wyszukania tego kto potrzebuje za-
miany wołu za konia oddaje konia za ozna-
czoną w Pieniądzach wartość — i tę Wartość w pie-
niądzach odbiera — a za tę Wartość nabywa sobie
Wołu

Nota – Przez pieniądze więc jak powiedzieliśmy rozumie-
my wszelkie Środki ułatwiające oznaczenie war-
tości i zamianę – skoro do tychże wiara publicz-
na jest przywiązaną – a zatem nietylko pienią-
dze kruszcowe – ale też pieniądz papierowe i
inne tym podobne w obiegu publicznym i powsze-
chnym zostające za pieniądze w ogólnem zna-
czeniu uważać będziemy –
Pieniądze zaś kruszcowe, jako mające swą wewnętrzną
kruszcową wartość wyrażonej wartości nominalnej
m. w. odpowiednią nazywać będziemy **monetą**
Ztąd poznajemy że pieniądze nie kruszcowe mają
wartość nominalną – przez ustawy Państwa zaręczoną
Moneta zaś ma wartość nominalną połączoną m. w. z
wewnętrzną wartością –
Wexle zatem Handlowych i Wexle kupieckie /: acz-
kolwiek za zostające w obiegu publicznym powsze-
chnym uważane być niemogą :/ w stosunkach atoli
Handlowych są także pieniądzmi o czem niżej przy
Wykładzie Ekonomii Handlowej mówić będziemy –
bo one mają obieg swój między kupcami –

§. 121.

Następnie zastanawiać się teraz będziemy nad szcze-
gółowemi objawami Ceny –
Rzeczywistą samego Produktu ceną jest ta – która
składa się z Summy nakładu na Produkcyą – czyli
na otrzymanie Produkcyi surowej – i z taksowanego
Procentu czyli zysku dla Producenta – na jego otrzy-
manie – Cena Wyrobu składa się zaś z ceny
Produktu surowego – nakładu na Wyrób – i zysku
Producenta Wyrobu na jego utrzymanie – a ztąd pozna-
jemy że Nakład Producenta Wytworu surowego, czyli
kapitał nakładowy względnie ilości Produkcyi jest
mniejszy – niż nakład Producenta Wyrobu wzglę-
dnie ilości Produkcyi – Widzimy oraz iż kapi-
tał nakładowy jest warunkiem koniecznym tak dla Pro-
ducenta surowych Płodów jak dla Producenta Wyrobów
i dla tego ostatniego jest większym –
Cena targowa jest ta, której oznaczenie samo przez się
ustanawia się – w skutku zbiegu potrzebujących Pro-
dukcyi bądź surowych Płodów bądź też już Wy-
robów –

Dalej –

Powiedzieliśmy już wyżej na czele Wykładu Ekonomii Po-
litycznej że <u>Odpowiedność potrzebie</u> jest wartością —
Cena targowa tak uważana jest wypływem poszukiwa-
nia do zadosyć uczynienia potrzebom — <u>Cena targowa</u>
może się objawiać niższą od rzeczywistej i to jest
już dowodem że Produkcya Państwa jest wyższą
od potrzeb Państwa wewnętrznych — cenę takową
zrównoważyć można z ceną rzeczywistą sam tylko
Handel bądź wewnętrzny między Prowincyami bądź
zewnętrzny —
Zewnętrzny nawet nie zrównoważy jej jeżeli takowa
z dołożeniem Nakładu Handlowego o którym przy
Ekonomii Handlowej mówić będziemy wypada na
zewnątrz wyższą — niż cena targowa na zewnątrz
objawia się — np. jeżeli cena rzeczywista korca
Zboża wynosi jak 10 — a cena targowa wypadła
na 8. natedy tylko Handel zrównoważyć ją może —
też jeżeli Handlowy Nakład wynosi jak 5 — i
cena do miejsca Handlu wynosi 15 — a w miejscu
Handlu cena targowa objawia się jak 12 tedy Han-
del nietylkoby nie zrównoważył ceny ale szkodli-
wym się stał — i w takim razie Strata 3 na 15.
albo jest podzieloną między Producenta np. jak 2 — i
Handlującego jak np. 1 — i to byłoby objawem propor-
cyonalnej straty — albo ją ponosi Producent jak
1. a Handlujący jak 2. — i to byłoby objawem Straty
Handlowej —
Niemożna bowiem w regule przypuścić aby całą
Stratę jak 3 ponosił Producent — bo mogąc na
miejscu sprzedać po 8 według ceny targowej, byłby
wielce nierozsądnym gdyby sprzedawał po 7 kupco-
wi, tak by bowiem wypadło z dodaniem Nakładu
Handlowego 5. przy Sprzedaży drogą Handlu po 12 —
I to jednakże zawisło od wielu towarzyszących oko-
liczności i od nagłości Potrzeb Sprzedającego o
Producenta —
<u>Cena nakoniec</u> nadzwyczajna jest skutkiem Za-
biegów Spekulacyjnych lub wypadków nadzwy-
czajnych — która w każdym razie czyli jest <u>niższą</u>
czy <u>wyższą</u> nawet — od ceny <u>rzeczywistej</u> — jest
zawsze szkodliwym objawem dla Dobra ogólnego
Państwa — i takowy Rząd zapobiegać powinien —
Mało

Mało bowiem znaleźlibyśmy wyjątków gdzieby wyższa nawet cena niespowodowała szkodliwych skutków –
Ten przeto przedmiot rozbierzemy obszerniej –

§122.

Celem Spekulacyi handlowej jest zysk – o ile zysk ten jest godziwym i wypływa z naturalnego toku handlowego o tyle nieobraża dobra ogólnego i nieprzynosi uszczerbku wbrew zasadom Ekonomii Politycznej – o ile jest przechodzącym tak naturalny i sposobami nadzwyczajnemi dopięty powanym o tyle dowodzi albo złe rozwinięcie pracy ogólny to jest że zbytnie ilości ludzi poświęca się Spekulacyom Handlowym – albo podstępne działania – gdzie i tym objawie jeden tylko wyjątek zachodzić może, to jest w razie wielkiego porzutkiwania Produkcyi między prowincyami państwa lub na zewnątrz – i tak –
Jeżeli cena nadzwyczajna jest wyższą od objawionej na ostatnich targach – i od rzeczywistej – natedy jest to dowodem takiego stanu rzeczy że albo zamożni Spekulanci posiadają jaś znaczne zapasy Produkcyi, której cenę w złej wierze przez zakupowanie dalsze w drobniejszych ilościach i przez wieści handlowe podwyższają, aby tym sposobem zapasy swe z szkodą nieświadomych tego stanu rzeczy sprzedali – albo też że znaczna ilość ludzi poświęciła się Spekulacyom handlowym i jeden przed drugim ubiega się o kupowanie co dotąd trwa – dokąd się nie objawi rzetelna wyższość ceny za którą Produkcyą pozbyć można która gdy się oznaczy i ustali muszą koniecznie ponieść straty – a to jest znowu dowodem złego rozwinięcia ogólnej pracy – to jest że Spekulanci drobni nieznają właściwych wiadomości handlowych – i na ślepo szpekulują – żadnej korzyści Państwu nie przynoszą – praca ich jest za

pełnie

zupełnie daremną — a jako Konsumenci przyno-
szą Szkodę Dobru Ogólnemu — lepiej by zaiste uczy-
nili gdyby w Roli lub Rzemiosłach przyczynia-
li się do Pracy dla Produkcyi większej war-
tości — albo nakoniec objaw ceny wyższej nad
zwyczajnej jest dowodem wielkiego poszukiwa-
nia Produkcyi między Prowincyami wewnątrz
Państwa lub na Zewnątrz Państwa — co rów-
wnie może być szkodliwem Dobru ogólnemu
jeżeli poszukiwanie co do Przedmiotów Ży-
wności i na Zewnątrz zachodzi — bo w takim
razie może zajść ten wypadek że nakoniec
wewnątrz Państwa głod się objawi. Zresztą
bowiem jeżeli zachodzi wielkie poszukiwanie
między Prowincyami wewnątrz Państwa nie-
można Wysokości ceny w szczególnych Prowin-
cyach Spadających uważać za Szkodliwą Dobru
Ogólnemu — bo dobro Ogólne uważać koniecznie
potrzeba i w takim razie ceny znacznie wyższej
w Prowincyach Spadających niemożna nawet w
właściwem znaczeniu uważać za Nadzwyczajną
przechodzi ona bowiem natedy w znaczenie ceny
targowej podobnież także —
jeżeli zachodzi poszukiwanie na zewnątrz Państwa
Produkcyi surowej lub Wyrobów nie do żywno-
ści odnoszących się — natedy cena nadzwyczajna
przynosi rzeczywiste Korzyści Państwa —
Co do Produkcyi ściśle do Żywności odnoszą-
cej się — powinien mieć Rząd na suszy uwadze sto-
sowne środki — mianowicie Zakaz wywozu
na zewnątrz —
Jeżeli Cena nadzwyczajna niższa od rzeczywistej
i na ostatnich targach objawionej jest dawaną
dowodem to jest albo rzeczywistego spadania ceny
targowej jak już wyżej mówiliśmy o Karaje
zbytek Produkcyi i sam tylko Handel zrówno-
ważyć może ceny — A taka nie może być w
właściwem znaczeniu brana za nadzwyczajną
albo za targową albo jest dowodem wstrzymanej
zmowie

zmowanie Czynności Szpekulantów w celu wsprzy-
nienia na nadzwyczajne zniżenie Ceny – dla
podniesienia tym wyższych zysków – a temu
ztemu zapobiedz może stosowne urządzenie Ope-
racyi Banku Narodowego – który na utrzyma-
nie Ceny w równoważeniu z zyskiem nawet
Banku wpływać może jak np. przez pożycz-
ki na zastaw Produktów itp. – O Cenie zakonnie
tak zwanej Amatorskiej /F

§ 123.

Następnie o szczegółowych zasadach Ekonomii
Rękodzielniczej mówić będziemy – w końcu o
Cenach targowych.

Co do pierwszego –

Przedewszystkiem powinny być w Państwie te
zaprowadzone Rękodzieła i Fabryki, które
istotnym potrzebom Państwa odpowiadają –
jakoto –
Co do narzędzi Rolniczych – co do Odzieży – co
do Budowli – następnie gdy tychże jest już
liczba odpowiadająca potrzebom – te które
się odnoszą do wygód życia – jakoto Sprzętów
domowych – Pojazdów – Odzieży wyborniejszej
i t.p. – Naostatek zaś dopiero te i to gdy
zbywa rąk od Pracy Rolniczej i Rękodzieł
potrzebniejszych /: co tylko w Państwach
mocniej zaludnionych zachodzić może :/ – które
nie już do Potrzeb pierwszych – i odległej-
szych – lecz do wygód wyższych i Zbytku
odnoszą się –
Tym sposobem otrzymany być może i Warunek
utrzymania się Fabryk i Rękodzieł to jest odbyt –
W tej atoli zasadzie nienależy spuszczać z uwagi należy-
tego względu na wypadek z Obliczenia się Eko-
nomicznego wynikający – bo gdy np. w kraju Rol-
niczym Narzędzia Rolnicze można drogą Handlo-
wą otrzymać po Cenie niższej – niżby takowa na
miejscu co do Wyrobów miejscowych rzeczywiście
wypadała – należy wziąć pod uwagę i pod rachu-
nek czyli nie korzystniej wypadnie sprowadzać
je nawet z Zagranicy niż na miejscu wyrabiać –
toż samo i o innych Wyrobach rozumieć należy –
W Krajach znowu mniej rolniczych – i możniej
zalu-

F de pretio affectionis – która
nie jest przedmiotem Ekonomii
Polityczny – mówić tu nie bę-
dziemy –
Należy ona zawsze do Zbytku
przynosi wszakże niekiedy
korzyści np. starożytne skorupy
np. zaczerniałe malowidła któ-
rych cena amatorska jest dla
tego nadzwyczajną – że zwyczaj-
nie już rzadkie itp. F

zaludnionych — wszelkie te Wyroby za odpowiadające istotnym potrzebom Państwa uważać należy — które ich odbyt na zewnątrz drogą handlową nastąpić może — bez względu na ich rodzaj, — bo w takim Państwie wyrzynione się Rękodzielnikowi jest najgłówniejszą potrzebą Państwa

§ 124.

Co do drugiej zasady — Aby płody krajowe o ile tylko nastąpić to może wyrobionemi były, to jest aby surowych płodów wartość na miejscu podwyższoną była —

Jednakże należy się ściśle obrachować — bo jeżeli podniesienie Wartości płodów surowych przez Wyroby miejscowe mniej przynosi korzyści, niż sprzedaż surowych płodów, natedy lepiej jest same płody pozbywać na zewnątrz, chociaż je nawet jako Wyroby napowrót sprowadzać wypadało — niż wyroby te na miejscu otrzymywać —

Ubliżenia tego Prawidła korzyści może być otrzymanem za pośrednictwem Praw Handlowych o jakich niżej przy Wykładzie Ekonomii Handlowej mówić będziemy —

§ 125.

Co do trzeciej zasady — Aby dobre Wyroby z Fabryki ~~ii~~ Rękodzielnika wychodziły —

Dobroć Wyrobu zawisła —

Od jego wartości wewnętrznej

Od doskonałości wyrobu

Od Wartości Przedmiotowej

Od taniości

Od Gustu w Wyrobie zachodzącego —

Wartość wewnętrzna jest ta, która leży w Materyale, a który bezwzględnie na Wyrób zachowuje swą wartość — np. kruszce i tp. inne —

Doskonałość wyrobu leży w dokładnem wykonaniu wyrobu na cel odpowiedni —

Wartość Przedmiotowa zależy znowu na jakości potrzeby której odpowiada i na stopniu odpowiedności Wyrobu tej potrzebie —

Taniość leży w wysokości ceny rzeczywistej po jakiej Rękodzielnik obstać może — to jest o ile ta niedochodzi ceny Handlowej towaru sprowadzonego w tej samej dobroci będącego — Gust wskazuje

niekiedy

niekiedy nie już rzeczywiste zachowanie piękno-
ści lecz najwięcej moda —
Aby więc Rękodzielnik zachował te względy przy
Wyrobach — potrzeba jest aby był, już to należ-
ycie uzdatniony i chętny do Pracy swego
Przedmiotu — już też w możności prowadzenia
swych Czynności tak iżby odpowiadały powyższym
względom —
Co do pierwszego uzdatnienia Rzemieślnika, zależy
od jego Nauki i wprawy rzemieślniczej —
Co do Nauki pod względem teoretycznym mówiliśmy
o tem przy Wykładzie o Policyi Wyższej pod wzglę-
dem Oświecenia —
Co do wprawy Rzemieślniczej ta gdy tylko drogą
praktyczną nabytą być może — przeto Praktykę po-
trzebną Rzemieślnik odbyć powinien — o czem ob-
szerniej mówić będziemy przy Wykładzie następnym o
Cechach i Zgromadzeniach Rękodzielniczych —
Co do chętności do Pracy — mówiliśmy o tem przy
Wykładzie policyi pod względem ludzi wstręt od
Pracy okazujących —
Co do Możności nakoniec Rękodzielnika — ta po
największej Części zawisła od posiadania Kapitału
nakładowego — za Produkt surowy — i kosztu zapła-
cenia Pracy Rękodzielniczej —
Brak Kapitału nakładowego jest częstokroć najpo-
spolitszą tamą dla Rękodzielnika — dla tego kredy-
tem czyli zaciąganiem Pożyczki zmuszonym zosta-
je ratować się — Jeżeli więc Pożyczka takowa
nie już Procentem ale lichwą go uciśnie — trudną
jest rzeczą aby przy największej pilności i naj-
mozolniejszej Pracy wytrwać i do zebrania sobie
Kapitału Nakładowego przyjść mógł
Co do lichwy mówiliśmy przy Wykładzie Policyi
w krótkości iż obowiązkiem jest Rządu z Stanowi-
ska Policyjnego mieć baczenie aby Lichwa nie
uciskała zostających w Potrzebie zaciągnienia
Pożyczki — zachowaliśmy zaś dalsze uwagi w tem
Przedmiocie do rozwinięcia ich z Stanowiska Pra-
wodaw-

wodawczego — o czem przy końcu Wykładu naszego mówić niezaniedbamy —
Po wielu miejscach zaprowadzone pożyczki bezprocentowe na Zastawy — są najodpowiedniejszą ucieczką Rękodzielnika w razie jego twardej potrzeby —
Zakłady atoli te powstały z fundacyi dobroczynnych — i obok potrzeb Państwa nie tak łatwo ze Skarbu publicznego czynionemi być by mogło — wyjąwszy przy obmownem od koi urządzeniu Operacyi Banku Narodowego bez i taka pożyczka ratuje tego tylko — kto ma w zastawie — Niemający zaś nic do zastawienia niemoże tej Pomocy otrzymać — Stowarzyszenia się zatem Rzemieślnicze — pod względem wzajemnej pomocy — w miejscach tych gdzie stosowna ilość Rękodzielników znajduje się — i otrzymywanie Kassy Stowarzyszenia Cechu lub Zgromadzenia z składek ciągłych peryodycznych drobnych powstać mogący dla udzielenia z niej bezprocentowej Pożyczki potrzebującemu takowej, za uchwałą Stowarzyszonego Zgromadzenia — jest najstosowniejszym środkiem Ratunku Rękodzielnika bez kapitału nakładowego zostającego —
Stowarzyszeni bowiem znając siebie wzajemnie — najlepiej ocenić mogą co prawdopodobieństwo czyli jest Nadzieja odebrania od chcącego pożyczyć lub nie — i albo mu uchwalają pożyczkę — albo jej odmawiają —

§ 126.

Co do czwartej Zasady — Aby Cena rzeczywista Wyrobów krajowych miarą była na względzie — to jest. Summa z Ceny nakładu na Produkt surowy — z Ceny Nakładu Rzemieślniczego — i z ocenienia Wartości Pracy Rękodzielniczej oraz zysku jemu należnego składająca się —
Jeżeli bowiem wypadek tej Ceny rzeczywistej okazuje — że na drodze Handlowej przez sprowadzenie Wyrobu tego po tańszej cenie —

tej

tej samej dobroci wyrob mieć można — nakiedy (: jak o tem także już wyżej mówiliśmy :) — nie podobieństwem jest dla Rzemieślnika obstać się przy tem Rzemiośle a przynajmniej niemoże ich liczba znaczniejsza utrzymać się —

Jeżeli towar taki idzie na Zużycie wewnętrzne natedy Zakaz nawet wprowadzania drogą Handlową tego rodzaju towaru z za granicy Państwa nie jest środkiem dostatecznie zaradzającym lecz czasowo tylko na pewną Epokę może być zastosowanym i to w takim Państwie, które ma tak obfitą Produkcyą Płodów Żywności, iż wyższa Cena Wyrobów krajowych — względnie Ceny Handlowej — zagranicznych tego Rodzaju towarów nie stanowi dla Państwa wielkiej różnicy w Bilansie Ogólnokrajowym —

Jeżeli zaś Wyrób Krajowy służy ma na Handel zewnętrzny — a Handel zewnętrzny po tańszej cenie skąd inną mieć może Wyrób takowy — natedy Wyrób tego Rodzaju powinien być w Państwie zaniechanym — i inny zwrot prac Rękodzielniczej przedsięwziętym — albo przynajmniej ów Wyrób do wyższego stopnia doskonałości posunionym aby odbyt jego miał miejsce — w tym ostatnim razie techniczne tylko środki wesprzeć mogą Fabrykę lub Rękodzielnika — już to przez Machiny ułatwiające Wyrób — i wpływające na wypadek niższej Ceny — oraz na Możności większej Produkcyi Wyrobu — już też przez wydoskonalenie sposobu wyrobu i tym podobnie =

Objaśnijmy to przykładem = np. w ostatnich niedawno upłynionych latach — w nas w Kraju tak obfitym wawczas w Ziemniaki, pędzony z nich Spirytus wypadał po wyższej Cenie niż takowy obok Kosztów Handlowych z Prus sprowadzany płaconym być —

Jakże jeż to dziać mogło, kiedy i Ziemniaki w Prusach droższe i żywności Robotnika

Koszto-

kosztownieysza i transport do tego oraz inne
Handlowe koszta przyrastały —
Oto Prussacy musząc szukać źrodła pomocni-
czego w Wyrobach i Handlu zewnętrznym — i po-
wzięli Gorzelnictwo pod zgłębienie techniczne
wskutku czego chimia wsparta ich usiłowa-
nia do tego stopnia — że z korca Ziemniaków
otrzymywali daleko więcey Spirytusu niż go
otrzymywano w Gorzelniach naszych i tym
sposobem mogli go po cenie niższey od naszey —
na Handel zewnętrzny do nas dawać —
Widzimy przeto jak dalece Oświecenie rzeczywiste
o którem na właściwem miejscu mówiliśmy w każ-
dym względzie przyczynia się do Przemysłowości Pań-
stwa — Szkoły więc techniczne i Rzemieślnicze
są nieodbicie potrzebne w Państwach a naszcze-
gólniey też takie muszą szukać pomocniczego
a niekiedy nawet głównieyszego źrodła Bogac-
twa Narodowego w Fabrykach i Rękodziełach —

§ 127.

Co do Fabryk i Monopoliów Rządowych
te nigdy w względzie Ekonomii Polityczney
za użyteczne w Regule uważane być nie mo-
gą — wyjąwszy tylko w szczególnych Przypad-
kach potrzeby publiczney Narodowey — jak np. —
Fabryki Broni Prochu — Mennice i inne tego ro-
dzaju — Zresztą tylko w Przedmiotach zbytko-
wych zaprowadzone być mogą i to pod względem
najwłaściwszym finansowym jak np. Fabryka
tytoniu — tabaki —
Patenta wyłącznego pozwolenia dla prywatnych
takie tylko za szczególne i użyteczne wyna-
lazki na pewną Epokę udzielone być powin-
ny —

§ 128.

O Cechach —

Wytoczywszy głównieysze zasady Ekonomii Rę-
kodzielniczey — rozbierzemy nakoniec przedmiot
o Cechach i Zgromadzeniach Rękodzielniczych —
Opinie Polityków są w tym względzie podzielone —
prakty-

Praktyka Państwa oświadczała się już to za utrzymaniem Cechów już też za ich zniesieniem —
Głowniejszy między innemi Powodami przeciw Cechom jest ten że tamują wolność pracy Rękodzielniczej —
Głowniejszym również między innemi Powodem za Cechami walczącym jest ten że przez urządzenie Cechów doskonalą się Rzemiosła, a przynajmniej in statu quo utrzymują gdy bez urządzenia Cechów upadają —
Każdy z tych Powodów połączony jest z licznemi względami —
My tu atoli zważywszy rzecz z Stanowiska Ogólnego Umiejętności Politycznych mianowicie odniesiemy się głównie do Dobra Ogólnego Państwa i w tym względzie przywiedziemy uwagi następujące —
Wiemy że tak jak każda praca w Ogólności tak i praca Rękodzielnicza aby była użyteczną dla Społeczności powinna produkować rzetelną wartość — bądź bezpośrednio odpowiadającą potrzebiom — bądź pośrednio przez podwyższenie wartości płodów surowych — Wiemy że podwyższenie Wartości tylko przez dobre Wyroby następować może —
Wiemy że przez złe wyroby nietylko się wartość nie podwyższa — ale częstokroć jeszcze Rękodzielnicy niezdatni lub niedbali przynoszą nawet szkodę Dobru Publicznemu bo ich praca jest daremną — bo oni sami jako Konsumenci wyczerpują przez własne zużycie czyli Konsumpcyą Wartości rzetelne — a nieprodukują przez złe wyroby żadnej, lub niższą od tej Wartości którą wyczerpują w Społeczności —
Wiemy że długo w stanie tym utrzymać się niemogą — i podupadłszy zapełnią się ciężarem Społeczności

teczności, a co gorzej stać się mogą czynnie
Szkodliwemi dla Społeczności ludźmi – Wiemy
że Straty na ich Pracy daremnej ponoszą Ci
którzy na kupnie ich Wyrobów zawiedzeni
zostają – Poznajemy nakoniec, że w zbiegu
wielu Rękodzielników dochodzenie Szkód z zawo-
du kupującego wyniklych jest wielce trudnem
zwłaszcza gdzie niemasz urządzonych Cechów –
i prawie nikiedy niepodobnem – dla tego trzy-
mamy się tego zdania że zaprowadzenie Cechów
i Zgromadzeń jest użytecznem dla Dobra ogólne-
go z tem atoli rozróżnieniem = iż Cechy nie
w całem Państwie i wszędzie lecz w tych tylko
miejscach zaprowadzone być powinno gdzie zna-
czna ilość Mieszkańców jest osiedloną – jak np.
w Miastach Wielkich i mniejszych idąc na dół
aż do ilości np. 10,000 Mieszkańców gdzie znanie
się dokładne wzajemne ludzi szczególnych staje
się już niepodobnem lub zbyt trudnem –
oraz gdzie znaczna liczba Rękodzielników
znajduje się –

Po wsiach bowiem i mniejszych miastach nietyl-
ko niemasz potrzeby wprowadzenia Cechów i Zgro-
madzeń – ale nawet jest niepodobieństwem ich
wprowadzenie

W takich też miejscach znają się dobrze [illegible]
wzajemnie – zdatny i pilny Rękodzielnik
ma do siebie zbieg kupców – znany zaś jako
niezdatny i niedbały niema ich – i to samo
jest bodźcem dla niego albo do lepszego prowa-
dzenia Rzemiosła albo do poświęcenia się innej
Pracy – gdy tymczasem w Miastach większych
niezdatny i niepilny zawodzi wyrobami swemi nie
znające go osoby – długi otrzymuje się w takim stanie
z szkodą społeczeństwa – aż na końcu upada i
zostaje ciężarem lub nawet czynnie szkodliwym

dla

Społeczności człowiekiem –

§ 129.

Bliższe poznanie urządzenia Cechow wyłożym wszy tu w krotkości =

Do Cechów liczeni są pospolicie ci Rękodzielnicy ktorzy do osiągnienia należytej wprawy praktycznej przez lat kilka sposobić się muszą –

Do Zgromadzeń niższych należą ci znowu gdzie praktyczne usposobienie jest łatwiem – tak iż w Cechy urządzonemi być niemają potrzeby lecz tylko w zgromadzenia –

Nieposzczytują się zaś ani do Cechow ani do Zgromadzeń niższych Sztuki wyzwolone jak np. Wyższe Malarstwo – Sztycharstwo – Rzezbiarstwo – Budownictwo wyższe wodne i ziemne – Muzyka wyższa i t. p. inne które pospolicie w szkołach technicznych nauczane bywają – gdy przeciwnie Malarze pokojowi – Kamieniarze Murarze cieśle – już należą do Cechow – lub niższych Zgromadzeń –

Rozróżniać bowiem należy Zgromadzenia niższe od wyższych wymagających usposobienia Naukowego teoretyczno technicznego – jakiemi są Zgromadzenia Aptekarzy, Chirurgów – Kupców i t. p. inne –

I tak do Cechów są pospolicie liczeni Sukiennicy – Tkacze – wszelkiego rodzaju Smukierze – wszelkiego rodzaju Garbarze – Kuśnierze – Kapelusznicy – Tokarze Grzebieniarze – Introligatorowie – Paśnikarze – Pilnikarze – Ślosarze – Gwozdziarze – Kowale Mosiężnicy – Konwisarze – Kotlarze – Blacharze Rymarze – Siodlarze – Szewcy – Krawcy – Rękawicarze – Złotnicy – Jubilery – Zegarmistrze – Murarze, Kamieniarze cieśle Stolarze – Stelmachy – Kołodzieje – Szklarze – Mydlarze – Tapicery i t. p. inni –

Do Zgromadzeń niższych liczeni są pospolicie – Piekarze – Kupniki – Rzezniki – Rybaki – Piwowary – Miodosytniki Piernikarze – Garncarze – Bednarze – Kramarze – i t. p. inni –

§ 130

Głowne zasady przy urządzeniu Cechow i Zgromadzeń

madzeń niższych odnieść należy do następują=
cych względów =

najprzód aby samo już urządzenie Cechów i Zgro=
madzeń takowych niebyło w czemkolwiek przeci=
wne Zasadom Ogólnego Rozwinięcia Pracy
w Państwie jak np. gdyby w Kraju Rolni=
czym Rozwinięcie Ogólne Pracy wymagało
ograniczenia liczby przyjmowania na uprawę
terminatorów, a ta została przez samą już
ustawę urządzającą za nieograniczoną uznana=
natedy takie Urządzenie mogłoby z czasem zru=
dzić ząły Stosunek Pracy Rzemieślniczej do Rol=
niczej z uszczerbkiem Rzemiosł i Rolnictwa=
jak to już z Zasad ogólnych Ekonomii poznaliśmy

powtóre aby urządzenie Cechów odpowiedziało ce=
lowi swemu pod względem doskonalenia się w
Pracy Rękodzielniczej — i pod względem Dobra
i Porządku Publicznego —

po trzecie aby nie tamowało postępu usposabia=
jącego się Rzemieślnika przez Nadużycia i
niewłaściwe utrudzania, jakich się niekiedy Cechy
dopuszczają —

po czwarte aby tok Obrad i Czynności Cechowych
co do zapisywania terminatorów — Wyzwolenia
na Czeladnika — i następnie na Majstrów — oraz
co do wpływów, wydatków Kassy Cechowej i
innych tym podobnych Społecznych Cechowych
Interessów zawsze pod bezpośrednią Kontrolą
Rządu odbywał się —

§ 131.

W pierwszym więc względzie należy mieć w
urządzeniu Cechów i Zgromadzeń niższych
na uwadze potrzebne w Państwie rodzaje Pracy=
ocenić w sposobie przybliżonym przez wyrachowanie
wanie Statystyczne właściwy stosunek, który
stanowi Harmonię ogólnego Rozwinięcia Pracy=
i przy urządzeniu Cechów nie spuszczać z
uwagi tych i t. p. względów — a najszcze=

golniej

gólniej uchroni się wszelkiego urządzenia w sposobie i znaczeniu Przywilejów, które z czasem na szkodę Rzemiosła wychodzą lub też w razie koniecznej potrzeby wzarinięcia tychże tylko z nieodłącznem zdrażnianiem być mogą —

W drugim względzie powinno urządzenie Cechów zakreślić warunki co do młodzieży na wprawę Rzemieślniczą oddawanej z których główniejsze są —

1° aby po pewnym i to krótkim przeciągu czasu doświadczenia terminatora obowiązanym był Majster wpisać go w Księgę terminatorów jak skoro go zdolnym i chętnym do wyuczenia się Rzemiosła uzna —

2° aby przy zapisie takowym podać czyli za umową na piśmie z Rodzicami Opiekunami lub oddającymi terminatora tegoż na wprawę przyjął lub czyli bez umowy na piśmie —

W pierwszym bowiem razie umowa stanowić ma uregulowanie stosunków w tym przedmiocie, która wszakże tak jak każda umowa Przepisom Prawa — o ile te byłyby w czem zabraniające przeciwną bądź niepowinna —

W drugim razie prawa i urządzenia Cechów bądź opisane bądź zwyczajami prawem niezabronionemi upoważnione zachowane być winny —

3. aby lata wprawy — to jest na ile lat do terminu przyjął terminatora do Księgi Cechowej zapisanemi były —

4. aby majstrom zabronionem było używanie terminatora więcej do zatrudnień domowych niż do wprawy rzemiosła, choćby nawet na zupełnym koszcie i utrzymaniu Majstra zostawał.

wał — co do tych bowiem terminatorów od których Majster z strony oddających terminatora pobiera pewną opłatę roczną — zachodzi już umowa, która osnowa zwykle stosunki takowe w sobie obejmuje — to jest mówiąc krócej aby Majster o tyle tylko mocen był do zatrudnień domowych używać ucznia, choćby niepłatnego i na swym zupełnie koszcie utrzymywanego, o ileby tenże niezaniedbywał przez to wyuczenia się rzemiosła —

5. aby Majster zobowiązanym był podawać uczniowi sposobności nabycia wszelkich znajomości do wyuczenia się i prowadzenia rzemiosła potrzebnych — przestrzegać obyczaje jego i zachowanie Religii — wysyłać go do Szkółki świątecznej Rzemieślniczej, gdzie takowa jest zaprowadzoną — słowem ułatwiać mu wykształcenie możebne w każdym względzie —

6. aby granice karności domowej określonemi były — których przestąpienie przez Majstra lub jego zastępcę przy Warsztacie karom policyjnym poddanem być powinno — co także już z ustawodawstwem karnego w związku zostaje

7. aby po upłynionych latach wprawy Majster obowiązanym był niezwłocznie uczynić o tem w Cechu przedstawienie swe — z opinią rzetelną — o stopniu nabytej wprawy — jego wykształcenia i zachowaniu się — oraz czyli go do wyzwolenia za Czeladnika podaje lub nie i z jakich przyczyn

§ 132.

W tymże samem względzie winny urządzenia Cechowe obejmować opisanie zachowania się czeladzi względem terminatorów i majstrów — oraz ich stosunki pod względem pracy i uiszczania im wynagrodzenia umówionego z strony Majstrów —

Czeladź Rzemieślnicza jako najbliższy i najobszerniejszy wpływ na stan Rękodzieł wywierająca powin-

na

na zostawać z strony jednej pod ścisłym nadzorem Władz Rządowych — z strony drugiej pod opieką Rządu — a nawet i pod tym względem aby wynagrodzenie za pracę Rzemieślniczą, zwłaszcza co do Czeladzi ożenionej i głowę familii już stanowiącej, stawiało ją w możności wyżywienia się —

Jest to wprawdzie trudne zagadnienie, niewszędzie i niezawsze do rozwiązania możebne jest jednakże tak wielkiej wagi że o ile nam rozliczne w tym względzie ustawy od Wieków już po różnych Państwach wydawane przekonywają, było to zagadnienie przedmiotem uwagi Rządów Państw —

I tak w dawnej Polsce chociaż to był kraj Rolniczy i wyżywienie się łatwe zastrzegały przecież ustawy krajowe aby żywność po miastach większych po cenach od czasu do czasu ustanawianych sprzedawaną była —

Środek atoli ten nieodpowiadał celowi i odpowiedzieć niemoże — bo jeżeli cena korca zboża ograniczoną zostanie a na tej rolnik obstać niemoże — niedowiezie zboża do Miasta —

Weźmy więc na uwagę nasze dawne w tym względzie ustawy — np. Statut Władysława Jagiełły 1420 r Vol I fol 81 Ad praecludendam viam etc. ponowiony 1496 f 271 za Jana Alberta — De Palatinis praetia & potwierdzone 1532 za Zygmunta I fol 504. De Communitatibus quae & i tym podobnych następnych więcej — które polecały aby Wojewodowie stałe taxy Artykułów żywności od czasu do czasu ustanawiali — i aby po wyższych niewolno było w miastach sprzedawać — Cóż więc z tąd poszło — oto że taki stan wywoływał Reakcyą Sprzedających Artykuły żywności i wzajemnie znowu już Kazimierz Jagielończyk w R 1451 Vol I f. 158. De praetio per Palatinum etc postanowił umiarkowanie cen na towary po miastach —

W R. 1543 VI §. 568 Quando quidem fraternitates po-
stanowiono za Zygmunta I zniesienie Cechów i
Zgromadzeń, które jednakże de facto utrzymały się. –
Przekonywamy się więc jak trudnem jest do rozwią-
zania to zagadnienie. –
A za pewność przyjąć nawet można iż żaden
środek niemoże być stosowanym do Rękodziel-
ników szczególnych – to jest drobne szczegółowe
Warsztaty utrzymujących. — Jedynie tylko przy
Fabrykach na większą stopę rozwiniętych zasto-
sowanie niejakie mogłoby mieć w tym sposobie
iż Właściciel Fabryki obowiązanym byłby Cze-
ladz swą odnośnie do wartości ceny pospolitego
Artykułu żywności jak jest Chleb – opłacać –
Fabryki bowiem na większą rozwinięte stopę gdzie
kilkunastu – kilkudziesięciu – lub więcej Rękodziel-
ników pracuje – zasługują na szczególną uwa-
gę Rządu tak pod względem Ekonomii politycz-
nej jakoteż w ogólności pod wielu względami
umiejętności politycznych —
Jeżeli bowiem zakładający fabrykę znaczną lecz
niema nato potrzebnego Kapitału i bez posia-
dania należytych wiadomości technicznych ścią-
ga znaczną liczbę Rękodzielników – niemoże
wyjść na Zakładzie – nie jest w stanie utrzyma-
nia fabryki – zwija ją lub upada – sprawuje
tem samem zawód nietylko Wierzycielom, o
czem tu już nie mówimy, ale ściągnionym
do siebie Robotnikom, którzy bez sposobu
do życia na czas pewny zostają – dokąd
w innym sposobie pracy utrzymania swego
nie znajdą —
Dla tego każdy chcący otrzymać dozwoleni
do założenia znacznej jakiej fabryki win-
sien wywieść się z środków do jej założenia. –
Przy takich więc fabrykach oznaczenie przy-
bliżone co do wysokości wynagrodzenia

pracu-

pracujących odnośnie do ceny Artykułów
żywności w razie potrzeby mające mieć może
i powinno - bo przypuściwszy znowu że fabry-
ka przynosi znaczne właścicielowi korzyści a
ten z krzywdą pracujących licho ich wynagra-
dza i sam się zbogaca. Stan taki nie rokuje
pomyślności Państwa i wywołuje częstokroć
szkodliwe skutki. - Toż samo oznaczenie da się
także stosować do podejmujących Przedsiębier-
stwa znakomite - i do robotników płatnych
przez pośrednictwo Majstrów - Przedsiębiorców
i w tym podobnych innych stosunkach jak np.
Czeladzi i tak zwana Robota Murarska - Ciesiel-
ska - Kamieniarska - Górnicza i t.p. dniowo z
strony czyniących Układ z Przedsiębiorcą lub
Majstrem godzona - a wedle oddzielnej umowy
z Robotnikami przez tegoż płatna - na czem
częstokroć Przedsiębiorca takowy z ukrzywdzeniem
robotników korzyść nieproporcyonalną odnosi.

§ 133.

W tymże samym jeszcze względzie co do Cze-
ladzi powinny Urządzenia Cechowe obejmować
Przepisy względem wędrówki tak zwanej -
Udawanie się bowiem Czeladzi do krajów zagra-
nicznych dla rozpoznania tamże takich prac
dzieje się jedynie w celu większego wykształcenia
Rzemieślnika -
Aby temu celowi odpowiadała Wędrówka po-
winny urządzenia Cechowe wyraźnie zastrze-
gać że Wędrownikowi takiemu niewolno jest
udawać się dowolnie w każde miejsce - gdyż za-
chodzić mogą te wypadki, że Czeladnik za-
miast wykształcenia się nietylko traci na
już osiągnionem - ale psuje się w wykształ-
ceniu moralnem - Dla tego co do Wędrówki
tej niemożna bezwzględnie za wielce uży-
teczną uważać - tę nie do wszystkich Rzemiosł

stosować

stosować – ani do odbywania takowej wszelką czeladź bezwzględnie zmuszać – a najszczególniej aby Czeladź powracająca z Wędrówki obowiązaną była do ścisłego wywodu przez Świadectwa w tem lub owem miejscu odbywanej rzeczywistej pracy – i zachowania się swego –

§ 134.

Niemniej jeszcze także w tym samym względzie co do Majstrów powinny urządzenia Cechowe, oprócz Odpowiedzialności, które już z Ustaw Cywilnych za zawód i szkody względem zawiedzionych ich Wyrobami kupujących wypływa – zakreślić kary porządkowe w Cechu – podobnież za niepilnowanie osobiste Warsztatów – i inne uchybienia przeciw Urządzeniom Cechowym –

Wzajemnie znowu zachęcenie do usilności o dobroć wyrobów przez zaprowadzenie Wystawy publicznej celujących Wyrobów – przez pozwolenie Licytacyi tych które za najlepsze uznanemi zostaną i tym podobne inne nagrody miejsce mieć powinno –

§ 135.

W względzie trzecim o jakich w § 130 mówiliśmy – powinny urządzenia Cechowe objmować zniesienie wszelkich nadużyciów jakie przy wyzwoleniu Czeladzi uczniów w Cechach zachodzą i które niejedne już z strony Majstrów, lecz więcej z strony zgromadzenia Czeladzi, przez wymaganie nadzwyczajnych opłat za Konsolacye – pod tytułem wkupna – przyjęcie w grono Czeladzi i t. p. czynione bywają –

Podobnież przy wyzwoleniu na Majstrów, którym inni dawni Majstrowie niesłuszne częstokroć przeszkody stawiają –

W Kraju Krakowskim zapadła uchwała Sejmowa w d. 30 Grudnia 1820 o urządzeniu

kunsztów

kunsztów, Rzemiosł i Professyi w skutku której wedle Art 15 wydał Senat ówczesnie Rządzący na dniu 26 Maja 1843 Urządzenie Cechów, które obejmuje pod tym względem odpowiednie Przepisy – a szczególniej co do wyzwolenia na Majstrów jak Artykuł 135 o tem mówi –

Co do przyjmowania zagranicznych Majstrów Rząd Państwa najwłaściwiej ocenić może korzyści lub szkody dla Państwa z immigracyi tychże wypływać mogące – bo Rządowi powinna być dokładnie znaną potrzeba Ogólnego Rozwinięcia pracy i miejscowe potrzeby szczególne –

§ 136.

W czwartym względzie powinny urządzenia Cechów obejmować Przepisy że żadne Sessye Cechowe niepowinny mieć miejsca bez przewodniczenia Kommissarza z strony Władz Rządowych ad hoc delegowanego – Kommissarzem takim bywa zwykle wysłużony urzędnik jaki – lub w czynnej Służbie Rządowej zostający – lub Obywatel zaufania posiadający –

Rozdział XIII

O Ekonomii Handlowej

§ 137.

Przez Handel rozumiemy jak to już w § 98 wyrazaliśmy środki zbierania Wartości – do Potrzebujących tychże dla korzystnego zużycia wartości takowych – czyli mówiąc pospolitem wyrażeniem się – rozumiemy przedaż lub zamianę Płodów surowych lub wyrobionych – a pierwsze i drugie zowią się w Handlu Towarem –

Warunkiem Handlu jest =

W jednem

W jednem miejscu Zbytek Wartości od Potrzeb – a Potrzeba tychże samych Wartości w drugiem miejscu – lub też gdy tenże stosunek między Osobami choćby na jednem miejscu zostającemi zachodzi – do czego tok i Ruch Handlowy jest właściwym środkiem –

Handel jest albo wewnętrzny w Państwie między Okolicami lub tylko miejscowy między Osobami – albo zewnętrzny z innemi Państwami czyli zagraniczny – a ten ostatni jest już to wychodzący czyli czynny – już też wchodzący czyli bierny już nakoniec przechodzący czyli tranzitowy.

Pod względem przeto stosunków handlowych – wewnętrznych i stosunków zewnętrznych Handel wewnętrzny zupełnie inny wpływ wywiera na Stan Bogactwa Narodowego niż Handel wewnętrzny –

Dla tej też różnicy muszą się różnić także zasady Handlu wewnętrznego od Zewnętrznego – nadto Zewnętrzny jest albo własny – albo Obcy – Obcy albo bezpośredni który czynnym nazwać by można albo pośredni czyli komissyjny za pośrednictwem krajowych kupców prowadzony.

Zasadą Handlu wewnętrznego jest utrzymanie korzystnie jaknajwiększego Ruchu Handlu wewnętrznego – Bo gdy jak wyżej powiedzieliśmy Warunkiem Handlu jest zbytek Produkcyi w jednem – a potrzeba tejże w innem miejscu – przeto Ruch Handlowy przenosząc Produkcyę zbywającą z jednej do drugiej okolicy Państwa czyni daleko korzystniejsze Użycie tejże Produkcyi a przez to samo podwyższa Wartość Produkcyi i pomnaża Bogactwo Narodowe.

Środki do ułatwienia Ruchu Handlowego są najgłówniejsze

1. Związki kommunikacyjne między Okolicami –
2. Kredyt Handlowy –

§ 138.

§. 138.

Staraniem przeto Rządu być powinno zaprowadzenie wszelkich ułatwień kommunikacyjnych między Okolicami lub Koloniami swemi - jakiemi są - Rzeki spławne - Kanały Drogi bite a najgłówniej teraz Koleje żelazne - niemniej także Poczty - Gazety i Pisma wiadomości Handlowe obejmujące - Bezpieczeństwo Przewozu od siły napastniczej złej woli - i t. p. Co do Kredytu, który bądź po prostu bądź przez pośrednictwo Wexlów zastępuje gotowe Kapitały - i oszczędzające Ruch szczególnych gotowych Kapitałów - tem samem tworzy że tak rzec można Kapitały idealne - i pomnaża Środki Możności Handlu - ten jest główną Podstawą Handlu w właściwem znaczeniu uważanego -

Rząd przeto pod względem utrzymania w całej mocy Kredytu Handlowego między Handlującemi Prywatnemi powinien przez Surowość ustaw Handlowych na uchybiających przeciw dobrej wierze - i obowiązkom Kredytu trzymać handlujących w znagleniu do dopełnienia zobowiązań Handlowych - Przepisać konieczny obowiązek utrzymywania ksiąg handlowych - o jakich w Oddzielnym Wykładzie Prawa Handlowego mówić będziemy -

Kredyt bowiem prywatnych stanowi zbiorowo biorąc istnienie Kredytu Narodowego Publicznego, który pod względem Stosunków zewnętrznych jest wielkiej wagi dla Państwa - A jeżeli go niemasz w Handlu wewnętrznym o jakim tu teraz mówimy - cóż dopiero w Handlu Zewnętrznym -

§ 139.

Wzrost lub upadek Kredytu nie jest atoli bezwzględnie i zawsze od Prywatnego zawisłym - bo nietylko wola jego i działanie w dobrej

wierze

wierze są Warunkami Kredytu ale częstokroć mo znośi zadosyć uczynienia w dobrej wierze —
Dla tego też i o srodki ratowania się Prywatnego pod względem możności Rząd starać się powinien —
Srodkami temi są dobrze urządzane Bankierstwa Narodowe czyli Państwa —
Zakłady pożyczkowe — Swietle ustawy Procentowe — O ustawach Procentowych i lichwie mowić będziemy przy końcu Wykładu z stanowiska Prawodawczego —
W tem miejscu wytoczymy w krotkości rzecz o Bankach — a poprzednio wypada nam wyłożyć pierwej co są Wexle handlowe.

§ 140.
O Wexlach

Wexel a raczej Czynność Wexlowa w właściwem Znaczeniu jest to powzięcie na jednem miejscu wartości jakiej pieniężnie oznaczonej aby ją komu wypada w innem miejscu zapłacić —
Rożnica miejsc wypływa z Natury Ruchu Handlowego —
Nie jest to atoli tak ściśle w teraźniejszym Ruchu Handlowym rozumianem aby na jednem i w tem samem miejscu niemogły się czynności Wexlowe odbywać —
Pierwotne atoli ich znaczenie i to właściwe znaczenie było tej natury — że rożnicy miejsc rozumiane było —
Wexel sam jest to Akt w krotkiej ułożony treści obejmujący umowę między wystawiającym Wexel a biorącym Wexel tak owy o wypłatę jakiej Summy na innem w Wexlu wymienionem lub na tem samem miejscu w terminie umowionym —
W pierwotnem znaczeniu odnośnie do tego co wyżej powiedzieliśmy że tylko Wexle jako właściwe Wexle uważane były, ktore na innem miejscu płacone być miały — przez trzeciego — z strony wystawy wskazanego lub przez

samego

samego Wystawcę — W późniejszych atoli czasach przyjęto znaczenie Wexlowi w tym razie gdy na miejscu wystawy wypłacane bydź miały przez trzeciego — pierwsze i drugie które są przez trzeciego płatne a nie przez samego wystawcę zwano __trassowanemi__ czyli __ciągnionemi__ — czyli __Tratami__ — a w niektórych stosunkach jak to poznamy w Wykładzie Prawa Handlowego — zwane są __Rymessami__ —

Nakoniec zaś przyjęto i to wznaczenie Wexlowem które i __na miejscu wystawy__ i __przez Wystawcę__ samego płacone być mają — a te ostatnie zowią się Wexle osobiste, które zwykle nazywają __Sola Wexle__ a właściwie zowią się __Suche Wexle__ __Sicca__ — Znaczenie wyrazu Sola poznamy dokładniej niżej —

§ 141.

Głowniejsze strony w stosunkach wexlu — bądź to __trassowanego__ bądź __osobistego__ zachodzące — są następujące —

A __Dłużnik__ główny to jest Wystawca Wexlu — który jest __Trassantem__ skoro __trzeci__ a nie on sam ma Wexel płacić — i natedy jest to Trata —

Dla tego zaś Wystawca jest głównym __Dłużnikiem__ zawsze gdyż skoroby ów __trzeci__ niezapłacił, on sam zapłacić musi jeżeli w czasie i po formach Prawa Handlowego przeciw niemu upominanie są następuje —

A jeżeli wydaje Wexel osobisty przez siebie samego płaconym bydź mający jest oczywiście prostym Dłużnikiem —

B __Drugą__ osobą jest Wierzyciel główny to jest dający wystawcy __Wartość__ czyli __Walutę__ tak zwaną a Wexel od tegoż biorący — i ten jest pierwszym posiadaczem Wexlu __trassowanego__ lub __osobistego__ — czyli __suchego__

Jeżeli ten Wierzyciel ustępuje go innemu komu — przybiera w takim razie przymiot __Indossenta__ a taki drugi Posiadacz tegoż Wexlu, który wy-

skut

wyskał to ustąpienie zowie się Indossatary-
uszem — Ustąpienie zowie się Indossacya
albo Giro — a Indossant zowie się także
inaczej Girantem —

Drugi taki posiadacz może go ustąpić trzeciemu
— trzeci czwartemu i tak dalej czwarty piątemu
i następnie —

Natedy każdy ustępujący przybiera przymiot In-
dossanta względem swego Indossataryusza i po-
źniejszych innych —

Indossanci stają się w drodze Regressu dłużnika-
mi względem swych i następnych Indossataryu-
szów a to w tym razie gdyby Płatnik (: o którym
tu niżej mówić będziemy :) mający Wexel takowy
wypłacić niewypłacił go ostatniemu Indossatary-
uszowi czyli Posiadaczowi — natedy jednakże
tylko gdy ten ostatni Posiadacz dopełnia formal-
ności ustawami Wexlowemi przepisanych, które
głównie zależą na sporządzeniu urzędowego Pro-
tokołu tak zwanego Protestu w terminach usta-
wą zakreślonych, dowodzącego odmówienie wy-
płaty — i gdy Wexel takowy na powrót zwraca
lub zwrócić ofiaruje —

Opłaty pewnego Procentu przy ustępowaniu
Wexlów zowią się Esconto —

Rachunki między kupcami o Należytości
Wexlowych wynikające zowią się scontro —

Trzecią Osobą jest Płatnik główny — którym
jest albo trzeci to jest nie sam wystawca — i
ten zowie się Trassatus — a który po uczynio-
nej Akceptacyi czyli przyjęciu obowiązku
wypłaty prezentowanego to jest okazanego
sobie Wexlu zowie się Akceptantem — albo
też Płatnikiem jest sam Wystawca —

Pierwszego rodzaju Wexle są jak to już wy-
żej wyjaśniliśmy są Wexlami trassowanemi

Drugi

Drugiego rodzaju Wexlami suchemi czyli osobi-
stemi które zwykle Sola Wexlami zowią –
Nazwa ta Sola znaczy wydanie pojedyncze to
jest w jednym Exemplarzu – tak jak wszystkie
osobiste Wexle zwykle wydawane bywają –
Co do trasowanych bowiem te bywają niekiedy
gdy tego Interess Posiadacza wymaga wydawane
w dwoch a nawet trzech i więcej Exemplarzach –
Jezeli Wexel trassowany wydany jest tylko w jednym
Exemplarzu ktory mu takze nazwa Sola – Jezeli
zaś w kilku Exemplarzach natedy pierwszy zowią
prima drugi Exemplarz secunda trzeci tertia &c
Rozumie się atoli samo przez się że Trassatus
czyli Płatnik do jednego tylko Exemplarza kto-
ry mu wcześniej do Akceptacyi i wypłaty przed-
stawionym czyli prezentowanym został wypłaca
a następnie inne Exemplarze gdyby były poźniej
prezentowane bez wypłaty zostają jako już bez-
skuteczne i uczyniona już Akceptacya lub wy-
płata do Exemplarza poprzednio prezentowa-
nego notuje się tylko na tychże –
W osnowie Wexlów dokłada się takze wyrazenie
Ordre – co znaczy na zlecenie posiadacza
Wexlu – to jest jak Posiadacz Wexlem tym
zarządzić uzna czyli sam żąda wypłaty czyli
przez ustąpienie komu innemu –
Wexle bez dołozenia tego na Ordre Posiadacza
ulegają niektorym rozroznieniom wedle ustaw handlowych
co w Wykładzie Prawa Handlowego blizej poznamy,
a tu ograniczamy się na powyzszem opisaniu Natury
Wexlow –
Czynności Wexlowe są między kupcami i Handlują-
cemi w toku Handlowym potocznemi –
Są rownie przedmiotem Czynności Bankierskich czyli Ban-
ków

§ 142.

O Bankach

Bank jest to zakład ułatwiający krązenie i

przerzutki gotowych Kapitałów - który albo jest urzą-
dzany przez wydawanie w Obieg Papierów Nominalnej
Wartości z Warunkiem Wymiany w Banku tymże
na każde żądanie Posiadacza a to na Monetę Kru-
szcową wewnętrzną Wartość mającą - albo też
tylko przez wystawianie z strony Banku Wexlów
lub listów Kredytu i tym podobnych Obligacyj
które albo na Okaziciela wazą albo też przez
ustępywanie tychże osobom trzecim na tychże
samych zapisywane czyli przez indossacyą w
obieg puszczane bywają

§ 143.

O Bankach i Bankierach prywatnych niebędzie-
my tu wiele mówili - bo te na czynnościach
Wexlów nie tylko się ograniczają -
To tylko w Ogólności przytoczymy iż Banki
prywatne nieodpowiadają tak dobru Państwa
i zasadom Ekonomii Ogólnej politycznej -
jak Banki Narodowe - a to pod wielu względami
najprzód że Bank publiczny Państwa ma
zawsze pewne zaufanie jako pod powagą Urzę-
du czynności swe odbywający -
powtóre że zysk taki tylko jaki ustawą Bank
urządzającą jest oznaczony - i który jest publi-
cznie wiadomy odnosi -
potrzecie że Bank takowy jako Organ Rządowy
mający na celu Ekonomią publiczną może z Urzą-
dzenia swego nieść pomoc potrzebną do stosow-
nego Rozwinięcia Pracy w Państwie -
poczwarte że zysk Banku jest zyskiem Na-
rodowym, bo o ile zysk ten przynosi przychód
czysty Skarbowi - o tyle w względzie Skar-
bowym jest ulżeniem dla całego Narodu w
ponoszeniu Ciężarów państwa - gdy tymcza-
sem Zysk ten przechodząc w ręce prywatnych
bogaci tylko pojedyncze familije, które naj-
częściej

częściej po zbogaceniu się emigrują i bogactwa wywożą. przeciw czemu niemasz nawet skutecznego środka, bo wywoz Bogactwa z kraju nie ogranicza się na wywozie monety kruszcowej – ale w czynnościach Bankierskich dziać się może sposobem niespostrzeżonym – a nawet niedościeżonym – bo zamiast wywozu gotowej monety następować może przez niewczesnie też jaka za wywoz produktów należeć się może z za granicy i w wczesną lub wartością wwczesnego innego towaru zastąpioną być powinna –

Skoro bowiem za wwieziony towar z zagranicy muszą wychodzić pieniądze a za wychodzący niewchodzą – to sprawia ten sam skutek jak gdyby wprost wywiezione zostały –

Te więc uwagi i wiele innych któreby tu jeszcze przytoczyć można – naprowadzają nas na to twierdzenie –

Iż Zaprowadzenie Banków Narodowych wielkie Czynności Bankowe przedsiębiorących i swoje Agencye po prowincyach Państwa, a o ile można i za granicą mających jest najmocniejszym Środkiem Ekonomii Publiczney Polityczney – pod względem wspomagania Rolnictwa Rękodzieł i Handlu –

§ 144

Czynności Banku rozlicznego Rodzaju być mogą – Zależy to od urządzenia Planów czynności Banku Plany takowe niepowinny być ryzykowne – osobliwie co do stosunków w zewnątrz ale na pewnych zasadach wyrachowane –

Pospolite czynności Bankowe są pierw to jak wyżej powiedzieliśmy dla ułatwienia krążenia Kapitałom wydawanie w obieg papierów różnej Natury i Nazwy – i te są Czynnościami Zmiany – które

które przynajmniej w dwójnasób powiększają ilości kapitału ogólnego w Monecie kruszcowej znajdującego się — jest to wystawianie Wexlów za składaniem ich Wartości przez potrzebujących Wexlów takowych i te są Czynnościami escontowemi jest także przyjmowanie Depozytów nadające tymże Ruch odpowiedni i to są Czynnościami depozytowemi — jest to znowu pożyczanie na zastawy – i te są czynnościami zastawowemi – pożyczkowemi kapitałów od kupców prywatnych i czynienie w ich interessie wypłat, sposobem toku kupieckiego przez prowadzenie odnośnych do ich interessów ksiąg obejmujących ich wpływy i wydatki – pod Rubrykami zwykle szczeto-wemi Credit i debet co znaczy =
iż w Rubryce Credit zapisuje się kupcowi co on ma w Banku a w Rubryce debet, co w jego interessie wypłacono –
a przy podwójnej Buchalteryi w księdze Bankowej zapisuje się zarazem znowu i odwrotnie – to jest to co kupiec ma w Banku w Rubryce debet. Bank – a to co wypłacono w Interessie kupca w Rubryce Credit Bank – tak i. te księgi odwrotnie sobie odpowiadać powinny i Billans zawsze ten sam wypadać powinien – te ostatnie Czynności są zwane girobankowe –
Dlatego też i Banki lub ich szczegółowe gałęzie, mają swe nazwiska od czynności przedsiębranych – jak np. Banki Zmiany – Banki Eskontowe – Banki depozytowe – Banki zastawowe Banki pożyczkowe – Girobanki i. t. p.
Girobanki także zaprowadzone były w Wenecyi Amsterdamie – Hamburgu – Genewie i innych miejscach Handlowych

§ 145.

Co do Handlu wewnętrznego tę pierwsze przyto-

-czymy

czymy uwagę—

Iż lubo jak wyżej przywiedliśmy zasadę Handlu wewnętrznego jest korzystne utrzymanie jak najwięcej szego Ruchu Handlowego dla zbliżenia Produkcyi do potrzebujących tejże ostatnich konsumentów, bądź dla podwyższenia Wartości Produkcyi przez Wyroby — jednakże nienależy tu rozumieć iż Ruch takowy prosty i bezwzględny korzyści sam przez się przynosi — gdyż utrzymanie Ruchu tego powinno być zgodne z Zasadami Ekonomii Ogólnej Polityczney w Państwie — o czem w § 98 mówiliśmy — gdzie tę zasadę naznaczyliśmy że nią jest = Dokonywanie z strony Rządu tego Przedsięwzięcia aby Praca na odrowienie jak najobfitszej Produkcyi z Natury — i Przemysłu obracaną była — i aby korzystne zużycie Produkcyi następowało =

Odnosząc więc podrzuconą zasadę co do Handlu wewnętrznego to jest utrzymanie jak najwięcej szego Ruchu — do Zasady głównej wyżej powtórzonej — poznajemy

Iż bezwzględne utrzymanie Ruchu tego nie byłoby samo przez się już odpowiednim, i dla tego mówimy o korzystnym Ruchu — a co jest Ruchem korzystnym handlu wewnętrznego to wyjaśniamy jak następuje =

§ 146.

Nierozumiemy tu bowiem przez korzystne utrzymanie Ruchu ani korzyści Spekulantów Handlujących — ani korzyści samych Producentów — ani korzyści ostatnich konsumentów wewnątrz Państwa — lecz rozumiemy korzyści takie, które odpowiadają Dobru Ogólnemu i Ekonomii Polityczney Państwa

Dobro ogólne jako takie odnosi się i do szczególnych

-gólnych

gólnych ludzi i do szczególnych klass – i do Zbioru wszystkich razem – czyli całego Państwa – Równoważenie Dobra tego o ile jest możebnem – jest Przedmiotem Działań Rządu – o czem już w § 550 580 lubo z innego Stanowiska mówiliśmy –

Rozebrawszy powyższe uwagi widzimy zarazem jakie zasady podrzędne co do Ruchu Handlu wewnętrznego za korzystne uznane być mogą a mianowicie –

Że w Państwach zwłaszcza mniej zaludnionych gdzie ręce do Pracy Rolniczej i Rękodzielniczej są potrzebne – starać się Rząd powinien o ułatwianie i utrzymanie Ruchu Handlowego o ile to być może z pierwszej ręki – bo im przez więcej rąk Handel przechodzi, tem mniej Producent za sprzedający za swój Produkt wziąść może – zwłaszcza że Spekulanci Handlujący znoszą się zwykle z sobą i wywierają wpływ na Cenę – a tem więcej znowu ostatni Konsument wewnątrz Państwa za Produkt ten płaci, zyski zaś pośrednictwa w ręku Spekulanta zostają – którzy w Kraju mniej zaludnionym nietylko przez swe zachody Spekulacyjne do Handlu wewnętrznego odnoszą się nie przynoszą korzyści dla Dobra Ogólnego ale przeciwnie szkodzą Dobru ogólnemu –

najprzód że są oderwani z łona Pracy Rolniczej i Rękodzielniczej –

Powtóre wyciągają zyski z tych właśnie którzy na Produkcyą Wartości pracują to jest z Robotników i Rękodzielników –

potrzecie Odrywają nawet bezpośrednio wiele rąk od Pracy Rolniczej – bo termina dostaw Produktów wedle widoków swej Spekulacyi stanowią – tak że Rolnik częstokroć wśród najpilniejszej Pracy około Produkcyi – musi się odrywać do dostawy na termina dla Spekulanta umówione – gdy tymczasem Producent z pierwszej ręki na targi publiczne

czne lub składy swe własne przywożący - może w
czasach jemu dogodnych - w których od Pracy Pro-
dukcyjnej oderwanym nie jest -

W Państwach więcej zaludnionych lub mocno zaludnia-
nych taż sama zasada jest również właściwą bo
nawet gdyby zbywało Rąk od Pracy Rolniczej i
Rękodzielniczej to gdy z większą korzyścią dla
Państwa jest Handel zewnętrzny wychodzący czyli
czynny o czem zaraz następnie mówić tu będziemy
zatem też i Klassa Handlujących o Handel takiż sta-
rać się powinna - i tam tylko gdzieby z Położe-
nia Państwa Handel zewnętrzny czynny wyrobami
bo o płodowym trudno myśleć w kraju mocno zalu-
dnionym wyjąwszy szczególniej jakiś [illegible] z kopalń itp
nie mógł być prowadzonym z korzyścią dla Pań-
stwa tam też tylko zbywające Ręce od Pracy
Rolniczej i Rękodzielniczej w Handlu wewnętrznym
czynnemi być mogą - zawsze atoli na Speku-
lujących Handlem wewnętrznym ciągła uwaga
Rządu zwróconą być powinna - gdyż przez ich
czynności najczęściej się wywięzuje zepsucie
stosunków ogólnego Rozwinięcia Pracy

§ 147.

O Handlu Zewnętrznym

Handel zewnętrzny jak w § 137 wyłuszczyliśmy
jest albo -

wychodzący z Państwa na zewnątrz czyli czynny -
to jest kiedy płody krajowe lub Wyroby wychodzą na
zewnątrz Państwa - albo

wchodzący czyli bierny kiedy Płody Surowe lub wy-
roby zagraniczne wchodzą na użycie ich w Państwie
a gdy mniej więcej i pierwszy i drugi zachodzi, zwłaszcza
gdy z temiż samemi zewnętrznemi Państwami odbywa
się nazywają niektórzy stosunek ten Handlu zamiennego -
co jest jednakże zbytecznym, gdyż stosunek ten z połą-
czenia tylko i porównania pierwszego z drugim
uważanym być może - odnoszą się zaś zawsze

prawie

prawie do oznaczeń wartości pieniężnej niemoże być w właściwem znaczeniu za ściśle zamienny bra- nym — albo

przechodni tylko kiedy Produkcya Płodów Suro- wych lub Wyrobów zagranicznych wchodzi do Państwa, lecz nie na miejsce wewnątrz Państwa, ale na zużycie wewnątrz Państwa ale na zewnątrz to jest wychodzi za granicę Państwa w inne miejsce — lub nawet niekiedy i do tego samego Państwa na zewnątrz z którego wychodzi, co w tych razach zachodzi może, kiedy Płody Surowe z zagranicy wchodzą, a po przerobieniu ich na Wyroby — napowrót nie- kiedy w toż samo miejsce za Granicę wychodzą —

Kiedy z tych Rodzajów Handlu jest pierwszy albo właściwy to jest kiedy Krajowi kupcy i handlujący takowym się zajmują — albo obcy kiedy Zagraniczni Spekulanci tenże prowadzą — to jest wywożą z Kraju na zewnątrz towary — a wożą je na zużycie z zagranicy do Kraju — lub przewożą przez Kraj — A w każdym razie ten ostatni Handel to jest obcy jest albo bezpośrednio obcy — kiedy się temże zagraniczni bez udziału Krajowców w Czyn- nościach Handlowych zajmują — albo pośredni, kie- dy Krajowcy mają w nim udział, bądź przez przyjmowanie i dalsze wysyłanie towarów i ten zowie się Spedycyjny — bądź przez przyjmowanie towarów tylko w Sprzedaż na Zewnątrz lub wewnątrz a tem jest Kommissowym czyli Kommissyjnym

A że jak już wyżej powiedzieliśmy środkiem ułatwiającym Ruch Handlowy jest Przewóz Towarów z miejsca na miejsce, przeto też i ko- rzyść /: lub w razie przeciwnym strata :/ wynikające z Handlu — odnoszą się do Korzyści na Towarze do Korzyści na Przewozie czyli tak zwanym frachcie.

§ 148.

Z tak rozróżnionych Rodzajów Handlu Zewnę- trznego łatwo poznajemy — że w regule Handel Wychodzący jest Korzystniejszy niż Wchodzący lub przechodzący

Że

Że Wychodzący Wyrobami jest korzystniejszy niż Płodami Surowemi bo otrzymuje podwyższenie wartości czyli korzyści Rolnicze - czyto jest Produkcyi Surowej - i Rękodzielnicze to jest Pracy dalszej -

że Własny Własny jest korzystniejszy niż obcy /: i to według stopniowań które niżej przy przechodzącym podajemy :/ bo tęczy korzyści handlujących krajowców

że połączony z Przewozem tęczy jeszcze i korzyści z frachtu -

że Przechodzący własny jest korzystniejszy niż obcy - bo dla krajowców przynosi Handlowe korzyści -

że przechodzący obcy Kommissyjny jest korzystniejszy niż tylko Spedycyjny - bo przynosi korzyści czyli Prowenta od Sprzedanych towarów -

że przechodzący obcy Spedycyjny jest korzystniejszy niż bezpośredni obcy - bo Spedycyjny przynosi przynajmniej korzyści frachtu - i wyjątkie prowenta czynności Spedycyjnych dla kupców

że przechodzący obcy bezpośredni tak mało korzyści dla Państwa przynosi iż te prawie są żadnemi - i dla tego jak wyżej powiedzieliśmy nazwaćby go można w duchu wyrażenia się Handlowego suchym -

że Handel bierny czyli Wchodzący na zużycie wewnątrz Państwa czyli Konsumcyjny - jest korzystniejszy albo raczej odwrotnie biorąc mniej szkodliwy Surowemi Płodami jako niższemi wartościami - niż Wyrobami -

że Wchodzący Przedmiotami do koniecznych Potrzeb odnoszącemi się jest korzystniejszy niż temi co tylko do wygody służą -

że Wchodzący Przedmiotami do Wygody służącemi jest korzystniejszy niż zbytkowemi

że Wchodzący Przedmiotami zbytkowemi nie może być za korzystny lecz za szkodliwy uważanym -

że

że Wchodzący wtórny jest korzystniejszy lub jak wy-
żej powiedzieliśmy biorąc odwrotnie raczej szkodliwszy
niż obcy —
że Wchodzący obcy według stopniowań jakie przy prze-
chodzącym podaliśmy oceniać jeszcze należy —

§ 149

Wszystko to atoli co tu wyżej wyszczególniliśmy
mówiemy tylko w Regule — Szczegółowe bo-
wiem ocenienie korzyści lub strat Handlowych dla
Państwa, a nie dla Stanu Handlującego uważanych
ulega bardzo licznym względom politycznym odnoszą-
cym się do Położenia do Stanu Państwa — i tym podobnych
wielu kombinacyj —
I tak np. w Państwach mniej zaludnionych Rolni-
czych — gdzie główne źródło Bogactwa jest Rolnictwo
gdzie potrzeba Ogólnego Rozwinięcia Pracy wymaga
jak największego zwrotu Rąk do Prac Rolniczych —
Handel Wwozowy Wyrobami zwłaszcza odnoszącemi
się do pierwszych potrzeb do uprawy Roli i tym
sposobnemi innemi — może być szczególniej wielce ko-
rzystnym — jak skoro oderwanie Rąk od Wyrobu
tych Przedmiotów więcejby przyniosło Szkód w Głównym
źródle Bogactwa Narodowego niż korzyści z uchronie-
nia się od Strat na Handlu Wchodzącym — czyli przy-
chodzącym biernym —
Podobnież znowu w Państwach mocno zaludnionych
Handel Wchodzący Produktami Surowemi do wyżywie-
nia i pierwszych potrzeb służącemi, nietylko jest
wielce korzystnym ale nawet koniecznym — i to tylko
Państwo mocno zaludnione lub przeludnione obejść
się może, w którem Rozwinięcie Pracy Rękodzielni-
czej i Handlowej jest tak rozwinięte i w należyte
stosunki zewnętrzne wprowadzone, iż Nadwyżką Pra-
cy Rękodzielniczej i Handlowej — zdoła umiejętnie
zapełnić brak Produkcyi Surowej jakiej ma niedo-
stateczną —
Wiele tychże samych względów poznajemy i to
że Handel wywozowy Produktami Surowemi wbrew

Regule

Regule – czyli wyjątkowo od Reguły korzystniej-
szym być może dla Państwa Rolniczego mniej zalu-
dnionego niż Wyrobami –
że Handel takowy to jest wywozowy Produktami
Surowemi w Państwie więcej zaludnionym nie jest
korzystnym skoro ręce zbywające od Pracy Rolniczej
zamiast poświęcić się Wyrobom Surowych Produktów
nie przyczyniają się z swej strony do Podwyższenia
i Wartości tychże – § 150.

Z tego rozwinięcia Myśli poznajemy – że tak jak
to już przy ogólnych Uwagach na Czele w § 13 po-
wiedzieliśmy – każdy Polityk chcąc wydać zdanie
polityczne pod względem korzyści dla Państwa, po-
winien mieć razem zebrane w umyśle swym wszystkie
względy stosowne czyli Kombinacye mające wpływ
na ocenienie zadania w Pytaniu będącego –
Tu więc powtarzamy że wedle zasad Ogólnych
każde Państwo – w kolei czasu i ruchu Ogólnego
szczegółowe zasady swe poznać i te do obecnego
Położenia swego stosować powinno –
Że największym błędem politycznym jest naśla-
dowanie bezwzględne zasad szczegółowych ob-
cego, częstokroć w innem położeniu zostającego
Państwa czyli jak się o tem nasz Pisarz wyraża
ślepe małpowanie cudzoziemszczyzny –
Że nakoniec pomysły o Harmonii Ekonomii
politycznej Państw Europejskich – które dzi-
siejszy Pisarz Hume aż do Ekonomii całej Kuli
Ziemskiej jako życzenie dla Rodu Ludzkiego po-
suwa – są pożądaniami wielkiej wagi – zastanowie-
nia godnemi, lecz tysiączne Przeszkody przed
sobą mającemi –
Myśl atoli ta z czasem stać się może ogólną a
gdy będzie dobrze pojętą i zrozumianą – gdy zaj-
mie swe stanowisko – przywieść może choć w

mniejsza–

niejakiej Części urzeczywistnienie własnej Harmonii odpowiadającej dobru Ogólnemu Rodu ludzkiego —

§ 151.

Dopełniając tej myśli i jej dalszego rozwinięcia podamy tu jeszcze uwagi następujące.

Że myśl tę głownie do ~~Rękodzieł~~ i Handlu Zewnętrznego odnosić należy —

Że ta myśl nieposunie się dalej naprzód — aż każde Państwo pozna i dobrze rozważy własny Billans pod względem Rodzaju Prac Rolniczych, Rękodzielniczych i Handlowych —

że w rozwinięciu tej myśli potrzeba rozróżnić korzyści Stanu Rękodzielniczego i Handlowego od korzyści Ogólnych i rzeczywistych Państwa —

że Myśl ta nakoniec w całem znaczeniu swem rozwinąć się niemoże dokąd Naród w każdym innym Narodzie — Państwo w każdem innym Państwie siebie widzieć niebędzie — czyli dokąd Zasady Prawa Natury Narodów nie staną się głowniejszemi zasadami stosunków zewnętrznych między niemi — niż zasady polityki —

§ 152.

Kończąc na tem Wykład Ekonomii Handlowej powiemy tu jeszcze w krótkości o Billansie Państwa mianowicie iż z wzięcia na uwagę jednego lub kilku choćby głownie przeważających stosunków — lub z obliczenia jednego albo kilku źródeł Bogactwa Narodowego niemożna ocenić Ogólnej korzyści lub Straty Państwa — bo jeden stosunek szkodliwy jest częstokroć wynagrodzonym przez inny korzystny i że zostają niekiedy w takiem połączeniu że ich oddzielić niepodobna — nie zawsze także same materyalne korzyści na Rachubę liczebną co do Ocenienia Billansu wchodzą — są częstokroć korzyści niematerjalne, które w Odległości swych skutków, sprawują wypadki materyalne i liczebnie uważane być mogące, jak t. p.

jako n. p. gdyby Rząd miał przed sobą zadanie
Czyli z korzyścią będzie dla Państwa
przedsięwziąść jaki Rodzaj Pracy
Publiczny na zysk i stratę Państwa? —
Jeżeli powodem do zadania tego jest zbytek
Rąk próżnujących natedy
choćby Wartość ich Pracy była dla Państwa w
przedsięwziętym Publicznym Rodzaju Pracy
jak 100 — a koszta z Skarbu publicznego na
to Przedsiębierstwo wyłożone były jak 120 i
oczywista strata liczebna była jak 20 dla Pań-
stwa — jednakże jeżeli pozostawienie Rąk pró-
żnujących w nieczynności ~~Rąk~~ przynosi
szkodę dobru Ogolnemu jak 30 a obok tego
zagraża objawemi koniecznymi demoralizacyi
Narodowej wowczas niemożna zaprzeczyć tego
Wniosku politycznego — że przedsięwzięcie pu-
blicznego Rodzaju Pracy przyniesie mniejszą
Szkodę Ekonomiczną niż zaniedbanie takiego
Przedsięwzięcia — a mowiąc o tem pod politycznym
względem, to jest jak skoro takie jest położenie
rzeczy że szkody odwrócić czyli zupełnie uniknąć
niemożna przyniesie zysk Państwu jak 10 —
Z tąd widzimy że chcąc ocenić należycie Billans
Państwa potrzeba mieć razem na względzie
wszelkie stosunki Państwa i chociaż czasem nie-
które szkodliwe ciągle trwają — i Rząd ich nie
usuwa — skoro jednakże przez inne ciągle korzystne
Szkoda z pierwszych wynikła jest wynagrodzoną
natedy Stan quo jeżeli usunięcie stosunków
szkodliwych pociągłoby za sobą wzruszenie stosunków
korzystnych nie jest przeciwny Ekonomii Politycznej —
a raczej Polityce Ekonomicznej, której przedmiotem
jest utrzymanie Korzystnego Billansu Pań-
stwa o której po tu następującym Wykładzie
Nauki Skarbowej w krotkości mowić będziemy —

Rozdział

Rozdział XIV

O Ekonomii Skarbowey czyli Finansyi

§ 153.

Finansya jest umieiętnością podaiąca środki do najłatwieyszego – najmniey uciążliwego – najpewnieyszego – stałego – i najkorzystnieyszego dla Skarbu publicznego otrzymywania dochodow Państwa oraz tychże na potrzeby i dobro Publiczne korzystnego obracania –

Źródłami dochodów publicznych bydź mogą –

Dobra Narodowe –

Dochody wyłączone na Skarb publiczny z pewnych źrodeł produkcyi z łona Natury czerpane, Regaliami zwykle zwane i z rożnych Zakładów publicznych otrzymywane – Monopolia – to jest pewne fabryki wyrobów – lub kupno i sprzedaż wyłączone na korzyść i dochód Skarbu publicznego – Podatki – stałe i niestałe – Dochody przypadkowe –

§ 154.

Przez dochody z Dóbr Narodowych nierozumiemy tu Dochodów z Dóbr Rolniczych – Domanie zwanych bo co do tego w § 117 powiedzieliśmy że Administracya Rolnicza Dóbr niemoże bydź z korzyścią ani dla Gospodarstwa ogólnokrajowego ani szczegółowego czyli z korzyścią Skarbu publicznego –

Rozumiemy tu bowiem głównie czerpanie z łona Natury w Dobrach na własność Państwa zachowanych produkcyi surowey z kopalni z Lasów i. t. p. szczegółów, których bez porządney Administracyi Rządowey na korzyść Skarbu publicznego Dobro publiczne wymaga –

Powierzchnia bowiem Ziemi w Dobrach takowych do uprawy roli zdatna prywatnym Gospodarzom tytułem własności lub Dzierżawy

Wieczystey

Wieczysty — czyli prawem własności Wieczy-
stego użytkowania sprzedaną być może —
Rozumiemy tu także przez Dochody z Dobr Na-
rodowych przychody jakie przynoszą Budowle
Miejsca opłacane — drogi — mosty publiczne czy-
li Narodowe i t.p. —
Kopalnie więc — Lasy i tym podobne szczegol-
lowe Dochody z Dobr Narodowych stanowią
jedno z zrodeł Dochodow Publicznych Państwa

§ 155.

Regalia czyli Dochody w całej obszerności
Państwa z pewnych zrodeł na Skarb Publiczny
wyłączone są także zrodłem Dochodow Publi-
cznych Państwa jako n.p. kruszcze złota,
Srebra — Soli kuchennej — i t. p. produkta
kopalni — podobnież także szczegolne n.p. Ty-
toniu i inne — rownież także Regale Poczt
Regale Mennicze — i t.p. inne —
Regalia o ile nietylko samemu Celowi otrzy-
mania dochodu dla Skarbu Publicznego —
odpowiadają — ale zarazem potrzebom istotnym
Dobra Publicznego — o tyle z korzyścią szczegol-
lową w Państwie zaprowadzonemi być mogą —
Loterya /: zwana powszechną :/ może rownież
z godnie z duchem Publicznym stanowić Dochod
Skarbu publicznego — skoro odpowiada skłonnościom
Narodu — Klassyczna wszakże tylko to jest
wielka — ale nigdy Liczbowa czyli mała zapro-
wadzoną być tylko powinna
Mała bowiem jest przyczyną zubożenia biednych
zabobonow roznych — zniechęcenia do Pracy i
zepsucia Obyczajow w klassie uboższej Narodu —
Tam więc gdzie jest wielka skłonność Narodowa do
gry w loteryę — tak iż starają się Ludzie szcze-
golnie o grę zagraniczną — nietylko że Lote-
rya krajowa nie jest szkodliwą, ale nawet

właściwym Srodkiem zapobieżenia naprzeciw
szkodom z gry zagranicznej —

§ 150.

Fabryki pewnych Wyrobów jak np Tabaki Tytuniu — prochu broni i t. p. — kupno i sprzedaż pewnych jakich Produktów na rzecz Skarbu Publicznego, czyli tak zwane Monopolia podobnież jak Regalia o tyle w Państwie miejsce mieć mogą i powinny — o ile potrzebom istotnym Państwa pod względem Dobra Ogólnego a nie samemu tylko Celowi otrzymywania dochodu Skarbu Publicznego odpowiadają — to jest o ile Dobro Publiczne wymaga tego również i pod względami odrębnemi od skarbowego — lub o ile w względzie Skarbowym następuje ulżenie w Podatkach na konieczne Wydatki Państwa potrzebnych.

W ogólności zaś przy zaprowadzeniu Monopoliów Skarbowych oceniać należy:

a, Wysokość Dobra Ogólnego pod względem którego są zaprowadzone —

b, czysty zysk jaki przynoszą Skarbowi

c, Wysokość ofiary jaką prywatny przez ponoszenie skutków Monopoliów czynią —

I tak np. gdyby nam przyszło ocenić pytanie to: = czyli zaprowadzenie Monopolu co do Spirytusu z Ziemniaków lub Zboża pędzonego byłoby dla Kraju Rolniczego właściwem

Widzielibyśmy z strony jednej oczywiście i Wysokie Dobro Ogólne w tem: iżby przy zaprowadzeniu Monopolu utrudnioną została przez wyższość Ceny Wódki łatwość pijaństwa — lecz z drugiej strony spostrzeglibyśmy zarazem iż Administracya tego Monopolium i przestrzeganie wożenia Spirytusu sposobem

Defrauda-

Defraudacyi byłyby tak kosztownemi iż wielkich
Zysków Skarbowi – a tem samem ulgi prywatnym
w Przykładaniu się za Podatki nie przynosiłby –
Monopolium takowe z trzeciej strony nakoniec
przedstawiłaby się naszej rozwadze Wysokość ofiary
prywatnych przez skutki Monopolu takiego
ponoszona –
Nietylko bowiem łatwość wykarmienia bydła na
rzecz na rzecz wygwarami browarnianemi upadła
by dla szczególnych Gospodarzy ale nadto wy-
wanie wodki przez ludność pracującą, tez do-
puszczania się w tej mierze zbytku i pijaństwa
stać by się mogło wielce dla nich kosztownem
i niekiedy zupełnie niepodobnem –
Otoż tedy z Sporowania tych względów ocenicby
wypadało względnie do położenia i szczegól-
nych stosunków i potrzeb tego lub owego Pań-
stwa na ktorej stronie przewarność okazało
by się – i wedle tego przyjąć zasady do zapro-
wadzenia lub odrzucania Monopolu takiego –

§ 157

Gdy zrodła dochodow publicznych Państwa – o
ktorych tu wyżej mowiliśmy niewystarczają na
konieczne Wydatki Państwa – natedy Podatki
tak zwane publiczne uzupełniają ilość potrze-
bną

Miara Podatkowania

Miarą więc podatkowania jest konieczna Potrze-
ba Wydatku Publicznego –
Wydatki Publiczne nie zawsze są rowne i też
same, gdyż ulegać mogą zmianie z przyczyn
wewnętrznych i zewnętrznych dla tego też i miara
Podatkowania nie może być ciągle stałą, lecz tylko
na pewne Epoki naznaczoną –
Zwracamy tu głownie uwagę naszą na to iż mia-
ra Podatkowania na żadną stronę pod względem
Skar-

Skarbowym nie powinna być wybieraną to jest ani więcej ani mniej niż konieczne wydatki wymagają – wybieranem bez wysokości podatkowania powinna być w sposobie o ile być może przybliżonym do Wysokości koniecznych Wydatków umiarkowaną –

Umiarkowanie takie następuje zwykle w tak zwanym Budżecie to jest – Planie czyli Wykazie ułożonych na pewną Epokę Wydatków a obok tego Dochodów pobieranych i na Epokę tęż umiarkowanych to jest według Wysokości Summy Wydatków – bądź w Summie Podatkowej urzupełniającej Dochody zmniejszonych bądź Podwyższonych –

§ 158.

Nadzwyczajne Podatkowanie

W nadzwyczajnych wypadkach gdzie się objawiają nagłe potrzeby nieprzewidziane wymagające koniecznych w Państwie Wydatków – zachodzi stan wyjątkowy w którym równie nagłe przedsięwzięcie zebrania funduszu publicznego na opędzenie wydatków takowych miejsce mieć musi – Podatkowanie takie będąc nadzwyczajnym w miarę potrzeby ustać również powinno – gdyż jego miarą jest nadzwyczajna potrzeba –

§ 159.

Budżet

Umiarkowanie zwyczajnego Podatkowania zasadza się jak powiedzieliśmy na tak zwanym Budżecie –

Budżet ten co do Wysokości liczby Wydatków i liczby położonych Dochodów jest przedmiotem ściśle skarbowym –

Tak atoli Wydatki Państwa na Budżecie poło-

położone — jakoteż Dochody publiczne ulegają licznym uwagom pod względami wszystkich prawie gałęzi Umiejętności Politycznych, jak to już nawet o tem przy Umiejętności Policyi powiedzieliśmy
Ztąd poznajemy że umiejętne wydatkowanie jest tak ważnym a nawet ważniejszym przedmiotem Ekonomii Skarbowej niż otrzymywanie Dochodów Publicznych — do Skarbu Publicznego —

§ 160.

Wydatkowanie publiczne

Tak jak w każdem prywatnem rządzeniu się tak i w Rządzie Państwa Przedmiotem Wydatkowania być powinny

najprzód pierwsze potrzeby Państwa — to jest
Wydatki na utrzymanie Bezpieczeństwa Zewnętrznego i Wewnętrznego naprzeciw niebespieczeństwom złej woli lub Wypadków siły większej oraz Wydatki na zabezpieczenie osiągnienia Produkcyi własnej lub drogą handlową otrzymywanej na utrzymanie materyalne bytu ludności czyli jej wyżywienie potrzebny — gdyż tak jak staranie się każdego pojedynczego Człowieka o utrzymanie własne przez pracę jest jego obowiązkiem — tak staraniem Rządu być powinno aby usilujący przez pracę zarobić na własne utrzymanie nie byli w niemożności bezwzględnej wyżywienia się — co najszczególniej w Państwach mocniej zaludnionych, a zwłaszcza tam gdzie Produkcya przedmiotów żywności niewystarcza na ludności Państwa i tą drogą handlową zabespieczać potrzeba — zachodzić może —

niemniej

Niemniej Wydatki na potrzebne Wykształcenie Narodu na drodze Oświecenia rzeczywistego o jakiem w swem miejscu mówiliśmy

Po pokryciu Wydatków takich należy następnie zaregulować Wydatkowanie publiczne do Przedmiotów wygodnego życia — jakiemi są odnoszące się do ułatwień Rękodzielniczych — i Handlowych w Przedmiotach wygody zwyczajnej —

A dopiero po pokryciu i takich Wydatków przypadku można Wydatkowanie na przedmioty przechodzące granice samej wygody to jest więcej już do Zbytku należące — a to o tyle jednakże tylko o ile położenie Państwa tego dozwala lub niekiedy i wymagać będzie zawsze aby w tem nie zachodził uszczerbek Dobra Ogólnego przeważający od korzyści częstokroć tylko figurujących —

§ 161

Do Wydatków pierwszej potrzeby liczone być winny koszta utrzymania Siły Zbrojnej — Urzędników Władz wszelkich Rządowych Administracyjnych — Policyjnych Sądowych — Religijnych Oświecenia Dyplomacyi czyli Urzędników w zagranicznych Państwach dla utrzymania Stosunków Zewnętrznych Urządzających i t.p. innych

Tu także należą koszta na utrzymanie Domów wysłużonych żołnierzy niezdolnych do utrzymania siebie czyli Inwalidów — Pensye Urzędników wysłużonych czyli tak zwane Emerytury i t.p.

Wykazy ułożone kosztów takowych zowią się pospolicie Etaty czyli Listy Służby Publicznej —

Etat takowy prócz obejmuje wszelkie inne wydatki roczne, w przybliżeniu osiągnionem z Przeszłości wedle lat poprzednich uczynionem, ułożone — jak np. koszta Biur — Sprzętów i t.p. innych nieodzownych wydatków —

Do

Do Wydatków pierwszej potrzeby liczyć także
należy jak to z przywiedzionych wyżej uwag po-
znajemy — koszta na ułatwianie lub utrzymy-
wanie środków zabezpieczających możności mie-
nia dostateczney ilości Produkcyi potrzebney
na wyżywienie ogółu Ludności Państwa a szcze-
gólniey stosuje się do tych Państw gdzie źródło
z Rolnictwa Krajowego jest niedostatecznem
i gdzie zachodzi ta potrzeba aby Rząd bądź
na drodze Podwyższenia Rolnictwa, bądź na dro-
dze Handlu między Prowincyami wewnętrznego
lub wywozowego zewnętrznego, pomocnie działał
jak np. przez osuszanie miejsc do uprawy Roli
zdatnemi być mogących — przez zabezpieczanie
miejsc urodzajnych wylewom podlegających — od
Wylewów takowych — przez urządzenie Kommu-
nikacyj lądowych i wodnych handlowych między
miejscami potrzebującemi Kommunikacyj tako-
wych i tym podobnych wielu innych, które po-
jedyncza przez prywatnych przedsiębrane być
niemogą bez wpływu i pomocy Rządu.
Co do Handlu zewnętrznego utrzymywanie sto-
sunków zewnętrznych jest częstokroć z znacz-
nemi Wydatkami połączone — które o ile są ko-
nieczne i nieodzowne są również należącemi
do pierwszych Potrzeb —
W tem miejscu musiemy tu zwrócić uwagę naszą
na to: iż Szczegółowych nadzwyczajnych Wyna-
gradzań Urzędników do Wydatków tego rzędu
liczyć nienależy — bo Urzędnik każdy choćby naj-
gorliwiey a najcnotliwiey dopełniał swój Urząd
wywiązuje się tylko z obowiązku rzeczywistego —
Dla tego też Rząd w udzielaniu podobnych nad-
zwyczajnych Wynagrodzeń wielce ostrożnie postę-
pować winien i jedynie nadzwyczajne poświęce-

nie

nie się Urzędnika dla Dobra Ogółu Państwa co tylko w szczególnym jakiem zdarzeniu przytrafić się może, za sprawiedliwą przyczynę do nadzwyczajnego wynagrodzenia przyjętym być może —
Dla tego więc w tem miejscu zwracamy naszą uwagę na właściwość List Władz Rządowych co do wyrokowania płacy Urzędników czynnych — i na Zasady Emerytalne — jakoteż na właściwość innych Wydatków publicznych —

Urzędność Publiczna

§ 162

Widząc już poprzednio o tem że Umiejętności Skarbowej przedmiotem jest nie tylko otrzymywanie dochodów publicznych, ale zarazem umiejętne tychże z korzyścią publiczną wydatkowanie, poznajemy tę rzeczywistość, że Rząd w układaniu Etatów tak zwanych powinien mieć na ciągłej uwadze Utrzymywanie toku Administracyi jaknajwięcej uproszczonego — i nierozwlekłego — rozwlekły bowiem i zbytecznie rozdrobniony musi być zawikłanym i przez to samo więcej szkodliwym — a mniej odpowiednim niż prosty — jasny i krótki byleby tylko był dostatecznym —
Szkodliwość zbyt rozdrobnionego pod względem skarbowym objawić się raz że jest wielce kosztownym powtóre że Celowi ciągłego dozorowania każdego najdrobniejszego szczegółu nieodpowiadającym i częstokroć przy dozorowaniu drobnostków nic nie znaczących giną w tem zawikłaniu szczegóły i względy daleko ważniejsze —
Rozdrobniona Administracya pociąga za sobą ogrom czynności Rachunkowych — których spojenie pod należytą uwagę najwyższych Władz Państwa staje się niepodobnem — zgubienie częstokroć niemożebnem — a nadewszystko sparzenie sprawdzenia Rachunków

grona

grona publicznego w Biorach Rachunko-
wych pokrywa w odległości czasu owe uchy-
bienia które tylko natychmiast sprawdzone
być mogą — n. p. przypuśćmy że Rząd wy-
datkuje na Budowę jakiego umieszczonego
Gmachu publicznego — jeżeli wykonanie
Zwierzchnika Budowy tej nie jest poruczonym
technikowi z odpowiedzialnością wedle toku
w tej mierze zaprowadzonego nie tylko pod
względem technicznym za dobre wykonanie
i dobrym Materyałem, ale zarazem i z odpo-
wiedzialnością bezpośrednią Rachunkową za
wszelkie wydatki ale tak iż odpowiedzialność
ta jest już wedle zaprowadzonego toku między
kilka lub kilkanaście albo więcej osób, a tożsama
bez solidarności niejako podzieloną — ileż to zwie-
gotowych Rachunków nie wytworzy się? — ja-
kiegoż to czasu nie wymaga ich zebranie — przy-
rzec ich z rąk niższych do wyższych w tym
względzie Urzędników? Cóż dopiero ułożenie
z nich całości — złożenie ich Biurom Rachun-
kowym Rządowym —
Sprawdzenie tego wszystkiego poddanie pod ostateczne
Rozpoznanie Władzy Najwyższej w tym Przedmio-
cie stanowiącej? —
Słowem mimo ustaw określających termina w
takim przedmiocie — upływa częstokroć lat kilka
i kilkanaście — gdy tymczasem Gmach się już
znacznie podstarzał — dach np. wymaga już nowego
pokrycia — pomniejsze drobne Reparacye już części
w czasie pośrednim z natury rzeczy musiały —
Ceny owczesne zmieniły się i t. p. —
Możnaż więc w odległym czasie sprawdzić należycie
wszystkie Szczegóły wedle rzeczywistości — Oczy-
wiście że nie — bo trzeba po największej czę-
ści przestawać na Opinii Kommissyi, jaka zwy-
kle po ukończeniu Budowy co do tego tylko

punktu

punktu odbywa się czyli znajduje wykonanie
według planu urzeczywistnione lub nie —
Czyliż częstokroć najsłuszniejsza pozycya
Rachunku, gdzie drobna jaka z przyczyny formal-
ności opuszczona np. zawizowanie kwitku
przez Władzę miejscową, nie jest przedmiotem
podejrzenia niesłusznego o rzeczywistości wy-
datku obok jego oczywistej konieczności gdy
tym czasem inna pozycya najnierzetelniej-
sza lecz dostatecznie dla tego samego wła-
śnie że jest nierzetelną uformalizowaną, nie
uderza i nie zwraca uwagi Sprawdzającego? —
Doświadczenie dowiodło nieraz w praktyce
tę prawdę że podobne drobnostki np. wy-
dające się z bytczną ilości mioteł lub tym
podobnych mniej nie znaczących drobnych
wydatków bez kwitków uformalizowanych,
uderzyły Sprawdzającego Rachunek — a tenże
obok tego zagłębiania się nad taką drobnost-
ką spuścił np. z uwagi szczegółowości Wydatków
na uprzątnienie Rumowiska lub innego lub
innego temu podobnego — dostatecznie kwita-
mi uformalizowanemi usprawiedliwianego —
który jednakże przechodzi np. w trójnasób
możebną miarę kubiczną Rumowiska takowego
i. t. p. —
Co dopiero mówić o Administracyi w Zakładach
pod samych przez się znacznych — rozgałęzie-
nie obejmujących jak np. co do Potrzeb
Woyskowych Ruchu Kopalń Rządowych —
Administracyi Szpitalnych — Tabaki Kasso-
wości i. t. p. innych —
Nawet Administracya Sądownictwa pod też
same względy podciągnioną być powinna —
bo wymiar Sprawiedliwości nie tylko zawisł
od ilości Kompletu Sądowego jak od przy-
miotów Sędziego — i zbliżenia wymiaru tego
w wyższych Instancyach do potrzeb Prowin-
cyi upraszczeniu zatem i wymiar Sprawie-
dli

dliwości może mieć swój właściwy Sposób- nie przez zmniejszenie ilości Sądów lecz przez skrocenie form postępowania - co stanowi Przedmiot Władzy Prawodawczej; i zmniejszenie Kompletów Sądowych -
Dla tego dostateczna liczba Sądów w pierwszej Instancyi sprawiedliwość wymierzających - choćby nawet przez Sędziów pojedynczych - dostateczna liczba Sądów w drodze Appellacyi wyrokujących, choćby tylko w komplecie 3ch Sędziów jest tak pod względem Umiejętności Skarbowych jakoteż i pod względem zbliżenia wymiaru Sprawiedliwości do potrzeb Narodu dogodniejszą - niż Sądy w kompletach znacznych oddalone od siebie będące - a czwarta w drodze Appellacyi wyrokujące - krotko mówiąc takie urządzenie Sądownictwa jest rzeczywistem uproszczeniem -

§ 163.

Płaca Urzędników

Płaca Urzędników powinna być tak umiarkowaną aby była dostateczną do ich przyzwoitego utrzymania się bez szukania odrębnego zarobku -
Dostateczność Pensyi zależy nietylko na jej wysokości, ale zarazem na właściwej stopie utrzymywania się Urzędnika - dla tego jesteśmy tu w związku z tem co w § 74 powiedzieliśmy - że dla Rządu niepowinno być rzeczą obojętną prywatne prowadzenie się Urzędników
Stopa ich życia prywatnego ani zniżoną nad przyzwoitość i rzecz się pod tym względem - ani wystawną nad ich możność być nie powinna.
W ogólności zaś co do Pensyi Urzędników powiemy - iż najniższych niepowinna być tak małą ich Płaca, aby im na pierwsze potrzeby i mniej więcej wygodne życie niewystarczała -

Naj=

Najwyższych zaś nie powinna być tak wysoka, aby im prócz należnej i przyzwoitej ich randze wystawności na zbytek wystawności takowej pozwalała. Która sama przez się musi być złym przykładem dla innych: pozwalało. — Pośrednie Pensye między największą a najmniejszą łatwe są do wyproporcyonowania —

Emerytury

§ 164.

Słuszną jest rzeczą aby Urzędnik, który cały swój wiek na służbie publicznej spędził — lub do dalszej służby bez swej winy zdolność utracił, miał resztę dni życia swego z strony Państwa czyli z Skarbu Publicznego zabespieczoną —

W tym jednakże względzie zasady Emerytalne powinny być wielce umiarkowane aby się niewciskały nadużycia z szkodą Skarbu a tem samem Dobra Publicznego —

Słuszną jest także rzeczą aby Urzędnicy pewny procent od Pensyi pobieranych w służbie czynnej na fundusz Emerytalny wnosili —

Najważniejszą zaś jest rzeczą w tym względzie ta: aby tak zwany Stan Quiescentium czyli Urzędników Kwiescentów niemiał miejsca — gdzie najczęściej wydarza się iż zły Urzędnik na Kwiescenta przeznaczenie otrzymuje * i gdzie ma zastosowanie to przysłowie — _quiescit qui nunquam laboravit_

Główna zaś zasada do wymierzania Emerytury powinna się odnosić do dwóch względów = _pierwsza_ liczba lat czynnej służby

Druga Wysokość pensyi w czasie czynnej służby pobieranej, która nie wedle ostatniego roku służby _lub ostatnich kilku_ — lecz wedle _Przeciętna_ otrzymanego z wszystkich lat płacy uważaną być powinna — Dodając do tego lata bezpłatnej służby czyli tak

zwanej

zwanej Applikacyi z policzeniem ich wedle Pensyi najniższej jaką pobierał poczęt. —

O Właściwości Wydatków mających styczność z technicznemi względami —

§ 165.

Wszelkie inne Wydatki z Skarbu Publicznego mające styczność z technicznemi względami niepowinny być czynione jak tylko po należytem zgłębieniu Przedmiotu tak co do potrzeby Wydatku — jakoteż co do Środka technicznie projektowanego to jest: czyli można wedle doświadczenia i technicznych uwag rachować z pewnością na odpowiedność projektowanych środków —
Jeżeli pewność w tym względzie nie może być spodziewaną — doradniej jest wprzód mniej kosztowne przedsięwziąć Proby i czynić doświadczenia — niż potem osięgnąć to przekonanie że całe dzieło nie okazało więcej jak tylko probę bezskuteczną — I tak np. gdyby Rząd chcąc iść w pomoc Handlowi chciał przerznąć Kanał jaki spławny kosztowny — a techniczne rozpoznanie i wyrachowanie skutków wszystkich mogących mieć wpływ okoliczności niebyło przez Biegłych w rzeczy tej znawców dostatecznie przewidzianem, tak iż po wykonaniu dzieła i puszczeniu wody okazałyby się dopiero niedogodności udaremniające to dzieło lub co gorzej szkody bądź to przez zamulanie się Kanału bądź przez wylewy na okolice niezalegające tymże poprzednio i tym podobne inne — natedy Miliony wyrzucone z wielką szkodą Państwa i Dobra Ogólnego —
We wszelkich przeto postanowieniach Rządu co do Wydatków — na Przedmioty wielkiej znajomości technicznej wymagające — powinien Rząd z należytą ogłędnością na zebranie licznych opinij znawców przystępować i odwrotnie takich projektów technicznych bez zgłębienia ich skuteczności i użytku naprędce odrzucać —

Rodzaje podatków —

§ 166.

Podatki w ogólności są jedne stałe, drugie niestałe — trzecie nakoniec przypadkowe, które nazwaliśmy wyżej dochodami przypadkowemi —
Stałe i Niestałe mogą być pewne i mniej pewne — czyli niepewne —
Pewność podatków jest Rękojmią Skarbu Publicznego —

Od czego

Od czego więc pewności zależy poznać powinniśmy bliżej —

Podatków pewność nie zależy od ich nałożenia i sprężystego wybierania — lecz w istocie rzeczy zależy od Możności opłacających a obok tej od sprężystego pobierania

Możność opłacających odnosi się do ich Przychodów rzeczywistych lub oczywiście możebnych —

Rzeczywiste przychody są te które ktore rzeczywiście mają —

Oczywiście możebne są te które od ich chęci — pracy — i możności słusznego przedsięwzięcia zawisły —

Jeżeli zaś Podatki są tak uciążliwe lub źle rozłożone że naruszają Mienie Kapitalne płacącego — natedy ich pewność w krótkim przeciągu czasu znika — i cały Stan Państwa na uszczerbek jest narażonym — J tak np. jeżeli na Rolnika tak wysoki nałożony Podatek, że ten po zapłaceniu Podatku i koniecznem wyżywieniu się nie jest w stanie resztą uprawić i obsiać na nowo gruntu bez zadłużenia się — natedy po kilku latach coraz bardziej zadłużywszy się upada —

Traci przytem Ogólne Krajowe Rolnictwo — i Szkoda szczegółowa Stanu i ogólna Państwa następuje —

Jeżeli np. Rzemieślnik po zapłaceniu Podatku i koniecznym wyżywieniu się niema funduszu dostatecznego w swem Mieniu Kapitalnem na równy jak poprzednio popęd Przemysłu swego, coraz więcej ubożeje i w końcu upada — przestaje być rzemieślnikiem — i nietylko że potem niepłaci podatku ale znika część Bogactwa Narodowego przez ubytek jego pracy — i chociaż się poświęca innej w której wyżywienia sztuka ta jednakże mniej przynosi Wartości — a daleko gorzej gdy się staje ciężarem Społeczności i t. p. =

Z drugiej znowu strony i to przyznać należy że gdzie zachodzi oczewista Możność otrzymania większych Przychodów przez prywat-

nych

nych – lecz chęć pracy i przemysłu jest mar-
twą i potrzebuje ożywienia – tam wyższe na-
wet nałożenie Podatków nietylko nie objawi
szkodliwych skutków ale stać się może bodź-
cem do ożywienia chęci Pracy i Przemysłu –
I tak np. Jeżeli Rolnik przy poświęceniu
części tylko z całego Roku na Prace Rol-
nicze ma już tyle że się wyżywić i Poda-
tek opłacić i niedba o podwyższenie swego
gospodarstwa – natedy wyższy Podatek
zmusi go do poświęcenia się większego – i
gdyby się nawet wciąż zaniedbywał w krótce
upadnie wyjdzie z swego Gospodarstwa i
inny go pilniejszy Najemca zastąpi – lecz w
tem potrzeba rzeczywistej widoczności rzeczy – wi-
doczności pewnej a nie domyślowej –
Podobnież np. Jeżeli Rzemieślnik pracując dwie
godziny dziennie przy warsztacie lub dzień albo
dwa lub trzy w tygodniu tylko zarabia iż może
wyżywić się i Podatek zapłacić – natedy wyższe na-
łożenie Podatku zmusi go do poświęcenia się więk-
szego Pracy – lecz w tem trzeba mieć pewną rzeczywi-
stość i przekonanie osiągnione –
Przypominamy tu więc to co wyżej przy Umiejętno-
ści Policyi mówiliśmy – bo gdy tylko działanie
Policyi niższej i wyższej mogą Rządowi stawić
pewną rzeczywistość w tym względzie, przeto widzi-
my jak dalece i Umiejętność Policyi wpływa na
Umiejętność Skarbową – czyli co tyle razy powta-
rzaliśmy jak wszystkie gałęzie umiejętności Po-
litycznych mają z sobą nieodzowny związek i to
też właśnie jest konieczną przyczyną że Umiejętno-
ści Polityczne niemogą być w częściach swych tylko
niektórych – ale w całym swym obrębie poznane –
i gdzie zachodzi niemożność w wszelkich drobniej-
szych szczegółach uczynienia ich Wykładu tam
przynajmniej wszystkich gałęzi najgłówniejsze
zasady które że tak rzecz można ich główną tu-
dowę stanowią poznanemi być koniecznie powinny,
gdyż

gdyż najstaranniejsze zgłębienie jednych bez poznania zasad co do wszystkich łącznie uważanych jest *omyłkiem*

§ 167.

Podatki stałe i niestałe

Podatki stałe są te, które z gruntu i Nieruchomości opłacają się takiemi są =

a/ Podatki gruntowe –
b/ Podatki z Zakładów na gruncie
c/ Podatki od Domów
d/ Podatki od płatnych Urzędników i inne podobne –

Podatki niestałe są te które opłacają ludzie Przemysłowi to jest =

a/ Fabrykanci i Rzemieślnicy od swego zatrudnienia –
b/ Handlujący od swego Zarobkowania
c/ Spekulanci od swoich Spekulacyj
d/ Kapitaliści od swoich Kapitałów
e/ Artyści od swego sposobu utrzymania
f/ Podatek osobisty
g/ Podatek tak zwany Konsumpcyjny
h/ Podatek od Towarów czyli Cło
i/ Podatek stemplowy – i t.p. inne. Podatki nakoniec

Podatki nakoniec czyli Dochody przypadkowe są

a/ Opłaty od spadków –
b/ Opłaty Emigracyjne
c/ Konfiskaty
d/ Kary pieniężne i t.p. inne

Przy takiej liczności rodzajów Podatkowania – poznajemy ogrom nastręczających się uwag w tym Przedmiocie.

Zwrócimy tu więc głównie uwagę na te podatki które są najstosowniejsze – i zarazem na te które są niestosowne –

Oceniając Stosowności Podatku odniesiemy do tej Zasady – iż ten Podatek jest stosownym który ma cechę *Sprawiedliwości* *Równości* – i *Korzyści Skarbowej*

Niestosownym jest ten któremu jednego z przy-

z przywiedzionych przedmiotow brakuje niedostaje —
Sprawiedliwym jest ten podatek ktory dosięga sto-
sunkowo każdego członka Społeczności, lub na-
wet obcokrajowego Opieki Rządu zarowno z
krajowcami doznającego —
Pewnym jest ten ktory stawia Skarbowi Pe-
wność o jakiej wyżej mowiliśmy — Nierozumiemy
zaś w tem miejscu tak ścisłej pewności Podatku
aby ten oznaczoną w Budżecie Summę niezawodnie
przyniosł gdyż taka tylko do stałych Po-
datków i to jeszcze nie z zupełną ścisło-
ścią odnoszoną być by mogła — my zaś i do nie-
stałych Pewności tę przywięzujemy, lecz tylko
pod względem pewnego wpływu w Wysokości ja-
ka z Przecięcia osięgnionego w doświadczeniu w
sposobie przybliżonym oznaczyć się daje —
Korzystnym nakoniec dla Skarbu jest tylko ten Po-
datek ktorego pobor nie jest tak kosztownym że ko-
rzyść w stosunku do kosztu Poboru jest małą —
Koszt poboru nie tylko od wysokości Summy licz-
bnej jaka na to wykładaną być musi uważać należy
bo to byłoby tylko pod ścisłym względem Skarbowym
uważane — lecz koszt ten oceniać rownież należy od
Wysokości Ofiary jaką opłacający go ponoszą — bo
tu rzecz Skarbową uważać należy pod względem
Dobra Ogolnego —
I tak np. podatek od żywności do Miast wno-
szony niepowinien być tylko liczebnie oceniany
że przynosi np. 1,000000 że koszta poboru wyno-
szą 500000 że wpływu na korzyść Skarbu jest
500000, lecz uważać należy że jeżeli opłacający
go ponoszą ofiarę jak dwa lub trzy miliony —
gdzie lud wiejski donoszący żywność traci długi
czas na Expedycyi przy liniach Miasta — opła-
ca się dla pośpiechu dwa i trzy razy nad tary-
fę Rządową byle się prędzej przecisnął, natedy
cała korzyść Skarbowa niknie w obliczu
Dobra

Dobra Ogólnego.
Lecz, co do tego Podatku obszerniej w swoim porządku mówić będziemy niżej —

§ 168.

Przystępując do bliższych rozważań nad każdym szczegółowym Podatkiem, przedewszystkiem też powiemy — iż tak jak wszystko jest w Naturze zmienne tak też i Podatki wszelkie stałe i niestałe powinny od czasu do czasu ulegać Regulacyi — bo sam Rozkład proporcyonalny chociby był z największą sprawiedliwością uczynionym — w lat kilkanaście musi się stać niesprawiedliwym przy zmianach stanu rzeczy z ogólnego Ruchu wypływających —

Ten np. grunt który był odpowiednim jak 100 w lat kilka przez najmniejszą okoliczność odrębną może niebyć więcej jak 50 odpowiedzialnym — np. w bliskości wielkich zakładów fabrycznych odpowiadał grunt przyległy znacznie — przeniesiono lub zwinięto fabrykę grunt stał się mniej odpowiednim i t. p.

n. p. Gmach wielki na ustroniu Miasta stojący przynosił korzyści jak 150 — przeprowadzono w jego linii Ulicę główną handlową i przynosi korzyści jak 500 — czyliż nie powinien Podatek stały być także zmienionym to jest podwyższonym —

Odnosząc zaś Przedmiot ten do przyjętej w toku Czynności ludzkich Epoki — przypuścić możemy iż przynajmniej co lat 20 Ogólna Regulacya stałych Podatków nastąpować powinna a co do niestałych te częstszej zmianie a nawet niektóre co rocznemu rozkładowi ulegać powinny — co niżej poznamy

Nie mówimy tu o konieczności Zmiany bez Regulacyi to jest Przejrzenia Dawnego

dawnego Stanu Statum quo dla osiągnienia porownania czyli w czem i gdzie niezachodzi potrzeba zmiany —

§ 169.

Podatek gruntowy

„Podatek gruntowy Rolniczy co do rozkładu swego odmieniony być powinien do następujących względów

1. do Przestrzeni gruntu czyli Miary □ nej

2. do Gleby gruntu, który na rożne klassy wedle Rodzaju swego pod Zboże — Plantacye — Lassy — Łąki lub podobne inne wszelki starszego, podzielonym być winien. Każdy rodzaj znowu na gatunki gleby wedle potrzeby klassyfikowanym być powinien —

3. do Korzyści jakie własciciel przynosi —

Pod względem korzyści oceniona należy znowu mieć na uwadze te głowne względy —

a/ koszta uprawy czyli nakładu

b. Cenę i Łatwość pozbycia Produktów

W Ogolności zaś przywiedziemy tę zasadę — jaką powyżej w §   przytoczyliśmy —

że Rozkład Podatku gruntowego powinien przynajmniej w stosunku tak zwanym geometrycznym względnie przychodu czysto obliczonego być czynionym a nigdy w takim iżby mniejsze Przestrzenie własności w wyższym stosunku względnie swych Przychodów opłacały go — raczej przypuściłby można przeciwnie to jest = iż większe Przestrzenie w ręku jednego własciciela w stosunku nieco wyższym opłacane by go mogły —

Stopa zaś Podatku tego powinna być niewiększą dla Rolnika jak w § 166 wyłożyliśmy

§ 170.

Podatki dla Zakładów na Gruncie

Jezeli własciciel Gruntu ma Zakłady na Gruncie swym odrębne przychody od Rolniczych przynoszące jakiemi są = Kopalnie —   Fabryki i dp. należy Podatek z tego zrodła Przychodów odrębnemu Rozkładowi ulegać powinien —

W tym

W tym Rodzaju Przychodów Regestra Przychodów brutto z potrąceniem Wydatków rocznych czyli Stan Przychodu czystego netto okazujące za których Rzetelność właściciel rzeczy powinien stanowić mają zasadę do Rozkładu —

Dlatego przy tego Rodzaju zakładach, każdy Właściciel do prowadzenia i okazywania swoich Regestrów zobowiązanym być powinien —

Tę zasadę przyjmujemy i do innych Podatków niż których o jakich niżej mówimy i dla tego co do przyjęcia Regestrów właściciela za zasadę przywiedziony niżej Ogólne nasze uwagi pod względem sposobu czynienia Rozkładu —

Zwracamy tu jeszcze na to uwagę że przy potrąceniu Wydatków rocznych Właściciela — nie należy potrącać procentu od jego kapitału na założenie Fabryki wyłożonego — a to z tej przyczyny — że gdyby był prostym kapitalistą to jest posiadaczem tego kapitału obowiązanym prócz byłby jakto o kapitalistach niżej powiemy do płacenia Podatku od Przychodu Procentowego — czyliby go rzeczywiście pobierał, lub nawet trzymając leżący i martwy swój kapitał nie pobierał — niemniej i z tej uwagi — że podobnież i właścicielowi Gruntu wypadałoby także potrącać procent od Kapitału na kupno Gruntu wyłożonego — Właścicielowi Domu procent od kapitału na kupno Domu lub jego budowę użytego — Urzędnikowi lub Uczonemu procent od kapitału na nabycie jego Uzdolnienia wydanego — kupcowi od kapitału na założenie jego Handlu potrzebnego i t. p. — co doprowadziłoby do niedorzeczności —

Stopa podatku tego mogłaby być porównaną z Stopą co do Podatków niestałych o których niżej mówić będziemy

§ 171

Podatki od Domów

Co do Podatku od Domów mieszkalnych Miejskich i Wiejskich różne w praktyce Skarbowej przymowano

no zasady, czy to od wartości — czy od przychodów które wedle ilości okien wedle ilości Dymów czyli kominów — wedle przestrzeni lokalów i t. p. naznaczać usiłowano

My co do tego przyjmujemy tę zasadę za najstosowniejszą aby przychody z Domów niezajmujących mieszkania właściciela przez biegłych na pewną Epokę lat szacowane były — a co do Rozkładu aby go kilku z pomiędzy samych właścicieli miejsca względnie na Oszacowanie przez Biegłych, z wolnością jednakże umiarkowania gdyby oszacowanie niestosownem znaleźli — czynili — i w okrągłych summach z pewnemi odstępami klassyfikowali —

A że dom każdy samym przeciągiem czasu niszczeje i od czasu do czasu wymaga Reperacyi głównieyszych — przeto z summy przychodów z oszacowania wynikającey pewny Procent jako Wydatek roczny (chociaż też nie jest corocznym lecz po upływie pewnych lat na raz za wszystkie te lata do poniesienia przypadającym) strącanym być powinien

Jest to właśnie odpowiednie temu potrącaniu Wydatku rocznego o jakim przy Podatku Gruntowym — i przy Podatku od zakładów na Gruncie mówiliśmy —

Przyjmując bowiem inną zasadę — natedy stopa tego Podatku niemoże być nigdy równą, bo co innego są Miasta wielkie co innego mnieysze — a co innego małe — Co innego znowu domy Mieszkalne po wsiach dla tego oznaczenie tey Stopy wedle klass które odnośnie do miejscowości wypada zakreślanem bywa — lecz to doprowadza do zawikłań i sprzeczności — a przy uczyniu za zasadę Wysokości przychodów Stopa roczna miejsce mieć może n. p. pośrednia między stopą Podatku Gruntowego i osobistego —

Podatki od płatnych Urzędników

§ 172.

Urzędnicy Publiczni niepowinni także być

od

być od Podatków wyłączeni – i lubo się zdawało niektórym tak rozumować: iż kiedy Urzędnik na Pensyą oznaczoną za swą służbę jak 100 – a miałby płacić podatek jak 5 to jest według skali 5/100 Więc by nimiał właściwie mówiąc Pensyi swej 100 lecz tylko 95 –

Jednakże to Rozumowanie jest sofizmatem in materiali

Bo Urzędnik nie za to i nie na to bierze pensyą aby zostawszy Urzędnikiem przestał być Obywatelem lecz aby z pensyi tej potrzeby wszelkie w Społeczności tak jak każdy inny obywatel zaspakajał. A że i przykładanie się do Podatków jest potrzebą każdego Obywatela więc i Urzędnik nie powinien być wolnym od tego –

I lubo to na jedno by wyszło gdyby Rząd Pensye Urzędników zniżył – a podatków od nich nie pobierał – tedy jednakże porządek towarzyski byłby w tej mierze niejednostajnym i Równości wszystkich w obliczu ustaw byłaby w formie swej obrażoną –

Sami więc tylko Wojskowi jako powiększej części na bezpośredniem dostarczaniu im Potrzeb z strony Skarbu zostający – do opłacania Podatków pociągani być nie mogą –

Co do Rozkładu Podatku od Pensyi ten jest najłatwiejszy bo Pensye wiadome –

Stosunek zaś Rozkładu powinien być przynajmniej ściśle Geometrycznie proporcyonalnym jak o tem już wyżej przy podatku gruntowym powiedzieliśmy –

§ 173.

Podatki niestałe

Co do Podatków od Miejskich Fabrykantów – Rzemieślników – Handlujących – Spekulantów – Artystów i t. p. nie może być inna i więcej do Sprawiedliwości zbliżona zasada przyjętą jak przez Oznaczenie Klass odnośnych do Wartości kapitalnej ich Przedmiotu – gdzie minimum kapitału Przedmiotowego rzeczywistego lub

tylko

tylko wyobrażalnie ocenionego ustanowionem być powinno — i ci wszyscy wraz z wszelką inną zarobkującą ludnością do Podatku Osobistego klaszycznoprzemysłowego nazwanym być mogącego, pociągnięci być powinni.

W tym względzie powinno być *minimum* Kapitału wyobrażalnie ocenionego albo przychodu czyli procentu jemu odpowiedniego przez Ustawę Podatkową ustanowionem —

Od takowego *minimum* powinny iść Klassy wyższe t. j. w górę postępujące, i Kapitały takie bądź rzeczywiste przedmiotowe — bądź wyobrażalne tylko powinny zawsze dla uniknienia zawikłań w Summach Okrągłych być oznaczane — Procent dopiero wedle stopy zwykłej która w 20 latach Kapitałowi się równa to jest pięcioprocentowych od takowych na przychód uważany — i od tego znowu dopiero Procent pewny np. $\frac{1.2.3 \text{ i. t. p.}}{100}$ na Podatek rachowanym —

Objaśnijmy to przykładami — Oto np. weźmy na minimum Wyrobnika prostego —

Jeżeli Wyrobnik prosty na wyżywienie się roczne zarabia przypuśćmy np. Złp 300 jest to że tak uważać należy przychodem od jego kapitału przedmiotowego, który leży w jego zdolności do pracy —

Kapitał taki wyobrażalny tylkoby wyszedł 6000 złp. a jego procent owe 300 od których nieznaczny Wyrobnika pociągnąć wypadnie do Podatku jeśli 1/100 to jest np. 3 rocznie — lecz że Wyrobnik prosty dla tego samego że jest Wyrobnikiem tylko zasługuje już na szczególny wzgląd — że Wybieranie tak drobnego Podatku obok nieustałego Mieszkania Wyrobnika jest połączone z wielkim utrudnieniem poszukiwania na nim tegoż podatku — i może być bez wielkiego uszczerbku dobra Ogólnego pominionem — przeto przypuśćmy iż ustawa podatkowa przyjmuje za minimum Przychód

roczny

roczny Złp. 500 — Jezeli więc Wyrobnik więcey
płatny — czeladnik Rzemieslniczy — lub Majster bie-
dnieyszy zarabia rocznie na swe utrzymanie tyle
iż Wartość tego zarobku wynosi 500. co daje ka-
pitał przedmiotowy wyobrażalny 10000 tedy od jego
Procentu to jest od owey kwoty 500. miałby do opła-
cania w stosunku 1/100 Złp. 5 rocznie Podatku oso-
bistego.
W następney Klassie przyjąć można Kapitał Przed-
miotowy — 15000 czyliby ten był po prostu tylko
wyobrażalny lub w części i rzeczywisty jak np.
u Bednarza który ma Kapitał w drzewie przy-
gotowanem i w naczyniu — u Stolarza fabrycz-
nego który go ma w drzewie i narzędziach
swego Rzemiosła i tp.
W dalszey Klassie przyjąć 20000. i następnie
25000, 30000, 35000 — 40000 — 45000, 50000 i td.
do najwyższey Summy Kapitału Przedmioto-
wego — który w wyższych Klassach przechodzi
po większey części w Kapitał rzeczywisty — gdzie
następnie od 100 000 przyjąćby można Klassy
o 10000 wyższe oraz wyższą stopę Procentu
Podatkowego np. 1½ od Sta to jest względnie
Kapitału po 100/m od Procentu przedmiotowego
5000 1½ czyli Podatku 75 Złp. od 100/m Kap.
pr. czyli 5500 Proc. pr. 82 złp. 15 gr —
od 120/m Kap. prt. czyli 6000 pr. po 90 Złp. i td —
Dla tego zaś mowimy tu o Kapitale Przedmio-
towym — a nie o Przychodach samych Przedmio-
towych gdyż przychody Przedmiotowe od
Kapitałow nie już wyobrażalnych ale rzeczy-
wistych doprowadziłyby Skarbowość do wie-
lu trudności i zawikłań, bo każdy posiada-
jący rzeczywisty Przedmiotowy Kapitał sta-
rałby się wykazywać albo bardzo mały Przy-
chód albo nawet straty, ktora niekiedy

obok

obok niedbalstwa lub nieudatności Fabry-
kanta - Rzemieślnika Handlującego Speku-
lanta rzeczywiście zachodzić może -
Kapitał zaś przedmiotowy choćby pod względem
nieodpowiednich przychodów mógł być nieco
niżej klassyfikowany - zawsze przecież jako ka-
pitał w swej klassie uważanym być winien -
i od procentu jego o którego mienie właściciel
tegoż starać się powinien - procent podatkowy
opłacanym być winien -
Objaśnijmy to przykładami
Fabrykant użył na zakład fabryczny którego po-
daje wartości 100 000 wyłożył rzeczywiście ten kapi-
tał, lecz zarazem oblicza przy tem, że nie ma przy-
chodu netto jak 3000 zł. rocznie - gdy według zwy-
kłej stopy procentu powinien by mieć przynaj-
mniej 5000 wchodząc w to położenie rzeczy
można kapitał przedmiotowy to jest wartość
zakładu fabrycznego zniżyć aż do 90000 i od
procentu przedmiotowego 4500 wymierzyć
podatek roczny jeżeli 1/100 45 zł. lub też mo-
żnaby uczynić przecięcie to jest = gdy kapitał
na zakład wyłożony 100 000 a przychód wy-
nosi 3000 co wyobraża kapitał 60000 -
przeto summa podwójnego kapitału wypada
na 160000 a tem samem pojedynczego prze-
cięcia wypada na 80000 zł. - od którego
proc. prz. 4000 a podatek 1/100 40 złp.

§. 174.

Z tego co tu wyłożyliśmy nasuwa nam się
ta oczywistość, że tak mozolne obliczanie
wszystkich prywatnych przedmiotowych kapita-
łów w Państwie z właściciela ich peryodycznie
co rocznie a przynajmniej co lat dwa lub trzy
przedsiębranem byćby musiało jest dla Władz
Rządu niepodobnem -
I przyznać musimy iż takie jest niezawodnie
lecz poznamy, że środki do wykonania tego

się

się na innej drodze łatwe, – mianowicie kiedy Władze Rządowe Ogół ilości Podatkowy do uzupełnienia Koniecznych wydatków Państwa potrzebny – rozkładają według znajomości Statystycznej szczegółowych Prowincyj i Części – na takowe szczegółowe Prowincye i drobniejsze tychże Prowincyj Części to jest obwody Okręgi lub tym podobne Podziały –

W każdym zaś szczegółowym Okręgu pod przewodnictwem Urzędnika jako Kommissarza Rządowego ad hoc delegowanego kilku lub kilkunastu Obywateli /: między któremi i Handlujący i Rzemieślnicy znający dobrze Miejscowości znajdować się powinni :/ ad hoc wezwani – lub wybrani – Rozkład takowy na szczegółowych prywatnych zrobić powinni – to jest uklassyfikować ich mienie odrębnie od Własności Gruntowej i Nieruchomej uważane czyli ich mienie co do majątku Ruchomego według Klas o jakich wyżej mówiliśmy lub podobnie ułożonych a zreszą wyrachowanie ilości Podatku jest już tylko prostą Geometryczną Czynnością –

J. tak np. Spekulant jaki podaje się jako posiadający w Kapitałach przedmiotowym 200,000 które może mieć częścią w Kapitale gotowym częścią w Zapasach Produktów jakiemi spekuluje Częścią w Wexlach i. t. p. – jak skoro Kommissya Delegowanych według swej wiadomości uznali to podanie umiarkowanem i utrzymuje go w Klassie 200000 natedy reszta czynności jest prosta – bo od Procentu 10000 po 1½/100 wypadnie Podatku 150 zł.

A samo przez się rozumie się że jeżeli ten Spekulant posiada prócz tego Grunta – lub Nieruchomości jakie – z których Podatek stały opłaca się – takowe swoją drogą jako Właściciel tychże opłacać jest obowiązany – takie postępowanie w drodze ostatecznego na Prywatnych Rozkładu jest najsprawiedliwsze bo Prywatni znają siebie wzajemnie najlepiej –

i poda

i podaiącego mylnie swe mienie lub kapitał przedmiotowy uwagami swemi, sprowadzić mogą do zbliżenia na szczyrości —

Toż samo rozumieć się ma że jeżeli Dzierżawca opłacaiący Podatek od Pensyi na Dobra Nieruchome od takowych swą drogą do Podatku jest jako Właściciel pociągany — bo Podatki stale są przywiązane do gruntu i Nieruchomego Majątku

§ 175.

Co do Kapitałów gotowych w Pieniądzach posiadanych lub na procent wypożyczonych —

Toż samo nakoniec co tu o Podatku osobistym mówiliśmy stosować należy, do wszystkich Kapitalistów — którzy kapitały swe gotowe lub na procentach wypożyczane — podawać powinni przed delegowaną, ad hoc Kommissyą — z zaręczeniem że nic nie utaili —

Jeżeli Kommissya nie znajdzie nic do przypomnienia podaiącemu i jego Podanie za rzetelne już tem samem przyjmuje — Klassyfikuje go wedle zasad wyżej przywiedzionych to jest umieszcza w tej klassie gdzie wypada

Niemożna bowiem umieszczać go wedle koniecznej Summy jego kapitału — lecz wedle Summy okrągłej i to takiej do której Summa jego Kapitałów jest więcey zbliżoną —

np. podał że posiada 17.200 — tedy ponieważ 17.200 jest bliższą Summą do 15.000 niż do 20.000 więc powinien pozostać w klassie 15000 — i płacić

Podał np. 17800 — ponieważ ta Summa jest bliższą 20000 niż 15000 więc powinien być umieszczony w klassie 20000 i płacić 10 zł. — rozumie się jeżeli stopa taż sama co do kapitałów gotowych — jak co do kapitałów niegotowych lecz przedmiotowych przyjęto jest za zasadę — tudzież jeżeli w ogólności taka proporcya procentu Podatkowego Rozkładowi Ogólnemu odpowiada

Zresztą zaś ani do Podatku Konsumpcyjnego — do Cła do Stemplów ani do Dochodów przypadkowych

jest np.

jak np. Spadkowych Emigracyjnych Konfiskat Kar pieniężnych czynienia Rozkładu zastosować się nieda — bo takowe o ile mają gdzie miejsce — przez szczególnych prywatnych wedle ustaw i wedle taryff ad hoc przez Rząd ustanowionych do Skarbu wnoszone są

§ 176

Matematyczna Stopa podatków niestałych

Już wyżej w § 157 mówiliśmy co jest ~~stopą~~ polityczną Podatkowania — mianowicie = iż Konieczna potrzeba Wydatku publicznego — niżej zaś wu w § 166 poznaliśmy że Pewności podatku leży w rzeczywistej możności płacących takowy — widzimy więc że i miara Podatkowania podlega jeszcze Warunkowi i lubo niepodzielamy zdania tych Polityków, którzy utrzymują że Ekonomia Skarbowa publiczna inaczej uważaną być powinna niż Ekonomia Prywatnego — to jest:

iż prywatny tyle tylko wydawać powinien na swe potrzeby ile może

iż Skarb tyle wydawać ma ile potrzeba Państwa wymaga.

gdyż tak jak prywatny wydawać musi tyle aby wyżyć — a jeżeli niema tyle i niema wsparcia od trzecich ginie —

tak też i Państwo musi wprawdzie wydawać tyle ile Konieczna potrzeba Państwa wymaga lecz jeżeli ta ilość przechodzi siły możności prywatnych upada i Państwo —

Czyli odwrotnie biorąc

Prywatny wydawać powinien ile może — i czynić to tak oszczędnie i umiejętnie aby nie zginął —

Skarb publiczny podobnież wydawać powinien ile mieć może z tą Oszczędnością i umiejętnością aby Państwo nie upadło —

Jednakże to przyznać powinniśmy że Skarb publiczny Państwa ma zawsze mniej więcej stanowisko pod tym względem w razach ostatecznych potrzeby pewniejsze — bo zawsze prędzej znajdzie jeszcze w Mieniu niejakiej przynajmniej

mniey części Przywatnych źrodło zasiłku publicznego —

Miara więc Podatkowania czyli potrzeba Państwa — o ile jest wedle powyższych uwag potrzebną stanowi zarazem zasadę Stopy podatkowania, które pod względem matematycznym ulega Rozkładowi między Prowincye i ich Części wedle ich Statystyki, jak o tem wyżey powiedzieliśmy — a Stopa matematyczna Procentu Podatkowego ulega wynalezieniu w Stosunku Najogólnieyszey Summy Przychodów wszystkich Prywatnych w całem Państwie z ostatnich lat wiadomey — do Najogólnieyszey Summy Wydatkowey w Państwie — lub

jeżeliby stosunek podatkowania niebył na tę samą stopę co do wszystkich Rodzajów Podatków Rozkładowi ulegających albo co do wysokości Przychodów prywatnych uważaną za właściwy uznanym natenczas wynalezienie Stopy odnośnie do tych względów uczynionem być powinno —

Objaśniamy to Przykładem — n. p. Potrzeba Wydatków Państwa okazuje się rocznie — 10,000000

Dochody Państwa z Dóbr Narodowych z Regaliów z Monopoliów i t. p. wynoszą — 3,000000

Podatki stałe gruntowe od Zakładów na Gruncie od Domów i t.p. wynoszą 1 500000

a to wedle Stopy co do tych przyjętey którey wysokości odrębnie od zasad jakie co do niestałych Podatków podajemy, ustanowioną być może jak o tem wyżey mówiliśmy —

Podatki i Wpływy niestałe nieulegające Rozkładowi, o jakich jest w końcu § 175. mówiliśmy że tylko wedle taryff ad hoc postanowionych płacone być winny wynoszą n. p. — 500000

Dotąd Razem Summa 5,000000

Brakuje zatem jeszcze drugie 5,000000 —

Potrzeby

Położymy że jest 10 Okręgów w Państwie – tedy niemożna po prostu po 500 000 na każdy Podatków nieustałych nałożyć lecz potrzeba Statystycznie mienie każdego z nich wedle Rapportów z czasu ostatniego wziąść na ścisłą uwagę –

Położymy więc że Statystyka okazuje

Iż Summa Przychodów Prywatnych wedle Podań o jakich wyżej mówiliśmy we wszystkich Prowincyach wynosi 250,000000

tudzież iż istotny stosunek ich mienia następujący

1. –	20,000,000	Czyli co jest jedno	
2 –	25000000	1 jak 4	} 23
3 –	30000000	2 – 5	
4 –	25000000	3 – 6	
5 –	15 000 000	4 – 5	
6 –	35 000 000	5 – 3	
7 –	25 000 000	6 – 7	} 27
8 –	30 000 000	7 – 5	
9 –	20000000	8 – 6	
10 –	25,000,000	9 – 4	
		10 – 5	
	S.a 250 000 000	50	

Więc Summa stosunkowa Mienia 50 –

Postawimy teraz że owe 5 000 000 brakujące w stosunku tym że samym na każdą Część Prowincyi nałożone być powinny – a następnie dopiero w każdej Części takowej lub Okręgu – oddzielny Rozkład na Prywatnych uczyniony być winien –

Wypada więc w powyższym stosunku

na 1. –	400000	na 6 –	700 000
– 2 –	500 000	– 7 –	500 000
– 3 –	600 000	8 –	600 000
4 –	500 000	9 –	400 000
5 –	300 000	10 –	500 000
	2 300 000		2,700 000
			2 300000
Summa –			5000 000

Teraz rozchodzi się o oznaczenie Stopy podatkowej Matematycznie uważany –

Jeżeli Stopa ta jest równa tak co do wszystkich Rodzajów Podatków Nieustałych Rozkładowi ulegających – jakoteż co do Wysokości Przychodów prywatnych – takową jużci oznaczyć możemy tę Stopę to jest że jak Summa przychodów 250000 000 do Braku 5000000 okazuje stosunek

50 do 1.

50 do 1 tak też każdy prywatny płaci ma 1/50
swego przychodu co odnosząc do używanego w toku
Czynności Towarzystkich wyrażenia – to jest z
Mianownikiem 100 okazuje Stopę 2/100
Wypadłoby więc toż samo co wyżej na

na 1.	20000000	2/100	400000
" 2	25000000	—	500000
" 3	30000000	—	600000
" 4	25000000	—	500000
" 5	15000000	—	300000
" 6	35000000	—	700000
" 7	25000000	—	500000
" 8	30000000	—	600000
" 9	20000000	—	400000
" 10	25000000	—	500000
Sa	250000000	—	5000000

Gdy więc wedle Stopy 2/100 nastąpi Rozkład szczegółowy na każdego z Prywatnych musi się zgodzić i całości – podobnież i cały rozkład.
Lecz jeżeli znowu ta Stopa nie jest jako równa względem wszystkich Rodzajów Mieszanych Podatków Rozkładowi takiemu ulegających przyjęta lecz z zmianami co do Rodzaju Podatku lub co do Zasady pod względem Wysokości Przychodów – do tejże wysokości – odnoszącemi się – to jest że np. aż do Wysokości Przychodu rocznego 5000 czyli Kapitału Przedmiotowego 100.000 wyłącznie (: exclusive :) o 1/3 niższa niż Stopa od Mienia wyższego – to jest od 5000 Przychodu rocznego czyli Kapitału Przedmiotowego 100.000 włącznie (: inclusive :) za zasadę jest przyjęta, lub co na jedno wychodzi że ta wyższa o połowę niższej ma być większa – lub tym podobny inny jaki między Stopami Stosunek oznaczony – natedy rozważyćby wypadało – mówiąc o tymże co wyżej Przykładzie –
Jaką Summę w owych 250000000 wynoszą przychody niższe od 5000 – a jaką Summę wyższe od 5000 poczynając –
Przypuśćmy że niżej 5000, okazało się 150000000 a wyżej 5000 okazało się Summa 100000000.

Więc

Więc widzimy że gdy Stosunek Stopy Summy
150000000 ma być jak 1. a Summy 100,000,000
jak 1½ – przeto Summy te rozmnożone przez liczby
swych Stosunków Stopowych – dają równe ilości to jest
150000000 × 1 = 150000000. – 100000000 × 1½ = 150000000
Zkąd otrzymaliśmy ten wypadek
że pierwsza i druga Summa zapłacą w równych po-
łowach ów Brak 5000000 to jest
150000000 stopę jak 1. zapłaci 2500000
100000000 " " 1½ " 2500000.
Nakoniec wypada tę stopę oznaczyć w zwykłem
Wyrażeniu z Mianownikiem 100 –
Zmieniając wyrażenie Stosunku Summ 150000000 i
100000000 jakoteż Stosunku Wypłaty 2500000 (przez
500000) otrzymujemy – 150000000 = 300
100000000 = 200
2500000 = 5
A zatem stopa dla przychodów niższych 5000
będzie 5/300 dla wyższych będzie 5/200
Czyli skracając jeszcze i te ułamki
będzie Stopa pierwszych 1/60
Stopa drugich 1/40
Którą teraz do mianownika 100 czyli do wyraże-
nia zwykle używanego Procentowem zwanego
odnieść musimy –
i wskutku tego otrzymamy Stopę pierwszych $\frac{1\frac{2}{3}}{100}$
Stopę drugich $\frac{2\frac{1}{2}}{100}$
A że 2½ co do wyższych jest o ⅓ większa od
1⅔ co do niższych przeto widzimy że zasada usta-
wą przyjęta jest dobrze zastosowaną –
bo 2½ = 5/2 zaś 1⅔ = 5/3.
czyli = 15/6 ———— 10/6
Czyli 3 do 2. Czyli 1½ do 1.
Nakoniec sprawdzić musimy przez wyrachowanie
wedle tej Stopy Podatku czyli nam wyda ilość
dla skarbu potrzebną –
150000000 po $\frac{1\frac{2}{3}}{100}$ daje 2500000
100000000 po $\frac{2\frac{1}{2}}{100}$ daje 2500000
Więc się zgadza – 5000000

§ 17.

§ 177.

Podatek Konsumpcyjny — Podatek Konsumpcyjny od Artykołów Żywności do Miast wprowadzanych niepowinien mieć miejsca wyjąwszy co do Trunków upajających i Artykołów do zbytkownych liczonemi być mogących jak np. Zwierzyna tam gdzie za Artykuł zbytkowny uważany jest —

§ 178.

Cło — Cło od Towarów przywiezionych z zagranicy drogą Handlu wwozowego na zużycie wewnętrzne Państwa nałożonem być powinno na wszelkie towary zbytkowe — a co do innych towarów zależy ocenienie potrzeby Oclenia od Okoliczności towarzyszących temu pytaniu w każdem szczegołowym Państwie —

§ 179.

Stemple — Taryffa Stemplowa wedle różnych zasad w Praktyce Skarbowej Państwa jest zaprowadzona — Odnosi się zwykle

do Wymiaru Stempla na Podania czynione do Władz — na czynności Sądowe

na Nominacye Urzędników

na Konsensa Rządowe

na Przywileje

na Dyspensy różnego Rodzaju

na Akta dobrej woli zwane jak np. Obligi — Kontrakty kupna — Zamiany — Dzierżawy — Umowy o wspólkę — Darowizny — Cessye — Umowy od Najmu i t.p. inne —

na Passporta

na Karty od Gry

na Stemple od Spraw Spornych Sądowych Wpisanemi zwanych, które w Państwach tych gdzie postępowanie publiczne odbywa się — przy Wpisie Sprawy na Regestr Strona Wpisująca składa i t.p. wiele innych —

Tu zwrócić musimy uwagę na to — że gdy każda Sprawka w małym Przedmiocie jak Sprawa w wielkim Przedmiocie zarówno jest przedmiotem zatrudnienia Sądo=

Sądzę przeto co do Stempla Sądowego w Mia-
rę Wysokości Przedmiotów Spornych używanego przy-
jąć należy odstąpienie wyjątkowe od główney
zasady tej mianowicie, iż Podatkowanie przy-
najmniej w Stosunku ściśle Geometrycznie propor-
cyonalnym następować zawsze powinno, — a przy-
jąć co do stempla w mowie będącego tem wyją-
tek że Stempel Sądowy od przedmiotów spornych
nie już w stosunku ściśle geometrycznym lecz zwol-
nionym w Miarę Wyższości Przedmiotu Spornego
miejsce mieć powinno
A gdy we wszystkich Działaniach Skarbowych
do pewnych Progressyi w Taryffach objętych wie-
nych, unikać należy kroków i ułamków które
w względzie Skarbowym ani szkody ani korzyści
nie czynią bo w Przeciągu brane okrągłe Sum-
my też samo zawsze wynoszą — kroki zaś
i ułamki w Taryffach do wielkich utrudnień
i zawikłania rzeczy doprowadzają — a z drugiej
strony i dla Prywatnych Płacących zbyt małe
różnice na zysk lub stratę stanowią — przeto też
nietylko że w Taryffach takowych Progressya
w okrągłych Summach oznaczoną być powinna —
ale nawet Progressya ta może być upodobową —
i tylko zbliżoną do drogi pośredniej między
Matematyczną — a opartą Słuszności w tym
lub owym Przedmiocie zachodzącej —
Więc i co do Taryffy Stempla Sądowego w Mia-
rę wyższości przedmiotu wyższy Stempel lecz
z stopy tegoż przepisującej — Upodo-
bowa Progressya z zachowaniem Słuszności
tej jaką na względzie właściwym mieć należy
miejsce mieć może — Kładziemy tu jako przy-
kład progressyę Stempla Sądowego Wpisowym
zwanego na Wzór — z tą uwagą iż taryffa ta nie
jest zgodną z taryffą u nas obowiązującą — lecz
od owej znacznie odstępuje, była by ona wszakże
właściwą — i tak =

Stempel

Stempel najniższy aż do Wysokości przedmiotu Sporu o Złp. 300 — gr 15 i następnie tak dalej po gr. 15. od każdego 100 złp. aż do Wysokości 1000 złp. wyłącznie (exclusive)

Summy 1000 złpol. przedmiotu sporu można przyjąć za Punkt od którego w górę idąc należy zmiarkować stosunek Stempla Wpisowego —

Tu więc od 1000 złp. oznaczyć można Złp. 10 aż do 2000 złp. gdyż wielkie rozdrobnianie Taryffy jest niestosownem

od 2000	—	do 3000	—	gr. 15
od 3000	—	4000	—	20
4000	—	5000	—	25
5000	—	6000	—	30
6000	—	7000	—	34
7000	—	8000	—	38
8000	—	9000	—	42
9000	—	10000	—	46
10000	—	15000	—	50
15000	—	20000	—	60
20000	—	25000	—	70
25000	—	30000	—	80
30000	—	35000	—	90
35000	—	40000	—	100
40000	—	45000	—	108
45000	—	50000	—	116
50000	—	55000	—	124
55000	—	60000	—	132
60000	—	65000	—	140
65000	—	70000	—	146
70000	—	75000	—	152
75000	—	80000	—	158
80000	—	85000	—	164
85000	—	90000	—	170
90000	—	95000	—	175
od 95000	—	do 100000	—	180

i tak dalej następnie dodając w górę odtąd po złp 10 od każdych 10000 t. j.

od 100000	—	do 110000	—	190
110000	—	120000	—	200
120000	—	130000	—	210
130000	—	140000	—	220 i. t. d.

Stempel Wpisowy może się składać z kilku Arkuszy lub półarkuszów równej Ceny dla tego wypełnienie przypadającej kwoty nie ulega trudnościom —

Taryffa u nas obowiązująca w tym przedmiocie zgodna z Taryffą między Księstwa Warszawskiego z d. 30. Września

śnia 1833 r wydana — obejmuje progressyą upodobową z odstępami z bydt wielkiemi dla tego jest za nadto oddaloną od zbliżenia jej do słuszności musi ona —

od 1000	—	do 2500	—	15 gr
2500	—	5000	—	20 —
5000	—	10000	—	40 —
10000	—	20000	—	80 —
20000	—	40000	—	120
40000	—	80000	—	160
80000	—	100000	—	200
100000	—	200000	—	400
200000	—	400000	—	600
400000	—	800000	—	1000
800000	—	1000000	—	1600.

a następnie jesz stale od każdego 1000 zł. nad 1.000.000 po groszy 20 dodawać każe —

Widzimy więc że Taryffa na wzór podana z Taryffą obowiązującą schodzi się w dwoch rozmych od siebie miejscach —

raz około Przedmiotu 9,000

połtore około Przedmiotu 3000000

gdzie wedle obowiązującej Taryffy wypada od Miliona pierwszego oznaczemy Wpis — 1600

od drugiego i trzeciego rachując po gr 20 od tysiąca czyli po 666 gr od Miliona — 1333 – 10

2933 / 10

Wedle Wzoru podanego wypadnie około tożsamo — to jest: —

od pierwszego Miliona — 1080

od drugiego i trzeciego dodając od każdych 10000 zł 10. czyli po złotem od 1000 (: bez nie szczegółowo jak w Taryffie obowiązującej od każdego 1000 — ale od 10,000 uważając :) wypadnie — 2000

Razem — 3.080.

§ 180.

Stempel Spadkowy

Stempel Spadkowy od Sukcessyi w porządku prawa *ab intestato* dziedziczny — lub od zapisów

zapisów *ex testamento* i od legatów szczególowych — w miarę większej odległości pokrewieństwa wyższy wymierzanym być powinien — a co do Osób zupełnie obcych i niekrewnych najwyższy. Dzieci jednakże i Wstępni dalsi drogą zastępstwa to jest przez Głowy swych Rodziców do Spadku w linii prostej przychodzący — do Opłaty Stempla nie bywają pociągani wyjąwszy od Legatów szczególowych z części Rozrządzalnej Testatora (: o jakiej Ustawy Cywilne mówią :) i to zgadza się z zasadami słuszności Społeczny —

§ 181.

Opłaty Emigracyjne

Emigrujący za Granicę od Mienia swego w ostatnim czasie w Księgach Podatkowych zapisanego do opłaty stosownego Podatku pociągnięci być mogą —

§ 182.

Konfiskaty i Kary pieniężne

Konfiskaty na Skarb publiczny całkowitego Majątku prywatnego w względzie Skarbowym nie są stosowne — ani odpowiednie — Kary jednakże pieniężne (: które są także z Natury swej Konfiskaty częściowe Majątku prywatnego :) miejsce mieć mogą i powszechnie w Praktyce wszelkich Państw mają — Kary pieniężne zwykle zamieniane bywają w razie niemożności skazanego na zapłacenie Kary na Areszt lub Więzienie odpowiednie co zwykle już w samym Orzeczeniu Wyroku *eventualiter* umieszczonem bywa. —

§ 183.

Rachunkowości Skarbu Publicznego

Co do Rachunkowości Skarbu Publicznego tej dobre urządzenie w Kassach i Biurach Rachunkowych Buchalteryami zwanych jest również ważnem Przedmiotem Umiejętności Skarbowej —

Rachunkowość Skarbu publicznego do której i Rachunki z Majątku Gminnego i Instytutów

Publi-

Publicznych podciągać należy — wymaga daleko większej ści-
słości niż każda prywatna — a nawet kupiecka — dla tego
Przepisy Rachunkowości Skarbowej Publicznej jak to już
w §16 dotknęliśmy powinny wskazywać postępowanie jak
najwięcej uproszczone — w właściwym związku z sobą zo-
stające i dla pojęcia każdego dostępne i łatwe — tak
iżby Referenci interessów potocznych styczność z Ra-
chunkowością Skarbową mających widoczność tejże Ra-
chunkowości mieć mogli —
Główniejsze uwagi w tej mierze przytoczymy tu nastę-
pujące —
Co do wpływów te w Regule powinny być według for-
my tak zwanej sznurowej kwitowane
Forma sznurowa jest ta kiedy przygotowane formula-
rze kwitów podwójnie obok siebie drukowane — w
zeszytach opieczętowanych przez Władze właściwą Kas-
som w miarę potrzeby są udzielane — z których
wyjmowane kwity dla stron pozostawiają w zeszycie
odpowiednią treść wyjętego kwitu —
O ile przeto gdzie forma ta zastosowaną być może
powinna być zachowywaną —
Dzienniki ciągłe Kassowe powinny być ściśle pro-
wadzone tak co do wpływów jak co do wypłat
wszelkich —
Obrachunki i Rewizye Kass perjodyczne — a oprócz
tego Rewizye nadzwyczajne w czasach nieozna-
czonych przez Władze zwierzchnicze czynione —
Co do wydatków zachodzą te dwie główniejsze
uwagi —
pierwsza aby każdy wydatek czyli wypłata z Kassy
powoływała Assygnacyę na mocy której nastąpiła —
druga aby składanie Rachunków następowało re-
gularnie — i co do wielu pozycyj wydatkowych nie
przechodziło w zapomnienie —
Rozbierzemy bliżej te uwagi —
Co do wypłat z Kass publicznych te tylko za
Assygna-

Assygnacyami Władz właściwych następuią –
Assygnacye takie albo są długo trwałe jak n.p.
Pensye Urzędników – wypłaty Etatami stałemi prze
widziane i. t. p. i takowe niebywaią powtarzane
lecz tylko w miarę zmiany stanu rzeczy odwoływa
ne i nowe wydawane – albo też są szczegółowe na
wypłaty jednorazowe
O wszelkich Assygnacyach od Władzy Assygnuią
cey wychodzących jak równie o ich zmianach
powinny być nietylko Kassy wypłacaiące ale i
Buchalterye Rachunkowe to jest Biura Rachun
kowości Skarbowey prowadzące zawiadamiane –
aby przy sprawdzeniu w swoim czasie Rachunków
Kassowych mogły takowe z Assygnacyami w Rachun
kach powołanemi porównywać –
Zawiadamianie Biur utrzymuiących Rachunkowości
Skarbową o Assygnacyach jest tem bardziey koniecznie
potrzebnem gdy wiele Assygnacyi takich wydawanych
być musi, z których odbieraiący wypłatę rachowaé
się jest obowiązanym – i takie z klauzulą Salvo
Calculo wychodzą
Biuro więc Rachunkowości utrzymuiące powinno
pierwsze w oddzielną kontrollę notować wypłaty tako
we ale dla pamięci o obowiązku złożenia z nich
Rachunku – a nawet już Kassa wypłacaiąca zamie
szczać powinna w Regestrach swych zanotowanie
wypłaty – z klauzulą Salvo Calculo –
Ztąd poznaiemy już jako tok zachowanym być po
winien pod względem uwagi drugiey którą wyżey
przywiedliśmy – to jest
Że co do składania Rachunków powinno Biuro u
trzymywać Rachunkowość Skarbową i Kassy wypła
caiące przyimie takowe z klauzulą Salvo Calculo
(które są przedpłatami na wydatkowanie szczegó
łowe przez rząd trzecie zwykle awansami zwane:)

wypła-

wykazywać peryodycznie Władzom Rządowym wszystkie takie przyczyny co do których Rachunki jeszcze niezłożone zalegają — również i te co do których Rachunki już wprawdzie złożone lecz przez Władze właściwe za sprawdzone uznane czyli absolwowane jeszcze nie są —

pierwsze bowiem zalegają na obowiązanych do złożenia Rachunków

drugie zalegają na Refferentach mających przedmiót ten w Rozpoznaniu —

Zwłoka zaś wszelka w sprawdzaniu Rachunków Skarbowych jest tak szkodliwą że niewątpliwie twierdzić można iż upadek Skarbowy jaki częstokroć w tem lub owem Państwie objawia się — ma swą znaczną przyczynę w zwłoce i zaniedbaniu Rachunkowości Skarbowej —

Nietylko bowiem co do stanu upłynionego zwłoka taka jest zawsze prawie szkodą Skarbu — ale co gorzej nie daje Rządowi wiadomości potrzebnej co do ocenienia należytego Stanu tego na Przyszłość — czyli do właściwego projektowania i układania Etatów —

Składanie Rachunków

§ 184.

Co do składania Rachunków wszelkich Skarbowych przywodzimy tu nakoniec tę uwagę —

Iż wszelki Rachunek Skarbowy z Grona publicznego Gminnego — lub Instytutowego, powinien być zakończony przez składającego tem dołożeniem „Że za jego rzetelność pod przysięgą na Urząd wykonaną zaręcza“ —

a jeżeli składający jest zarazem technikiem Przedmiotu wydatkowanego powinien nadto dodać — „że za użyteczność wydatku według swej znajomości rzeczy, i za rzetelność Rachunku pod przysięgą na Urząd wykonaną zaręcza“

Ta formułka zdawać się może czczą — i mogąca przyjść

przyjść w martwe wyrażenie – przyznajemy to wprawdzie, lecz twierdzimy że formuła ta niemoże przynajmniej nieprzypomnieć składającemu Rachunek jego stanowisko z jakiego wywiązać się winien – i lepszą jest niż wcale żadna –

Jeżeli zaś odniesiemy się do Prawodawstwa Cywilnego znajdziemy już tam przepisaną tę formułę między prywatnemi gdzie idzie de meo et tuo – Cóż dopiero gdzie idzie o usprawiedliwienie wydatku grosza publicznego?

I tak n.p. w Przepisie Art 534 K.C.K. Sfr. czytamy
„Każdy Rachunek podaje i zaręczy za jego rzetelność osobiście lub przez szczególnego Pełnomocnika.

To co w postępie Ustaw Cywilnych za potrzebne jest uważanem nie możemy za obojętne w Rachunkowości Skarbowej poczytywać. –

Rozdział XV

O Polityce Ekonomii Publicznej

§ 185.

Polityka Ekonomii –

Ekonomia Polityczna jak to z jej treści poznaliśmy zajmuje się Wykładem utrzymaniem wewnętrznem i zewnętrznem szczególnych źródeł Bogactwa Narodowego –

Polityka zaś Ekonomii publicznej jest głównym przedmiotem utrzymanie korzystnego Billansu Państwa szczególniej też pod względem zewnętrznym –

Polityk Ekonomiczny musi oceniać i obierać najwyższe korzyści państwa, lub w razie przeciwnym wybierać najmniejsze szkody tam gdzie ich niemożna zupełnie uniknąć –

Widzimy więc jak wysokiem jest to stanowisko – Widzimy że tylko najwyższym urzędnikom Państwa jest dostępne – którzy wszelkie szczegółowe stosunki Państwa znają a przynajmniej dokładnie znać powinni,

powinni —

Widzimy że najświatlejsi ludzie niebędący czynnemi w praktyce Administracyi Państwa niemogą w tej mierze z prawdopodobną pewnością zdań swoich objawiać —

Minister nawet najbieglejszy w tem lub owem Państwie może być Niemowlęciem w innym Państwie dokąd wszystkich jego stosunków dokładnie nie pozna —

Ta uwaga jest wielce ważną dla Państw gdzie forma Rządu jest połączoną — gdzie Reprezentacye Narodowe zachodzą — aby na Reprezentantów Narodu tylko ludzie światli i z stosunkami Państwa mniej więcej obeznajomieni wybierani byli —

Człowiek bowiem nie dość światły albo jest prostoduszny i ten idzie za przedstawieniem Ministra więc udaremnia swój Mandat od Narodu — albo w zarozumieniu swem uporczywy — a natenczas częstokroć najzbawienniejsze przedstawienia Ministra odrzuca gdy jego widzimisię inaczej mu wskazuje —

Cóż dopiero jeżeli jest człowiekiem przewrotnym —

Rozbiór dalszy tej rzeczy z stanowiska tak wysokiego byłby dla nas już zbytecznym — bo takowy w każdem szczegółowym Państwie ulega oddzielnym licznym względom i Rozwadze głębokiej —

W ogólności więc tylko zwrócimy naszą uwagę na to że utrzymanie korzystnego Bilansu Państwa zawisło od tego aby Wartość Produkcyi Surowej i z Pracy Rękodzielniczej oraz Handlowej niebyła mniejszą od Wysokości użycia wewnętrznego i wydatków bądź prywatnych bądź publicznych na zewnątrz Państwa wychodzących

Wydatki na zewnątrz bądź wprost bądź przez Handel wzorowy następują —

Pod tym więc względem Polityki zadaniem jest.

Obmyślać stosowne środki dla podwyższenia Produkcyi Surowej i z Pracy Rękodzielniczej oraz Handlowej —

w takich

w takich szczególnych Przedmiotach które najwięcej okazują korzyści dla Państwa—

Przestrzegać zużycia szkodliwego to jest niekorzystnego czyli jak nazwaćby można marnotrawienia Przedmiotów tych których zużycie w innym obrocie rzeczy korzystniejszym być może n.p. gdzie są lasy gdzie jest ruda, a lasy spływają po rzekach na zewnątrz— Rudę wywożą na zewnątrz około czego znaczna liczba rąk pracuje tam zakazawszy wywóz Rudy tem samem skieruje się praca na Huty— wytopiony kruszec większe przyniesie korzyści i t.p.

Nadewszystko zaś mieć na uwadze aby wydatki publiczne na zewnątrz były jak najwięcej i ile można oszczędzane— a wydatki prywatne na zewnątrz, które po największej części czynią stany zbytkujące za granicami Państwa— nie były dopuszczone owszem utrudzone—.

Nakoniec gdy wiemy z Ekonomii Handlowej iż Handel zewnętrzny wwozowy Przedmiotami zwłaszcza do zbytku odnoszącemi się naraża Państwo na wydatki niekorzystne przeto i Handel taki powinien być w karbach stanowych trzymanym—

Słowem Polityk Ekonomiczny powinien mieć na baczności Ogólne Bogactwo Państwa aby też Państwo utrzymywało Billans korzystny i nie chyliło się ku upadkowi pod względem Bogactwa Narodowego.—

Działania pod względem Polityki Ekonomii publicznej ulegać atoli mogą pierwsze wyższym względom, jakie w Najogólniejszej Polityce Państwa zachować należy o czem na Wstępie w § 13 mówiliśmy.

Rozdział XVI

O Umiejętności Prawa i Sprawiedliwości

§ 186.

Umiejętność Ustawodawstwa

Umiejętność Prawa i Sprawiedliwości czyli Umiejętność ustawodawstwa Cywilnego i karnego jest umiejętnością bardzo ważną zwłaszcza w takich Państwach gdzie władza prawodawcza według formy Rządu zostaje przy Narodzie przez Reprezentantów

swoich

swych działających — czyli przy tak zwanych Izbach — a raczej w Sejmie Państwa —

Wprzód jednakże niż do należytego rozpoznania przedmiotu wedle umiejętności ustawodawstwa przystąpić można potrzeba się w linii praktycznej obeznać się z Ustawami Nadanemi i Obowiązującemi, dla tego też Rozdział ten na samym końcu przechodzimy, aby przynajmniej o tyle obowiązującemi ustawami stanowisko tej umiejętności Prawodawstwa porównywać byliśmy wstanie o ile ustawy obowiązujące w toku Kursow Nauki Prawa z końcem Roku — Kursu tego są już wytłoczone —

Naszem bowiem zadaniem nie jest być niemoże ani Wykład Kodexow Cywilnych i Karnych bo te są przedmiotem oddzielnych Wykładow — lecz tylko ogólne uwagi i zasady pod względem umiejętności Prawodawstwa —

Na to jednakże zwrócić tu także musimy naszą uwagę — iż ustawy obowiązujące w Regule powinny być wszystkim Członkom Społeczności znane — bo wedle Reguły Prawa <u>nikt nieznajomością ustaw wymawiać się niemoże</u> —

Znając i zas ustawy nadane można zgłębiać nadowczas ducha i cel ustawodawcow ktorzy je nadali — a następnie dopiero w doświadczeniu tychże ustaw oceniać ich dzielność lub niedostateczność i wady —

Dzielność ich należy zachowywać od wszelkiej zmiany — a co do niedostateczności lub wad czerpać równe zrodła dla zapobieżenia tymże przez stosowne zmiany — lecz przewidywać zarazem z wszelką przenikliwą wyobraźnią skutki zmian — to jest czyli zmiana ustawy usuwając mniejsze wady <u>niepociągnie</u> za sobą liczniejszych może innych — co częstokroć chociaż nie wprost to przez styczność z innemi ustawami stać się może —

Obecnie

Obecnie więc gdy w każdej już prawie Społeczności istnieją mniej więcej dokładne Zbiory ustaw Nadanych Cywilnych i Karnych — gdy zresztą mamy tak liczne wzory w Prawach Rzymskich i tylu Kodexach, zbyteczną byłoby rzeczą wyjaśniać szczegółowe przedmioty do których ustawy Cywilne i Karne odnosić się mogą — zwłaszcza że same nawet pojedyncze szczegóły ustaw — od Potrzeb tej lub owej Społeczności zawisły — a potrzeby w miarę postępów — zmian zewnętrznych i usposobienia Narodów objawiają się — i co w jednym Państwie może być już zbytecznem, to w innem może stanowić konieczną Potrzebę —

Dosyć jest przeto dla nas w Ogólności nadmienić że przedmiotem ustaw Nadanych Cywilnych są [illegible] Czyny ich poboczne Cywilne w Społeczności — i rzeczy — Karnych zaś Czyny szkodliwe w Społeczności czyli mówiąc bliżej Obraza praw prywatnych i Społeczności

Wybrać więc mamy ogólne zasady których w Ustawodawstwie Cywilnem i Karnem trzymać się należy

§ 187.

Przez umiejętność ustawodawstwa Cywilnego rozumiemy Wykład o Nadawaniu ustaw potrzebom Cywilnym Społeczności odpowiednich —

W dzisiejszym stanie Państw, gdzie jak już wyżej mówiliśmy w każdej Społeczności istniały i istnią od Wieków ustawy cywilne czy to pisane czy zwyczajowe i że tak rzecz można w życiu praktycznem będące — niemoże być Umiejętność Ustawodawstwa inaczej uważaną, jak tylko względnie na te już istniejące ustawy — to jest pod względem ich utrzymania dalszego — zmiany — lub uchylenia —

Pod względem utrzymania rozpoznajemy w doświadczeniu poprzednio osiągnionem ich odpowiedność

potrzebom

potrzebom Społeczności to jest = z skutku ustaw poznajemy przyczynę dla której uchylane lub zmieniane być niepowinny, czyli mówiąc krócej poznajemy iż niezachodzi potrzeba uchylenia prostego lub zmiany i nadawania ustawy nowej—

Pod względem uchylenia poznajemy niedostateczność lub wadę obecną ustawy dawnej— i tem samem przyczynę jej prostego uchylenia lub zastąpienia ustawą nową— bądź też nakoniec uznajemy potrzebę zupełnie nowej ustawy—

Nowa Ustawa albo jest obok uchylenia lub zmiany dawnej wydaną— albo zupełnie nową i z samey swey ani uchylającą ani zmieniającą ustawę jaką daną—

Pierwsze następna Prawodawcy Ocenienie dawnej i porównanie korzyści z nowej—

Druga jako zupełnie nowa nienastręcza mu tego Ocenienia i dla tego głębszego jeszcze zastanowienia wymaga z tej przyczyny— że niepodobieństwem jest aby ta nowa Ustawa nie wywierała skutków swych na liczne stosunki w Społeczności które z innemi Ustawami mają styczność i związek

Taka więc nowa Ustawa przez sam skutek swej mocy obowiązującej jest już tem samem jako pozniejsza uchylająca lub zmieniająca ustawy styczne o ile z niemi jest w sprzeczności, a to już nie sposobem wyraźnym lecz domniemanym.

Otóż tedy to jest najważniejszą okoliczności czyli iż tak nazwać można Punktem zwrotnym około którego cała Uwaga umiejętnego Prawodawcy przechodzić powinna, aby pod względem skutków nowej Ustawy naprzód ocenić mógł korzyści— lub szkodliwości z nowej Ustawy wypłynąć mogące Czyli krócej mówiąc=

Dziś cała Umiejętności Ustawodawstwa Cywilnego

do

do tego odnosi się pytania –
„Czyli nowa Ustawa polepszy stan dawny – *sta-*
„*tum quo*" –

Tu więc uczynimy w krótkości następujący Rozbiór
rzeczy –

Rozbiór dalszy Przedmiotu

§ 188.

Już wyżej w § 22 powiedzieliśmy iż Prawo Natury
tkwi w Naturze naszej i byłoby dostatecznem dla
ludzi gdyby było przez wszystkich szanowanem, lecz
że tak nie jest – zmuszeni są ludzie szukać zabezpie-
czenia się w Społeczności –
Powiedzieliśmy w § 23 że Rząd Społeczności ma prawo
i do Środków – jakie odpowiadają zachowaniu Celów
Społeczności – stąd wypływa – że Rząd jakikol-
wiek który jest formy ma prawo nadawania stoso-
wnych ustaw w Społeczności –
W tem miejscu przeto mówiąc o ustawodawstwie
poznajemy już tem samem, że Prawo Natury w
najrozciąglejszym znaczeniu uważane nie przestaje
być zasadą do Ustawodawstwa Nadanego i owszem
zgodnie z Zasadami Prawa Natury Rządowego
ustawy Nadane powinny być tylko formalnem wy-
rażeniem – rozwinięciem i ogłoszeniem Prawa
Natury prywatnego do potrzeb i Celów Społeczno-
ści zastosowanego – a o tyle tylko ustawy Na-
mogą być ograniczeniami szczególnemi Pra-
Natury prywatnego, o ile potrzeby Stanu [illegible]
łeczności koniecznie tego wymagają – zawsze je-
dnakże potrzeby te powinny być zaistotnie ta-
kie to jest rzeczywiście Celowi i dobru Społeczno-
ści odpowiadające a praktycznem użyciu Ro-
zumu uznanemi, nie z mylnego wystawienia
lub pojęcia rzeczy czerpane, lecz z rozumnej
konieczności wyprowadzone – i w takim razie
ustawy [illegible] nadane będą z zasadami Prawa Natury
Rządowego zgodne – to jest Sprawiedliwe –

Wy-

Wyrażając się w tem mięscu właściwą przedmiotowi mową powiedzieć możemy – że przyczyny polityczne leżące w potrzebach Społeczności odmieniane do Zasad Prawa Natury Prywatnego i Rządowego a nawet Prawa Narodów stanowią miarę ustawodawstwa nadanego –

Objaśniemy to przykładem który nam zarazem posłuży i za rozwinięcie myśli do Ustawy o Procencie i Lichwie

§189

Pożyczka tak zwana od zużycia przedmiotu (inaczej do strawienia:) może mieć mięsce za umową taką naturalnie ważną, że biorący pożyczkę wynagrodzi to dającemu pożyczkę w miarę Epoki trwania pożyczki –

Skoro się dwoch ugodzi o ilość wynagrodzenia, taka umowa dobrowolna wedle Prawa Natury byłaby ważną — Stan jednakże Społeczności wymaga oznaczenia ustawą tegoż wynagrodzenia – i tak u nas w czynnościach Cywilnych oznacza ustawa Sejmowa z R 1844 5 od sta rocznie – w czynnościach Handlowych jako korzystniejszych 6 od sta rocznie –

Ta stopa procentu tak się tłumaczy wedle ustawy = ze Sąd niemoże więcej zasądzić =

Dozwala jednakże ustawa stronom umawiać się aż do wysokości po 12 od sta rocznie – o ile że wedle Prawa Natury zezwalać im na to wolno – i dotrzymać sobie takiej umowy powinny –

Jeżeli zaś Wysokość umowionego procentu przenosi 12 od sta na Rok – uważa to ustawa nadana za Lichwę godną kary – jakoż poddaje ją karze – bo potrzeby Społeczności wymagają tego – aby zostający w koniecznych potrzebach zaciągania się lub lekkomyślni Marnotrawcy nie rujnowali się i nie stawali się następnie ciężarem Społeczności

aby

aby oraz liczba lichwiarzy nieprawujących użytecznie na Produkcyą Kapitałów — w Społeczności nie powiększała się — Ustawa atoli ta nie odpowiada potrzebie uboższej klassy pożyczkowej zaciągającej się na krótkie Epoki — niesłychaną lichwą — jak to niżej rozwiniemy

§ 190.

Projekt ustawy zastosowany — i do Pożyczek drobnych na Epoki krótkie —

W tem miejscu przywiedziemy tu Projekt do ustawy takiéj jaka u nas byłaby pod tym względem najstosowniejszą =

Znając niezamożność naszych Rękodzielników iż wielu nie mają funduszu na Nakład do ich zatrudnienia potrzebny — wiemy o tem że opłacają ogromną lichwę n.p. złoty od Dukata na tydzień a nawet więcej — co czyni niekiedy 300—400 i 500 od Sta na Rok, bo n.p. Rzeźnik uboższy zapożycza się u Żydka 10 # na Wołu, zobowiązując się dać Zł. 10 lichwy a niekiedy nawet skórę z niego — która ma wartość najmniej kilkanaście Złotych i z wybranych Pieniędzy za Mięso z tegoż Wołu dług z lichwą razem oddaje

Trwa więc cała Pożyczka najwięcej dni kilka przypuśćmy tydzień — więc lichwa 10 Złpol od Zł. 180 na tydzień jest Procentem 520 Złpol rocznie Kapitału 180 Zł. wynoszącym — czyli 288 od Sta rocznie — bo taki obrót pożyczki ponawia się od zabicia jednego do zabicia następnego Wołu i tak ciągle —

A lubo ustawa o której wyżej powiedzieliśmy istnieje to jednakże jest martwą — raz że biedny nie udaje się do Sądu i nie zaskarża — bo potrzebuje koniecznie tego stosunku z swym Wierzycielem — powtóre że ustawa ta jest zupełnie niepraktyczna dla Pożyczek drobnych na krótkie Epoki zaciąganych

bo

bo Wierzyciel niemógłby w takich drobnych pożyczkach obracać na procencie najwyższym ustawą tą dozwolonym 12 od sta rocznie — gdyż np. od 180 Złpl na tydzień wypadałby 12 6/13 grosza —
Pytam się czyliby się kto znalazł któryby chciał za 12 gr. podejmować zachód około wypożyczania i dopilnowania się w odebraniu tych 180 Złpl — a zatem co do takich pożyczek niemoże mieć ta ustawa żadnego zastosowania —
W znacznych zaś Kapitałach pożyczka tej Natury to jest kilkodniowa i wcale powtarzana nie dzieje się —
Dla tego ustawa nasza nieodpowiedziała potrzebie Klassy uboższej przemysłowej —
Z drugiej strony zaś mamy to przekonanie że takie dalsze pożyczki i na Epoki krótkie są dla klassy uboższej przemysłowej nieuchronnie dziś mogą być żadną miarą co do stopy procentowej z pożyczkami dłuższych Epok na równi uważane ani co gorzej — bez wszelkiego ustawą określenia zostawione, należy im więc wyższą stopę procentu ustawą dozwolić lecz nabycie oznaczyć określić i ograniczyć aby do dłuższych Epok niebyła rozciągana —
Stosownie więc byłoby gdyby ustawa co do pożyczek krótko trwałych rozróżniała Epoki trwania pożyczki w ten sposób — mianowicie =
Na pożyczki miesięczne aż do Epoki dwóch miesięcy aż do półrocza jednego — aż do Roku całego — aż następnie do Epoki dłuższej
Jeżeli Epoka trwania pożyczki nie przechodzi 2ch miesięcy może ustawa dozwolić nawet 5/100 za pierwszy i drugi miesiąc — ale już nie za trzy lub dłużej gdyżby to czyniło 30/100 rocznie —

Jeżeli

Jezeli nie przechodzi Półroku może dozwolić
$1\frac{1}{2}/100$ miesięcznie czyli 9/100 za półrocze — lecz pie-
nie za 7 miesięcy lub dłużej — gdyżby to czyniło
18 rocznie —
Jezeli nie przenosi Roku może dozwolić 12/100 na
rok jeden ale nie za dłużej —
Jezeli zaś przenosi pie Rok cały natedy do-
wolić tylko 9/100 w Czynnościach Handlowych
Aby ustawa ta miała swą dzielność to jest
niebyła na udaremnienie w skutkach swoich
wystawioną — natedy zastrzedz —
Że jezeli Pożyczka na Epokę Miesięczną pier-
wotnie umówiona trwała dłużej nad dwa miesiące
lub odnowioną była i Wierzyciel pobierał po 9/100
miesięcznie — lub podobnie =
Jezeli Pożyczka na Epokę półroku nie [illegible]
dzącą pierwotnie umówiona trwała dłużej [illegible]
odnawianą była i Wierzyciel pobierał po $1\frac{1}{2}/100$
miesięcznie czyli po 9/100 półrocznie — lub
nakoniec jezeli Pożyczka pierwotnie na Rok
jeden umówiona trwała dłużej i Wierzyciel [illegible]
bierał w drugim roku i następnie 12/100 [illegible]
czyli 1/100 miesięcznie — natedy wolno jest D[illegible]
Zawi domagać się w części policzenia nad [illegible]
ty Procentowej na Kapitał — i w takim na[illegible]
padku trzymać się powinny tej zasady — [illegible]
dym razie Wierzycielowi niemożna więcej przyznać
na Rachunek Procentów — jak tylko —
Jezeli była pożyczka umówiona miesięczną
za pierwszy i drugi miesiąc po 9/100
za następne 4 miesiące aż do całości półrocza po $1\frac{1}{2}/100$
miesięcznie jezeli była umówiona półroczna to za
całe 6 miesięcy po $1\frac{1}{2}/100$ miesięcznie czyli 9/100 półrocznie

za ostatnie 6 miesięcy do zupełności całego Roku po 1/100 miesięcznie czyli 6/100 półrocznie gdzieby była umówiona roczna to za całe 12 miesięcy po 1/100 miesięcznie czyli 12/100 rocznie
za dalszą Epokę Rok pierwszy gdy przechodzą tylko w czworaku 6/100 rocznie
Wedle tej zasady miałby Wierzyciel w pożyczce miesięcznej 18/100 za rok pierwszy a dalej po 6/100
W pożyczce półrocznej 15/100 za Rok pierwszy a dalej 6/100
W pożyczce jednorocznej 18/100 za rok pierwszy a dalej 6/100 —
A gdyby się okazało na Rachunku Procentu nadpłaconym należałoby strącenie z Kapitału, a strącanie uważane być winno od dnia żądania sądownie o to wymienianego
Tego rodzaju ustawa była wprawdzie pomyślaną — lecz się nieutrzymała dlatego, że się zdawało krzyczącą niesprawiedliwością dozwalać stopy miesięcznej 2/100 lub 3/100 w krótko trwałych pożyczkach — gdy to o tem mowa niedziałano więc w dalszym ustawodawczym i zapadła Ustawa Sejmowa która mimo zamiaru Prawodawczego była na korzyść Kapitalistów wypadła — bo dawniej każdy biorący Procent od prostej Pożyczki nad 6/100 już był miany za lichwiarza — dziś gdy bierze 12/100 może być jeszcze mianym za bardzo względnego Wierzyciela skoro go sama ustawa upoważnia do pobierania 12/100 która to stopa Procentu nie powinna mieć nigdy miejsca w prostych pożyczkach — bo takowe tylko w Rachunkach a Wexlów Kupieckich — Roku wedle praktyki nie

przecho-

nieprzechodzących — stosowaną być może.
Co do lichwy więc od drobnych pożyczek krótko trwałych, tak jakby nie nie postanowiono, skoro ustawę co do takich zupełnie niepraktyczną to jest niezastosowalną wydano —
A cóż dopiero mówić o pożyczkach włościan, który np. wstrzymie od kilku dukatów na wiosnę zaciągnionych daje siano z łąki mające wartość połowy kapitału i oddaje dług z nowego zbioru to jest najdalej w pół roku czyli w jesień — ?-: i t. p.

§ 191.

Prawodawstwie karnem

Przez umiejętności ustawodawstwa karnego rozumiemy wykład o nadawaniu ustaw zakazujących czynów i opuszczeń szkodliwych to jest: zbrodni — występków i przestępstw — oraz o ustanowieniu kar —
Rozbiór który uczyniliśmy mówiąc o ustawodawstwie cywilnym daje się zastosować do ustawodawstwa karnego z tem wyjaśnieniem =
Iż wszystkie kary — mogą mieć swą zasadę w prawie natury prywatnem lecz tylko w prawie natury rządowem i w przyczynach politycznych czyli w potrzebach społeczności i tak np. gdy kogo złodziej okradnie ma prawo naturalne odebrać mu rzecz skradzioną i gdy tego dopiąć może bez wyrządzenia osobie złodzieja jakiego uszczerbku powinien ograniczyć czyn swój na samem odebraniu rzeczy skradzionej — lecz nie ma prawa karania go prócz tego wyjąwszy w takim przypadku gdyby się dajmy na to poprzednio z nim wzajemnie ugodził iż na przypadek gdyby jeden drugiemu co skradł, poddaje karze tej lub owej, która niemogłaby atoli nigdy sięgać aż

gać aż do utraty praw niepozbędnych — (o czem
niżej wyjaśnimy obszerniej to jest że n.p. poszko-
dowany prócz odebrania rzeczy może go przytem
uciemnie skarać — lubo to byłoby tylko rzeczą teo-
ryą i w stanie Natury prawie niepraktyczną —
W społeczności zaś inaczej się rzecz ma, bo złodziej
nie tylko pojedynczego okradzionego, lecz całą Społe-
czność obraża, która ma prawo swe odrębne ukara-
nia swej obrazy — lecz i tu ów złodziej poddając
się przez samo wejście w Społeczność postanowio-
nym karom — niemoże za takiego być uważanym
wedle Prawa Natury jak tylko za poddającego
swe prawa pozbędne takiej karze — skąd wy-
pływa że odnosząc kary do zasad Prawa Na-
tury prywatnego kara śmierci niepowinna by
mieć miejsca — bo życie jest prawem niepozbę-
dnem gdy tym czasem w Społeczności wymaga
zachowanie bezpieczeństwa Społeczności — nie
tylko aby poszkodowany o ile to być może
był w bezszkodności postawionym, lecz aby i
zbrodniarz był poprawionym — a nawet aby
Odstraszenie powszechne od zbrodni na przy-
szłości sprawionem było — to jest zachowa-
nie Bezpieczeństwa Publicznego stanowi
potrzebę kary na Zbrodniarza — dla tego i
kara Śmierci odpowiada niekiedy koniecznym
Potrzebom Społeczności — widzimy więc że
niewszystkie kary mogą mieć zasadę w Pra-
wie Natury Prywatnym — i że Zasada kar
co do utraty Praw niepozbędnych tylko
Prawie Natury Osądowym a n[illegible]
w Przyczynach Politycznych szu[illegible]
Potrzebach Społeczności usprawiedliwioną by[illegible]
ja[illegible]

jak skoro ich konieczność jest — Rozumnie
wyprowadzoną — z potrzeby szczególnej Społeczności.
O ile przeto przyczyny polityczne to jest potrze-
by Społeczności są szczególne, o tyle i ustawy
karne odpowiadające tymże potrzebom są sprawie-
dliwe i wielkość potrzeb stanowi zarazem miarę
do surowości kary —

Utrzymanie stanu Moralności w Społeczności
jest również istotną potrzebą — a zatem im
większy stopień złośliwości w czynie szkodli-
wym zachodzi tem surowszą karę ustawa
na ten lub ów przypadek stanowić powinna.
Sprawiedliwość przeto ustaw karnych — a na-
wet i co do kary śmierci za ciężkie zbrodnie
znajdujemy tylko w koniecznych potrzebach
Społeczności — do wstrzymania bowiem złośli-
wości niektórych ludzi, niemogą być wystar-
czające choćby najwyborniejsze urządzenia
Wychowania — bo cóż — kiedy samo wrodzone
każdemu uczucie dobrego i złego moralnego
uczucie nawet Religii nie jest w stanie
wstrzymać złośliwych ludzi od występków —
Najgłówniej zaś w Ustawodawstwie Kryminal-
nym czyli karnem na względzie mieć należy
aby rodzaj kary nie był szkodliwy dobru publiczne-
mu a odpowiadał głównemu celowi kar pod
względem Społecznym, to jest odstraszeniu od
zbrodni w czem także na względzie mieć należy
Charakter — Skłonności i Nałogi Narodowe —

NOS RECTOR
ET ANTIQUISSIMA
UNIVERSITAS STUDIORUM JAGELLONICA.
CRACOVIENSIS.

L. S.

Facultate Nobis a SERENISSIMIS olim POLONIAE REGIBUS et STATIBUS tributa et ab AUGUSTISSIMIS PROTECTORIBUS REIPUBLICAE CRACOVIENSIS confirmata, prosequimur nunquam laudabile satis institutum cultarum gentium, ~~quo~~ quod praestantius quodvis virtutis genus, laurea quadam corona, aliove signo honoris solet exornari. Aequissimum sane est, ut cives illi, qui se studiis honestarum artium ac scientiarum dicantes, publica operę suę in his strenue navatę edidere specimina, eminentiori quodam gradu ulogue insigne publicum glorię suę promeritę adquirant documentum. Cum itaque DOCTISSIMUS ORNATISSIMUSQUE VIR VINCENTIUS SIPOR Polonus Cracoviensis, Lauream Doctoris Universi Juris rite capessendam cupiens, Nos supplex adierit, atque juxta sta a Universitatis Nostrę in examinibus rigorosis ex Universa Jurisprudentia naturali, civili, ecclesiastica ac politica, nec non egregiis elaborationibus scriptotenus Nobis oblatis, debitę scientię et eruditionis opportuna specimina exhibuerit, postquam Eundem publice disserentem atque omnium opponere volentium arumenta resolventem audivimus; quibus omnibus Nobis probavit in Jurisprudentia id meritum, quod doctissimum quemvis Canditatum reddit laborum suorum nio dignissimum; igitur auctoritate Nobis competente praefatum DOCTISSIMUM ORNATISSIMUMQUE VIRUM VINCENTIUM SIPOR DOCTOREM UNIVERSI JURIS creavimus ac pronuntiavimus, tribuentes Eidem cuncta Privilegia ac Praerogativas quę legitimo Universi Juris Doctori de jure et consuetudine hic vel alibi locorum competunt. In quorum omnium fidem, Diploma hoc publicum, majori Universitatis Nostrae Sigillo munitum, a Nobis supscriptum Eidem dedimus. Cracoviae Die Trigesima Prima Mensis Julij, Millesimo Octingentesimo Vigesimo Sexto Anno.-

